

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

โดย

พิมภา

สุตรา

ปิฎากรณ์

ชุตังกร

ดารุณี

จงอุดมการณ์

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2545

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN : 974-367-443-8

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี ด้วยการสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และด้วยความกรุณาจากท่านที่ปรึกษาโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และท่านผู้อำนวยการส่วนวิจัยและพัฒนา ม.ล. ทวีปัญญา เกษมสันต์ ที่ได้กรุณาสละเวลา เอาใจใส่ในการให้คำปรึกษา เสนอแนะความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งสนับสนุนและให้กำลังใจแก่คณะผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นครอบครัวใน 3 ชุมชนคือ ชุมชนเมือง : ชุมชนคนเมือง 4, ชุมชนแออัดรายได้น้อย : ชุมชนห้วยรถไฟ และชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม : ชุมชนบ้านน้ำว่า รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิประจำชุมชนเหล่านี้ ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล เอาใจใส่ กระตือรือร้น จนการเก็บข้อมูลสำเร็จลุล่วงได้ ซึ่งหากปราศจากท่านเหล่านี้งานวิจัยครั้งนี้คงไม่สามารถเป็นจริงได้

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวในบริบทสังคมอีสาน การวิจัยได้ศึกษา 3 ชุมชนในจังหวัดขอนแก่น ชุมชนแออัดรายได้น้อย คือ “ชุมชนห้วยรถไฟ” ชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คือ “ชุมชนบ้านน้ำว่า” และชุมชนเมือง คือ “ชุมชนคนเมือง 4” ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิประจำชุมชน 25 คน กลุ่มปู่ย่าตายายผู้อบรมเลี้ยงดูเด็ก จำนวน 55 คน กลุ่มบิดามารดา 17 คน เก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 ตรวจสอบสามเส้าวิเคราะห์ข้อมูลโดยหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ได้ข้อค้นพบหลักดังนี้

1. การถ่ายทอดวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. รูปแบบวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
3. การดูแลกิจวัตรประจำวันของเด็ก
4. การดูแลเด็กด้านอารมณ์ สังคม
5. การดูแลสุขภาพเด็ก
6. การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านสติปัญญา
7. การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านศีลธรรม จริยธรรม
8. ค่านิยม ความเชื่อ ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
9. ความแตกต่างของการอบรมเลี้ยงดูเด็กชายและเด็กหญิง
10. ความคาดหวังต่อเด็กของครอบครัว ชุมชน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัย	4
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย	13
สถานที่ศึกษา	13
ผู้ให้ข้อมูลหลัก	14
วิธีการเก็บข้อมูล	15
การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล	16
การวิเคราะห์ข้อมูล	16
จริยธรรมการวิจัย	18
บทที่ 3 ชุมชนแออัดรายได้น้อยในเมือง : กรณีศึกษาชุมชนห้วยรถไฟ	19
ลักษณะทางกายภาพ	19
ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน	19
ลักษณะการประกอบอาชีพ	21
กลุ่มเครือข่าย	23
ประวัติความเป็นมาของชุมชน	24
ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมในชุมชน	25
ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็กของชุมชนห้วยรถไฟ	26
องค์ประกอบของครอบครัว	28
ความสัมพันธ์และบรรยากาศในครอบครัว	28
บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก	29
บทที่ 4 ชุมชนเมือง : กรณีศึกษาชุมชนคนเมือง 4	57
ลักษณะทางกายภาพ	57
ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน	57
ลักษณะการประกอบอาชีพ	58
ประวัติความเป็นมาของชุมชน	60

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
	ประวัติการเลือกตั้งประธานชุมชน
	62
	ประเพณีสำคัญในชุมชน
	63
	บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
	65
บทที่ 5	ชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านน้ำว่า
	73
	ลักษณะทางกายภาพ
	73
	ลักษณะทางธรณีวิทยา ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะอากาศ
	73
	ระบบสาธารณสุขปโภคในชุมชน
	74
	สถานที่สำคัญในชุมชน
	76
	ลักษณะการประกอบอาชีพ
	76
	ประวัติความเป็นมาของบ้านน้ำว่า
	77
	บุญประเพณีที่สำคัญในชุมชน
	78
	ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็กในชุมชน
	81
	บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
	85
บทที่ 6	บทสรุปทั้ง 3 ชุมชน
	109
	ด้านสภาพของชุมชน
	109
	สภาพครอบครัว และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
	113
	การอบรมเลี้ยงดูด้านร่างกาย
	114
	การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์ สังคม ค่านิยม
	117
	การอบรมเลี้ยงดูด้านสติปัญญา
	120
	การอบรมเลี้ยงดูด้านศีลธรรม จริยธรรม
	122
	เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็ก 0-5 ปี ใน 3 ชุมชน
	123
บรรณานุกรม	128

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กถือได้ว่าเป็นรากฐานของความมั่นคงทางวัฒนธรรม และเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ทั้งนี้เพราะคนเป็นปัจจัยหลักของการพัฒนา และในการพัฒนาดนนั้นช่วงวัยที่สำคัญวัยหนึ่งคือวัยเด็ก เพราะเป็นช่วงวัยสำคัญในการวางรากฐานพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคม ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการพัฒนาลักษณะนิสัยติดตัวต่อไปในอนาคต

การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของสถาบันครอบครัว การศึกษาเรื่องนี้จึงถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ถ้าทุกครอบครัวสามารถสร้างความรัก ความอบอุ่น ก็จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นสังคมที่น่าอยู่ คนในสังคมมีความรัก ความเอื้ออาทร อันจะเป็นพื้นฐานหลักที่จะสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน สามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้ในทุกสถานการณ์โดยคงเอกลักษณ์ ซึ่งจะเป็หนทางนำไปสู่ความสามารถพึ่งตนเอง เพื่อให้สามารถอยู่รอดได้

การศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กถือเป็ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะความสามารถที่จะอยู่รอดในกระแสโลกาภิวัตน์เป็นการรักษาสมดุลระหว่างการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องปรับตัวให้ทันกับโลกที่เปลี่ยนไป ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเข้าใจรากฐานของตนเอง รู้ว่าอะไรเป็ของดีที่ควรรักษาไว้ อะไรที่ควรจะต้องปรับเปลี่ยน

ความจำเป็นที่ต้องศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีหลายประการ ประการแรก กระบวนการนี้เป็พัฒนาการทางด้านอารมณ์ สังคม ซึ่งจากการทบทวนองค์ความรู้ (review state of the art) ได้ชี้ชัดว่าการศึกษาด้านนี้ยังมีน้อยในสังคมไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็การศึกษาพัฒนาทางด้านร่างกายเป็ส่วนมาก (กุศล สุนทรธาดา และคณะ, 2541 ; จันทรเพ็ญ ชูประภาวรณ และคณะ, 2541) โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ายอมรับว่า EQ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากกว่า IQ

ประการที่สอง ความสำคัญของการพัฒนาการด้านอารมณ์ สังคม จะเป็พื้นฐาน ลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพของเด็กในการที่จะเตรียมเขาให้พร้อมที่จะใช้ชีวิตให้เป็ประโยชน์ต่อสังคมต่อไปในอนาคต ความสำคัญอยู่ที่ว่าพัฒนาการด้านอารมณ์ สังคม เช่น การปลุกฝังค่านิยม คุณธรรม นั้นได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้วตั้งแต่อายุประมาณ 3-4 ขวบ (ปานตา ใช้เทียมวงศ์, 2534, หน้า 3) นอกจากนี้ความสำคัญของวัยนี้ก็คือ นักวิชาการเชื่อว่าการเรียนรู้ของคนเกือบ 90 % เกิดขึ้นในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต (Bloom, 1964)

ประการที่สาม ข้ออ่อนของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ในสภาพการณ์ปัจจุบัน อยู่ที่ว่าการวิจัยที่ผ่านมามักจะทำแยกเป็ส่วน เช่น ตู้อธิพลของครอบครัว โรงเรียน หรือกลุ่มเพื่อน เป็ต้น องค์ความรู้ที่ยังขาดอยู่คือการศึกษาภาพรวมของสภาพสังคมทั้งหมด (Perrinjaquet,

1979) จะดูเฉพาะครอบครัวก็ยังไม่พอ เพราะครอบครัวก็ไม่ได้โดดเดี่ยว แต่จะได้รับอิทธิพลจากสังคมนอกบ้าน แม้แต่สื่อมวลชน ภาวะเศรษฐกิจ เช่น ชั่วโมงการทำงานของผู้ใหญ่ เป็นต้น ล้วนมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งสิ้น การศึกษาวิจัยเพื่อให้เข้าใจสภาพของเด็ก เยาวชน และครอบครัวในลักษณะองค์รวม อีกทั้งการวิจัยเจาะลึกที่กล่าวถึงครอบครัวในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของเด็กและเยาวชน การศึกษาถึงวิถีปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทย ตลอดจนผลที่มีต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ สติปัญญา และจริยธรรมของเด็ก (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ, 2541, หน้า 16,17)

ประการที่สี่ เรื่องลักษณะนิสัยบางอย่างของคนไทยที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข เราได้ยินได้ฟังมามากทั้งในสายตาคนนอกที่มองสังคมไทย และที่เป็นมุมมองของคนไทยเอง เช่น คนไทยทำงานกลุ่มไม่เป็น คนไทยส่วนใหญ่ขาดวินัย ไม่จริงจังกับอะไรจนทำให้เป็นคนขาดความมุ่งมั่น ไม่ยึดมั่นในอุดมคติ แต่เป็นนักปฏิบัตินิยม (pragmatic) มุ่งประโยชน์เฉพาะหน้าในทางปฏิบัติมากกว่าประโยชน์ระยะยาวเป็นอุดมคติ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในดินสนในน้ำ ทำให้คนไทยไม่ต้องดิ้นรน ขวนขวาย ไม่ขยัน ไม่อดทน คนไทยรักพวกพ้อง รักเครือญาติ เคารพนับถือผู้ใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม ความรู้ความสามารถ หรือกฎระเบียบ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2535) หรือมองว่าคนไทยคิดไม่เป็น เพราะถูกสอนให้เชื่อฟังมากกว่าคิด นอกจากนี้ระบบการเลี้ยงดูในครอบครัวและระบบการศึกษามีส่วนปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมของความเห็นแก่ตัว เช่น ดิวเข้มเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย สอนเฉพาะเนื้อเรื่องที่ต้องสอบ อะไรที่ไม่สอบก็ไม่เรียน พ่อแม่ที่พร่ำสอนลูกให้เรียนอย่างเดียวเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้ อย่างอื่นไม่ต้องทำ มีเรียนพิเศษที่ไหนต้องกระเสือกกระสนไปเรียนเพื่อให้ตัวเองสอบให้ได้ เมื่อเด็กโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เป็นสมาชิกของชุมชน เขาก็จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่สนใจว่าคนอื่นหรือสังคมจะเดือดร้อนแค่ไหน (คำหมาน คนโค, 2534) และเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มีมุมมองจากชาวญี่ปุ่น Dr. Abe จาก Chiba University วิเคราะห์ว่าวิกฤตเศรษฐกิจคราวนี้ไม่ต้องไปโทษอย่างอื่น ปัญหาทั้งหมดอยู่ที่คนไทย เขามองว่าคนไทยเป็นคนขี้เกียจ ไม่มีวินัย ไม่เคารพกฎกติกา ฟังพาคคนอื่น เห็นแก่ตัว มองแคบ ไม่มีวิสัยทัศน์ (สุนีย์ ภรณ์วลัย, 2542, Bangkok Post, 1999)

ความหวังของเด็กในวันนี้ประกอบด้วยความหวังที่ฝากไว้ให้กับคนรุ่นใหม่ ผู้ใหญ่หลายคนเป็นห่วงว่าคนรุ่นลูกรุ่นหลานจะมีชีวิตลำบากมากขึ้น เพราะทรัพยากรลดลง การแข่งขันมากขึ้น การแย่งชิงทรัพยากรจะรุนแรงมากขึ้น คำถามที่ยังไม่ได้รับคำตอบก็คือ ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างบุคลิกนิสัยของปัจเจกชนให้เป็นคนดี มีความสุข และรับผิดชอบต่อสังคม (sociocentric behavior)

เหตุผลที่กล่าวข้างต้น จึงเป็นที่มาของการวิจัยนี้ และถ้าเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่การพัฒนาคนตามที่ระบุไว้ในแผนฯ 8 การวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เข้าใจระบบคิดของสังคมอีสานในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และสภาพของเด็กในพื้นที่ฐานวัฒนธรรม และความเชื่อของสังคม ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะต้องทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะวางนโยบาย การกำหนดทิศทางในการทำงานด้านนี้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องรู้ให้ชัดเจนว่าอะไรที่เป็นของดีที่ต้องรักษาไว้ อะไรที่ต้องปรับเปลี่ยน และถ้าจะปรับเปลี่ยนจะมีวิธีการอย่างไรจึงจะได้ผล

คำถามการวิจัย

มุมมอง ค่านิยม และแนวปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย : เพื่อ

1. ศึกษาแนวปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเด็นต่อไปนี้ : ภาพลักษณ์ของตนเอง (self-image, self-awareness) การเข้าใจผู้อื่น (getting along with others) การปลูกฝังค่านิยม และคุณธรรม (value and moral development) ทักษะการแก้ไขปัญหา (problem-solving skill) ความมีวินัย (discipline) ทักษะคติที่มีต่อความสำเร็จ (attitude toward achievement) ความแตกต่างระหว่างหญิงชาย (gender identity) และอื่น ๆ ที่อาจจะค้นพบในภายหลัง
2. ศึกษามุมมองของคนในวัยต่าง ๆ ที่มีต่อเด็ก คุณค่าของเด็ก และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยต่อไปในลักษณะดังนี้

1. การหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. ร่วมกับชุมชน และครอบครัวในการระบุแนวปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในชุมชน ที่ควรจะต้องธำรงรักษาไว้ และที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลง ตลอดจนร่วมกันพัฒนาแนวปฏิบัติที่พึงประสงค์ของชุมชน

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัย เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในสังคม อีสาน

จากการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคมอีสานนั้น พบว่า คน
อีสานมีวิธีการดูแลเด็กในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

บทบาทของผู้อบรมเลี้ยงดูเด็ก

จินตนา หมู่มิ่ง (อ้างใน สมคิด อิศระวัฒน์ , 2541) มีความเห็นว่า บิดามารดามีบทบาท
สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนี้

บทบาทของมารดา มารดาส่วนใหญ่มีความใกล้ชิดกับบุตรทั้งชายและหญิงมากกว่าบิดา
ฉะนั้น การปฏิบัติของมารดาต่อบุตรย่อมมีผลกระทบต่อจิตใจของบุตรมาก การปลูกฝังลักษณะ
ต่าง ๆ ให้แก่บุตร เอาใจใส่ผลงานของลูกและปฏิบัติต่อลูกอย่างสมเหตุสมผลจะให้ผลดีที่สุด

บทบาทของบิดา การปลูกฝังลักษณะที่ดีในบุตรโดยเฉพาะบุตรชายนั้น บิดามีบทบาทอัน
สำคัญยิ่ง บิดาที่อยู่ใกล้ชิดกับบุตรควรเลี้ยงดูลูกแบบประชาธิปไตยมากกว่าเป็นบิดาแบบเผด็จการ
จะให้ผลดีที่สุด บทบาทของบิดาต่อบุตรนี้ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามสังคม และวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยมี
ผู้พบว่า บิดาชาวอเมริกันจะเลี้ยงลูกแบบเป็นเพื่อนรักของลูกมากกว่าบิดาชาวตะวันออก

ในสังคมไทย ได้มีการทบทวนสถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กใน
ประเทศไทย โดย กุศล สุนทรธาดาและคณะ (2541) พบว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก
คือ แม่ โดยแม่เป็นผู้ที่คอยโอบอุ้มเลี้ยงดูเด็กอย่างทะนุถนอม ให้ลูกตีมนมตนเอง เวลานอนแม่อีกจะ
ร้องเพลงกล่อมให้นอน ส่วนในสังคมอีสานนั้น จากการวิจัย พบว่าในอดีต บทบาทในการอบรม
เลี้ยงดูเด็กเป็นเรื่องที่บิดามารดาต้องรับผิดชอบ การหาพี่เลี้ยงมาช่วยดูยังไม่มี แต่ผู้ที่รับภาระหนัก
ที่สุดก็คือมารดา มารดาเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะใกล้ชิดกับลูกและ
อุ้มชูลูกอยู่ตลอด (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และปรีชา ชัยปัญหา ,2538 : สุวิทย์ ธีระศาควัตและ
ณรงค์ อุปัญญา ,2538 : สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ ,2540) แต่บิดาก็มีส่วนร่วมในการอบรม
เลี้ยงดูเด็กเช่นกัน โดยพ่อแม่ลูกจะอยู่กันพร้อมหน้า ช่วยดูแลเอาใจใส่กันอย่างดี พ่อแม่จะให้ความ
รักใคร่และความเอ็นดูตลอดจนให้ความอบอุ่นแก่ลูก (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และปรีชา ชัยปัญหา
,2538) หากพ่อหรือแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตไป จะมีผลกระทบต่ออบรมเลี้ยงดูเด็กเป็น
อย่างมาก ถ้ากำพร้าแม่เหลือแต่พ่อ พ่อก็ต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกอบอุ่น หรือต้องหาแม่ใหม่ให้ลูก
แต่ถ้าหากกำพร้าพ่อจะไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก เพราะญาติพี่น้องก็มีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดู
เด็กด้วยเช่นกัน ถ้าจำเป็นทั้งพ่อและแม่มีภาระหนัก เช่น ต้องออกดำนาก็ให้ปู่ย่า ตายาย หรือน้อง
สาวหรือลูกหลานที่โตพอที่จะดูแลเด็กได้แล้วเป็นผู้เลี้ยงดูแต่เป็นการชั่วคราว ส่วนมากญาติจะให้
ความร่วมมือช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหามาตามความจำเป็น ปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะ

ค่อยคลี่คลายไปในทางที่ดี (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และปรีชา ชัยปัญหา ,2538 : สุวิทย์ อีระ ศาสวัต และณรงค์ อุปัญญา ,2538)

แต่ในภาวะปัจจุบัน ครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นประกอบกับมีการย้ายถิ่นของแรงงานเข้าสู่เมืองมากขึ้นโดยเฉพาะสตรี แม้ว่าเด็กจะได้รับ การเลี้ยงดูจากแม่มากที่สุดแต่ก็เฉพาะช่วงปีแรกเท่านั้น จากนั้นแม่ก็จะออกไปทำงานนอกบ้าน ภาระการเลี้ยงดูบุตรก็จะตกไปอยู่กับผู้อื่น เช่น ย่า ยาย ญาติพี่น้อง คนรับใช้ หรือเอาไปจ้างผู้อื่น เลี้ยงนอกรบ้าน (Richter et al .; 1992) และเช่นเดียวกัน ในสังคมอีสานนั้นที่เลี้ยงดูและให้ความ อบอุ่นแก่ลูกด้วยพ่อแม่จริง ๆมีน้อย เนื่องจากเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพแต่ละบุคคลไม่ เหมือนกัน ทำให้การดูแลและให้ความอบอุ่นแก่ลูกห่างออกไป ภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กตกอยู่ที่ ญาติพี่น้อง รวมทั้งผู้ดูแลเด็กที่ถูกจ้างเป็นรายวันหรือรายเดือน ทำให้เด็กมีปัญหาด้านโภชนาการ ตามมาซึ่งเกิดจากการตามใจเด็กให้รับประทานแต่ขนม ของคบเคี้ยวที่มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำ หรือทำให้เด็กรับเอาแบบอย่างจากผู้เลี้ยงดูที่อยู่ใกล้ชิดทุกวัน ซึ่งก็มีทั้งแบบอย่างที่ดีและไม่ดีแตก ต่างกันไป (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ ,2540) ดังเช่น การศึกษาของ สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ(2540) ที่ศึกษาบทบาทของสถาบันครอบครัวในการ อบรมเลี้ยงดูเด็ก (แรกเกิด- 6 ปี) ที่บ้านโคกม่วง จังหวัดขอนแก่น พบว่าเด็กในบ้านโคกม่วงส่วนใหญ่มารดาไม่ได้เป็นผู้เลี้ยง ผู้เลี้ยง ดูอย่างแท้จริงคือ ยาย ถ้ายายไม่มีเงิน เด็กซึ่งเป็นหลานก็จะไม่มีอาหารกินเกิดปัญหาทางโภชนาการ โดยพบว่าเด็กขาดอาหารระดับ 1 อยู่หลายคน

รูปแบบและลักษณะในการอบรมเลี้ยงดู

การศึกษาของ อินเดีย สว่างศรี (2527) ถึงวิธีการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึง 3 ขวบ กรณี ศึกษา บ้านก่าน ต. หนองสังข์ อ. แก้งคร้อ จ. ชัยภูมิ พบว่า การดูแลเด็กเกิดใหม่ 1-10 วัน มารดาจะไม่ได้เป็นผู้ดูแลเอง เพราะต้องอยู่ไฟ ฉะนั้นในช่วง 10 วันแรก การเลี้ยงดูเด็กเป็นหน้าที่ ของย่า หรือยาย รูปแบบในการเลี้ยงก็เป็นแบบง่ายตามที่บรรพบุรุษปฏิบัติกันมา โดยไม่ค่อยรักษา ความสะอาด เช่น เมื่อเด็กร้องให้ ย่าหรือยายกำลังทำอะไรอยู่ก็ไม่ได้ล้างมือให้สะอาดก่อนมาอุ้มเด็ก เมื่อมารดาเด็กออกไปแล้วจะเป็นผู้ดูแลเด็กเอง จนกว่าเด็กจะหย่านมจึงจะให้ยายหรือญาติ ๆช่วย เลี้ยง การที่มารดาเลี้ยงเองจนหย่านมนั้น เพราะมารดาต้องออกไปทำงานนอกรบ้านและที่ไร่นาก็อยู่ ไกลจากบ้านมาก จึงเป็นการไม่สะดวกที่ต้องกลับมาให้นมเด็กที่บ้าน มารดาจึงนำเด็กไปด้วย โดย การผูกอยู่กับต้นไม้หรือทำหลักขึ้นมาสำหรับผูกเมื่อเด็กหลับมารดาจึงสามารถทำงานได้ สอดคล้อง กับ สนธิ สมัครการ (2535 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ , 2540) ที่กล่าวว่า การอบรม เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวอีสาน จะมีวิธีการอบรมที่เป็นไปตามสบายไม่พิถีพิถัน และเข้มงวดมากนัก ไม่ว่าจะเป็นการให้นมหรือการหย่านม การฝึกหัดการขับถ่าย และการอบรมสั่งสอนในเรื่องต่างๆ แต่การศึกษาของ สุมน อมรวิวัฒน์และคณะ (2534) กลับพบว่า พฤติกรรมของผู้ใหญ่ในการอบรม สั่งสอนเด็กค่อนข้างเป็นการบังคับ เช่นเดียวกับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และปรีชา ชัยปัญหา (2538) ที่พบว่าพ่อแม่จะให้ความรักใคร่ และความเอ็นดูตลอดจนให้ความอบอุ่นต่อลูก รวมถึงมีความเข้ม

งวดในการอบรมสั่งสอนบุตรในระดับสูง และการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ถึงวิธีการจัดการเมื่อเด็กดื้อ ชน พบว่า บิดา มารดาส่วนใหญ่จะพยายามใช้เหตุผล และยอมผ่อนปรนตามความต้องการของเด็ก หรือใช้วิธีดุ หรือขู่จะทำโทษ แต่ก็ยังมีบิดามารดาส่วนหนึ่งเชื่อว่า การตีเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด และนิยมใช้วิธีนี้จัดการกับเด็ก

อย่างไรก็ตาม การอบรมสั่งสอนเด็กในสังคมอีสานนั้นอาจมีหลายรูปแบบผสมผสานกันไป เพราะเป็นการยากที่จะบอกว่าการเลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด จึงไม่สามารถที่จะใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งได้ตลอดไปทั้งหมด ฉะนั้นจึงต้องมีการผสมผสานกันหลาย ๆ รูปแบบปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมตามสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาของ สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) ที่ได้พบลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย 10 รูปแบบนั้น พบว่ารูปแบบในการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่สอดคล้องกับสังคมอีสานมากที่สุดคือ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูแบบมีผู้ดูแลเด็กหลายคน ซึ่งนอกจากพ่อแม่มีบทบาทอย่างมากในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วยที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู นอกจากนั้นบางครั้งเพื่อนบ้านก็ให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน โดยไม่มีรูปแบบการอบรมที่เป็นกิจลักษณะ แต่จะอบรมสั่งสอนตามสถานการณ์ มากกว่าการอบรมสั่งสอนอย่างเป็นทางการ บางครั้งก็เอาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมาสั่งสอน ยกเอาบุคคลอื่นมาอ้าง หรือบางครั้งก็เอานิทานคำสุภาษิตโบราณขึ้นมาสั่งสอน บางครั้งก็ให้ไปสัมผัสสถานการณ์จริง เช่นไปวัด ไปทำบุญกับบิดามารดา ที่ ๆ อบรมสั่งสอนที่ช่ย่อยที่สุดคือ ที่ “พาข้าว” เพราะตอนนั้นบรรดาลูก ๆ จะพร้อมกันที่นั่น (สุวิทย์ ธีระศาวัต และณรงค์ อุปัญญา , 2538)

การเลี้ยงดูด้านอาหารการกิน

ในเรื่องอาหารการกินนั้น จากการศึกษาศึกษาของ สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) พบว่าในจังหวัดมหาสารคาม อาหารการกินในการเลี้ยงดูเด็กนั้น จะเป็นอาหารประเภทเนื้อ ผัก ผลไม้ และขนม ปลาร้า ส้มตำ ปลาแจ่ว ลาบดิบซึ่งมีรสจัด และมักใช้ผงชูรสในการปรุงอาหาร ช่วงเวลาในการรับประทานอาหารของเด็กไม่ได้กำหนดตายตัว ส่วนใหญ่ทานอาหาร 3 มื้อ คือมื้อเช้า กลางวัน และมื้อเย็น เวลาในการรับประทานอาหารขึ้นอยู่กับเวลาว่างของแม่หรือผู้ใหญ่ และเด็กจะรับประทานอาหารเมื่อรู้สึกหิว

จากการรวบรวมงานวิจัยต่างๆพบว่า อาหารหลักของทารกแรกเกิดในสังคมอีสานนั้นก็คือนมแม่ (วิทัศน์ จันทร์โพธิ์ศรี และคณะ , 2533 : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536 : สุวิทย์ ธีระศาวัต และณรงค์ อุปัญญา , 2538 : สนิท สมัครการ , 2535 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ , 2540) โดยในการให้ลูกกินนมแม่นั้น ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน ส่วนมากมักจะให้เมื่อเด็กตื่นและเมื่อเด็กร้อง

เมื่ออายุประมาณ 1 สัปดาห์ - 8 เดือน จะเริ่มให้กินข้าวหมก ซึ่งมาจากข้าวเหนียวแม่จะเอามาเคี้ยวจนละเอียด แล้วคายใส่ใบตอง แล้วห่อแบบห่อหมก เอาไม้ปิ้งหนีบแล้วไปย่างไฟจนสุก

9 เดือน- 1 ปี 6 เดือน ให้กิน ข้าวย่ำ คือการที่แม่เอาข้าวมาเคี้ยวพร้อมกับกับ เช่น เนื้อปลา ไก่ เป็นต้น ให้ละเอียดเข้ากันแล้วคายให้ลูกกิน

อายุประมาณ 2 ปี ก็ให้หัดนม

อายุประมาณ 3 ปี ให้กินได้อย่างพ่อแม่เพียงแต่ลดรสเผ็ด (สุวิทย์ ธีระศาศวัต และณรงค์ อุปัญญา ,2538)

คล้ายกับการศึกษาของอินเดีย สว่างศรี (2527) ที่พบว่ามารดาให้เด็กรับประทานข้าวตั้งแต่อายุ ต่ำกว่า 1 เดือน มีจำนวนมากกว่ามารดาที่ให้เด็กรับประทานข้าวในช่วงอายุอื่นๆ เพราะว่า ถ้าป้อนข้าวเด็กแล้วเด็กจะไม่ค่อยร้องไห้ นอนหลับดีและไม่ปัสสาวะบ่อยๆ ข้าวที่ใช้ป้อนเด็กนั้นเป็นข้าวเหนียว โดยจะป้อนข้าวเหนียวเดียวกับเกลือเล็กน้อย นำไปย่างไฟแล้วนำมาป้อนเด็กแรกเกิด พอเด็กอายุได้ 1 เดือนจึงเริ่มป้อนข้าวเหนียวเดียวกับกล้วยบด เด็กอายุได้ 3 เดือนเริ่มป้อนข้าวเหนียวเดียวกับปลาเค็ม ปลาร้า ปลาหู ปลาหมึก เนื้อหมู หรือเนื้อไก่ โดยมารดาหรือผู้เลี้ยงจะเคี้ยวข้าวปนกับอาหารป้อนเป็นคำๆ ป้อนเช่นนี้ไปจนกว่าเด็กจะอายุครบ 2 ขวบ มีฟันขึ้นพอเคี้ยวได้ก็จะให้เด็กรับประทานเอง

แต่การศึกษาของ วิทัศน์ จันทรโพธิ์ศรี และคณะ (2533 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ , 2540) พบว่า เมื่อเด็กอายุ 7 วัน จะให้รับประทานข้าวย่ำ เมื่ออายุ 6-8 เดือนให้รับประทานข้าวต้มหรือข้าวบด และให้เด็กหย่านมอายุเฉลี่ย 1- 2 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมารดาเด็กเป็นผู้กำหนด

จะเห็นว่าการให้อาหารเสริมหรืออาหารอื่น ๆ นอกจากนมแม่ ในช่วงที่เด็กอายุน้อยเกินไป หรือต่ำกว่า 7 วัน มีน้อยมาก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536) แต่การจะเริ่มให้ข้าวหมกก่อนหรือข้าวย่ำก่อนในเด็กอายุ 7 วันขึ้นไปนั้น ก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ขึ้นอยู่กับความเชื่อและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สมัยก่อนพ่อแม่เลี้ยงลูกไม่ค่อยจะสมบูรณ์ เนื่องจากมีลูกมากและเลี้ยงลูกไปตามมีตามเกิด การหาอาหารมาเลี้ยงลูกไม่ค่อยจะพอ ข้าวไม่พอกินส่วนกับนั้นพอจะหาได้ ปีโตแห้งแล้ง ข้าวขาดแคลนก็เข้าตงเข้าป่าหามัน เผือก กลอย มาให้ลูกกิน บรรดาลูก ๆ ก็อยู่กันตามประสา เป็นการให้ธรรมชาติช่วยเลี้ยง ทำให้เด็กเป็นโรคขาดสารอาหารกันมาก แต่ปัจจุบันจะเลี้ยงด้วยนมแม่เพียง 1-3 เดือน หรืออย่างมาก 6 เดือน หลังจากนั้นต้องซื้อนมกระป๋องเลี้ยงแทนเพราะแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและน้ำนมแม่น้อยไม่พอให้ลูกกิน หรือแม่สุขภาพไม่ดี และแพทย์แนะนำเนื่องจากเด็กไม่สามารถกินนมแม่ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536 : สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ ,2540) แต่ก็ถือว่าพ่อแม่เลี้ยงลูกได้ดีและอุดมสมบูรณ์และยังรู้จักให้อาหารเสริมตามหลักโภชนาการ ทำให้ลูกๆเจริญเติบโตเร็วกว่าสมัยก่อนมาก (สุวิทย์ ธีระศาศวัต และณรงค์ อุปัญญา ,2538) ซึ่งประเภทของอาหารเสริมที่ให้ ส่วนใหญ่เริ่มให้ผลไม้ จำพวกกล้วยน้ำว้าสุกครูด น้ำส้มคั้น นอกจากนั้นก็มีการให้ข้าวตุ่น ข้าวบด น้ำข้าว และอาหารเสริมสำเร็จรูปที่มีขายบรรจุซอง หรือบรรจุกระป๋อง เป็นต้น โดยเริ่มให้อาหารประเภทไข่ เมื่อเด็กอายุประมาณ 3- 5 เดือน อาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผัก และผลไม้อื่น ๆ นอกเหนือกล้วยและส้มเมื่อเด็กอายุประมาณ 4 - 5 เดือน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536)

การอาบน้ำเด็ก

มารดาจะอาบน้ำเด็กหลังจากที่คลอดใหม่ๆ จนถึง 3 เดือน โดยใช้วิธีให้นอนบนขาของมารดา มารดาจะนั่งในลักษณะเหยียดเท้าไปทางด้านหน้าให้ขาทั้งสองข้างชิดกัน แล้วอุ้มเด็กมานอนลงบนขาของมารดา และใช้มือรวักน้ำจากขันหรือกาละมังมาอาบเด็ก ไม่ได้ฟอกสบู่ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วเช็ดตัวเด็กแล้วทาแป้งหรือขมิ้น อุ้มเด็กกินนมแล้วนำไปนอนในอู่ เมื่อเด็กอายุ 3 เดือนขึ้นไปชั้นคอแข็งแล้ว จะอาบน้ำเด็กโดยให้เด็กนั่งบนขามารดา แล้วทำการอาบเหมือนเด็กแรกเกิดถึง 3 เดือน บางคนอาจฟอกสบู่ด้วย

สำหรับเด็กที่เดินได้แล้วจะให้ยืนใกล้ๆ ใ่อ่างน้ำ แล้วอาบให้เด็กเหมือนตอนเล็กๆ โดยอาบวันละ 2 ครั้ง หลังจากการป้อนข้าวตอนเช้าเย็น ในฤดูร้อนจะอาบให้เด็กเวลากลางวันด้วย ส่วนใหญ่เด็กในหมู่บ้านจะไม่นุ่งกางเกง สาเหตุเป็นเพราะเด็กปัสสาวะเปียกกางเกงบ่อยๆ เมื่อกางเกงเปียกหมดหรือเปียก 2 ตัว แล้วก็ไม่นุ่งกางเกง เพียงแต่ใส่เสื้อให้เด็กอย่างเดียว (อินเตีย สว่างศรี , 2527)

การดูแลการนอนหลับพักผ่อน

เด็กอายุ 0-2 ปี แม่เป็นผู้กำหนดเวลานอน และให้นอนกลางวัน วันละ 3-4 ครั้ง ส่วนเด็กอายุ 3-6 ปี จะเข้านอนเวลา 20.00-20.30 น. และตื่นนอนเวลา 6.00น. ผู้ใหญ่จะจัดให้เด็กนอนแยก คือเด็กเพศชายให้นอนกับผู้ใหญ่เพศชาย ส่วนเด็กหญิงให้นอนรวมกับผู้ใหญ่เพศหญิง ในการดูแลทำความสะอาดที่นอนพบว่า มีการดูแลรักษาความสะอาดเครื่องนอนน้อยไม่ค่อยนำมาผึ่งแดด ที่นอนหมอนมุ้งมีคราบดำ ไม่ค่อยเก็บที่นอนและจะเปลี่ยนที่นอนใหม่เมื่อขาด (สุนัน อมรวิวัฒน์ และคณะ , 2534)

การฝึกหัดการขับถ่าย

การฝึกหัดการขับถ่ายมักจะไม่ได้รับการฝึกที่เข้มงวดแต่อย่างใด ตามปกติพ่อแม่จะปล่อยให้เด็กถ่ายและปัสสาวะตามใจชอบไปก่อน จนกว่าเด็กจะโตพอที่จะพูดกันรู้เรื่อง พ่อแม่จึงจะเริ่มฝึกหัดหรืออบรมในเรื่องเหล่านี้ แม้กระนั้นการฝึกอบรมก็ไม่ค่อยพิถีพิถัน ถ้าเด็กจะถ่ายเลอะเทอะไม่เป็นที่เป็นทางบ้างพ่อแม่ก็จะไม่ดูว่ากล่าวมากนัก (สนิท สมัครการ , 2535 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ , 2540)

การส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก

จากรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ซึ่งศึกษาในภาคอีสานคือจังหวัดสุรินทร์ พบว่า บิดามารดาส่วนใหญ่ฝึกให้เด็กดื่มมนหรือน้ำจากแก้ว การตักอาหารเข้าปาก การเก็บของเล่นเข้าที่ เมื่อเด็กอายุประมาณ 1- 2 ขวบส่วนการฝึกให้เด็กอาบน้ำและแต่งตัวเองจะฝึกเมื่ออายุมากกว่านี้

การละเล่น

การเลี้ยงดูเด็กในสมัยก่อนมักจะมีวิธีการเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม (กุศล สุนทรธาดา , 2541) เพราะเด็กได้เล่นกับพี่น้อง และพ่อแม่ หรือคนในบ้าน หรือเด็กๆในละแวกเดียวกัน การเล่นมักจะไม่ซับซ้อน เด็กมี

อิสระในการเล่นและเกิดความสุขสนุกสนาน ช่วยการออกกำลังกายและฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์การเล่นก็หาได้ง่ายในชุมชน (สนิท สมัครการ , 2519 อ้างใน สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534) จากงานวิจัยพบว่า กิจกรรมที่เด็กชอบเล่นมากที่สุดคือ การเล่นของเล่นที่มีจำหน่ายในท้องตลาด เพราะของเล่นเหล่านี้หาซื้อได้ง่าย มีให้เลือกมาก รองลงไปคือการวิ่งเล่น การวิ่งไล่จับ นอกจากนี้ก็มีการเล่นกับสัตว์ เล่นของเล่นจำพวกเศษวัสดุ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536) โดยผู้ใหญ่จะปล่อยให้เด็กเล่นอย่างอิสระ แต่จะคอยดูแลและคอยเตือนอยู่ห่าง ๆ ให้เล่นให้ดี ไม่ให้เล่นแรง ๆ ไม่ให้ป็นปายในที่สูงหรือเล่นบนถนน ผู้ใหญ่เชื่อว่าการให้เด็กวิ่งเล่นจะทำให้เด็กแข็งแรง โตเร็วและไม่เจ็บป่วย ในเวลากลางวันไม่มีการจำกัดเวลาในการเล่น แต่ในเวลากลางคืนผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กเล่นภายในอาคารที่อยู่อาศัยเท่านั้น (สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ, 2534)

การอบรมกิริยามารยาทและความประพฤติต่าง ๆ

การอบรมสั่งสอนมีทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยวัตถุประสงค์ของการสั่งสอนคือ ให้เด็กว่านอนสอนง่าย ให้สำรวมกาย วาจา ใจ ให้มีความกตัญญู ให้เติบโตเป็นเจ้าคนนายคน ให้เด็กชายมีความกล้าหาญอดทน เด็กหญิงมีความเป็นแม่บ้าน เป็นกุลสตรีและให้ตั้งใจใฝ่หาวิชาความรู้ (กุศลสุนทรธาดา และคณะ , 2541) โดยที่พฤติกรรมของผู้ใหญ่ในการอบรมเด็กมีทั้งพฤติกรรมทางวาจาและท่าทาง ซึ่งได้แก่ การตักเตือน การดูว่าหรือการขู่ การลงโทษ การเสริมแรงชมเชย และการปลอบโยน รวมถึงการที่ผู้ใหญ่ทำตัวเป็นแบบอย่างให้เด็กเรียนรู้ ซึ่งก็มีทั้งการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและไม่ดี เรื่องที่สอนส่วนใหญ่เป็นเรื่องการเชื่อฟังเคารพผู้ใหญ่ อ่อนน้อมต่อผู้มีอำนาจ สุภาพเรียบร้อย รู้จักกาลเทศะ รู้จักบุญคุณบิดามารดา การช่วยเหลืองานบ้านเล็กๆ น้อยๆ การกล่าวคำขอบคุณ การพูดขอโทษ การมีเมตตาสัตว์ การรู้จักให้อภัย การมีระเบียบวินัย เคารพครูอาจารย์ ชยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด สะอาดและความรู้ในเรื่องศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2536 : สุมณ อมรวิวัฒน์ และคณะ , 2534 : สนิท สมัครการ, 2535 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ , 2540) ดังเช่นการศึกษาของสุมณ อมรวิวัฒน์และคณะ (2534) ที่พบว่าจังหวัดมหาสารคาม มีการอบรมมารยาทของเด็กที่แตกต่างเด่นชัดไปกว่าภาคอื่น ๆ คือ การอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งปัน เช่น การแบ่งข้าวจี๊ไว้ให้พี่ชาย การแบ่งอาหารและของเล่นให้เด็กที่เล็กกว่า การแบ่งขนมให้น้อง การแบ่งก๋วยเตี๋ยว 1 ถูง กินกัน 2 คน เป็นต้น นอกจากนี้ยังถูกให้ฝึกประหยัดทั้งด้านการกิน การแต่งกาย การเล่น เช่น ต้องกินกับน้อยๆ กินข้าวมากๆ ไม่กินข้าวเหลือทิ้งๆ ขว้างๆ การแบ่งอาหารที่มีอยู่น้อยให้ได้กินครบทุกคน การยอมรับและรักษาเสื้อผ้าที่ขนาดใหญ่กว่าตัว ให้ใช้ได้ถึงรุ่นน้องหรือใช้ได้เมื่อตัวโตขึ้น ซึ่งเด็กได้รับการฝึกให้เชื่อฟังมาก พฤติกรรมการอบรมค่อนข้างเป็นการบังคับ เช่น บังคับให้อาบน้ำ ไล่เมื่อเด็กมารบกวนขณะทำงาน ห้ามหยิบจับสิ่งของโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นต้น

การสอนด้านศีลธรรมจรรยาในขณะที่ยังเป็นเด็กเล็กอยู่ ไม่ว่าจะลูกหญิงลูกชายจะได้รับการอบรมเหมือนกันหมด คือให้มีสัมมาคารวะ ทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ให้สำรวม

ยืน ต้องดูกาลเทศะ ใกล้ผู้หลักผู้ใหญ่ห้ามยืนใกล้ พุดกับผู้ใหญ่ถ้าผู้ใหญ่หนึ่งต้องนั่งพูดด้วย เดินไม่ให้เดินเท้าหนัก เดินผ่านผู้ใหญ่ต้องก้มตัวลง ถ้าอยู่ใกล้ให้เดินเข้าหรือคลาน นั่ง ผู้ชายให้นั่งขัดสมาธิ ผู้หญิงให้นั่งพับเพียบ ถ้านั่งกินข้าว เป็นเด็กไม่ว่าหญิงหรือชายให้นั่งพับเพียบหมด

การอบรมสั่งสอนลูกสาวลูกชาย จะแยกแตกต่างกันตามหน้าที่ คืออบรมสั่งสอนลูกชายให้รู้จักหน้าที่พ่อบ้าน ต้องเป็นผู้นำครอบครัว ทำงานหนักกว่าภรรยา สั่งสอนให้รู้จักการงาน รู้จักใช้ฝีมือ สร้างสิ่งของเครื่องใช้ รู้จักสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนการอบรมสั่งสอนลูกสาว สอนให้รู้จักรักษาวงศ์วานตัว สอนให้รู้จักหน้าที่การงาน สอนให้รู้จักหน้าที่แม่บ้าน

การทำตัวเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี การรักษาวงศ์วานตัว จะสอนเมื่อเด็กเริ่มโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว (สุวิทย์ ธีระศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2538)

ส่วนการสอนเรื่องการทำมาหากินนั้น ส่วนมากจะเป็นการสั่งสอนแบบให้ลงมือปฏิบัติจริง ๆ ตอนแรกจะเป็นไปในลักษณะให้ช่วยงานและคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับงานนั้นๆ หลายครั้งหลายคราจนลูกเป็นแล้วก็ปล่อยให้ลูกทำเอง ผู้เป็นพ่อแม่ก็คอยแนะนำเมื่อลูกประสบปัญหา เช่น ตอนเป็นเด็กก็ให้ช่วยงานเล็กๆ น้อยๆ ตามความสามารถ เช่น ให้ อาหารหมู อาหารไก่ โตขึ้นมาหน่อยก็ให้เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย โตเป็นหนุ่มก็ให้ทำไร่นา รู้จักทำมาหากิน

การทำตัวเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี การรักษาวงศ์วานตัว จะสอนเมื่อเด็กเริ่มโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว (สุวิทย์ ธีระศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2538)

การดูแลเมื่อเจ็บป่วย

แบบแผนการดูแลสุขภาพเด็กในสภาวะเจ็บป่วยนั้น จากการรวบรวมงานวิจัยในสังคมอีสานพบว่าจะมีแบบแผนที่คล้ายๆ กัน กล่าวคือ เมื่อเด็กเจ็บป่วยจะมีวิธีในการรักษาที่ผสมผสานกัน ระหว่างการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนปัจจุบัน (พิมพ์วิสัย ปรีดาสวัสดิ์ และคณะ, 2534 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์, 2540) โดยมารดาส่วนใหญ่ที่มีบุตรป่วยด้วยโรคระบบทางเดินอาหาร และระบบทางเดินหายใจ หรือมีอาการไข้ อันดับแรก มารดาจะรอดูอาการก่อน ซึ่งเป็นกระบวนการของการประเมินหาสาเหตุของโรค โดยพิจารณาจากความจริงที่ปรากฏ และวินิจฉัยอาการผิดปกติที่เกิดขึ้นเป็นกรณีไป รวมทั้งประเมินระดับความรุนแรง และการเลือกปฏิบัติที่จะรักษาบุตรตนเอง ให้หายเจ็บป่วยด้วยประสบการณ์ของตนเอง โดยผู้ที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจเรื่องวิธีการรักษา คือกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้ป่วย คือ ครอบครัว ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงที่มีประสบการณ์มาก่อน รวมทั้งอิทธิพลของการสื่อสารที่ได้จากการฟังวิทยุ และดูโทรทัศน์ ในกรณีที่มารดาเด็กประเมินว่า บุตรของตนเองไม่ได้เจ็บป่วยอะไร จะไม่เลือกปฏิบัติใดๆ เพียงแต่เฝ้าดูอาการจนเด็กหายเป็นปกติ ถ้าหากเจ็บป่วยไม่รุนแรง จะนิยมซื้อยาแผนปัจจุบันให้รับประทาน แต่ถ้าประเมินเห็นว่าเจ็บป่วยรุนแรง จะนำบุตรไปรักษาที่สถานบริการสาธารณสุขของรัฐ หรือคลินิกแพทย์แผนใหม่ ซึ่งการตัดสินใจเลือกการรักษาแบบต่างๆ จะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และความรุนแรงของความเจ็บป่วยของเด็กด้วย (วิทัศน์ จันทร์โพธิ์ศรี, 2533 : วิณา อิศรางกูร

ณ อยุธา , 2534 : ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ , 2534 ทั้งหมดอ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2540)

ส่วนวิธีปฏิบัติในการรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ เช่น เป็นไข้ แม่หรือผู้เลี้ยงดูจะใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดตัว เพราะเชื่อว่าจะบรรเทาอาการตัวร้อนได้ การรักษาเด็กอ่อนจะไม่ให้กินยาสมุนไพร เพราะคิดว่ายาแรงและกินยาก การซื้อยากินเองก็จะคำนึงถึงวัยของเด็ก ถ้าอายุน้อยก็ให้กินยาต่ำคือยาที่มีฤทธิ์ไม่แรง โดยการประเมินจากราคาที่ขาย ถ้าราคาถูกแสดงว่ายานั้นมีฤทธิ์ไม่แรง ส่วนเด็กที่โตขึ้นก็จะให้ยาที่มีฤทธิ์สูงขึ้น ซึ่งชาวบ้านเรียกว่ายาสูง ได้แก่ ยาที่ขายในราคาแพง (พิมพ์วิสัย ปรีดาสวัสดิ์ และคณะ , 2534 อ้างถึงใน สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ, 2540) เมื่อเลือกการรักษาที่คิดว่าเหมาะสมแล้ว จะประเมินผลของการรักษา ถ้าไม่หายจะเลือกวิธีการรักษาใหม่ รวมทั้งตัดสินใจว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรในการป้องกันตนเองจากการเกิดโรค ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

ความเชื่อต่างๆในการเลี้ยงดูเด็ก

การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทยนั้น มีความเชื่อ ทศนคติ ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะพ่อแม่และผู้ใหญ่ให้ความสำคัญแก่เด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยลักษณะการปฏิบัติตัวของพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูในการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น จะมีทั้งที่เอื้ออำนวยและทั้งที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านต่างๆของเด็ก ซึ่งความเชื่อบางอย่างก็ยังคงยึดถือปฏิบัติกันสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นการตั้งชื่อที่เป็นมงคล การพาเด็กไปทำบุญที่วัด แต่ความเชื่อบางอย่างก็ได้เลือนหายไปตามกาลเวลาที่นำความทันสมัยเข้ามาแทนที่ แต่ก็อาจจะยังพบเห็นได้ในชนบทที่วัฒนธรรมใหม่ๆยังเข้าไปไม่ถึง เช่น ถ้าเด็กเล่นซิงช้า กลางวันผีจะมานั่งตัก ไม่ให้เด็กกินไข่ กลัวจะเป็นชาง เป็นต้น

ซึ่งการศึกษาวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) และการศึกษาของสุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2534) พบว่าในสังคมอีสานบิตามารดาหรือผู้เลี้ยงดูมีความเชื่อด้านต่างๆในการอบรมเลี้ยงดูเด็กดังต่อไปนี้

ด้านโภชนาการ

- ถ้าให้เด็กดื่มนมผสมจะทำให้เด็กร้อนใน อีตอัด ไม่สบาย
- เด็กอายุไม่ถึง 1 ขวบ ห้ามกินเนื้อสัตว์ เพราะจะทำให้ร้อนใจ อาหารไม่ย่อย
- ถ้าเด็กเป็นแผล ห้ามกินไข่ ข้าวเหนียว เนื้อสัตว์ เพราะจะทำให้แผลเปื่อยเป็นหนอง และหายช้า
- ถ้าเด็กเป็นหัดควรงดของแสลงพวกเนื้อสัตว์ ผลไม้ และไข่
- ถ้าเด็กเป็นไข้ ท้องเสีย ให้กินข้าวต้มกับเกลือ น้ำปลาหรือซีอิ๊ว
- เด็กที่กินกับข้าวมากๆจะทำให้เป็นพยาธิหรือตาลขโมย
- ถ้าเด็กเบื่ออาหารต้องให้กินจิ้งจกปิ้ง หรือตุ๊กแกปิ้ง

- เด็กกินข้าวมาก เครื่องในไก่ และปลาจะเรียนหนังสือไม่เก่ง และจะเป็นตาลขโมย
- ถ้าเด็กกินผลไม้จะทำให้ท้องอืด

ด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติตัวต่าง ๆ

- ควรฝึกให้เด็กแปรงฟันเมื่อฟันแท้ขึ้นทั้งหมด
- การฝึกนิสัยเรื่องความสะอาด การกินอยู่หลับนอนเป็นสิ่งไม่จำเป็น โตขึ้นเด็กก็ทำได้เอง
- ของเล่นเด็กเป็นของสิ้นเปลือง และไม่จำเป็น
- ถ้าเด็กวิ่งมาก ๆ จะทำให้ดับทรวด
- ถ้าเล่นหัวเด็กผู้ชายถือว่าบาป

ด้านการดูแลและป้องกันการเจ็บป่วยของเด็ก

- เด็กตาเจ็บต้องรักษาโดยใช้น้ำมันแม่หยอด
- ต้องกวาดยาเพื่อรักษาอาการตัวร้อนของเด็ก
- ให้เด็กที่เป็นหัดกินยาเขียวเพื่อกระตุ้นให้หัดออก
- รักษากระดูกหักโดยใช้เวทมนต์คาถา
- ถ้าแม่เด็กกินมะเขือ ปลายี่ ปลาย่อม แดงไทย ขณะที่เด็กยังกินนมแม่จะทำให้เด็กเป็นชาง
- ถ้าทุบหลังเด็ก เด็กจะปัสสาวะรดที่นอน
- ถ้าเด็กมีลิ้นเป็นฝ้าขาวให้ใช้ผ้าชุบน้ำปัสสาวะมาป้ายปาก
- ห้ามเด็กที่ป่วยรับประทานกล้วยน้ำว้า ฝรั่ง ถั่วฝักยาว เพราะจะทำให้เด็กมีอาการมากขึ้น

จากการทบทวนวรรณกรรม จะได้ภาพปรากฏในอดีตที่ผ่านมาของวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของสังคมอีสาน หากแต่ปัจจุบันสังคมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ความเจริญหลากหลายต่างไหลเข้าสู่สังคมอีสานไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ เทคโนโลยี ข่าวสาร ค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัว ส่งผลกระทบต่อรูปแบบวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าย่อมจะมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก ผู้วิจัยจึงต้องศึกษาวิธีการปฏิบัติที่แท้จริงของการอบรมเลี้ยงดูเด็กท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อค้นหาวិถีการปฏิบัติที่ดั้งเดิม เพื่อจะได้ดำรงรักษาให้ยั่งยืน และค้นหาวิถีการปฏิบัติที่อาจจะไม่เหมาะสม หรือถูกละเลยไม่ยึดถือหรือปฏิบัติ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการที่จะพัฒนาร่วมกับครอบครัว ชุมชน สังคม เพื่อการปรับเปลี่ยนนำไปสู่วิถีการปฏิบัติที่เหมาะสม อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาคุณภาพเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา คุณธรรม เพื่อเป็นเด็กที่พึงประสงค์ต่อไปของสังคมประเทศชาติ

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ต้องการหาคำตอบถึงแนวปฏิบัติในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในสังคม วัฒนธรรมอีสานในเรื่อง การสร้างภาพลักษณ์ตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การปลูกฝังค่านิยมและคุณธรรม ทักษะการแก้ไขปัญหา ความมีวินัย ทศนคติที่มีต่อความสำเร็จ ความแตกต่างระหว่างหญิงชายในทัศนะมุมมองของคนในท้องถิ่นอีสาน ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีการที่จะตอบคำถามวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาและงานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นเรื่อง ๆ มีการกำหนดขอบเขต ตัวแปร ตามกรอบทฤษฎีที่ชัดเจน ทำให้มีข้อจำกัดในการเชื่อมโยงเรื่องการเลี้ยงดูเด็กในบริบทอีสานที่เป็นจริง จนเกิดเป็นช่องว่างของความรู้ของการได้มาซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากความคิด ความเชื่อ การให้ความหมาย วิถีชีวิต ตลอดจนความรู้สึกในมุมมองของผู้เลี้ยงดูเด็กในอีสานปัจจุบัน ดังนั้น การศึกษาเชิงคุณภาพครั้งนี้จะเป็นการสะท้อนภาพให้เห็นถึงการรับรู้และบทบาทการดูแลของผู้เลี้ยงดูเด็กที่เกิดขึ้นในสังคมอีสานที่แจ่มชัดขึ้น วิเคราะห์ความหลากหลายที่เกิดขึ้นในหลายมิติเป็นองค์รวม โดยได้ดำเนินการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 สถานที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอีสาน ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนในจังหวัดขอนแก่นเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากมีความหลากหลายทางสังคม มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของภาวะเศรษฐกิจสังคมที่มีเงื่อนไขสภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดการอบรมเลี้ยงดูเด็กภายใต้กระแสการพัฒนาสังคมของประเทศซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีมาแต่เดิม ผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ที่ไหลบ่าตามกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้นชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกจึงได้แบ่งเป็น 3 กลุ่มตามลักษณะเดิมของความเป็นชุมชนที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ได้แก่

1. ชุมชนแออัดอันเป็นผลพวงของการพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และการพาณิชย์ ที่ทำให้คนจนจากชนบทหลักเข้ามาอยู่เมือง หาทำงานรับจ้าง หรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในครอบครัว ทั้งนี้ชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาได้แก่ ชุมชนห้วยรถไฟ (นามสมมุติ)
2. ชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งในปัจจุบันอันเป็นผลพวงของการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ การเกษตรที่ไม่ได้ผลจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งแล้วครั้งเล่า ส่งผลให้ชุมชนเหลือแต่คนชราและเด็ก ภาระเลี้ยงดูเด็กจึงเป็นของปู่ย่าตายาย ผู้เฒ่าเรือกู๋ ชุมชนลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาที่ชุมชนบ้านน้ำว่า
3. ชุมชนเมือง ซึ่งได้รับการพัฒนามาจากชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม แต่ปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาเมืองใหญ่ จนคนที่อยู่ไม่มีที่ดินเพิ่มการเกษตรทำกินแล้ว อาชีพของผู้คน

เหล่านี้แปรเปลี่ยนไปเป็นคนที่ทำงานรับจ้างรายวัน รายเดือน ลักษณะชุมชนเช่นนี้มีความแตกต่างออกไปถึงแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ต่างออกไปทำงานเลี้ยงชีพ ฝากเด็กไว้กับญาติ ศูนย์เลี้ยงเด็ก หรือคนรับจ้างเลี้ยงเด็กตามบ้าน ชุมชนลักษณะนี้ที่ผู้วิจัยเลือกได้แก่ ชุมชนคนเมือง 4

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น

3.2.1 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิประจำชุมชน จำนวน 25 คน

3.2.2 กลุ่มปฎิบัติการเลี้ยงดูเด็ก จำนวน 55 คน

3.2.3 กลุ่มบิดามารดา จำนวน 17 คน

ตารางที่ 3.1 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลหลัก จำแนกตามข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

คุณลักษณะผู้ให้ข้อมูล	ชุมชนรายได้ น้อยในเมือง		ชุมชน เมือง		ชุมชน เกษตรกรรม		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ								
- ชาย	2	6.39	9	52.9	8	18.2	20	20.6
- หญิง	27	93.1	8	47.1	36	81.8	77	79.4
รวม	29	100	17	100	44	100	97	100
2. อายุ (ปี)								
- 20-30	2	6.9	1	5.9	2	4.5	5	5.2
- 31-40	8	27.6	4	23.5	4	9.1	16	16.5
- 41-50	3	10.3	4	23.5	7	15.9	18	18.5
- 51-60	7	24.1	2	11.8	16	36.4	28	28.9
≥ 60	9	31.1	6	53.3	15	34.1	30	30.9
รวม	29	100	17	100	44	100	97	100
3. อาชีพ								
- เกษตรกรรม	8	27.6	1	5.9	21	47.7	30	30.9
- รับจ้าง	6	20.7	8	47.1	8	18.2	23	23.7
- ค้าขาย	4	13.8	1	5.9	-	-	6	6.2
- ทำเครื่องจักรสาน (ที่บ้าน)	1	3.4	-	-	3	6.8	4	4.1
- แม่บ้าน	7	24.2	3	17.6	12	27.3	26	26.8
- ลูกจ้างราชการ/ รับราชการ/เกษียณ	1	3.4	4	23.5	-	-	6	6.2
- ไม่มีอาชีพแน่นอน	2	6.9	-	-	-	-	-	2.1
รวม	29	100	17	100	44	100	97	100
4. สถานภาพสมรส								
- โสด	-	-	-	-	-	-	-	-
- คู่	24	82.8	15	88.2	40	90.9	86	88.6
- หย่า	0	0	2	11.8	-	-	2	2.1
- หม้าย	5	17.2	-	-	4	9.1	9	9.3
รวม	29	100	17	100	44	100	97	100

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

- 3.3.1 การสังเกต ใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในชุมชนที่ศึกษา 3 ชุมชน นักวิจัยใช้เวลาในการเข้าไปศึกษาในชุมชนเป็นเวลา 6 เดือน โดยเริ่มจากการเข้าไปพบผู้นำชุมชนเพื่อแนะนำตัว จากนั้นเดินเยี่ยมครอบครัวที่มีเด็กเพื่อการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ สร้างความคุ้นเคย เข้าร่วมกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังทำอยู่ เช่น ขณะที่แม่กำลังทำกับข้าวเย็นให้คนในครอบครัวอยู่นั้น นักวิจัยได้เข้าไปนั่งคุยด้วย พร้อมกับการช่วยเด็ดผัก และตำพริกไปด้วย และเป็นโอกาสอันดีของผู้วิจัยในการพูดคุยเรื่องการเตรียมอาหารให้เด็ก สังเกตดูความสะอาด และสิ่งแวดล้อมของการปรุงอาหารไปด้วย หลังการสังเกตและการสนทนา เยี่ยมครอบครัว ผู้วิจัยได้ทำบันทึกภาคสนามครอบคลุมถึงคำสนทนาต่าง ๆ ผลการสังเกตแต่ละครั้งในปรากฏการณ์ที่พบระบุถึงฉาก บุคคล เหตุการณ์ ข้อสังเกตของนักวิจัยต่อปรากฏการณ์ รวมถึงปรับแนวการสังเกตที่ขาดหายไปในวันต่อมา ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมได้กระทำไปขณะเดินสังเกตชุมชน ภายหลังจากที่คนในชุมชนรู้จักผู้วิจัยแล้วเป็นอย่างดี เช่น ขณะยายโกวเปลกล่อมให้หลานนอน ผู้วิจัยก็เข้าไปทักทายทำความรู้จักและพูดคุยในเรื่องการเลี้ยงดูเด็ก พร้อมกับการสังเกตการดูแลของผู้ดูแลพร้อมทั้งการใช้ชีวิตของเด็กกับครอบครัว ดังเช่นขณะที่ผู้สัมภาษณ์นั่งคุยกับคุณยายที่กำลังโกวเปลหลานอยู่ เสียงตาจากบนบ้านก็ร้องเรียกหลานชายวัย 6 ขวบให้ไปซื้อบุหรี่ให้ เพราะบุตรตาหมดแล้ว หลานก็วิ่งไปรับเงินพร้อมกับวิ่งออกไปซื้อให้อย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจถึงการซึมซับของเด็กต่อวิธีการเลี้ยงดูของผู้ใหญ่ในการสร้างค่านิยมให้แก่เด็กในอนาคตได้เป็นอย่างดี
- 3.3.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ส่วนแบ่งคำถามการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเอาไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อตอบคำถามงานวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดคำถามแต่ละครั้งตามความเหมาะสม หลังจากสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่สัมภาษณ์ได้มาถอดเทปแบบคำต่อคำ เพื่อการวิเคราะห์หาความหมายรวมทั้งวิเคราะห์ปรับเปลี่ยนข้อคำถามย่อยในวันต่อมา ผู้ให้ข้อมูลมักให้สัมภาษณ์คนละมากกว่า 1 ครั้ง จนได้ความหมายชัดเจนในการสัมภาษณ์
- 3.3.3 การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มภายหลังจากการสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบความหมายที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ โดยจัดทำชุมชนละ 2 กลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มหญิงและกลุ่มชาย รวม 6 กลุ่ม เป็นผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 42 คน ถ้อยคำจากการสนทนาจะนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ เพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับข้อมูลจากวิธีการอื่นที่เก็บได้
- 3.3.4 การวิเคราะห์เอกสาร เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การเลี้ยงดูเด็กในจังหวัดขอนแก่นเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการอธิบาย ปรากฏการณ์ที่ศึกษา

3.4 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ได้ใช้เกณฑ์ความน่าเชื่อถือของลินคอร์น และกูบา (Lincoln & Guba, 1985 cited in Morse, JM & Field, P.A. 1996) ซึ่งประกอบด้วยความเชื่อถือได้จาก 3 ด้านคือ ความน่าเชื่อถือจากการฝังตัวเป็นเวลานานของนักวิจัย (Prolonged engagement) การสังเกตอย่างเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง (Persistent observation) และการตอบสนองสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ผลการศึกษามีผลออกมาน่าเชื่อถือ (Credibility) โดยมีผลการวิจัยสอดคล้องกับปรากฏการณ์การเลี้ยงดูบุตรของสังคมวัฒนธรรมอีสาน (Guba & Lincoln, 1988 : 104) โดยผ่านเกณฑ์ดังนี้คือ 1) มีการบันทึกภาคสนามที่ถูกต้อง ระบุความสัมพันธ์ของผู้เก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล 2) การบันทึกภาคสนามระบุฉาก บุคคล เหตุการณ์ พฤติกรรม ความรู้สึกของผู้เก็บข้อมูลและผู้ที่ถูกสังเกตสัมภาษณ์ เพื่อให้ภาคที่ศึกษามีความชัดเจน 3) ใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายทั้งสังเกต สัมภาษณ์ การทำกลุ่มสนทนา และจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ข้อมูลมีความอึดตัว และสมบูรณ์ 4) นำผลการศึกษาที่ได้กลับมาตรวจสอบกับกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสนทนากลุ่ม

นอกจากนี้การวิจัยครั้งนี้ยังคำนึงถึงการตรวจสอบได้ (Auditability) คือการให้ผลคงที่ของข้อมูล โดยผ่านเกณฑ์ดังนี้คือ 1) มีการบันทึกเทปคำสัมภาษณ์ตลอดการวิจัย 2) หากอยู่ในสถานการณ์ที่บันทึกเทปไม่ได้จะกลับไปบันทึกภาคสนามทันที เพื่อป้องกันการหลงลืมของข้อมูล 3) มีตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงในการวิจัย 4) มีการแสดงบริบททางสังคมที่ศึกษามาอภิปรายร่วมกับการรายงานผลการศึกษา 5) มีผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันทำ Theoretical coding และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จะถูกตรวจสอบทั้งด้านความหลากหลาย ความอึดตัว และการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีเปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันจากการเก็บข้อมูลหลายวิธี และจากการเก็บของนักวิจัยหลายคน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต บันทึก และถอดความมาวิเคราะห์ตามวิธีการของโคไลซี (Colaizzi, 1978 Cited in Holloway & Wheeler, 1996 : 125) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. นำข้อมูลทั้งหมดจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มาอ่าน เพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้ให้ข้อมูล
2. ดึงคำหรือประโยคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาออกจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Extracting Significant Statement)
3. สร้างความหมาย (Formulate Meaning) ให้แก่ประโยคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ดึงออกมาจากข้อ 2
4. ทบทวนความหมายที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล นำความหมายมาจัดกลุ่มเป็นหัวข้อเรื่อง (Cluster of Themes)

5. กำหนดประเด็นหลัก ประเด็นย่อย ให้รหัส ตั้งดัชนี และจัดหมวดหมู่ จากนั้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลในประเด็นหลัก ดัชนี และหมวดหมู่ต่าง ๆ มาวิพากษ์ร่วมกันในกลุ่มนักวิจัย โดยประเด็นหลักที่ได้จากการวิจัยมี ประเด็นดังนี้

5.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา

5.2 ลักษณะครอบครัวในชุมชนที่ศึกษา

5.3 บทบาทครอบครัวชุมชนที่ศึกษาในการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งแบ่งประเด็นย่อยในด้านต่าง ๆ ตามคำถามการวิจัยได้ดังนี้คือ

5.3.1 การดูแลกิจวัตรประจำวันในด้านการให้อาหารเด็ก การดูแลพักผ่อนนอนหลับ การดูแลด้านการขับถ่าย รวมถึงการฝึกวินัยด้านนี้ และการรักษาความสะอาด

5.3.2 การดูแลด้านอารมณ์ สังคม และการอบรมขัดเกลาทางสังคม

5.3.3 การดูแลด้านสุขภาพ

5.3.4 การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านสติปัญญา

5.3.5 การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านศีลธรรม จริยธรรม

5.3.6 ค่านิยม ความเชื่อ พิธีกรรม การถ่ายทอดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

5.3.7 ความแตกต่างระหว่างชายหญิง

5.3.8 ความคาดหวังต่อเด็กของครอบครัวและชุมชน

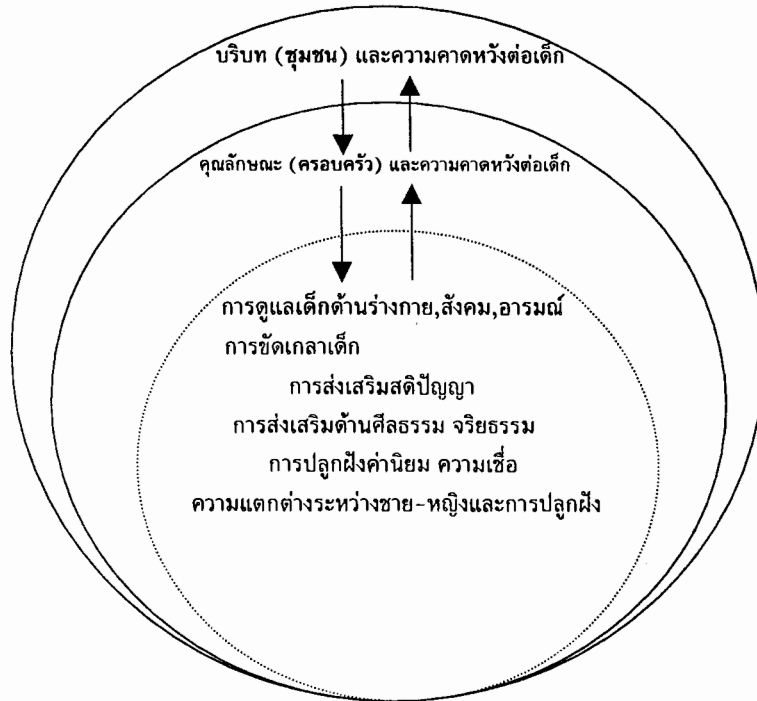
ซึ่งใช้รหัสการอ้างอิงหลักฐานมีระบบการให้รหัสเป็นตัวเลข 10 หลัก และตัวอักษรนำหน้าแสดงแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่

Fn	หมายถึง	การบันทึกภาคสนาม (Field Note)
Fg	หมายถึง	การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)
Id	หมายถึง	การสัมภาษณ์ (In-depth Interviews)
ตัวเลข 2 หลักแรกคือ		วันที่บันทึก
ตัวเลขหลักที่ 3-4 คือ		เดือนที่บันทึก
ตัวเลขหลักที่ 5-6 คือ		ปีที่ทำบันทึก
ตัวเลขหลักที่ 7-8 คือ		หมายเลขหน้า
ตัวเลขหลักที่ 9-10 คือ		หมายเลขบรรทัด

ตัวอย่างเช่น Id 0303020110 หมายถึง ผลการบันทึกการสัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม คศ. 2002 สมุดหน้า 1 บรรทัดที่ 10

การให้รหัสเบื้องต้นเป็นการให้รหัสเพื่อการทำงานและบริหารจัดการของนักวิจัย แต่เมื่อนำเสนอเป็นข้อมูลหลังการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยไม่ได้ใส่รหัสเหล่านี้ลงในรายงาน เนื่องจากอาจเป็นการสร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้อ่านที่ไม่ควรมีระบบข้อมูลใด ๆ รบกวนสายตา นักวิจัยได้ใช้การบรรยายคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลักแทนการใช้รหัสเพื่อประโยชน์ในด้านการสื่อสารให้มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายมากขึ้น

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่ได้มาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ เรียบเรียงเป็นเรื่องราวแล้วจากนั้นนำไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้ง เพื่อหาความเที่ยงกับสิ่งที่เขาให้สัมภาษณ์ไปสามารถเขียนความสัมพันธ์ได้ดังนี้

3.6 จริยธรรมการวิจัย

การเข้าสังเกต สัมภาษณ์ ทุกครั้งผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและแสดงความยินดีในการร่วมในการวิจัยด้วยวาจา เนื่องจากการเซ็นแบบฟอร์มความยินยอมร่วมในการวิจัยไม่สอดคล้องกับค่านิยมกับประชาชนไทยทั่วไปที่ไม่ชอบการผูกมัด เป็นหลักฐานทางเอกสาร ดังนั้นการแสดงความร่วมมือด้วยวาจาจึงนับว่านำมาประยุกต์ใช้ได้ประชาชนกลุ่มนี้

เมื่อเก็บข้อมูลได้แล้ว ชื่อบุคคล สถานที่ เฉพาะทั้งหมดผู้วิจัยจะใช้นามสมมุติ เพื่อไม่ให้เป็นหลักฐานใด ๆ ที่จะกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลภายหลัง ทั้งนี้ผลการวิจัยจะนำเสนอในบทที่ 3

บทที่ 3

ชุมชนแออัดรายได้น้อยในเมือง : กรณีศึกษาชุมชนห้วยรถไฟ

ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนห้วยรถไฟ เป็นชื่อสมมุติที่ตั้งชื่อตามลักษณะเด่นของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของห้วยรถไฟ หรือ ห้วยรถไฟจักรในสมัยก่อน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของถนนมิตรภาพ ทิศตะวันตกของทางรถไฟ ขอนแก่น อาณาเขตของชุมชนมีดังนี้

ทิศเหนือ จดถนนสาธารณประโยชน์ที่เชื่อมระหว่างถนนรถไฟกับถนนมิตรภาพ

ทิศใต้ จดด้านหลังของโรงงานขนาดกลาง

ทิศตะวันออก จดทางรถไฟ และถนนเลียบริมหน้าสถานีรถไฟและหน่วยงานหนึ่งของ กระทรวงศึกษาธิการ

ทิศตะวันตก จดสถานีวิทยุ ประจำที่จังหวัดขอนแก่น

จำนวนครัวเรือนจากที่มีผู้สำรวจและทำรายงานได้มีดังนี้ คือจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 101 หลังคาเรือน (ข้อมูล ณ พ.ศ. 2542) มีสมาชิกชุมชนทั้งสิ้น 430 คน เป็นชาย 270 คน และหญิง 210 คน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะหนาแน่นกันมาก โดยเฉพาะตรงด้านหน้าและกลางชุมชน และเริ่มกระจายกันตามขอบด้านนอกของชุมชน ลักษณะบ้านเรือนส่วนมากเป็นบ้านชั้นเดียวหลังเล็กมุงสังกะสี ล้อมด้วยไม้ หรือวัสดุอื่น ๆ เท่าที่หาได้ บางบ้านเท่านั้นที่สร้างเป็นลักษณะถาวรคือสร้างด้วยปูนซีเมนต์ มีประตูหน้าต่างถาวร ปูกระเบื้อง ส่วนมากแล้วลักษณะที่กล่าวมาอย่างหลังจะเป็นบ้านของผู้มีฐานะดีในชุมชนเป็นผู้ที่มาอยู่ก่อนและมีฐานะดี จากการค้าขายซึ่งมีเพียงไม่กี่หลัง

ปัจจุบันมีการปลูกเป็นบ้านให้คนนอกชุมชนมาเช่ามาอาศัยซึ่งเป็นพวกกรรมกร รับจ้าง เพื่อเข้ามาประกอบอาชีพในตัวเมือง และมีนายทุนเข้ามาซื้อกรรมสิทธิ์ที่ดินและสร้างห้องเช่าเช่นกัน ซึ่งลักษณะบ้านเช่าก็ไม่ได้แตกต่างจากบ้านหลังอื่น ๆ ใน ชุมชนเท่าใดนัก เป็นห้องสี่เหลี่ยม มีประตู 1 บาน หน้าต่าง เก็บค่าเช่าราคา 300-1,000 บาทต่อเดือน

ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน

น้ำ : ปัจจุบันเป็นปัญหาที่ประชาชนในชุมชนเดือดร้อนมาก เพราะบ้านที่ย้ายเข้าหาอยู่ในระยะแรก ๆ เท่านั้นที่ได้มีเตอร์การใช้น้ำประปา ส่วนครัวเรือนอื่น ๆ ที่ไม่มีน้ำประปาใช้ต้องซื้อน้ำจากนายทุนใกล้ ๆ ชุมชน ในราคาน้ำดื่มถึงละ 10 บาท น้ำใช้ถึงละ 3 บาท (ประมาณ 1 รดน้ำละ 10 บาท) โดยจะต้องไปเดินมาใช้น้ำเอง หรือซื้อน้ำจากรถบริการของโรงงานต่าง ๆ เข้ามาส่งในชุมชน นอกจากนี้บ้านที่ได้สิทธิการใช้น้ำประปาจากการประปาบางบ้านยังหารายได้พิเศษด้วยการขายน้ำต่อเพื่อนบ้านโดยการคิดราคาตามมิเตอร์ที่นำมาติดตั้งเองซึ่งเรียกว่า “มิเตอร์ลอย” คิดอัตราค่าบริการน้ำต่อนี้ในอัตราหน่วยละ 10-20 บาท ซึ่งถือว่าแพงมากสำหรับเพื่อนบ้านผู้มีรายได้น้อยกลุ่มนี้

ทั้งนี้โดยเฉลี่ยในแต่ละเดือนครัวเรือนหนึ่งจะต้องจ่ายค่าน้ำเดือนละ 200-300 บาท ส่วนอีกหลายครอบครัวก็ต้องเข็นน้ำเอง ชื่อน้ำจากรถบริการเอกชนหรือไปตักน้ำสระข้าง ๆ ชุมชนมาใช้ ซึ่งเป็นน้ำขุ่นอาจไม่สะอาดเท่าที่ควรซึ่งบางครอบครัวจำยอมต้องใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาตินี้เพราะไม่ต้องเสียเงินซื้อ

ไฟฟ้า : เริ่มมีใช้ในชุมชนครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2533 โดยประชาชนบางส่วนได้รวมกลุ่มกันเข้าไปขอไฟฟ้าจากการไฟฟ้าร่วมกันซื้อมิเตอร์ เสา สายไฟ เข้ามาใช้เพื่อต่อไปจากการรถไฟ มาใช้ เสียค่าไฟหน่วยละประมาณ 4-8 บาท ส่วนบ้านที่ไม่ได้สิทธิการใช้โดยตรงต้องต่อมิเตอร์จากเพื่อนบ้านเช่นเดียวกันกับน้ำประปาโดยเสียอัตราที่แพงขึ้นเป็นเงินหน่วยละ 10 บาท บางบ้านในชุมชนไม่มีไฟฟ้าใช้ก็ต้องใช้ตะเกียง หรือ เทียนแทนก็มี

ถนน : ถนนของชุมชนมี 2 สายชื่อถนนวิวัฒนาการ 1 และถนนวิวัฒนาการ 2 เดิมเป็นดินธรรมดาไม่มีสภาพไม่เหมาะสมเป็นหลุมเป็นบ่อ หน้าฝนรถขับมาติดหล่มก็มี สัญจรไปมาลำบากมาก หน้าแล้งก็มีฝุ่นมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 จึงได้รับการจัดการสร้างถนนในชุมชนเป็นคอนกรีตโดยเทศบาลนครขอนแก่นภายใต้การการช่วยเหลือจากด้านเงินทุนจากสำนักงานความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งประเทศไทยเดนมาร์ก (DANCED) (งานวิเคราะห์นโยบายและแผน 2545) ได้ให้การช่วยเหลือชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่นชุมชนละประมาณ 180,000 บาท ร่วมกับการช่วยเหลือบางส่วนจากเทศบาล ฯ แต่ยังไม่สามารถสร้างถนนครอบคลุมทุกเส้นในชุมชนเนื่องจากไม่มีเงินเพียงพอ ถนนบางช่วงยังคงเป็นถนนดิน ดังนั้นจึงเกิดน้ำท่วมขังบริเวณถนนและทางเดินตลอดจนบ้านเรือนจากระบบการระบายน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ และพื้นที่เป็นที่ลุ่มจากการสัมภาษณ์พบว่าใช้เลือดออกระบาดมากทุกปีในชุมชนนี้

สถานที่สำคัญของชุมชน

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของหลายหน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลนครขอนแก่น ประชาสงเคราะห์จังหวัดขอนแก่น มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น และคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งได้ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อาทิ ในรูปของวัสดุอุปกรณ์ อาหารกลางวัน สื่อการเรียนการสอน โดยเริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2535 และสร้างเสร็จสิ้นประมาณปี พ.ศ. 2538 ปัจจุบันมีครู 1 คน มีเด็กอายุระหว่าง 3-6 ขวบใช้บริการรวมประมาณปีละ 50 คน แต่ไม่ได้มาพร้อมกันเป็นประจำ โดยเฉลี่ยแล้วมารับบริการการเลี้ยงดูจากศูนย์ประมาณวันละ 10-15 คน เปิดทำการเวลา 08.30 น. ถึง 14.30 น. เด็กที่มาจะต้องเสียเป็นเงินค่าอาหารกลางวันคนละ 10 บาทต่อวัน

2. ศูนย์ สมช. เป็นอาคารที่สร้างไว้เพื่อบริการด้านสาธารณสุขมูลฐานโดยความสนับสนุนของโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นซึ่งเป็นการศึกษานำร่องการบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานในชุมชนภายในศูนย์เคยมีวัสดุเวชภัณฑ์ที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน อาทิ เครื่องวัดความดันโลหิต เครื่องชั่งน้ำหนัก ชุดทำแผล และมีการส่งเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นมาบริการเป็นระยะ ร่วมกับการจัดเวรอาสาสาธารณสุขประจำชุมชมมาดูแล แต่ปัจจุบันได้ปิดดำเนินการเป็นอาคารร้างและเวช

ภักดิ์บางส่วนสูญหายเนื่องจากขาดคนดูแล และงบประมาณที่คาดว่าจะให้ไว้เป็นกองทุนหมุนเวียน เริ่มต้นได้หมดไป

3. ศาลปู่ตา เป็นจอมพลวกรูปร่างคล้ายคนตั้งอยู่ปากทางเข้าชุมชน มีมาก่อนที่จะมีคนเข้ามาอยู่ในชุมชน ปัจจุบันอยู่ในที่ดินของนายเล้ง ซึ่งเคยปลูกบ้านอยู่แต่เจ้าของบ้านรู้สึกที่ไม่สบายเจ็บป่วยบ่อยจึงได้ย้ายออกไปสร้างบ้านอยู่ด้านตรงข้ามพร้อมทั้งได้สร้างศาลครอบจอมพลวกรไว้ให้ผู้คนกราบไหว้เป็นที่พักพิงตันจิตใจของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อมีบุญประเพณีต่าง ๆ คนในชุมชนจะนำเครื่องอาหารคาวหวานมากกราบไหว้เป็นประจำ เมื่อชาวบ้านเข้าออกชุมชนจะบิບแตربولกล่าวเสมอ

นอกจากนี้แล้วยังมีวัดเก่าแก่ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนนัก เป็นวัดที่ประชาชนในชุมชนใช้ในการปฏิบัติกิจทางศาสนาพุทธในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น เมื่อมีบุญประเพณี ประชาชนจากชุมชนนี้จะไปทำบุญตักบาตร จัตุงาน และทำบุญที่วัดนี้ ร่วมกับชาวบ้านจากชุมชนอื่น ๆ ส่วนด้านโรงเรียนที่เด็กมักในชุมชนไปเรียนมากได้แก่ โรงเรียนวัดเก่าแก่ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3

การรักษาพยาบาล ประชาชนในชุมชนนี้อยู่ในสังกัดการบริการของศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลนครขอนแก่น

ลักษณะการประกอบอาชีพ : กลุ่มอาชีพในชุมชน

1. กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยการสนับสนุนจากนักวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น บุคลากรโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น และ เทศบาลนครขอนแก่น ได้ติดต่อขอรับการสนับสนุนที่ดินข้างทางรถไฟจากการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยมีการรับสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ ๆ มีการจัดให้การศึกษาการปฏิบัติจากโครงการตัวอย่างของศูนย์มีชัยที่บ้านไผ่ จึงมีการฝึกอบรมการปลูกผักปลอดสารพิษ ศึกษาดูงานพื้นที่ตัวอย่าง จากนั้นจึงมีการจัดแบ่งกรรมสิทธิ์การจับจองพื้นที่ปลูกผัก จัดให้มีหัวหน้ากลุ่มประสานงานการดำเนินงานกันบางส่วน ต่อมาในระยะหลังเจ้าของสิทธิ์เดิมได้มีการขายกรรมสิทธิ์การปลูกผักแก่คนอื่นซึ่งอาจอยู่นอกชุมชนไป ทำให้ลักษณะการรวมกลุ่มน้อยลงจึงเป็นการต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างลงทุนด้านการปลูกเอง เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ฯลฯ แล้วจำหน่ายที่ร้านที่ทำเป็นชุมชนหน้าแปลงผักข้างถนนรถไฟ หรือ ปลูกขายส่งให้คนอื่นจำหน่ายปลีก

2. กลุ่มทำนา เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541 โดยการสนับสนุนของเทศบาลขอเช่าที่ดินจำนวน 140 ไร่จากบริษัทเอกชน บริเวณถนนเลี่ยงเมืองทางไปท่าพระ บ้านกุดกว้าง โดยแบ่งเป็น 5 ไร่/คน ปีกแรกเสียค่าเช่า แต่เมื่อปี พ.ศ. 2544 ไม่มีการเสียค่าเช่าแล้ว นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ปลูกต้นทานตะวันสลบหลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จ

3. กลุ่มผลิตทุตบาทลายไทย ดำเนินการโดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพนี้ของงานกองสวัสดิการสังคม เทศบาลนครขอนแก่น พ.ศ. 2542 สถานที่ดำเนินการคือ หน้าแปลงผักปลอดสารพิษ

4. กลุ่มทอเสื่อด้วยกกและมือ เริ่มดำเนินการ พ.ศ. 2541 โดยเทศบาลนครขอนแก่น เข้ามาสนับสนุนให้กู้เงิน 5,000 บาท/คน มีสมาชิกเพียง 7-8 คน แต่ต่อมาไม่นานกลุ่มนี้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากขาดความรู้ด้านการตลาด ผลิตออกมาแล้วหาที่จำหน่ายไม่ได้ การรวมกลุ่มกันยังคงอยู่ในปัจจุบันแต่ไม่ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นลักษณะต่างคนต่างทำแล้วขายส่งเอง ต่างคนต่างหาตลาดรับซื้อของตนเอง บางคนยังไม่สามารถใช้หนี้จากการยืมเงินมาลงทุนทำเสื่อได้หมด

5. กลุ่มปักชุดหาลเครื่องและชุดลิเก เป็นกลุ่มอาชีพเสริมแบบไม่เป็นทางการ จะมีนายหน้าจากนอกชุมชนรับวัสดุมาเพื่อหาคนรับจ้างปักที่บ้าน ได้ค่าแรง 30 บาท ต่อชุด ใช้เวลาในการปักประมาณชุดละ 1- 3 วันขึ้นอยู่กับความชำนาญ ผู้รับปักชุดเช่นนี้มีอายุตั้งแต่ 8 ขวบ ถึง 70 ปี พ่อแม่บางคนครอบครัวได้รับชุดมาปักที่บ้านแล้วช่วยกันทำทั้งครอบครัวรวมทั้งเด็กโตที่สามารถทำการฝีมือได้แล้ว เด็ก ๆ บางคนนิยมรับปักชุดพวกนี้เพราะถือว่าเป็นการหารายได้พิเศษเพื่อเก็บเงินไว้ซื้อของเล่น หรือ ขนมที่มีราคาแพงเกินกว่าเบี้ยเลี้ยงที่พ่อแม่สามารถให้ได้

6. กลุ่มอาชีพนอกชุมชน มีหลากหลาย เช่น กรรมกร รับจ้างทั่วไป ชายของในตลาด ขับรถพ่วงรับจ้างในตลาด ทำงานกลางคืน (พวกเด็กเสิร์ฟอาหาร) เป็นลูกจ้างในร้านค้าต่าง ๆ ซึ่งจะเข้าไปเย็นกลับ หรือเย็นไปเช้ากลับก็มี และมีบ้างที่ส่งลูกไปทำงานในเมืองหลวง หรืออื่น ๆ แล้วส่งเงินมาให้ครอบครัวที่บ้าน

การรวมตัวของประชาชนในชุมชนแออัดนี้จะรวมกันตามกลุ่มเครือญาติ ความคุ้นเคยกันมาในอดีต และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน จากการสังเกตพบว่ามี ความขัดแย้งกันในชุมชนออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มบริหารเดิม กลุ่มบริหารใหม่ และกลุ่มพลังเงียบ จากการชုชบพบ ว่าความขัดแย้งในชุมชนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดร่วมกันและเป็นการขยายความขัดแย้งมาจากความขัดแย้งที่เริ่มก่อตัวมาจากแกนนำชุมชนแออัดอื่น ๆ โดยนับตั้งแต่ 10 ปี ย้อนหลังแหล่งเงินทุนด้านการพัฒนาและการช่วยเหลือทางสังคมต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และ ต่างประเทศได้ให้ความสนใจความเป็นอยู่ของประชาชนผู้ด้อยโอกาสในเมือง มีการให้ทุนพัฒนาความเป็นอยู่ต่าง ๆ ผ่านนักพัฒนาเอกชน ส่วนนักพัฒนาเอกชนได้มีการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนโครงการเพื่อหาทุนสนับสนุน มีการจัดให้การศึกษามากมายทั้งให้การศึกษาดูงานทั้งในต่างประเทศและในประเทศ ยิ่งการพัฒนาของกลุ่มผู้นำมีมากเท่าใดยิ่งเป็นการดึงให้คนกลุ่มนี้เกิดช่องว่างของการสั่งสมด้านข้อมูลข่าวสารให้ไกลจากชาวบ้านในชุมชนมากเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันการทำงานเพื่อเป็นผู้บริหารระดับชุมชนมีใช้งานประจำที่ก่อให้เกิดรายได้ เป็นเพียงงานอาสาสมัคร ที่ต้องมีรายได้จากงานประจำมาสนับสนุนให้การดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวให้อยู่ได้ในสภาพที่เป็นจริง กอปรกับเงินทุนต่าง ๆ ไหลบ่าเข้ามาเป็นตัวเลขก้อนโตที่ง่ายต่อการเกิดข้อครหาว่ามีการทำงานด้วยความไม่สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ นี่เป็นเรื่องไวต่อความรู้สึกของชาวบ้านผู้มีรายได้น้อย ในขณะที่เดียวกันกลุ่มผู้นำบางส่วนเมื่อได้รับการพัฒนาความสามารถของการเขียนและดำเนินการโครงการมาพอสมควรเริ่มมีความคิดว่าพวกเขาน่าจะสามารถหาและเป็นผู้ริเริ่มโครงการได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องผ่านผู้ที่เป็่นนักพัฒนาเอกชนที่พวกเขาเริ่มมีมุมมอง

มองว่าเข้ามา “หากิน” กับความทุกข์ยากของชาวบ้าน เมื่อต่างฝ่ายเริ่มมีความรู้สึกไม่ติดกับอีกฝ่าย โดยกลุ่มนักพัฒนาเอกชนมองว่าแกนนำกลุ่มเดิมนี่ “ไม่เชื่อ” ในขณะเดียวกัน กลุ่มแกนนำเริ่มมีความรู้สึกว่าคุณ “กินหัวคิว” ความขัดแย้งจึงก่อตัวและขยายหาแนวร่วม จนนำไปสู่การลดบทบาทของกลุ่มแกนนำเก่า เริ่มมีดาราใหม่ที่ถูกปั้นมาทดแทนดาวดวงเก่าที่ร่วงโรย ความรู้สึกขัดแย้งของคนเก่ากับคนใหม่จึงขยายออกไปเกือบทุกชุมชนแออัด ดังนั้นปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนห้วยรถไฟจึงเป็นปรากฏการณ์ร่วม ไม่ว่าจะเป็นอย่างอื่นก็ตามที่มีให้อีกฝ่าย การหวงแหนข้อมูลให้อีกฝ่ายเคยทำมาการเผาทำลายเอกสารจึงเกิดขึ้น การทวงถามความชอบธรรมในการเข้ามาฉวยผลประโยชน์จากหยาดเหงื่อแรงงานที่พวกตนเคยร่วมก่อตั้งและฟันฝ่าความเป็นชุมชนมาจึงเกิดขึ้น ในฐานะนักวิจัยจึงได้แต่มองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ว่าเป็นกลางและติดตามความเป็นไปอย่างเงียบ ๆ

กลุ่มเครือข่ายในชุมชนและแผนผังเครือญาติ

กลุ่มเครือญาติที่พบในชุมชน พบว่า ต้นตระกูลที่มาอยู่ใน ชุมชนเป็นต้นตระกูลแรกคือ ตระกูล จ.ช., ตระกูล ล.ว., ตระกูล น.ม. ซึ่งเป็นครอบครัวแรก ๆ ที่มาอยู่ โดยย้ายมาจากสนามกอล์ฟซึ่งถูกไล่ที่มา และหลังจากนั้นเริ่มมีผู้คนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่เรื่อย ๆ จนชุมชนขยายเติบโต การอยู่อาศัยของตระกูลต่าง ๆ จะกระจายอยู่บริเวณถนนวิวัฒนาการ 1 เป็นส่วนใหญ่ และต่อมาจะขยายออกไปทางถนนวิวัฒนาการ 2 และถนนวิวัฒนาการ 3 ซึ่งบริเวณนี้จะเป็นพวกที่เข้ามาซื้อกรรมสิทธิ์สร้างบ้านอยู่ หรือ มาเช่าบ้านอยู่ในช่วงหลัง

จากการสัมภาษณ์พบว่าคนในชุมชนส่วนมากจะไม่แต่งงานกันเองกับคนในชุมชนเดียวกัน แต่จะแต่งงานกับคนนอกชุมชน และไปตั้งครอบครัวใหม่ที่อื่น หรือรับเข้ามาปลูกบ้านใกล้ ๆ บ้านเดิมของตนเองก็มีมาก มีบางส่วนเท่านั้นที่แต่งงานกันเองระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน โดย สกุลดั้งเดิมได้แก่พวกตระกูล จ.ช. และ ล.ว. ส่วนตระกูลรุ่นต่อมาได้แก่ ล.อ. จ.ศ. น.ก. ศ.จ. และภ.ล.

ความสัมพันธ์กับเครือญาติ เครือข่ายสังคม ชุมชนนี้มีทั้งแบบต่างคนต่างอยู่ และ เกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนแออัดส่วนมากจะมีฐานะยากจนหาเช้ากินค่ำ มีชีวิตอยู่อย่างปากกัดตีนถีบ ดิ้นรน ต้องต่อสู้ และส่วนมากแล้วก็จะมีการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำ และมีบางคนไม่ได้รับการศึกษาเลยก็มีเนื่องจากต้องร่อนเร่ตามพ่อแม่ออกหางานทำ “หาอยู่หากิน” ไปตามต่างจังหวัดที่มีช่องทางการทำมาหากินตั้งแต่เด็ก ความอึดอัดขัดสนเหล่านี้ทำให้ต่างคนต่างรับผิดชอบครอบครัวตนเอง เอาตัวให้รอดจึงอาจเป็นเหตุผลให้คนกลุ่มนี้ เขาบอกว่าพี่น้องก็ “ซ่า ๆ กัน” (แยะเหมือนกัน) เอาตัวไม่ค่อยรอด ถ้าไปช่วยกันก็เหมือน “เตี้ยอุ้มค่อม” คนกลุ่มนี้มักเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนภายหลัง เป็นผู้มาใหม่ บ้างเช่าบ้านอยู่ไม่นานก็จากไปเมื่อเห็นช่องทางที่ดีกว่า บ้างก็อยู่นานจนสามารถซื้อกรรมสิทธิ์ที่ดินปลูกเป็นกระต๊อบอยู่นาน หรือ บ้างมาอยู่นานแล้วเมื่อเริ่มทำมาหากินได้มีเงินเกินก็ย้ายออกไปหาที่อยู่ที่ดีกว่าที่นี่ แต่ก็ยังคงรักษาสิทธิ์ที่ดินเช่าอยู่อื่น เข้าเช่าพักอาศัยต่อไป คนกลุ่มนี้จึงอยู่อย่างไม่ค่อยจะสนใจเพื่อนบ้านมากเท่าใดนัก จากการสังเกต

พบว่าบางคนบ้านติดกันหรือตรงข้ามกันก็ยังไม่ทราบแม้กระทั่งชื่อ เพราะเข้มาก็ออกไปทำงาน เย็นก็กลับเข้าบ้าน ไม่ค่อยได้ทักทายปราศรัยกัน

แต่ก็มีบางกลุ่มที่เข้ามาแบบเครือญาติ มีการติดต่อ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และส่วนมากก็เป็นคนที่มีบ้านติดกัน นามสกุลเดียวกัน มาจากถิ่นเดียวกันเวลาเดือดร้อนก็มีปัญหาที่ช่วยเหลือกันบ้าง เครือข่ายในชุมชนจะเป็นลักษณะหลวม ๆ จะมีการรวมตัวกันเมื่อมีผลประโยชน์ ทรัพยากรที่บุคคลจากภายนอก องค์กรนอกชุมชน หยิบยื่นมาให้ เมื่อหมดกิจกรรมก็แยกย้ายกันแบบตัวใครตัวมัน คนที่เกาะกลุ่มกันเหนียวแน่นก็คือได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนฝ่ายเสียผลประโยชน์ก็จะมีการจับกลุ่มกันพูดคุยก่อตั้งการบริหารชุมชนที่ “ไม่เข้าท่า” ในสายตาของกลุ่มตน แต่ก็ เป็นเพียงการพูดคุยในระดับ ชุบชิบนิทาเท่านั้นไม่นำไปสู่การสันเสเทือนของการเมืองระดับชุมชน เพราะไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่รุนแรง จนกลายเป็นความขัดแย้งในระดับสูงแต่อย่างไร

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนห้วยรถไฟ เป็นพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย เดิมเป็นบริเวณที่กลับห้วยรถจักร เพราะเดิมรถไฟใช้ระบบห้วยรถจักรไอน้ำ ต้องมีการกลับเวลาเสี้ยว เมื่อต่อมาเปลี่ยนเป็นการใช้ดีเซล จึงสะดวกมากขึ้นในการจัดการ บริเวณดังกล่าวจึงกลายเป็นป่าพงหญ้า และต้นไม้พุ่มเล็ก ๆ ขึ้นหนาแน่น รกร้าง เริ่มมีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยเมื่อ ปี พ.ศ. 2494 เริ่มจาก 5 หลังคาเรือน เช่น นาย ส. นาย ล. เป็นบ้านชั่วคราวซึ่งเป็นที่อยู่ของพนักงานของการรถไฟที่ทำหน้าที่ขึ้นฟันใส่ห้วยรถจักร เป็นพื้นที่ไม่มีไฟฟ้า หรือ ประปาบริการ ต้องใช้น้ำฝนกักจุดตะเกียง ใช้น้ำจากบ่อ สระ ที่ขุดขึ้นมาเอง และมีโจร ขโมยชุกชุมหนีมากบดาน ขณะนั้นพื้นที่ดังกล่าวมีสภาพเป็นป่าหนาแน่นด้วยพงหญ้าสูง “ป่าท่อมหลังช้าง” (คำสัมภาษณ์ นางนาง 84 ปี) ต่อมาเริ่มมีการย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากผู้อพยพเข้ามาทำงานทำในเมืองขอนแก่น โดยมาจาก จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร พิจิตร และนครพนม เมื่อมีการย้ายมากขึ้นจากหลายพื้นที่และมีภูมิหลังต่างกันความสัมพันธ์จึงอยู่กันอย่างค่อนข้างต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างอยู่กับการทำมาหากินส่วนตัว อาชีพของคนเหล่านี้คือหารับจ้างแบกของขึ้น ลงรถไฟ สามล้อขนของ เป็นต้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2531 ได้มีคนงานย้ายมาจากสนามกอล์ฟของการรถไฟจากการถูกขับไล่ เข้ามาถากถางป่าและหญ้าเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย ที่ถาวรมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2534 ได้รับการจัดตั้งเป็นชุมชนภายใต้การสนับสนุนจากเทศบาลนครขอนแก่น การพัฒนาความเป็นอยู่ต่าง ๆ จึงเริ่มขึ้น มีการรื้อทางรถไฟเก่าที่เดิมใช้กลับรถพัฒนาเป็นถนนวิวัฒนาการ 1 และ 2 ในปัจจุบัน หากสังเกตให้ดียังปรากฏร่องรอยของทางรถไฟอยู่ในบางช่วงซึ่งเป็นคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีภราลึกลงถึงความหลังแล้วเล่าสู่ลูกหลานฟัง ในช่วงแรกยังไม่มีการเคลื่อนไหวใด ๆ จากการรถไฟแห่งประเทศไทย ต่อมาการรถไฟได้เริ่มส่งเจ้าหน้าที่ให้มาเก็บเงินค่าเช่าที่ในปี พ.ศ. 2533 โดยนายกเทศมนตรีสมัยนั้น (นายเรืองชัย ตราชู) ได้เจรจากับทางรถไฟให้ประชาชนเช่าที่ดินดังกล่าวเพื่ออยู่อาศัย โดยคิดค่าเช่าในอัตราตารางวาละ 12 บาท/ปี/ครัวเรือน เสียโดยตรงกับสถานีรถไฟจังหวัดขอนแก่น และต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2542 ได้มีการยกเลิกการเช่าที่ดินดังกล่าว เพราะการรถไฟไม่เคยได้รับเงิน

ส่วนนี้ และนโยบายที่เปลี่ยนไปของรัฐบาลที่ยอมรับการดำรงอยู่ในสังคมเมืองของคนจน อย่างไรก็ตามแม้ไม่มีการเสียค่าเช่าที่ดินจากการรถไฟแล้วแต่สิทธิการครอบครองและใช้ประโยชน์ในที่ดินยังคงมีอยู่ในหมู่ชาวบ้านจึงมีการซื้อขายสิทธิในที่ดินทางพฤตินัยกันในหมู่ชาวบ้านโดยตลอดมา

ถ้าจะเปรียบเทียบชุมชนนี้กับชุมชนแออัดอื่น ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะดูมั่นคงถาวรและมีสภาพบ้านเรือนคล้ายชนบทอีสานมากกว่าชุมชนอื่น ๆ อาจเป็นเพราะความเก่าแก่ของชุมชนและการที่ไม่ค่อยพบปัญหาการไล่รื้อมากนักเมื่อเทียบกับชุมชนแออัดอื่น ๆ เนื่องจากคนกลุ่มแรก ๆ ที่อาศัยอยู่เป็นลูกจ้างทำงานให้กับทางการรถไฟแห่งประเทศไทยเอง ต่อมาชุมชนได้มีการเลือกตั้งผู้บริหารชุมชนขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2535 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนี้เป็นผู้ที่ได้รับเลือกอีก 4 ปีต่อมา ดังนั้นประธานชุมชนจึงเป็นบุคคลคนเดียวกันนาน 8 ปี ต่อมาจึงมีการเลือกตั้งใหม่และได้คนกลุ่มใหม่เข้ามาบริหารชุมชนใน พ.ศ. 2544

กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ นำเข้ามาโดยกลุ่มนักพัฒนา และ องค์กรความช่วยเหลือทั้งจากต่างประเทศ และ ในประเทศนำเข้ามาในชุมชนเพื่อเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนรายได้น้อยให้ดีขึ้น การรวมกลุ่มกันจึงเป็นการรวมกันตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เมื่อสิ้นสุดการสนับสนุนโครงการด้านงบประมาณกลุ่มก็จะสลายไปไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตนเองอย่างยั่งยืนโครงการแล้วโครงการเล่า ความเป็นอยู่ของชาวบ้านต่างฝ่ายต่างยุ่งกับการทำมาหากินหาเงินใส่ปากใส่ท้องจนไม่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด

ความเชื่อ ประเพณี และ วัฒนธรรม ในชุมชน

บุญประเพณีที่พบในชุมชนตามฮีต 12 ของอีสาน : มีดังนี้

1. บุญผะเหวด (บุญมหาชาติ) : ทำในเดือน 4
2. บุญสงกรานต์ : ทำในเดือน 5
3. บุญเข้าพรรษา : ทำในเดือน 8
4. บุญข้าวประดับดิน : ทำในเดือน 9
5. บุญข้าวสาก : ทำในเดือน 10
6. บุญออกพรรษา (ไต้น้ำมัน) : ทำในเดือน 11
7. บุญกฐิน : ทำในเดือน 12

นอกจากนี้คือ หลังจากเดือน 12 แล้ว (บุญกฐิน) ก็จะเป็นบุญผ้าป่าที่นำไปทอดยังวัดต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลชุมชนโดยในปี พ.ศ. 2544 ไปทอดที่วัดในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น งานบุญผ้าป่าแต่ละครั้งสมาชิกหนุ่ม ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะผู้ที่ว่างงานจะมีความสุขสนุกสนานมากที่สุดมีการโสมบุญกันก่อนงานจริงล่วงหน้าหลายวันด้วยการเลี้ยงเหล้า ดื่ม ดั้นตามเสียงเพลงกันอย่างสนุกสนาน และคอยบอกบุญเรียไร้ผู้คนที่เดินผ่านไปผ่านมาเพื่อระดมทุนการทำบุญในกองผ้าป่าให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนบุญขึ้นปีใหม่มีการจัดกันเป็นประจำทุกปี และยังมีของดาวหวานไปถวายศาลปู่ตา สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชนด้วยเสมอ

เมื่อมีการอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนจากหลากหลายพื้นที่ ต่างคนต่างมาต่างคนต่างมีภูมิหลังที่แตกต่างกันทำให้มีบุญประเพณีความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนอย่างหลากหลาย บุญประเพณีที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ได้แก่ประเพณีต่อไปนี้ บุญวันขึ้นปีใหม่ บุญมหาชาติ (บุญผะเวส) บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษาออกพรรษา บุญกฐิน บุญผ้าป่า เป็นต้น ส่วนความเชื่ออื่น ๆ เรื่องไสยศาสตร์ก็ยังคงมีอยู่ในชุมชนแห่งนี้เช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น นักวิจัยได้พบคุณยายคนหนึ่งเดินถือรูป 1 กำไปไหว้ตรงที่ดินทางหน้าชุมชนบริเวณจอมปลวกที่เรียกว่าศาลปู่ตา เมื่อสอบถามได้ความว่าคุณยายไปไหว้และทำบุญแก้เคล็ด เพราะคุณยายผู้นี้มีลูกสาวคนเดียวและมีข่าวลือมาว่า พระนางศรีสุริยทัยจะมาหาบวราว ดังนั้นหากบ้านไหนมีลูกสาวคนเดียวให้นำขนมจีน 9 กิโลกรัม ไปเลี้ยงผู้คนเป็นการทำทานถึงจะรอดพ้นเคราะห์กรรมนี้ได้ และพบว่ามีหลายบ้านที่ทำหุ่นฟางแขวนไว้ที่หน้าบ้านเพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันภัยแก่ผู้ที่เกิด “ปีมะ” เมื่อสอบถามผู้คนต่างบอกว่าไม่ค่อยเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์เหล่านี้หรอกแต่การที่ทำอะไรเล็ก ๆ น้อยก็ไม่ใช้เรื่องเสียหายอะไร เมื่อใครทักท้วงอะไรก็ทำการแก้เคล็ดจะได้สบายใจ ป้องกันไว้ดีที่สุต

การรักษาโรคบางโรคในชุมชนยังอาศัยหมอเป่า โดยมีหมอเป่าในชุมชนที่ทำหน้าที่รักษาโรคบางโรค เช่น โรคผิวหนัง จำพวก ตุ่ม ฝี งูสวัด หรือเริม ไข่ออกตุ่ม โดยหมอเป่าจะรักษาโดยการเป่าน้ำมันตมาเป่าพร้อมการเสกคาถา หากรักษาหายก็จะนำเงิน “ค่าคาย” ไปให้ ซึ่งเรื่องนี้ชาวบ้านเล่าอย่างติดตลกว่า “หมอโบราณนี้ดีกว่าหมอแผนปัจจุบันนะเพราะให้ลองรักษาถ้าไม่หายไม่เอาเงิน เรียกว่ารับประกันคุณภาพ ส่วนหมอแผนปัจจุบันไม่รู้หายไม่หายแถมมองหน้าก็เสียเงินแล้ว”

ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็กของชุมชนห้วยรถไฟ

ภาพของบ้านเรือนที่อยู่กันอย่างหนาแน่นในพื้นที่ 12,500 ตารางเมตร หรือ ประมาณ 8 ไร่ บ้านเรือนบางส่วนมีลักษณะเป็นเรือนไม้แบบบ้านในชนบทไทยซึ่งบ้านส่วนนี้เป็นกลุ่มที่มาอยู่ในระยะบุกเบิกแรก ๆ ของชุมชน ส่วนบ้านรุ่นใหม่มักเป็นบ้านที่สร้างด้วยอิฐบล็อกที่นำมาเรียงกันอย่างหยาบ ๆ ให้พอกันลมกันฝน มีบางส่วนที่สร้างด้วยไม้อัดที่รื้อมาจากแผ่นป้ายโฆษณาสาธารณะ ผู้คนเดินผ่านไปผ่านมาอย่างคึกคักตลอดเส้นทางถนน 3 สายในชุมชน และจะคึกคักมากขึ้นในตอนเย็นจนถึงหัวค่ำเมื่อคนส่วนใหญ่กลับมาจากการทำงาน “หาอยู่หากิน” และ เด็ก ๆ กลับมาจากโรงเรียน ในตอนกลางวันผู้ที่อยู่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุกับเด็ก ๆ ที่ยังไม่ได้ไปโรงเรียน และเด็กโตส่วนหนึ่งที่จบการศึกษาระดับมัธยมต้นแล้วแต่ไม่มีงานทำจึงว่างงานอยู่บ้านเฉย ๆ จับกลุ่มกันพูดคุยถึงเกมส์ฟุตบอล มวยที่พวกตนติดตาม พร้อมกับเปิดเพลงจากเครื่องเล่นเทปดังกระหึ่มไปทั่วบริเวณ เด็กโตจับกลุ่มเล่นฟุตบอล เล่นจับสลากที่มีผู้นำมาขายในชุมชน ส่วนเด็กบางคนที่ถูกผู้ใหญ่เรียกว่าเป็น “ผู้รู้” หรือ รักดี ก็จะหารายได้พิเศษด้วยการปิ้งเลื่อมชุดราตรี ซึ่งเป็นชุดเช่าสำหรับพวกทำงานกลางคืน เป็นทางเครื่อง เป็นนักร้อง ที่ชาวบ้านที่นี่มักเรียกขานว่าเป็นชุดลิเก สนนราคาที่ได้รับจาก “ยี่ปี่ว” ที่นำชุดมาจ้าง คือ สีสิบบาทต่อการปิ้งเลื่อมทั้งตัวซึ่งใช้เวลาชุดละ 2-3 วันสำหรับการปิ้งชุดของเด็ก ๆ พวกนี้ ส่วนเด็กเล็ก ๆ ที่อยู่กับผู้เลี้ยงดูต่างเดินเตาะแตะ เล่นอยู่

นมผงจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กท้องเสียอีกด้วย เมื่อพ่อแม่เด็กไม่สามารถดูแลเด็กได้ภาพที่เห็นส่วนใหญ่จึงเป็นให้ “แม่ใหญ่ พ่อใหญ่” เป็นผู้ดูแลเด็กซึ่งมีทั้งประเภททิ้งไว้กับ แม่ใหญ่พ่อใหญ่แล้วไปทำงานต่างจังหวัดส่งเงินมาเป็นค่าเลี้ยงดูเป็นระยะ หรือ บางคนหนีหายไปจากชีวิตทางบ้านนานนับหลายปีโดยไม่มีข่าวคราว ภาระการหาเลี้ยงจึงเป็นหน้าที่ของพ่อใหญ่และแม่ใหญ่โดยสิ้นเชิง ดังนั้นประโยคที่มักได้ยิน คือ “เด็กน้อยเอากัน ผู้เฒ่าได้ลูก” เด็กพวกนี้จึงกลายเป็นลูกของพ่อใหญ่แม่ใหญ่ไปโดยปริยาย

องค์ประกอบของครอบครัว สามารถแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

1. ครอบครัวเดี่ยว : อยู่กันแบบมีพ่อแม่ลูก หรือพ่ออยู่กับแม่ ส่วนลูก ๆ ไปทำงานที่อื่น
2. ครอบครัวขยายแท้ : มีสมาชิก 3 รุ่นในบ้านตั้งแต่ตายาย ปู่ย่า พ่อแม่ ลูก และหลาน
3. ครอบครัวขยายเทียม : ผู้สูงอายุ และหลาน
4. ครอบครัวผสม : มีสมาชิก 3 รุ่น คือ ผู้สูงอายุ พ่อ แม่ ลูก รวมทั้งมีญาติ ๆ มาอยู่ร่วมด้วย
5. ครอบครัวคนเดียว : อยู่คนเดียวที่พบมีทั้งปล่อยคนแก่อยู่คนเดียว คนโสดหม้าย
6. อื่น ๆ (ห้องเช่า บ้านว่างซึ่งไม่สามารถนับได้)

ตารางที่ 1 แสดงประเภทและองค์ประกอบของครอบครัวในชุมชนหัวรถไฟ

ประเภทครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1. ครอบครัวเดี่ยว	56	26.7	
2. ครอบครัวขยายแท้	28	13.3	
3. ครอบครัวผสม	18	8.6	
4. ครอบครัวขยายเทียม	8	3.8	
5. ครอบครัวคนเดียว	13	6.2	ส่วนมากเป็นคนแก่อยู่คนเดียว
6. อื่น ๆ (ห้องเช่า บ้านว่าง ไม่สามารถนับได้)	87	41.4	เนื่องจากหอพักคนไม่อยู่ ไม่สามารถนับได้ และมีหลายบ้านที่เป็นบ้านว่างไม่มีคนอยู่อาศัย
รวม	210	100	

ความสัมพันธ์และบรรยากาศในครอบครัว สามารถแบ่งเป็นชนิดได้ดังนี้

1. แบบธรรมดาทั่วไป เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ถึงกับสามัคคีกลมเกลียวเหนียวแน่น หรือขัดแย้งกันรุนแรง ซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวที่ต่างคนต่างทำหน้าที่และบทบาทของตนเอง แม่อยู่บ้านเลี้ยงลูก พ่อทำงานนอกบ้านไปเช้าเย็นกลับ การดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ใครมีหน้าที่อะไรก็ทำ พ่ออยู่ร่วมกันก็ติดต่อกันปกติ ส่วนมากพบในครอบครัวเดี่ยว

2. แบบสามัคคีกลมเกลียว เป็นความสัมพันธ์ที่คนในครอบครัวต่างเอาใจใส่ดูแล เป็นห่วงเป็นใยซึ่งกันและกัน มักทำกิจกรรมต่างร่วมกัน ใครพูดอะไรก็คล้อยตามและเสริมกันไปไม่แย้งกัน เช่น ครอบครัวเดียวครอบครัวหนึ่งที่ประกอบด้วยพ่อใหญ่แม่ใหญ่กับหลาน ที่มีภาพความใกล้ชิด เช่น เมื่อ พ่อใหญ่ทำสวิงแม่ใหญ่ก็นั่งพูดคุยเป็นกำลังใจช่วยหยิบจับสมอ และหลานสาวอายุ 9 ขวบก็นั่งฟังด้วย ช่วยงานบ้านเมื่อกลับจากโรงเรียน เวลาพ่อใหญ่ไปทำงานแม่ใหญ่ก็ตามไปช่วย ส่วนหลานไปโรงเรียน เมื่อแม่ใหญ่ป่วยไม่สบายพ่อใหญ่ก็พาไปหาหมอ หลานช่วยดูแล พ่อใหญ่พูดอะไรแม่ใหญ่ก็จะเสริม หรือแม่ใหญ่พูดพ่อใหญ่ก็จะเสริม ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน

3. แบบต่างคนต่างอยู่ เป็นความสัมพันธ์แบบห่างเหิน แม้อยู่บ้านเดียวกันแต่ก็ไม่ค่อยสนใจเอาใจใส่กันมากเท่าใดนัก ขำไม่ทานร่วมกัน เช่น ตัวอย่างภาพที่พบ คือ แม่ใหญ่อยู่บ้านกับหลาน ๆ และช่วยดูแลเด็ก แม่ใหญ่มักต้องอยู่คนเดียว อาหารทุกมื้อหารับประทานเอง หลานซื้อส่วนของพวกตนเองเข้ามารับประทานกันเอง ต่างคนต่างรับประทานของตนเอง หลานจะให้เงินแม่ใหญ่ใช้บ้างเป็นระยะ หรือ เมื่อ มีความจำเป็นต้องใช้เงิน สมาชิกในบ้านจะออกไปทำงานนอกบ้านตอนเช้า แล้วกลับเข้ามาตอนเย็น

4. แบบบ้านแตก เป็นความสัมพันธ์แบบมีความขัดแย้งในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวไม่ลงรอยกัน มีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่น พ่อทะเลาะกับแม่ และแม่ชอบตำว่าลูก ๆ ทุกวัน ผู้เป็นแม่ชอบบ่นว่า และตำเสียดังด้วยคำหยาบคาย บางครั้งสมาชิกในครอบครัวต้องออกไปนอกบ้านก่อนให้ทุกคนอารมณ์สงบแล้วจึงกลับคืนมา

5. แบบไม่คงเส้นคงวา เป็นความสัมพันธ์แบบเดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย คือในบางช่วงคนในครอบครัวจะดีต่อกัน รักกันกลมเกลียวเหนียวแน่นเป็นบางเวลา เวลาที่หงุดหงิด เมื่อไม่มีเงินสามีกินเหล้ามากกลับมาบ้านก็จะทะเลาะตบตีกัน หรือบางครั้งแม่จะพูดจาดี แสดงความรักต่อลูกแต่อาจทะเลาะกับพ่อและไม่ลงรอยกัน มักทะเลาะเบาะแว้ง ดังเช่น ครอบครัวหนึ่งที่ประกอบด้วยสามีและภรรยาซึ่งออกไปหาของเก่าไปขายด้วยกันทุกวัน บางวันก็ปั่นรถสามล้อบรรทุกของเก่ามาด้วยกันดี ๆ แต่เมื่อทะเลาะกันภรรยาเธอต้องเข็นมาเองเนื่องจากการทะเลาะกันจนกลับบ้านพร้อมกันไม่ได้

บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1. การดูแลกิจวัตรประจำวัน

1.1 การให้อาหาร

การให้อาหารและการดูแลด้านกิจวัตรประจำวันขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก โดยเมื่อแรกเกิดเด็กจะได้รับนมแม่ ยกเว้นเมื่อแม่มีปัญหาด้านสุขภาพ หรือ แม่ไม่ได้อยู่ด้วยที่ไม่สามารถให้นมบุตรได้ จึงจะได้รับการเลี้ยงดูด้วยนมผสม จากการสัมภาษณ์พบว่าเด็กส่วนมากจะได้นมแม่ประมาณช่วง 3 เดือนแรก ต่อมาหากอยู่กับแม่จะยังคงได้รับนมแม่จนกระทั่งอายุเด็กประมาณ 7-8 เดือน จึงเปลี่ยนให้กินนมกระป๋อง ด้วยเหตุผลที่ว่าหากยังให้นมแม่ต่อไป "กลัวนมไม่หวาน" ที่บอกว่าเกรง

ว่านมจะไม่หวานนี้เป็นคำเปรียบเทียบว่านมจะไม่มีคุณค่าทางอาหารเพียงพอที่ให้เด็กเติบโต ดังนั้น คำว่าหวานจึงเป็นการใช้แทนคุณค่าทางอาหารของนม ด้วยเหตุนี้จึงพบว่ามีการให้นมชั้นหวานซึ่งมีความหวานมากเป็นจำนวนมากในหมู่ครอบครัวในชุมชนแออัด เหตุผลที่นอกจากราคาถูกแล้วยังมีความเชื่อว่ามีคุณค่าทางอาหารเพียงพอต่อการเลี้ยงดูบุตรอีกด้วย ดังตัวอย่างคำพูดของมารดา

“กินนมแม่ 6 เดือนแรก กลัวนมไม่หวาน กะนมมันบ่หวานให้ลูกกิน กะบ่ได้ชิมคิดว่าชื่น”

(นางเขียน 25 ปี)

การเปลี่ยนนมแม่อาจเปลี่ยนมาเป็นให้นมผงสำหรับเลี้ยงเด็กตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เปลี่ยนมาเป็นนมชั้นหวาน หรือ บางคนเปลี่ยนมาเป็นนมถั่วเหลืองสำเร็จรูป ขึ้นอยู่กับสภาพของเด็ก หากเด็กบางคนช่วงแรกท้องเสียเพราะการได้นมชนิดใดผู้ดูแลก็จะพึงใจว่านมชนิดนั้นไม่ดีแล้วเปลี่ยนเป็นชนิดอื่น เพราะ “ไม่ถูกกัน” ดังเช่น นายโอ ผู้ไม่ยอมบอกอายุ บิดาของลูก ๆ สามคนบอกว่า

“ผมนี้แหละบอกเขาเองว่าให้กินนมถั่วเหลืองโลด ไฟก็ว่านมถั่วดี ถ้าล้างมือกะบ่ได้กินข้าว ดอก ได้กินแต่นมถั่วนี้ กะบ่กินข้าว มันอยู่โตได้นมอันนี้ละ”

บางครอบครัวที่ให้นมชั้นหวานลูกก็ทราบว่ามันชั้นหวานไม่เหมาะกับเด็กวัยนี้แต่ยังคงให้นมชั้นหวานต่อไป เพราะนมผงสำหรับเด็กแพงมากไม่มีเงินซื้อว่า

“สู้อยู่ว่านมมันบ่ดี ไฟ ๆ ก็เว้า แต่บ่มีไฟซื้อมาให้ดี ผู้ซื้อก็คือเฮานี้ หาได้มีอะละ 200 ชิ้น มาซื้อนมหมดผู้อื่นก็บ่ต้องกิน ต้องใช้ละมันยากเนาะ เว้าได้แต่เฮ็ดยาก” (นางกาจ 64 ปี)

หรือบางคนพอจะทราบว่านมชั้นหวานไม่เหมาะสำหรับเด็กเล็ก แต่คิดว่าไม่อันตราย เพราะ “ใคร ๆ ในชุมชนก็เลี้ยงกัน” ดังคำพูดของนางมาลี อายุ 66 ปี ว่า

“คือว่ามันบ่ดี แต่ชะเจ้าก็เลี้ยงกันมาใหญ่กันทุกคน เฮ็ดงานเฮ็ดการได้ แข็งแรง โอ้ย ใหญ่กว่าลูกผู้เลี้ยงนมผงซ้ำ”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปร่างของเด็กเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ผู้เลี้ยงดูให้ความสำคัญ เพราะเลี้ยงด้วยนมชนิดใดสภาพร่างกายเติบโตได้หรือไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่า แม้สภาพร่างกายเด็กไม่มีความแตกต่างกันแต่เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การทดสอบพัฒนาการของเด็นเวอร์ (Frankenburg, 1992) แล้วเด็กที่ว่าร่างกายไม่แตกต่างกันแต่สภาพการเจริญเติบโตและพัฒนาการมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดังเช่นเด็กชายนต บุตรของนางมาลี อายุ 1 ปี 4 เดือน ได้รับนมชั้นหวานตั้งแต่อายุ 6 เดือน ยังไม่สามารถพูดได้สักคำเดียว หรือ เด็กชาย

เบงค์ อายุ 1 ปี 3 เดือน ได้รับนมชั้นหวานตั้งแต่อายุ 3 เดือน มีสภาพร่างกายปกติแต่มีการเป็นหวัดบ่อยมากทำให้อยู่ในสภาพที่อ่อนแอตลอดเวลา ไม่ยอมให้ใครเข้าใกล้นอกจากแม่ และมักมีไข้สูง ซ้ำตามอยู่ตลอดเวลา

เด็กที่โตขึ้นมาผู้เลี้ยงดูจะให้กินพวกข้าวต้มและ ๆ ที่เรียกว่า “โจ๊ก” ซึ่งอาจทำเอง หรือ ซื้อ มาจากร้านถุงละ 5 บาท ผู้ดูแลให้คำจำกัดความของอาหารชนิดนี้ว่า “โจ๊กใส่วิญญาณไก่” ให้เด็กรับประทานเป็นประจำ เช่น ครอบครวั ดช. นต เป็นอาหารเช้า หรือ ดช. เบงค์ แม่ใหญ่จะซื้อโจ๊กมา ใหัววันละ 1 ถุง เช้า เย็น

“ซื้อโจ๊กซื้อตามร้านนั่นแหละ ชูมือเข้า-แลง เทียงกะป้อนโจ๊ก มั่นกินข้าวเม็ดทันเป็น”

(นางมาลี 66 ปี)

บางบ้านนอกจากจะเลี้ยงเด็กด้วย “โจ๊ก-จับ” ตามร้านในชุมชนแล้ว ผู้ดูแลบางส่วนยัง นิยมเป็นผู้เตรียมอาหารให้กับเด็กโดยเฉพาะ อาหารสำหรับเด็กจะเป็นรสชาติจืด ไม่ใส่เครื่องปรุง ไม่ใช้ผงชูรส ทำให้เด็กต่างหาก แต่ยังคงไม่แน่ใจว่าต้องอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผัก หรือ ผลไม้ คือ จะให้รับประทานเท่าที่ผู้ใหญ่พอจะมีเงินซื้อหามาได้ ถ้าผู้ใหญ่มีหมูในวันนั้นเด็กก็จะได้รับประทาน หมูด้วย หรือ มีไก่เด็กก็จะได้ลิ้มรสไก่ด้วย แต่ถ้าวินไหนที่เขาใช้คำพูดว่า “ถึงแตก” วันนั้นในบ้าน อาจมีเพียงขนมจันจวนเดียวจิ้มข้าวเหนียวรับประทานร่วมกันทั้งครอบครัว หรือ อาจเป็นส้มตำ “ชก เล็ก” คือ ส้มตำใส่เส้นขนมจัน จิ้มข้าวเหนียวจันจวนเดียวรับประทานกันทั้งบ้านก็ได้ ดังคำบอกเล่าว่า

“เฮาบมีเงินบางวันก็ให้หลานไปซื้อตำชกเล็กมาจิ้มกับข้าวเหนียว หรือ ซื้อพวก...มีหยั่งมา ป่น มาแจ่วแล้วกะแล้ว เพราะว่าเฮาบมีเงินขึ้นน้ำ กินหยั่งกะแล้ว ซื้อไซซื้อหยั่งมาทอดกะแล้ว กินกะอิมคือกัน” (นางมัทรี 67 ปี)

“ไอเปียร์นี่เก่งเต้ กินตำส้ม กินหยั่งได้แล้วคือผู้ใหญ่ที่หกกะอายุ 1 ปี” (นางบ๋ม 55 ปี)

เมื่อเด็กโตขึ้นมาประมาณอายุได้ถึง 1 ขวบ ผู้ดูแลจะเริ่มไม่แบ่งแยกอาหารเด็กและผู้ใหญ่ แล้ว ในบ้านมีอะไรก็รับประทานแบบนั้นเพียงแต่เลือก หรือ ล้างรสที่จัดจ้านออกบ้างด้วยการล้าง น้ำแกงจืด บางทีก็จะเห็นการดูรสที่จัดออกให้เด็กง่าย ๆ ด้วยการใช้ปากตนเองดูดออก จากที่ สังเกตพบเรื่องอาหารดิบ ๆ นี้ เด็กเริ่มรับประทานร่วมกับผู้ใหญ่แล้วตั้งแต่เริ่มรับประทานอาหาร แข็งได้ สิ่งที่น่าสนใจพบขณะการสังเกตชุมชน คือ การรับประทานไข่มดแดงดิบที่เพิ่งสอยลงมาแล้ว ทำย่ำด้วยการบีบมะนาว เติมเครื่องปรุงรส จากนั้นร่วมรับประทานเป็นอาหารเที่ยงระหว่างยาย หลานอย่างเอร็ดอรร้อย หรือ อย่างเรื่องภาชนะที่รองรับอาหารก็จะไม่พิถีพิถันในเรื่องความสะอาด ของภาชนะสำหรับเด็ก หรือ ผู้ใหญ่ ที่น่าสนใจพบ คือ เมื่อแม่บ้านซื้อปลาทุเค็มมาเป็นอาหารเที่ยง เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จัดการนำออกมาจากถุง แล้วเปิดฝากระดืบข้าวเหนียว หงายฝาขึ้นใช้เป็น ภาชนะวางปลาทุเค็ม แล้วจิ้มกับข้าวเหนียวในทันที เมื่อทุกคนรับประทานเสร็จ จัดการเคาะเศษ

ล้างปลาทิ้งที่พื้นหน้าบ้านแล้วปิดไว้รับประทานต่อในมือหน้า เมื่อผู้วิจัยถามอาสาสมัครสุขชุมชนว่า เด็ก ๆ ในชุมชนนี้ป่วยเป็นโรคท้องร่วงกันมากไหม ทุกคนยืนยันว่า “ไม่บ่อยดอก ปีหนึ่งก็เพียง 2-3 ครั้งเท่านั้น เด็ก ๆ มัน “ซู” (Developmental Crisis-ความเชื่อที่ว่าเมื่อเด็กเริ่มมีพัฒนาการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งจึงทำให้เด็กเครียดแล้วเกิดอาการท้องเสีย ไม่นานจะเข้าสู่สภาพปกติเมื่อปรับตัวได้)นะ” คำบอกเล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อของสาเหตุของอาการท้องร่วงจาก “ซู” ที่ยังมีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่สาเหตุของภาวะทุโภชนาการในเด็กในชุมชนแออัด (ปัทมาภรณ์ และคณะ 2543) ซึ่งอาจพัฒนาเป็นงานวิจัยในอนาคตถึงเรื่องภาวะทุโภชนาการของเด็กชุมชนแออัด จังหวัดขอนแก่นในอนาคตได้

พบว่าความเชื่อที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณเรื่องการป้อนข้าวย่ำแก่เด็กในช่วงแรกเกิด หรือ ในช่วงสามเดือนแรกของชีวิตยังคงมีอยู่ในชุมชนแห่งนี้ โดยที่ชาวอีสานเชื่อว่าข้าวเป็นอาหารหลักที่สำคัญของมนุษย์ คนเราทุกคนต้องกินข้าวแม้จะเพิ่งเกิดก็ตาม การที่เด็กงอแงและแลบลิ้นนั้นคืออาการที่อยากข้าว และยังเชื่อว่าการป้อนข้าวย่ำแก่เด็กจะทำให้เด็กนอนได้นาน (ปัทมาภรณ์ และคณะ 2543) ดังนั้นในชุมชนนี้ที่สังเกตพบ คือ เมื่อเด็กร้องให้ผู้เลี้ยงดูจะป้อนข้าวย่ำ และ บางที่เป็นโจ๊กให้ นอกนี้ผู้เลี้ยงดูผู้ซึ่งเป็นยายยังได้เผยแพร่ความเชื่อนี้แก่แม่ลูกอ่อนคนอื่น ๆ ด้วยว่า ควรป้อนข้าวเด็กก่อน 3 เดือน เพื่อแม่จะได้มีเวลาไปทำงานบ้าน หรือ งานอาชีพอื่น ๆ ที่ทำที่บ้านไม่让孩子มากวนเวลาการทำมาหากิน ดังนี้

“แบบว่ามันแอหาข้าว ป้อนข้าวย่ำโลดมันสินอนดี คนโบราณเขาเนาะเพิ่นให้กินเร็วบคือ หมอเว่อดอก กะว่าอย่าหมกใส่ไฟ ถ้าบ่เฮ็ดโจ้จิ้นมันกะบ่อยู่ เยี่ยวออกกะไฮ แม่สิเฮ็ดงานเฮ็ดการหยังกะบ่ได้ เขาต้องทำมาหากิน บอกอีนางข้างบ้านมันกะป้อนคือกัน บ่เอาตามหมอเว่อดอก เวียกมันยาก” (นางประสาน 43 ปี)

“ลูกออกมากินนมแม่มันกะให้เต้เนาะ เด็กน้อยมันเยี่ยวออกมากะหิวเนาะ ออกแล้วมันกะให้ มันกะกินนม บาดนี้มันกะหิว แต่ว่าถ้าเอาผู้เต้าเพิ่นกะว่าเต้ ป้อนข้าวมันแล้วแต่อยากนอนนานหลาย ป้อนนิด ๆ ท่อนิ้วมือนิ้วก้อยเห็นกะว่าไป บาดนี้ซิแม่นิจัดพินว่าเพราะว่าข้าวนี้ซื้อข้าวโ้ดนี้ แต่แม่เลี้ยงใหม่ ๆ แม่ซื้อข้าวโ้ดยายเพิ่นย่ำยั่วเนาะเพิ่นกะเอาไปหมกเอามาให้กิน กินน้อย ๆ บาดนี้เพิ่มป้อนแล้วมันกะหยุด.....เอาความหมอเอยกะบ่แม่น เอากะต้องฝืน เขากะต้องฝืนแห่นหลังที่อ หลังคนกะความหมอเลยซี ลูกกะเป็นเหลืองเป็นหยังแม่นบ่หละ..... และบางรายก็ฝืนคำคนเต้าคนแก่มาเชื่อคำหมอ” (นางรัตนา 26 ปี)

การซื้อขนมของเด็กในชุมชนนี้ค่อนข้างมีเสรีภาพในการซื้อ บางครั้งไปซื้อเองบางครั้งก็เป็นคนพาไปซื้อ เพียงเด็กพูดได้ก็จะรู้จักขอเงินผู้ดูแลแล้ว หรือ บางคนไม่สามารถพูดได้แต่ก็สามารถแสดงท่าทีการขอเงินจากผู้เลี้ยงดูไปซื้อขนมได้ เมื่อได้เงินได้ก็วิ่งไปซื้อเองเลย ขนมที่เป็นที่นิยมได้แก่ พวกขนมกรอบแกร็บดูละ 5 บาท หากได้มาเพียง 1-2 บาท ก็จะซื้อทอฟฟี่ หมากฝรั่ง

หรือ ขนมปังรูปสัตว์ ส่วนมากผู้เลี้ยงดูจะตามใจเด็ก ถ้าเพื่อนได้กินก็กลัวลูกหลานตนเองน้อยหน้า หรืออยากกินด้วยก็จะค่อนข้างตามใจหากมีเงิน หากบางวันที่เขาเรียกว่า “ถังแตก” ก็ไม่สามารถให้ได้ก็จะเกิดสงครามย่อย ๆ ระหว่างผู้เลี้ยงดูกับเด็กที่ไม่เข้าใจสภาพความจำเป็นของผู้เลี้ยงดูที่ไม่สามารถให้เงินได้ บางครั้งพาลตำว่าคนขายโดยเฉพาะพวกหาบเร่ขนมที่เข้ามาขายในชุมชน เช่น ไอศกรีม ที่มีทำที่รื้อว่าเมื่อไหร่ผู้เลี้ยงดูเด็กจะให้เงินเด็กมาซื้อรับประทานในระหว่างการเข้าซื้อเงินจากผู้เลี้ยงดู เมื่อมารดาไม่มีเงินให้และผู้ขายยังไม่ยอมผ่านไป ผู้เลี้ยงดูจึงร้องตำว่าผู้ชายที่ไม่ยอมไปสักที เรียกว่า “บ่สู้ความ คอยถ่าสิเอาเงินเด็กน้อย” (นางหนูดี 66 ปี) ผู้ชายจึงต้องรีบล่าถอยไปโดยดุษฎี เพราะหากยังไม่ยอมออกไปจากชุมชนอาจเกิดสงครามย่อยกลางชุมชนได้อีกภายหลัง

ดังนั้นการดูแลเด็กด้านอาหารของผู้คนในชุมชนนี้จึงเป็นแบบไม่พิธีพิถัน ที่พวกเขาบอกบอกรว่า “ปล่อยตามธรรมชาติ” บางคนถึงขั้นบอกว่า “ปล่อยให้เทวดาเลี้ยง” พวกเขาจึงพูดแบบภาคภูมิใจว่า “ถึงจะเห็นแบบนี้ก็แก่นนะ” หมายถึงมีสภาพที่แข็งแรง ไม่เจ็บไม่ใช้นั่นเอง

1.2 การนอนหลับพักผ่อน

เวลาในการนอนนั้นจะแบ่งเป็น 2 พวกคือ พวกที่ทำเป็นประจำตรงเวลาและพวกที่ตามใจเด็กแล้วแต่เด็กจะนอนตอนไหนจะสังเกตจากอาการเด็ก พวกแรกที่นอนเป็นเวลาประจำทุกวันนี้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงก็จะกล่าวว่่านอนเป็นเวลา ถึงเวลาจะให้นอน หรือส่วนใหญ่เด็กง่วงนอนตรงกันทุกวัน ส่วนมากคือเด็กแรกเกิด เด็กเล็ก ๆ ที่จะนอนเป็นเวลา ดังเช่น ดญ.เอ๋ อายุ 6 เดือน และ ดญ. เซอรี อายุ 4 เดือน พวกมารดาเด็กบอกว่าให้นอนเป็นเวลา พอเวลารับประทานอาหารเข้าเสร็จ ให้นมแล้วจะง่วงและหลับเพราะแก่ตื่นแต่เช้า คือ ตี 5 ถึง 6 โมง จากนั้นจึงได้อาหารเข้าเวลา 8 โมงถึง 9 โมงจึงหลับอีกช่วง ตื่นอีกครั้งเมื่อเวลา 10 โมง ถึง 11 โมง ตอนบ่ายยังนอนอีกรอบ พอตื่นอีกครั้งประมาณบ่าย 2 ตื่นครั้งนี้แม่ก็จะจัดการอาบน้ำให้แล้วพาเดินเล่นแถวบ้านในชุมชน ดังนั้นหากเด็กตื่นแม่ผู้ซึ่งมีอาชีพปักเลื่อมชุดทางเครื่องก็ต้องหยุดทำงานมาดูแลลูก แม่จึงอยากให้เด็กนอนได้นาน ๆ เพื่อจะได้มีเวลาทำงานอาชีพได้ หากทำเสร็จหนึ่งตัวก็หมายถึงสามารถหาเงินเข้าบ้านได้ 40 บาทในวันนั้น หรือ ถ้าเด็กตื่นนานในตอนกลางวันผู้ดูแลต้องทำงานปักเลื่อมในตอนกลางคืนเพื่อให้แล้วเสร็จตามเวลาที่เขากำหนดซึ่งก็หมายถึงการต้องเสียค่าไฟฟ้าเพื่อเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายและลดค่าแรงงานต่อชุดลงอีก ดังนั้นการที่เด็กนอนได้ หรือ ไม่ได้นอกจากการหมายถึงการทำงานเพิ่มในตอนกลางคืนแล้วยังเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตของพวกเขาอีกด้วย การเข้านอนของเด็กจะน้อยลงเรื่อย ๆ ตามเวลาที่เด็กเติบโตขึ้น แต่ขณะเดียวกันเด็กก็จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้นเป็นภาระแก่ผู้เลี้ยงดูน้อยลงด้วย

เมื่อเด็กโตมากขึ้น คือมากกว่าหนึ่งขวบ เด็กจะชอบเล่นมากขึ้น เข้านอนไม่ค่อยตรงเวลาแล้ว ซึ่งผู้เลี้ยงเริ่มปล่อยให้อิสระเด็กจะนอนเมื่อว่างหรือสังเกตเห็นว่างอแงก็จะให้ดูนม พร้อมทั้งไกวเปลเป็นการกล่อมให้นอน เช่น ดช. นต มีอายุ 1 ปี 4 เดือน จะนอนเมื่อผู้ดูแลซึ่งเป็นแม่หรือยายเห็นว่างอแง โดยการกล่อมด้วยการอุ้มตบกันเบา ๆ หรือ บางครั้งจับนอนไกวเปล มีพี่สาวอายุ 10 ปีช่วยชงนมช้นหวานให้ดูไปด้วย ส่วน ดช. แบนค์ อายุ 1 ปี 3 เดือน ยายผู้ดูแลบอกว่าถ้ามี

อาการ่วงนอน หรือ ที่เรียกว่า “อยากนอน” ก็จะรีบพานอนตนเองจะได้ว่างทำงานบ้าน แต่แจะบ่นว่านอนยากขึ้นทุกวันว่า

“กว่าจะนอนได้ ยากเดี๋ยวนี้อะไร นอนเปลโลด มันคือ นอนยากยากกว่านอนได้เอิ้นแมวแฮ้นทั่ว ฉันก็บอกมันว่าแมวโพงจะมากินตับเต้อถ้าเด็กน้อยบ่นอน เรื่องผีเรื่องหยังก็ว่าไป ให้มันย่านแล้วหลับตาสิดได้เคลิ้มหลับ”

จะเห็นว่าผู้เลี้ยงบางคนยังคงใช้วิธีการหลอกให้เด็กกลัวในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่น่ากลัว หรือ ผี หรือ แม้แต่คนที่มีสติไม่สมประกอบในชุมชนที่มีลักษณะแปลก ๆ ก็สามารถนำมาหลอกให้เด็กกลัวได้ แต่สิ่งที่เหมือนกันประการหนึ่งคือ ไม่มีบ้านไหนเล่านิทานให้ฟังก่อนนอนไม่ว่าจะเป็นตอนกลางวัน หรือ นอนกลางคืน อย่างมากก็เพียงการทำเสียงฮ่าในลำคอ หรือ ร้อง “เอ เอ้” ลากเสียงสั้นบ้างยาวบ้างเพื่อให้เด็กเคลิบเคลิ้ม

เมื่อเด็กนอนไปได้สักพักก็เริ่มต้น ผู้เลี้ยงดูก็จะปล่อยให้เด็กเล่นกับตัวเองในเปล หรือ ที่เรียกว่า “อู่” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กที่มีอายุมากกว่า 1 ขวบไปแล้ว เมื่อเด็กเบื่ออนเล่นก็จะพลิกตัวออกมาจากเปลเอง ตกเปลบ้างเป็นครั้งคราวตามระดับความสามารถที่พัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ จากนั้นเด็กก็จะเดินเล่นอยู่ใกล้ ๆ บริเวณบ้าน ตามดินตามทราย ผู้เลี้ยงดูบอกว่าปล่อยให้เล่นตามธรรมชาติ ดังเช่น ดช. ตะ อายุ 1 ปี 8 เดือน ผู้เป็นย่าซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูขณะที่พ่อแม่ออกไปทำงานบอกว่า

“...บได้พิถีพิถันปานใด แต่ว่าการกินกะให้กินต้อยุดอกหวา แต่ว่าปล่อยให้เล่นดินเล่นหยังไปโลด บได้นำเขาไป (เดินตาม) แต่ว่านั่งเป็นคลานเป็น ปล่อยให้คลานเล่นเลยนำช้ดินบ่ค้อยนั้นปานใดดอก”

จากการสังเกตพบว่าเด็ก ๆ เหล่านี้ส่วนมากจะถูกปล่อยให้เล่นกันเองตามกองดินกองทรายรอบ ๆ บ้านข้างถนนรถวิ่งในชุมชน ส่วนความสะอาดร่างกายนั้นขึ้นอยู่กับพ่อแม่เมื่อกลับมาถึงบ้านถ้าเห็นว่ามอมแมมมากก็จะทำความสะอาดให้ บางรายอาจจะเลยไปไม่สนใจเรื่องความสะอาดมากนัก ประเด็นเรื่องการรักษาความสะอาดของแม่ และ ย่า อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งของบุคคลทั้งสองที่ฝ่ายหนึ่งเป็นสะใภ้ ส่วนอีกฝ่ายเป็นแม่ย่าอยู่เนือง ๆ ดังคำบ่นถึงการเลี้ยงดูของแม่ย่าที่มีต่อลูกสาวสองคนของตนเองของนางทาน อายุ 23 ปี ขณะที่เธอออกไปทำงานว่า

“หนูก็กลางเทื่อก็สุน (โกรธ) หลาย คิดดูนะหนูออกจากบ้านไปเฮ็ดงานตั้งแต่เช้า พอกลับมาเมื่อแฮ้ง (เย็น) ลูกหนูสองคนยังใส่เสื้อผ้าเก่าตอนเช้านอน สกปรกมอมแมม หนูกลับมาเมื่อแฮ้ง ๆ ก็ต้องมารีบอาบน้ำให้ลูก ไหนจะหากับข้าวกับน้ำอีก คิดดูบ่แม่นหนูให้พื้นเลี้ยงฟรี ๆ เดี หนูหมามาได้ก็หาใส่ปากใส่ท้องทุกคนในบ้าน ผัวก็บ่ค้อยเอาไหนเอาแต่เล่นกับ

เล่น”

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับในชุมชนนี้ แม่บางส่วนมีลักษณะเฉพาะ คือ ไม่ค่อยเอาใจใส่ลูกมากนักเพราะชอบการเล่นไฟมาก เมื่อเสร็จจากการไปทำงานรับจ้างกลับมามักมีกิจกรรมสั้นทางการด้วยการเล่นไฟ มีกรณีศึกษาที่ผู้เป็นแม่อายุ 18 ปี ส่วนพ่ออายุ 20 ปี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัยรุ่นทั้งคู่มีลูกอายุ 8 เดือน ไม่ทำงาน ใช้เวลาส่วนใหญ่ในวงไฟทั้งสามมีภรรยา ย้ายย้ายไม่ยอมช่วยดูแลลูกให้เพราะต้องการให้เขามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวให้มากขึ้น ปรากฏว่าเด็กหญิงคนนี้ต้องชลุกอยู่กับพ่อแม่ในวงไฟตลอดสามวันโดยที่ไม่ได้กลับบ้านเลย เด็ก ๆ เหล่านี้ต้องผจญกับความหนาวเย็น กลิ่นเหล้า และ ซึมซับภาพพฤติกรรมแบบอย่างที่ไม่พึงประสงค์ตั้งแต่จำความไม่ได้ ส่วนบางบ้านที่มีพี่ ๆ เช่น ครอบครัวที่ศึกษา มีลูก 3 คน อายุ 13 ปี 6 ปี และ 2 ปี แม่จะปล่อยให้พี่น้อง ๆ 2 คนเป็นภาระแก่พี่สาวอายุ 13 ปีตลอดช่วงที่แม่เข้างวงไฟ บางครั้งข้ามวันข้ามคืน เมื่อพ่อซึ่งมีอาชีพขับรถส่งของต่างจังหวัดกลับมาไม่เห็นภรรยาอยู่บ้านก็กลายเป็นประเด็นให้ทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งคนที่นี่ซาซนกับสิ่งเหล่านี้ และ พูดว่า “ผิวเมียดกันมันเรื่องธรรมดา”

1.3 การขั้บถ่าย และ การรักษาความสะอาด

สภาพการดูแลเด็กเล็กในชุมชนโดยทั่วไปหากมองด้วยสายตาของผู้ที่เคยชินกับการดูแลเด็กเล็กซึ่งช่วยตนเองได้น้อยจะรู้สึกแปลกใจกับการที่ “แม่” ในชุมชนนี้ที่ค่อยข้างปล่อยให้เด็กอยู่ตามลำพังเป็นอิสระ เช่น จากการสังเกตในตอนกลางวันท่ามกลางแดดที่ร้อนเปรี้ยง พบว่ามีเด็กคนหนึ่งอายุประมาณ 2 ขวบ ยืนดูตื้นวอยู่ข้างถนนกลางแดดอยู่ตามลำพังในขณะที่มีรถผ่านไปมาในชุมชนตลอดเวลาทำให้เกิดความไม่สบายใจแก่ผู้พบเห็นว่าอาจเกิดอันตรายจากอุบัติเหตุได้ เมื่อสอบถามคนแถวนั้นถึงผู้ดูแลเด็กเขาก็ชี้มาทางแม่อายุราว 18 ปี ที่นั่งเล่นอยู่ในบ้านอีกหลังหนึ่งพูดคุยกับเพื่อนบ้านแบบออกรส สายตาไม่ได้มองมาทางที่เด็กยืนอยู่แม้แต่น้อย เมื่อเดินเข้าไปจูงมือเด็กพามาหาแม่ที่นั่งอยู่ แม่ก็ตอบว่า

“ช่างมันเถาะ มันบ่ไปไสไกลดอก มันอยากตามพวกพี่ ๆ เขาไปเล่นนะ หักเขาบ่ให้มันตาม”

เรื่องการฝึกระเบียบวินัยต่าง ๆ ในการเลี้ยงดูเด็กในชุมชนนี้ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนโดยเฉพาะเรื่องการฝึกการขั้บถ่าย สิ่งที่ติดปากคำพูดในการเลี้ยงดูเด็กของผู้คนที่นี่มักบอกว่า “เลี้ยงตามธรรมชาติ” ในการขั้บถ่ายนั้นปล่อยให้เด็กว่าต้องการขั้บถ่ายปัสสาวะ หรือ อุจจาระก็ทำได้ทันที เมื่อใด ที่ไหน ได้ทั้งสิ้น เมื่อเด็กปัสสาวะ หรือ อุจจาระออกมาเปื้อนและปะเทาะบ้านเรือน ผู้ดูแลจะมีปฏิกิริยาโดยการร้องเสียงดังว่า “ทำนี่เยี่ยวใส่บ่อน (ที่นอน) อีกแล้ว” หรือ ถ้าผู้ดูแลอยู่ในอารมณ์ที่ไม่ดีก็อาจมีการลงไม้ลงมือตีเด็กสักที สองที แล้วจัดการเช็ดที่สกปรกด้วยกางเกง หรือ กระโปรงที่เด็กกำลังสวมอยู่ อาจเช็ดแล้วซุกไว้ข้าง ๆ ที่นั่ง หรือ เก็บไปไว้ที่เตรียมซัก

ผ้า ขึ้นอยู่กับโอกาสว่ากำลังยุ่งอยู่ หรือ ไม่ การฝึกหัดให้ขับถ่ายเป็นเวลา หรือ ก่อนนอนไม่ค่อยได้ เห็นว่ามีการทำกันในชุมชนนี้ แต่ผู้ดูแลบางคนจะสามารถพยากรณ์ว่าเด็กจะปล่อยทุกข์ “หนัก” หรือ “เบา” ได้จากการสังเกตท่าทีของเด็กที่แสดงว่าอยากปัสสาวะ หรือ อุจจาระ ก็จะพาไปห้องส้วม เด็กบางคนปัสสาวะราดเสื้อผ้าบ่อย ทำให้เป็นภาระในการซักล้าง ผู้ดูแลจึงแก้ปัญหาด้วยการให้เด็กแก้ผ้าเสียเลย เช่น ด.ญ. หวาน อายุ 1 ปี 6 เดือน นางหนูแดง ผู้เป็นยายวัย 40 ปีจะไม่สวมกางเกงให้หลานสาวด้วยเหตุผลว่า “บ่ฮอดนาที่จะเยี่ยวแล้วบ่ต้องใส่มันล่ะ” เช่นเดียวกับ ดช. นต ที่ไม่ค่อยได้สวมกางเกงเมื่อพบเห็น ส่วน ด.ญ. กุกกิก อายุ 1 ปี 6 เดือนเช่นกัน เวลานอนกับยายจะฉี่รดที่นอนเป็นประจำ ยายจะต้องเตรียมผ้าขนหนูไปไว้ซับให้ทุกคืน ยายอายุ 53 ปี เล่าให้ฟังว่า

“ยามนอนกับฉัน เยี่ยวใส่ฉัน ชั้นมันเยี่ยวหม่ง (ตรง) นี่มันกะคลานไปนอนหมองใหม่ ฉันกะเอาผ้าไปปก ๆ ได้ ผ้าเช็ดตัวขนไปไว้หลาย ๆ ผืน ยามกลางคืนมันเยี่ยวกะเอาไปปกไว้ปกไว้กะ คีน (กลับ) มานอน....”

การขับถ่ายของเด็กและการฝึกวินัยในการควบคุมการขับถ่ายให้ “เป็นที่” “เป็นเวลา” “ฝึกการควบคุม” ในชุมชนนี้จะไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ปรากฏชัดเจน สิ่งที่จะพุดติดปากนั่นคือ “ปล่อยให้เป็นธรรมชาติ มันโตขึ้นมันก็รูเอง” ดังนั้นจึงเป็นแนวการเลี้ยงดูแบบ “ธรรมชาตินิยม” รอให้ถึงพัฒนาการเด็กให้พร้อมและก้าวไปเองโดยแท้จะไม่มีแทรกแซงในจุดนี้

2. การดูแลด้านอารมณ์ สังคม และการขัดเกลาทางสังคม

หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้านอารมณ์ สังคม และการขัดเกลาทางสังคมเป็นหน้าที่หนึ่งที่มีความสำคัญของครอบครัวที่พึงกระทำเพื่อกล่อมเกล่าให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ทางด้านอารมณ์และมีคุณภาพของสังคม (Hamner & Turner, 1990) การอบรมเลี้ยงดู หรือ สอนอบรมเด็กทางด้านนี้จากการสังเกตพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กของผู้คนในชุมชนนี้สามารถแบ่งเป็นการอบรมสั่งสอน 2 ประเภท ได้แก่ การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก หรือ ที่เรียกว่า “ทำดีให้เด็กดู” อีกประเภทหนึ่งได้แก่ การอบรมสั่งสอนโดยการใช้วาจาสั่งสอนอบรมเด็ก คำจำกัดความที่ผู้สูงอายุในชุมชนนี้เมื่อพุดถึง “เด็กสมัยนี้” มีหลายประการ เช่น

“เด็กชุกมือนี้มันทันสมัย เกิดมาสู้อักใช้เงินแล้ว 4-5 บาทบ่อยากเอาเต๋ โน่น ต้อง 10-20 บาทโน่น”

“เด็กน้อยสมัยนี้ถูกเลี้ยงดูแบบวัตถุ ความรักคือวัตถุให้ได้ทุกอย่างที่พ่อแม่จ้ให้ได้ เพราะมันมีลูกน้อย ไม่มากเหมือนเมื่อก่อน”

“เด็กน้อยสมัยนี้บ่มีนาให้เฮ็ด ให้หัดรับผิดชอบ บ่ได้เฮ็ดนากับพ่อกับแม่”

“เด็กน้อยสมัยนี้ถูกตามใจซาบายโพด”

“เด็กน้อยสมัยนี้มันไปไกล เขาตามบ่ทันดอก เรียกว่า หัวตาออกก่อน หัวต่อน (หงอก) นำหลัง”

2.1 การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ผู้เลี้ยงดูเด็กและสมาชิกในครอบครัวจะเป็นต้นแบบที่สำคัญให้เด็กลอกเลียน สิ่งที่เด็กแสดงออกมาจะเป็นจะสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพ อารมณ์ ทัศนคติ และ ค่านิยม ของผู้เลี้ยงดู ดังมีคำพูดของคนในชุมชนนี้ที่ติดปาก คือ “พวกซุ่มนี้ผู้ใหญ่เล่นไฟ เด็กน้อยเล่นจกสลาท” หรือ ที่ตาพรผู้อาวุโสของชุมชนมักเปรียบเทียบเป็นคำพังเพยอีสานว่า “คนมันตกลมู๋แอ้งต้องเป็นแอ้ง ตกลมู๋กาต้องเป็นกา” หรือ เข่าตำรา “คบบาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ของสุภาภิตไทยนั่นเอง

การเป็นแบบอย่างประการหนึ่งที่ได้ชี้ชัดว่ามีการเลียนแบบของเด็กจากพ่อแม่ หรือ ผู้ดูแลเด็กได้แก่ อารมณ์ก้าวร้าว การแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง และดูเหมือนว่าผู้ดูแลจะทราบถึงปัญหานี้เช่นกัน ดังคำสัมภาษณ์ของนางทัด อายุ 23 ปี มารดาของลูกสองคน อายุ 6 ปี และ 2 ปี ที่ให้สัมภาษณ์ให้ฟังว่า

“สิ่งกังวลเรื่องการเลี้ยงดูเด็กน้อย เรื่องหนึ่ง คือ เรื่องที่หนูใจร้อน พอบ่เป็นตามที่เขาคิด หนูมักจะ วิดเลย ลางเทื่อเคียดให้แฟน เฮ็ดอียังแฟนบ่ได้ ก็ฟาดใส่ลูกเลย พอเฮ็ดลูกไปแล้วก็คิดเหลือโตน (สงสาร) ลูก อีใหญ่่นะโตนประจำ อีน้อยมันยังน้อยเลยบ่ค่อยกล้าตี พอตีลูกแล้วก็คิดสงสาร เอายาหม่องมาทาให้บอกลูกว่าแม่บ่ได้ตั้งใจ ลางเทื่อเฮาก็ร้องไห้ไป นำ ฮู้โตอยู่แต่หักห้ามตัวเองบ่ได้ อันนี้ก็ย่านว่าลูกจะได้นำเจ้าของ (เลียนแบบ) หรือ กลายเป็นเด็กมีปัญหาอยู่”

นอกจากการเลียนแบบทางด้านอารมณ์จากผู้เลี้ยงดูแล้ว ยังมีการเลียนแบบด้านอื่น ๆ เช่น การชอบเล่นการพนันซึ่งมีทุกรูปแบบ เช่น หวยใต้ดิน น้ำเต้าปูปลา ไฮโล รัมมี โพนกกระจอก และพนันบอล การเล่นไฟของคนในชุมชนนี้ มีการเล่นกันแทบทุกคุ่มเป็นล่ำเป็นสันในกลุ่มผู้หญิง แม่บ้านซึ่งมีความเด่นชัดแตกต่างจากผู้หญิงในชุมชนแออัดอีกหลายชุมชนที่เป็นฝ่ายออกไปหารายได้หลักให้แก่ครอบครัวและตรงกันข้ามที่ฝ่ายชายในชุมชนนั้นกลับเป็นผู้ที่ชอบเล่นการพนัน และ พิงพาเหล่า (Jongudomkarn, 2001) เวลาที่ผู้ใหญ่ไปเล่นไฟแล้วไม่มีใครเลี้ยงดูเด็กก็จะหอบหิ้วเด็กตามไปด้วยไปอยู่ในวงไฟ วงไฮโล วงน้ำเต้าปูปลาด้วย เด็กก็จะซึมซาบพฤติกรรมเหล่านี้เข้าไปโดยอัตโนมัติ จากการสัมภาษณ์ พบว่า เด็กอายุ 4-5 ปี บางคนในชุมชนนี้สามารถเล่นไฟเป็นแล้ว เพราะเคยไปดูพ่อแม่เล่น เช่นการสัมภาษณ์ยายบุม บอกว่า “ท่อนี้-ซีไปที่เด็กอายุ 4-5 ขวบ-กะเล่นไฟเป็นแล้วเด่ เพิ่งหัวท้อไปมือก็เล่นเป็น” จากการสังเกตพบว่านางอ้อยจะพา ด.ช. นตไปเล่นไฟด้วยทุกวันถามซึ่งลูกคนโต กับคนรองระบุว่า แม่พาน้องไปเล่นไฟที่วง “น้ำสา่ง”

ผู้ใหญ่ชอบเล่นไพ่ ส่วนเด็ก ๆ จะชอบการจับสลาก จากการบันทึกภาคสนามพบว่าสถานที่เด็ก ๆ นิยมไปจับสลาก ได้แก่ ร้านขายของชำ “ยายบุ๋ม” ซึ่งเธอขายของหลายอย่างรวมทั้งขนมเด็กและสลากด้วย พบว่าทุกวันจะมีเด็ก ๆ มายื่นรุมจับสลากที่ร้านของเธอ มากบ้างน้อยบ้างตามโอกาสบ้างมาจับเอง บ้างมาเชียร์เพื่อน ๆ จับสลาก สนทนาคำว่าจับสลากอันละ 1 บาท พบว่าวันนั้นเด็กที่จับจ่ายไปทั้งหมด 5 บาท แต่ได้รางวัลคิดเป็นราคา 4 บาท เด็กบ่นขาดทุน 1 บาท เด็ก ๆ พวกนี้บวกลบเลขเรื่องกำไรขาดทุนเก่งกันทุกคน ด้วยความที่คิดเลขเก่งนี้เองเป็นเหตุให้เด็กคนนี้พยายามสร้างกำไรด้วยการจับสลากต่อจนหมดตัวไป 10 บาท แต่ก็ไม่ได้รางวัลอีกเลย นับเป็นวันโชคร้ายของเขาแต่เขาก็บอก “ช่วยไว้ย วันหลังค่อยเอาคืน” แต่ยายเจ้าของร้านยังพูดชมเชยเด็กอีกว่า “เด็กน้อยมันฉลาดกว่าผู้ใหญ่ เล่นไพ่นี้มีแต่เสีย สลากยังได้คืน” ซึ่งผู้วิจัยไม่มั่นใจว่าเป็นความฉลาดของผู้จับ หรือ ผู้ขายกันแน่ แต่ที่แน่แท้ คือ ผู้ขายมีแต่ได้กับได้

นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมการเลียนแบบของเด็กจากผู้ใหญ่จะมีให้เห็นเสมอ นอกจากเรื่อง การพนันที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเรื่องอื่น ๆ เช่น การพูดจาก้าวร้าว และ หากมองจากมุมคนภายนอก อาจมองว่าเด็กพูดจาหยาบคาย แต่ถ้ามองจาก “คนใน” การพูดสรรพนามแบบอีสานโบราณ เช่น “มึง กู อี ไ้” อาจถือว่าเป็นปกติของวิถีชีวิตชาวอีสานพื้นที่พูดเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ดี การพูดภาษาอีสานปนไปกับคำคำที่ไม่สุภาพ เช่น “บักท่า อีท่า” ก็ถือว่าเป็นการพูดไม่สุภาพในสังคมทั่วไปของอีสานเช่นกัน (อุดม บัวศรี 2540) การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไม่สุภาพที่ว่านี้มักใช้พูดกันโดยปกติของผู้ใหญ่ทำให้เด็ก ๆ ซึมซาบรับมาเป็นการปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้แล้วยังมีการทะเลาะวิวาทกันของคนในชุมชน เช่น สามีภรรยาทะเลาะกันที่ข้าง ๆ บ้าน เมื่อเด็กได้ยินภาษาที่ใช้พรุสวาสเหล่านี้ก็จะพูดตามและเลียนแบบไปโดยไม่รู้สึกรู้ตัว เช่น ดช.เบงค์ ขณะที่นักวิจัยกำลังพูดคุยกับยายคำเสียงอยู่นั้น เกิดกรณียายที่อยู่บ้านตรงข้ามทะเลาะกันกับสามีและลูก ยายคำเสียงก็หยุดฟัง เสียงที่ทะเลาะกันดังได้ยินว่า “บักโคตรฉิบหาย” ด.ช. เบงค์ก็พูดตาม “บักโคตรฉิบหาย” ยายคำเสียงก็หัวเราะไม่ได้ว่ากล่าวอะไร ไม่ได้สะท้อนให้เด็กว่าเป็นคำพูดที่ไม่สุภาพ อีกคำก็ตามมา “ไอ้เวรหาร้อยเอี้ย” ด.ช. เบงค์ก็ว่าตามอีก ยายคำเสียงยายของ ด.ช. เบงค์ก็ยั้งหัวเราะขบขันเห็นความสามารถที่ ด.ช. เบงค์สามารถเลียนแบบคำพูดได้อย่างไม่ผิดเพี้ยน เป็นการแสดงออกแบบชื่นชมดังนั้นจึงสร้างความหมายให้เด็กเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เหมาะสมในการใช้คำพูดเหล่านี้ และ คงเป็นการปลูกฝังต่อไปในอนาคต

การแสดงออก และ วิถีการดำเนินชีวิตของผู้ใหญ่มสะท้อนถึงค่านิยม การปลูกฝังวิถีการดำเนินชีวิตให้แก่เด็กอย่างช่วยไม่ได้ แม้จากการสัมภาษณ์ทุกคนต่างยืนยันว่าพยายามสั่งสอนให้บุตรหลานตนเองเติบโตเป็นคนดี ทำดี ตั้งใจเรียน แต่ “แบบอย่าง” ที่เด็กมองเห็นและรับเข้ามาปฏิบัติตามไม่ได้เป็นเช่นนั้น เข้าทำนอง “ปากว่า ตาขยิบ” การกล่อมเกลานิรันดร์ด้วยคำพูดเพียงประการเดียวจึงไม่ได้ผลในทางปฏิบัติที่ทุกคนในสังคมมองเห็นเป็น บรรทัดฐานของสังคม และ หากมีใครที่แตกต่างผิดเพี้ยนไปจากนี้จะต้องใช้กำลังอย่างมากในการ “ฝ่าด่าน” อันนี้ออกมา ดังเช่นเด็กชายโตเต๋ อายุ 9 ขวบ มีผลการเรียนอยู่ระดับปานกลางที่ค่อนข้างดี มักหารายได้พิเศษด้วยการรับชุดทางเครื่องมาปัก ชุดละ 30-40 บาท ใช้เวลาปัก 3-4 วัน ต่อ 1 ชุด บางครั้ง

เขายอมขาดโรงเรียนเพื่อปึกชุดให้เสร็จเพื่อให้ได้เงิน เมื่อสัมภาษณ์เด็กชายผู้นี้เราสามารถมองเห็นได้ชัดถึงความต้องการใช้เงินอย่างมากในการไปซื้อ “ของเล่น” ที่เราอาจมองว่าไม่น่าจะเป็นสาระได้แก่ หนังสือการ์ตูน รถบังคับกระป๋อง ที่เป็นที่นิยมของเด็กในชุมชนอยู่ในขณะนี้ การที่จะขอพ่อแม่เพื่อให้ได้เงินพิเศษนอกเหนือจากค่าอาหารกลางวันมาซื้อรถกระป๋องนี้ย่อมเป็นไปได้ เมื่อพูดคุยกับบิดามารดาเด็กถึงประเด็นที่เด็กขาดเรียนมาหาเงินเพื่อมาซื้อของเล่น หรือ การ์ตูน นี้ดูเหมือนเขาทั้งสองจะไม่ได้กังวลในเรื่องนี้ กลับภูมิใจที่ลูกสามารถหาเงินได้เอง แต่พฤติกรรมการมานั่งเย็บปึกชุดทางเครื่องดังกล่าวกลับกลายเป็นที่ล้อเลียนของเพื่อน ๆ และผู้คนในละแวกนั้นว่าเป็น “ตุ๊ด” เพราะไม่ค่อยมีเด็กชาย หรือ ผู้ชายมานั่งปึกชุดทางเครื่อง เพราะถือว่าเป็นงานของผู้หญิงและคนชราของชุมชน ด.ช. โต๊ะเต็งมีบุคลิกภาพที่ค่อนข้างเรียบร้อยไม่ซุกซน นิยมการ์ตูน และรถกระป๋องบังคับ ดูจะค่อนข้างกังวลกับการล้อเลียนเช่นนี้อยู่บ้าง แต่ก็ตั้งใจเมื่ออยากได้เงิน

ดังนั้นการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใหญ่ให้แก่เด็กในชุมชนนี้แทบไม่มีให้เห็น ภาพที่เห็นโดยทั่วไปในชุมชน ได้แก่การจับกลุ่มพูดคุยเรื่องบอลตัวเก็งที่จะพนันของเด็กวัยรุ่น การนั่งเล่นจับสลากและเล่นพนันหยอดลูกแก้วลงหลุมของเด็กวัยเรียน ส่วนเด็กวัยเตาะแตะ และ ทารกต้องนั่งอยู่กับแม่ในบ่อนท่ามกลางกลิ่นควันบุหรี่ชนิดที่บางครั้งข้ามวันข้ามคืน จนเป็นคำพูดติดตลกของคนในชุมชนว่า “พวกคนในชุมชนนี้มีกรรมพันธุ์ชอบเล่นการพนัน” หรือ การที่เด็กต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ไปซื้อบุหรี่ เหล้าให้ผู้ใหญ่ที่บ้านวันแล้ววันเล่า ปราบฏุกการณ์ที่เกิดซ้ำ ๆ เหล่านี้ย่อมตอกย้ำ หล่อหลอมปลูกฝังค่านิยมการประพฤติปฏิบัติของเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่พิกลพิการในสังคมต่อไป

2.2 การอบรมสั่งสอนโดยวาจา

ลักษณะเด่นของการเลี้ยงดูเด็กในชุมชนนี้ คือ ส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงดูจะเป็น ผู้สูงอายุที่เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งมักรัก และ เอ็นดูเด็กมากจนไม่ค่อยชอบขัดใจเด็ก ดังที่ ตาพรบอว่า “ฮักหลานฮักหลาย เรียกว่า ฮักลูกข้า่มากตาล แต่ฮักหลานข้า่มากพร้าว นั้นล่ะ” คือ ความรักลูกที่ท่วมท้นแล้ว ก็เทียบได้เท่าลูกตาล แต่รักหลานยิ่งมากกว่าเทียบได้เท่าลูกมะพร้าว

คำจำกัดความของคำว่า การสั่งสอนอบรมของคนในชุมชนนี้ คือ “การควบคุมความประพฤติของเด็ก” หรือ “ห้ามทำโน่น ทำนี่” จะไม่มีการเจรจาว่ากล่าวแบบใช้เหตุผลแบบเป็นกิจลักษณะมากนัก หากไม่เชื่อฟัง ก็จะทำโทษโดยการตี ชู่ ดุ ภาคทัณฑ์ว่าจะตีในครั้งต่อไป และบางคนอาจใช้อารมณ์กับเด็กหากอยู่ในสภาพที่อารมณ์ไม่ดีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถ้าโมโหมากจะตีเด็กอย่างไร เหตุผลทันที ดังคำบอกเล่าของ ด.ญ. เก๋ อายุ 13 ปี จบการศึกษาระดับประถมต้นแล้วไม่ได้ศึกษาต่ออยู่บ้านช่วยงานบ้านแม่และยาย เล่าให้ฟังเป็นภาษาไทยกลางว่า

“หนูนะไม่ชอบแม่เลย หนูรักแต่ยาย แม่ไม่เคยเลี้ยงหนูดอกเพ็งจะกลับมาอยู่บ้านพร้อมพ่อใหม่กับน้องอีก 3 คน แม่ชอบดำ ตี หนู นี่ขนาดตัวเองไม่ได้เลี้ยงเค้ามานะยังมากล้าตี ยิ่งถ้าเสียไฟมา โอัยยังหงุดหงิด แต่ถ้าวันไหนได้กินไฟมา อารมณ์ดีบ้างที่แจกเงินด้วย นี่ถ้ายายตายหนูจะหนีเลย หนูจบแล้วนี่ แม่อยากให้หนูไปทำงานทางใต้เขาว่าเงินดี รู้ไหมทำอะไร เขาว่าไปขาย...ห...นะ แถวนี่มีคนไปแม่จะให้เขาพาไป ถ้าได้เงินมาหนูจะให้แต่ยาย”

เมื่อฟังคำบอกเล่าของ ด.ญ. เก๋ อายุ 13 ปี แล้วค่อนข้างน่าตกใจสำหรับค่านิยมของ “คนหาเช้ากินค่ำ ปากกัดตีนถีบ” กลุ่มนี้ เพราะสะท้อนถึงการปลูกฝังค่านิยม เรื่องการได้มาซึ่งเงินตรา มากกว่าคุณค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และ การขาดความอบอุ่นจากผู้เป็นพ่อแม่ของเด็ก ได้สร้าง “ปม” ในใจแก่เด็กอย่างชัดเจน ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษา เรื่อง วิถีชีวิตการทำงาน และ ภาวะสุขภาพของผู้หญิงในสลัมของนักวิจัยคนอื่น (Jongudomkam, 2001) ที่พบว่าผู้หญิงในสลัมบางคนยอมขายบริการทางเพศเพื่อหารายได้มาเลี้ยงลูกเล็ก ๆ ที่กำพร้าพ่อตั้งแต่อยู่ในครรภ์แม่ และแม่บางคนสนับสนุนให้ลูกเข้าไปสู่วงการอาชีพนี้ด้วยเหตุผลเดียวว่าเพื่อหารายได้ให้คุ้มปากคุ้มท้องทุกคนในบ้าน

สำหรับการสอนด้วยวาจาจะพบในผู้สูงอายุที่เป็นย่า ยาย มากกว่าแม่ อาจเนื่องจากวิถีชีวิต การผ่านโลก และ การเก็บชมอารมณ์ได้ดีกว่าเมื่อวัยล่วงเลยไป ดังคำบอกเล่าของ ยายของ ด.ญ. ข้าวกล่อง วัย 3 ขวบ ที่บอกว่า

“ก็สอนอยู่ สอนหลาน สอนทุกเรื่องนั่นแหละ สอนเม็ตสอนให้เป็นคนดี สอนให้รู้จักเมตตา สอนให้รู้จักสงสารคนนี่แหละ.....เวลากินข้าวเนาะเฮาคะสอนกินข้าวแล้วกะสอน ว่าให้ฟัง ลังเพื่อกะเบิ่งโทรทัศน์กินข้าวแล้วกะคุยไปนำเสนอไปนำเสนอ ให้เห็นตัวอย่างดี ๆ กะสอนไป อันปดมันเป็นซี่แล้วคนบ่ฮักคุณพ่อคุณแม่ พวกคนฮักคุณพ่อคุณแม่ตักน้ำกะบ่ไหลตกไปกะบ่ไหม้ ไปใส่ให้ยกมือหาคุณพ่อคุณแม่โลด....แต่ตอนนี้หลานแกยังเล็กอยู่แกก็จะบอกว่าจั่งซั้นแหละ นาง (หนู) อย่าเฮ็ดเต๊อ แม่ (ยาย) ดีเต๊อ”

แต่ก็มียายบางคนที่ยืนยันว่า ตนเองใจร้อนถ้าหลานไม่เชื่อฟังก็จะตีทันที เช่นตัวอย่างนางบาง อายุ 53 ปี บอกว่า

“จะตีเลยโมโห ผู้เป็นตาจะคอยห้ามให้ค่อยพูดค่อยสอน ห้ามแม่นั้นแหละ แล้วกะสอนลูก (หลาน) นำ ว่าที่หลังจำไว้แม่สอนหยั่งกะจำแม่สอนบ่จำแม่กะตีคือเก่าพ่อชิวเว้าจั่งซี้บ่ให้รุนแรง สอนชื่อชื่อ บาดผู้แม่กะสอนบ่ได้มันตีโลดมันสุน (โมโห)”

เมื่อใช้ความรุนแรงกับเด็กผู้เลี้ยงดูเองก็ทราบว่าจะทำให้เกิดปัญหาต่อพัฒนาการบุคลิกภาพ ตามมา ดังเช่นคำบอกเล่าของแม่ผู้ที่มีลูกชายอายุ 11 ขวบที่กลายเป็นคนก้าวร้าว พุดจาไม่ตีต่อผู้อื่น ชอบรังแกผู้อื่น แม่บอกว่าช่วงที่เธอไปทำงานโรงอวนปล่อยลูกชายขณะนั้น อายุ 2-3 ขวบให้พ่อเป็นผู้เลี้ยงดูอยู่บ้าน พ่อชอบทุบตีเด็กจนกระทั่งปัจจุบันเมื่อเด็กโตขึ้นบุคลิกภาพก้าวร้าว เด็กจะแสดงท่าทีรังเกียจพ่อบนดูเหมือนเกลียดและกลัวพ่อของตัวเองมาก จะไม่ยอมอยู่กับพ่อสองต่อสอง จะพยายามหนีไปบ้านย่าหรือแม่ก็ยาย และชอบเถียงผู้ใหญ่ ชอบรังแกเด็กที่ตัวเล็กกว่า ตัวแม่เองพยายามอบรม แต่ไม่ค่อยได้ผล ส่วนพ่อจะไม่คิดแก้ไขปัญหานี้ กลับแสดงออกโดยการไม่ยุ่งเกี่ยว

ปล่อยให้แม่เป็นคนอบรมและไม่แสดงความสนใจใด ๆ จึงเป็นว่าพ่อลูกไม่ยุ่งเกี่ยวกับ ไม่ค่อยพูดจាកัน ซึ่งเรื่องนี้ผู้เป็นแม่ค่อนข้างหนักใจพอสมควร

ผู้เลี้ยงดูเด็กในชุมชนนี้เมื่อสอบถามถึงความห่วงใยในลูกหลานต่างให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ความกังวลในเรื่อง สภาพสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมในปัจจุบัน พวกเขาเห็นว่าสภาพสังคมในปัจจุบันอาจจะช่วยส่งเสริมให้เด็กเสียคนได้ ดังนั้นพวกเขาจึงมีความเป็นห่วงต่ออนาคตของลูกหลานตนเองทุกคน โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด การคบเพื่อนเกรมั่วสุมทำเรื่องเลวร้ายต่าง ๆ การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน เป็นกลุ่มมิจฉาชีพต่าง ๆ พวกเขาบอกว่าคนภายนอกอาจมองพวกเขาด้วยสายตาที่หวาดระแวงว่าจะเป็นคนไม่ดี เป็นพวกลึกลับขโมยน้อยทั้งที่พวกเขาถึงยากจนแต่ก็หากินด้วยความสุจริตและพวกเขาเองก็ไม่มีโอกาสศดโกงประเทศชาติดังเช่นพวกเจ้าใหญ่นายโตกระทำ ข้อเสียของพวกเขา มีเพียง เรื่องชอบเล่นการพนัน เรื่องพวดยาเสพติดพวกเขาก็ไม่ยอมให้ลูกหลานไปเยี่ยมกลายเป็นกัน หากมีใครในบ้านตกเป็นทาสยาเสพติดจะถือว่าเป็นเคราะห์กรรมที่ยากที่จะหลุดพ้นมาได้ ส่วนลูกผู้หญิงก็กลัวใจแตก เสียตัวโดยไม่ได้อะไรทดแทน ชอบเข้าเเรค เข้าบาร์ คบเพื่อนพาเเรคเสียผู้เสียคนไป กลัวจะไม่มีอาชีพหาเลี้ยงตนเองให้อยู่รอดในสังคม ส่วนเด็กเล็ก ๆ พวกเขาก็เป็นห่วงในเรื่องสวัสดิภาพความปลอดภัยจากการเกิดอุบัติเหตุ เช่นการเกิดรถชนในชุมชน เพราะมีรถแล่นเข้าออกในชุมชนตลอดเวลา แต่ขณะเดียวกันเด็กเองก็ไม่มีสนามเด็กเล่นต้องเสี่ยงภัยเล่นข้างถนนในชุมชน

ความห่วงใยที่เกิดกับผู้ใหญ่ในชุมชนนี้ ต่างมีความคิดกังวลเรื่องความปลอดภัย แต่เมื่อสอบถามถึงวิธีการที่จะทำอย่างไรเพื่อป้องกันปัญหานั้นเมื่อผู้ปกครองเกิดความห่วงเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว บางคนบอกว่าคนเป็นผู้เลี้ยงดูมีข้อจำกัด เลี้ยงลูกหลานได้แต่ตัวแต่ใจเลี้ยงไม่ได้ ยิ่งถ้าเด็กเติบโตขึ้นกลายเป็น “ไม้แก่ตัดยาก” ก็คงต้องปล่อยให้ตามบุญตามกรรม บางคนกล่าวว่าก็พยายามสังเกตลูกหลานถึงความผิดปกติที่อาจเกิดขึ้น เช่น นางมยุรา อายุ 29 ปี ที่บอกว่า

“พยายามพูดไม่ให้ลูกไปใกล้เพื่อนที่ไม่ดี และพยายามสังเกตพฤติกรรมและพยายามพูดคุยกับเด็ก ย่าน (กลัว) ย่านไปซื้อแหล่งคือไปเตะบอล ซี้ที่แรกมันกะชิไปตี เตะชื่อ ๆ (เฉย ๆ) บาดนี้ย่านหมู่ (เพื่อน) นำหมู่พาไปกะหลังที่เอะจี้กเขาพาไปหยั่งไปสูบยา เวลาสูบยาจะย่านไปติดหมู่ติดยา กะชิสังเกตมันชิบคือกินเนาะชิสังเกตเบ็งมันชิบผิดปกติ แกจะมักกินข้าวบ่หรือบ่มักกินข้าวกะสังเกตเบ็ง”

ในความห่วงของผู้เลี้ยงนั้นบางคนก็เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ตนเองเคยพบ เคยประสบมาจึงไม่อยากให้เด็กเป็นแบบตนเองที่เคยผ่านมาแล้ว ดังเช่นนางนงนาถ อายุ 39 ปี ที่เคยทดลองยาเสพติดมาแล้วทุกชนิดสมัยที่ขายบริการทางเพศอยู่ทางจังหวัดท่องเที่ยวของประเทศ เธอมีลูกสาว 2 คน ลูกชาย 1 คน เธอไม่อยากให้ลูก ๆ เป็นอย่างเธอ และจะพยายามบอกเล่าประสบการณ์แก่ลูก แกบอกเล่าเป็นภาษาไทยกลางว่า

“ถ้าเขาฟังมันก็ดีไป ถ้าเขาไม่ฟังแม่ก็คือเขาไปประพฤติที่ไม่ดีแล้ว ถ้าเขาไม่ฟังแบบเขาดี้อ เขา ทำสิ่งที่ไม่ดีพวกเขาเสพเสพติดใจ เราเคยมีเคยทำเคยผ่านมายุ่ พุดตรง ๆ ก็เคยลอง ๆ เคี้ยวมันดีทำไมเขาถึงติด เห็นที่เพื่อนนี้บางทีทำไมเขาถึงคิดแบบว่า ทำไมงมงายจึง ลอง ลองเราลองดู พอเราลองดูแล้วพอมันหมดฤทธิ์มาสภาพมันหมดเลย รู้ว่ามันเป็นแบบนี้ แฮ้อ! มันก็ไม่ดีน้ำ ! ทำไมเขาถึงติด.....เรานี่ชนิดว่าลองมาหมดแล้ว พวกคอยาบ้านี้ก็ลอง นะก็ดูชานี้ก็ลอง เหล้าแห้งก็ลอง แต่ไม่ติดแบบว่าชนิดว่าหนเดียว.....เราเสียงเอาตัว ทดลองเลยแบบว่าไม่ให้ใครโกหกเราได้....ก็กลัวว่าลูกอยากลองแบบที่เราลองแต่คุมตัวเอง ไม่ได้ถล่มถ้าง เอาตัวไม่รอด เพราะมันอาจเปราะกว่าเรา เรานี้ผ่านมา ผ่านโลกมาจนกร้าน แล้ว”

ดังนั้นกล่าวได้ว่าการอบรมสั่งสอนเด็กด้วยด้านอารมณ์ สังคม และการขัดเกลาทางสังคม ของผู้เลี้ยงดูเด็กในชุมชนนี้ไม่มีความชัดเจน ทั้งใน “การทำดีให้เด็กดู” และ “การอบรมบ่มนิสัย” การค่อย ๆ พุดจาสั่งสอนเด็กด้วยเหตุผลแทบจะไม่มี มีแต่การสั่งห้ามกระทำการ หรือ มีพฤติกรรมใด ๆ ที่ผู้ใหญ่เห็นว่าไม่เหมาะสม มีการให้เหตุผลน้อย หากไม่กระทำตามที่ผู้เลี้ยงดูสั่งก็หมายถึงการเร้าอารมณ์โกรธของผู้เลี้ยงดูและนำไปสู่การลงไม้ลงมือทำโทษ และ สุภาษิตคำพังเพยที่ผู้เลี้ยงดูอ้างว่ายึดถือ ปฏิบัติตามเพื่อกล่อมเกล้าให้เด็กเป็นคนดีตามมาตรฐานของผู้เลี้ยงดูนั้นคือ “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” นั่นเอง

3. การดูแลด้านสุขภาพ

การดูแลด้านสุขภาพเด็ก สามารถแบ่งออกได้เป็น การส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค การดูแลรักษาเมื่อเจ็บป่วย และ การฟื้นฟูสุขภาพร่างกาย จะพบว่า เรื่องการได้รับวัคซีนของเด็กในชุมชนนี้มีประวัติการรับตามเกณฑ์ 100 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากระบบการให้ความรู้เรื่องวัคซีน การตามผู้รับบริการถึงชุมชน โดยระบบอาสาสมัครสุขภาพประจำชุมชน สามารถเข้าถึงบริการในจุดนี้ค่อนข้างดี เหมือนกับชุมชนในเมืองทั่วไป ส่วนการส่งเสริมสุขภาพตลอดจนพัฒนาการได้กล่าวมาแล้วในส่วนเรื่องการดูแลด้านอาหาร การนอนหลับพักผ่อน การขับถ่าย และ การรักษาความสะอาด ส่วนด้านการส่งเสริมด้านสติปัญญาจะกล่าวเป็นหัวข้อเดี่ยวในข้อ 4

สำหรับด้านการดูแลรักษาสุขภาพและการฟื้นฟูสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยของเด็กในชุมชน ขณะที่ศึกษาเรื่องนี้ในช่วงที่รัฐบาลได้ใช้นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือ ที่เรียกว่า “โครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค” แล้ว ดังนั้นเมื่อเด็กเจ็บป่วย ผู้ดูแล ซึ่งอาจเป็น แม่ ยาย หรือ ย่า จะเป็นผู้พาเด็กไปพบแพทย์ หรือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โดยพวกเขาจะตัดสินใจว่าการเจ็บป่วยนั้น ๆ รุนแรงขนาดไหน อาจเป็นเพียงการหายาที่มีอยู่ในบ้านให้เด็กไปก่อนเพื่อบรรเทาอาการ จนเมื่อเห็นว่าอาการคงยากที่จะดูแลตัวเองจึงพาไปศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเพื่อรับการรักษายาบาลแล้วส่งต่อไปยังโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น หลักการ คือ ผู้ที่มีบัตรทอง 30 บาทรักษาทุกโรคเป็นผู้ที่บ้านเลขที่และย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างเป็นทางการ ดังนั้นจะมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ไม่มีบ้านเลขที่ใน

เขตเทศบาลนครขอนแก่น เพราะยังไม่ย้ายที่อยู่เข้ามาอย่างเป็นทางการก็ไม่สามารถใช้สวัสดิการนี้ได้ ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลเอง หรือ ต้องกลับไปยังต่างอำเภอ หรือ ต่างจังหวัดที่ตนอยู่เดิมซึ่งเป็นการไม่สะดวก และเป็นไปได้ยากในการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้เมื่อเจ็บป่วย ก็พยายามช่วยตัวเองด้วยการซื้อยากินเองจนกระทั่งเห็นว่าจะไม่ไหวจริง ๆ จึงจำเป็นต้องไปโรงพยาบาล ดังมีคำบอกเล่าของนางงาม ประธานอาสาสาธารณสุขของชุมชนว่า

“ทุกวันนี้มี 30 บาทถือว่าดีก็บ่คัก (ไม่เชิง) เพราะพวกเขาบ่ได้มีเลขบ้านกันทุกคน ผู้บ่มีก็บ่มีสิทธิหยั่ง เมื่อก่อนมีใบสงเคราะห์คนจนนะ เจ็บป่วยมาก็รักษาได้หมดบ่ต้องเสียจ๊กบาทฟรีโลด แต่เดี๋ยวนี้นะ คั้นเขาไปเทศบาลเขาก็ต้องเสีย 30 บาทก่อนเด่ ได้ยา หรือ บ่ ก็ชาง พออายุอยู่เทศบาลบ่มี หรือ ต้องไปเอกซเรย์หยั่งเทศบาลเฮ็ดบ่ได้ ส่งไปโรงพยาบาลใหญ่ เขาก็บ่อีกเด่ 30 บาท เป็น 60 บาทแล้วแม่นบ่ ยังบ่ฮอดได้ 60 บาท แล้ว เมื่อก่อนบ่ต้องเสียจ๊กบาท เงิน 60 บาทเขามีค่าหลายเด่ กว่าจิหามาได้ ไหนกิน ไหนใช้ให้คุ่มทุกปากในบ้าน ลำบากนะ จั้นบ่จำเป็นก็หย่าใส่ปากก่อน ตรายแก่ปวดเด็กอีหยั่งก็กินไปก่อน”

ดังเช่นคำบอกเล่าของนางสมมารดา ด.ช. เบียร์ และ นางปิยรัตน์ อายุ 53 ปียายของด.ญ. กู้กัก อายุ 1 ปี 6 เดือนที่บอกว่าถ้าหากว่าเห็นว่ามีสบายมากถึงจะพาไปหาเจ้าหน้าที่ที่ศูนย์บริการสาธารณสุข เทศบาลนครขอนแก่น หรือโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น ว่า

“แม่นี่แหละพาไปศูนย์เทศบาลนี้ พาไปเองบ่มีผู้พาไปแม่นหยั่งกะมีแต่แม่เม็ดขุ่นบ่สบาย แม่มั่นบ่ค่อยได้เบ็งดอก เป็นลูกยายตัว”

นอกจากพาไปรับบริการที่ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลฯ และ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นแล้ว ผู้ดูแลยังพาเด็กป่วยไปรับบริการตามคลินิกเด็กในตัวเมืองจังหวัดขอนแก่น เนื่องจากให้เหตุผลว่าพาไปหาแพทย์ที่คลินิกได้รับการบริการที่รวดเร็ว ทนใจ ไม่เสียเวลา และ มีความรู้สึกที่เด็กหายเร็ว อาการป่วยไม่ยืดเยื้อ คลินิกที่ได้รับความนิยมกันมากในหมู่คนในชุมชนนี้ได้แก่ คลินิกนายแพทย์ ม. ดังตัวอย่างคำบอกเล่าของมารดา ด.ญ. ปาล์ม วัย 5 เดือนว่า

“คั้นลูกป่วย แล้วถ้าพอมีเงินแน่ก็สิพาไปหาหมอ ม. เลย ยาแกดีเด่เด็กน้อยชุนนี้ถูกกันดี มักพาไปหาแก แกฉีดยาให้โลด ไปประจำตั้งแต่ลูกคนแรกแล้ว เป็นหมอมทั้งผิวทั้งเมียบ บ่คือพาไป ศูนย์เทศบาล กับ โรงบาล มันถ่า (รอ) นาน แล้ว ก็บ่ค่อยหายดอกยามันอ่อนลงเทื่อถ่าตั้งได้น โดน (นาน) ได้ยามาขวดเดียวซี บ่หายดอก ต้องเสียเวลาพาไปหาใหม่ แต่คั้นพาไปคลินิกมันก็กินเงินนะ 200-300 บาท ก็เท่ากับเขาหาทั้งมือ ลงเทื่อได้ไปยืมเงินคะเจ้าพาไป แต่ก็จำเป็น”

ส่วนตัวอย่างอีกคลินิกที่พาไปเป็นคลินิกสูตินารีเวช เพราะคุ้นเคยตั้งแต่การไปตรวจครรภ์ หรือ ที่เขาเรียกว่า “ฝากท้อง” ก่อนคลอด ดังนั้นเมื่อลูกเจ็บป่วยก็จะพาไปคลินิกที่คุ้นเคย เช่นตัวอย่าง มารดาของ ด.ญ. จุ๊บแจง ที่เล่าให้ฟังว่า

“แม่อีกพาไปหาหมอที่คลินิกเป็นประจำ ส่วนมากซีเข้าแต่คลินิกหมอ ก. ซีไป ประจำแหล่งมันเคย คู่คุ้นเคยกันสนิทกันมานานตั้งแต่ฝากท้องส่วนมากจะซีไปหาแต่แก”

พฤติกรรมสุขภาพของคนในชุมชนนี้ จากการสังเกตสภาพแวดล้อม พบว่าสุขภาพยังคงต้องปรับปรุง ทั้งอาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเสีย บ้านเรือน และ การจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องอาหารเนื่องจากคนในชุมชนนี้ฐานะส่วนมากยากจนจึงไม่สามารถเลือกได้ หรือ อาจเกิดจากความเชื่อ หรือ วัฒนธรรม ที่ไม่เน้นความสะอาด คือจะรับประทานเท่าที่ซื้อหามาได้ให้อิ่มท้องแล้วทำงาน หายู่หากินได้ก็เพียงพอแล้ว ส่วนเด็ก ๆ ส่วนมากชอบเล่นดินเล่นทราย เมื่อเล่นเสร็จวิ่งกลับบ้านไม่ทันโดล้างมือ และไม่เคยได้ยินผู้ใหญ่สักคนที่ทักท้วงให้เด็กล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ดังนั้นภาพที่เห็นคือ เด็กใช้มือที่เปื้อนดิน ทรายนั้นหยิบขนมเข้าปากทันที ดังเช่นภาพที่พบในชุมชน คือ มารดาของด.ช. ตะ และ ต้า พาทั้ง 2 คนไปสอยมะขามเทศกลับมาบ้าน ตะก็เดินด้วยเท้าเปล่าเข้ามาในบ้าน ด้วยความกระหายน้ำจับกะตึกน้ำส้มปั่นซึ่งหายหน้าปากซอยชุมชนราคากระตึกละ 5 บาทที่วางอยู่บนแคร่ไม้ไผ่มาดูดทันที ส่วนต้าปีนขึ้นไปบนโตะตักน้ำในกระตึกใบใหญ่มาดื่มเหลือเศษก็เทลงกระตึกเก็บไว้ดื่มใหม่ จากนั้นผู้เป็นมารดาก็ได้ต้มน้ำจากกระตึกและกระทำเช่นเดียวกันกับที่ลูกเพิ่มทำมา ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของบ้าน บ้านส่วนมากจะขาดการเอาใจใส่ดูแลจากผู้เป็นเจ้าของอาจเป็นเพราะไม่มีเวลาหรือละเลยไปไม่ใส่ใจที่จะจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย นอกบ้านรอบ ๆ บ้านบางบ้านก็ทิ้งขยะเต็มเกลื่อนกลาดส่งกลิ่นเหม็นเพราะไม่ได้จัดเตรียมที่รองรับขยะเอาไว้ในบ้าน เขาเทของเสียพวกเศษอาหารลงตามข้าง ๆ บ้านเลย จึงมีแมลงวัน และมดมาตอมเต็มไปหมด สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตพบประการหนึ่ง คือ บางบ้านที่เป็นกรณีศึกษามีหนูมากัดแทะขวดนมและจุกนมของเด็กที่บ้านขาดจนเป็นเหตุให้ลูกบ้านนี้เลิกดูดนมตั้งแต่ยังไม่ถึงขวบ ดังคำบอกเล่าของนางมยุรา อายุ 29 ปีมารดาของ ด.ญ. เซอร์รี่ คือ

“เลิกนมแล้วจ๊ะ คือหนูกัดขวดนมแก ๆ กะเขาเลย แกกะเขาเลย กัดขาดแล้วกะกัดหน้าแกจะบ่กินนมอีกเลยแกย่าน เขากินนมเลยนี้ มันเข้าไปในบ่อน (ที่นอน) ตอนกลางคืนเขากินเอาเลย”

แต่เมื่อพูดคุยดูเหมือนว่าเธอไม่ได้คิดว่าเป็นปัญหาจากความสกปรกที่ทำให้มีหนู และแมลงมาก เธอคิดแต่ว่ามันเป็นธรรมดาที่สัตว์พวกนี้มีมากในชุมชนที่มีคนอยู่อาศัยกันมาก เป็น “ธรรมชาติ” ของชุมชนที่จะต้องมียุงมีชีวิตเหล่านี้ในชุมชน

4. การเลี้ยงดูเด็กเพื่อการส่งเสริมเด็กด้านสติปัญญา และ ความคาดหวังทางการศึกษาต่อของเด็ก

จากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงดูทุกคนมองเห็นความสำคัญของการศึกษา ทุกคนล้วนแต่ต้องการให้ลูกหลานตนเองมีการศึกษา จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าที่พวกตนเองจบมาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่า สามารถหางานทำได้ดีกว่า ผู้เลี้ยงส่วนมากหวังอยากให้เด็กเรียนหนังสือ สูง ๆ จบมาทำงานได้เป็น “เป็นเจ้าเป็นนาย” เป็นคำพูดที่ติดปาก ยิ่งถ้าได้ทำงานรับราชการเป็นความฝันอันสูงส่ง ไม่ต้องมาลำบากเป็นกรรมกรหาเช้ากินค่ำ ใช้แรงงานอย่างพวกตนกันทุกคน แต่พวกเขาบอกว่าไม่มีปัญญาส่งเรียนได้ถึงขนาดนั้น ก็ขอแค่จบระดับประถมศึกษา หรือ มัธยมต้น อย่างสูงมัธยมปลาย ให้มีความรู้อ่านออกเขียนได้ไม่ถูกหลอกก็น่าเพียงพอแล้ว และก็ให้ได้ทำงานสุจริตไม่ลักขโมยคนอื่นก็ดีแล้ว ดังเช่น ยายบางพูดถึงหลานที่แม่ทิ้งให้เลี้ยงตั้งแต่เล็ก ๆ ว่า

“อยาก.....แบบว่าเรียนให้ได้สูง ๆ ะได้ทำงานดี แบบเรียนบ่สูงกะงานดี ๆ ที่เขามักแบบว่างานดีที่บ่ให้ลักเล็กขโมยน้อยเขากิน ให้เฮ็ด ขอให้เป็นงานที่แบบว่าสุจริต...ให้เขามีกงานเฮ็ดเลี้ยงเอาโตรอดเขาได้...กะหวังอยากให้เรียนสูง ๆ อยู่ แม่ฮักบ่มีเงินให้เรียนจบแค่ ป.6 กะพอ แต่ว่าใจอยากให้เรียนสูง ๆ อยู่ แบบว่ากำลังข้างสารบ่มี เงินทอง เผือกกะบ่มี ให้จบ ป.6 พอ อ่านออกเขียนได้ไปไสมาไสพอบ่ได้ให้เขาตัว (หลอก) ได้”

แต่การที่พยายามเรียน หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “บีน” ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่จำกัดด้วยทรัพยากร ขาดการส่งเสริมใด ๆ จากครอบครัว เป็นสิ่งที่ยากเกินกว่าเด็กส่วนใหญ่จะสามารถ “ฝันให้ไกลและไปให้ถึง” ดังเช่นในตอนที่เด็กที่มาจากครอบครัวที่พอมีอันจะกินวิ่งไปเรียนพิเศษรอบสาย บ่าย เทียง และ เย็น เพื่อกวตวิชาเพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้จากชั้นเรียน ในขณะเดียวกันเด็กในสลัมต้องทำงานพิเศษ เช่น เย็นปักชุดทางเครื่องเพื่อนำเงินมาซื้อของเล่น หรือ หนังสืออ่านเล่น บางครั้งขาดเรียนเพื่อจะทำงานพิเศษนั้นให้เสร็จสมบูรณ์และสามารถรับเงินที่หมายมั่นว่าจะได้ภาพเหล่านี้ช่างห่างไกลจากความสำเร็จที่แม่จะเป็นความฝันก็ตาม จากการพูดคุยกับครูใหญ่โรงเรียนในเครือศาสนาคริสต์ซึ่งตั้งขึ้นมามีจุดประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส และเป็นโรงเรียนที่เด็กจากชุมชนนี้ไปเรียนเป็นจำนวนมาก เธอบอกว่าเมื่อช่วงที่ตั้งใหม่ ๆ โรงเรียนนี้ได้รับการช่วยเหลือจากมูลนิธิศุภนิมิตรแห่งประเทศไทยเมื่อประมาณ 10 ปี มาแล้ว ช่วงนั้นเด็ก ๆ จะได้รับการสงเคราะห์ด้านอุปกรณ์การเรียน อาหารกลางวัน แต่ปัจจุบันมูลนิธินี้ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนมากกว่า และถือว่าองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐสามารถเข้ามารับผิดชอบด้านการศึกษาเด็กด้อยโอกาสได้แล้ว การช่วยเหลือต่าง ๆ เหล่านี้ถูกถอนตัวออกไปหลายปีแล้ว ทำให้เด็ก ๆ ต้องจ่ายค่าอาหารกลางวัน และ อุปกรณ์การเรียนการสอนเองเองโดยจ่ายเป็นรายวัน ดังนั้นเมื่อสัมภาษณ์จึงพบว่าเด็กต้องมีเงินไปโรงเรียนอย่างน้อย 20 บาทจึงจะสามารถไปโรงเรียนได้ หากไม่มีก็ไม่มีเงินจ่ายให้ครูตามข้อตกลง ทำให้เด็กบางคนขาดเรียนเป็นประจำเนื่องจากผู้เลี้ยงดูอยู่ในสภาพ “ถังแตก” ในวันนั้น ๆ โดยเฉพาะวันห่วยออก เมื่อพูดคุย

ประเด็นนี้กับครูใหญ่เธอบอกว่าความจริงนักเรียนสามารถบอกครูได้ว่าไม่มีเงิน ครูก็จะผ่อนผันให้ไม่ต้องขาดโรงเรียนและครูก็ได้บอกข้อมูลนี้แก่เด็กเป็นประจำ แต่ในแง่จิตวิทยาแล้วเป็นไปได้ยากเหลือเกินที่เด็ก ๆ จะกล้าบอกครูว่า “ไม่มีเงิน” เพียงลำพังการที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ถูกตราหน้าว่า “สลัม” ก็สร้างปมด้อยให้แก่เด็กอย่างมากมายแล้ว คงไม่ต้องคำนึงถึงการเอ่ยปากใด ๆ ที่จะขยายปมนี้ให้เด่นชัดขึ้นจากเด็กอีก และในการศึกษาคนในชุมชนแออัดอื่น ๆ พบว่ามีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันตามภาษาเด็กอยู่เนือง ๆ ที่เด็กอยู่สลัม และ มีความขัดแย้งกับเพื่อนที่อาจล้อเลียน หรือ แสดงท่าทางที่เด็กสลัมมีความรู้สึกว่าคุณถูก (Jongudomkam, 2001) นอกจากนี้เด็กกลุ่มนี้ต้องผจญกับข้อจำกัดด้านการเงินของครอบครัวแล้วเด็กยังต้องเผชิญกับปัญหาในการเรียนอีก เช่นการเรียนไม่ทันเพราะการที่ขาดเรียนอยู่เป็นประจำ เมื่อตามบทเรียนไม่ทันก็มีปัญหากับครู กลายเป็นปมด้อยของเด็กในการเรียน ครั้นกลับมาบ้านผู้ดูแลเองก็ไม่สามารถช่วยเหลือเด็กด้านการเรียน หรือ การทำการบ้านได้เลยเมื่อไม่เข้าใจบทเรียน ทำการบ้านไม่ได้ ไม่มีการบ้านส่ง แล้วส่งสมความไม่รู้เรื่อง พื้นฐานความรู้ไม่ดี ทำให้เด็กเองไม่มี “ทุน” ทางความรู้ที่จะไปศึกษาต่อ แต่สิ่งที่สะท้อนออกมาทั้งจากผู้ดูแลและเด็กเอง คือ “อยากเรียนแต่หัวไม่ดี” สิ่งเหล่านี้เป็น “วงจรอุบาทว์” ที่เกิดกับเด็กด้อยโอกาสคนแล้วคนเล่า รุ่นแล้วรุ่นเล่า จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง จนกลายเป็น “สายพันธุ์ด้อยโอกาสชั่วลูกชั่วหลาน” ดังนั้นเด็กที่ชุมชนก็ไม่ได้จบสูงกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองมากเท่าใดนัก ส่วนมากจบ ประถมต้น มัธยมต้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพ และ ประกาศนียบัตรชั้นสูง แล้วออกมาหางานทำเพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีบางคนที่ยังจบการศึกษามาแล้วแต่ไม่ได้ทำงาน อาศัยอยู่กินกับพ่อแม่ หน้าที่บางคนยังมีเสียงซุบซิบว่าติดยาเสพติดด้วย

นอกจากนี้ที่ศูนย์ดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียนซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อให้บริการเด็กในชุมชนก็มีสภาพไม่ต่างจากการไม่โรงเรียนของเด็กโต คือ จากการสังเกตการดำเนินงานของศูนย์ฯ ครูที่ดูแลศูนย์ฯ บอกว่าเด็กที่มีรายชื่อในศูนย์มีประมาณ 50 คน แต่ที่มารับบริการทุกวันจริง ๆ ประมาณ 15 คน นอกนั้นจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมา สาเหตุมาจากผู้เลี้ยงดูไม่มีเงินเพื่อจ่ายค่าอาหารวันละ 10 บาท เมื่อเด็กไม่ได้มาศูนย์ฯ สม่่าเสมอก็จะจ้องแ้งไม่ยอมมาศูนย์ฯ เพราะขาดอิสระในการเล่น ไม่เหมือนที่บ้าน หรือพ่อแม่ไม่มีเวลามารับมาส่ง เนื่องจากศูนย์เปิดสาย ปิดเร็วกว่าเวลาเลิกงานของผู้เลี้ยงดูที่จะต้องมารับกลับก่อนเลิกงาน และยังปิดตามใจผู้สอน หากวันไหนมีธุระกิจส่วนตัว ครูจะปิดศูนย์ฯ โดยไม่ได้แจ้งให้ผู้ปกครองทราบล่วงหน้า ดังนั้นที่ไปสังเกตพบว่า ครูปิดทำการเวลา 14.00 น. เมื่อสอบถามได้ความว่าครูมีธุระ ผ่ากให้แม่บ้านผู้ทำหน้าที่รักษาความสะอาดศูนย์ฯ เป็นผู้ดูแลเด็ก ๆ แทน แม่บ้านเองก็มีภาระกิจส่วนตัวที่บ้านเนื่องจากทำงานศูนย์ฯ แบบไม่เต็มเวลาเพราะบ้านอยู่ใกล้ศูนย์ฯ แม่บ้านจึงเรียกให้ผู้ปกครองที่มารับกลับได้ให้รับกลับ หากไม่มีผู้ปกครองมารับกลับก็ปล่อยให้เด็กเล่นกันเอง และหากวันไหนครูไม่มาศูนย์ฯ ก็จะปิดทำการโดยปริยาย ดังนั้นการจัดบริการของบุคลากรของศูนย์ฯ นี้จึงค่อนข้างขาดระเบียบวินัย ไร้ระบบ และขาดการตรวจสอบจากผู้ว่าจ้าง ได้แก่เทศบาลนครขอนแก่น

เมื่อสังเกตด้านการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญาของเด็กกลุ่มนี้ ผู้เลี้ยงส่วนมากไม่ค่อยให้ความสำคัญในการส่งเสริมสติปัญญาแก่เด็กมากนัก หรือ เมื่อพูดถึงประเด็นนี้ผู้เลี้ยงดูมักนึกไม่ออก

ได้แต่บอกว่า “ก็เลี้ยงตามธรรมชาติ” ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ เด็ก ๆ ได้รับนมชั้นหวานแทนนมผสมสำหรับเด็ก ผู้ดูแลส่วนหนึ่งไม่ทราบถึงความไม่เหมาะสมของอาหารในการเลี้ยงเด็ก แต่ก็มีผู้เลี้ยงดูบางส่วนที่ทราบ แต่ไม่เห็นความสำคัญว่านมจะมีส่วนสำคัญต่อการเจริญเติบโตด้านร่างกาย และ สติปัญญาของเด็กอย่างไร เช่น นางอ้อยสามารถมีเงินไปเล่นไฟได้ทุกวันแต่บอกว่าไม่มีเงินซื้อนมผสมเลี้ยงทารกให้ ด.ช. นต หรือ ยายมาลัยมีเงินซื้อหอยครึ่งละ 100-200 บาท แต่ถ้าซื้อนมคุณภาพดีให้หลานเธอจะบอกว่าไม่มีเงิน ชาวบ้านที่นี้อาจคิดว่าการซื้อหอยเป็นการลงทุนทางการค้าที่อาจส่งผลตอบแทนการรายได้หากโชคดี ดังนั้นพวกเขาอาจมองการพัฒนาคุณภาพการเจริญเติบโตของเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่า “การลงทุนทางการค้า” ด้วยการซื้อหอยก็เป็นได้

การส่งเสริมด้านสติปัญญาของเด็กในชุมชนนี้ที่เด่นชัดเห็นจะเป็นการดูโทรทัศน์ ทั้งเด็ก และ ผู้ดูแลโดยเฉพาะที่เป็นผู้หญิงจะชื่นชอบการดูละครโทรทัศน์ที่หลาย ๆ คนบอกว่าเป็น “ละครน้ำเน่า” นับเป็นนันทนาการที่ดูร่วมกันระหว่างผู้ดูแลที่เป็นผู้หญิง และเด็ก ถึงคราวสนุกเขาหัวเราะเสียงดัง เมื่อไม่พอใจในความร้ายกาจของตัวอิจฉา ผู้ใหญ่ก็จะตำหนิเพื่อเอาใจช่วยนางเอก แต่ไม่มีการสอนเด็กว่าเป็นสิ่งที่ดี หรือ ไม่ดี อะไรที่ควรทำ หรือ ไม่ควรทำ หรือ เมื่อถึงคราวโศกเศร้า ก็หลั่งน้ำตาไปกับความทุกข์ยากนั้น เมื่อสอบถามว่าได้สอนอะไรเด็กในระหว่างดูละครด้วยกันไหม เขาต่างตอบว่า “ไม่ได้สอน เพราะถ้ามัวมาพูดอยู่ที่ดูไม่สนุก” แต่เมื่อละครจบแล้วก็ไม่ได้พูดถึงความดีความไม่ดีจากบทละครอีก เพราะ “ตีกแล้วก็นอน” แต่สิ่งหนึ่งที่เด็ก และ ผู้ใหญ่จากชุมชนนี้ได้รับจากการติดตามละครอย่างใกล้ชิดได้แก่อิทธิพลจากสื่อสารมวลชนในการหลอกล่อให้ซื้อสินค้าหรือ วิ่งตามแฟชั่นของตัวละครของเด็ก ๆ เช่น หากบ้านไหนพอมีเงินต่างฝั่ฝืนถึงการมีเครื่องเล่นซีดี คาราโอเกะ ใช้เงินผ่อนก็ยอม ดังนั้นหากเดินเข้าชุมชนช่วงตอนเย็นเมื่อเวลาเย็นที่หนุ่ม ๆ สาว ๆ และผู้คนกลับจากการทำงาน ก็จะได้ยินเสียงเพลงทั้งจากเครื่องเล่นสเตอริโอ ซีดี และหากพบว่าบ้านนั้นที่เคยดังแต่กลับเงียบเสียงลงเมื่อสอบถามเพื่อนบ้านก็จะมี การซุบซิบ อย่างซ้ำว่า “ถูกยึดไปแล้ว” หากวิเคราะห์ดูแล้วชาวบ้านที่นี้ต่างตกเป็นเหยื่อของกระแสวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ที่มุ่งเน้นการขายของทางสื่อโฆษณา การเลียนแบบดารา นักร้องโดยที่ไม่มีความยับยั้งชั่งใจ การพิจารณาถึงความคุ้มค่า และฐานะทางการเงินของครอบครัว ภาวะเป็นหนี้เป็นสินจึงเกิดขึ้นซึ่งบางครั้ง หรือ อาจเป็นส่วนใหญ่ที่ภาษานักเศรษฐศาสตร์ที่บอกว่าเป็น “หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้” ซึ่งเป็นกระแสหลักของการบริโภคที่เกินตัวของทุกคนยากจน และ คนชั้นกลางของประเทศในขณะนี้ (พิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ และคณะ, 2542) โดยเฉพาะการก่อหนี้ที่กำลังเป็นที่สนใจของคนในชุมชนนี้ที่พูดถึงของคนหลายคนที่ทำเรื่องกู้เงิน ที่เขาเรียก “เงินล้านทักษิณ” แล้วกลับไม่ได้กลับไปเพื่อการทำมาหากินตามที่รัฐบาลตั้งวัตถุประสงค์ แต่เป็นการกู้เงินเพื่อซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ทำให้หลายคนจับตามองว่าเมื่อต้องชำระเงินคืนคนพวกนี้จะทำอย่างไร แล้วต่างสรุปเป็นเสียงเดียวกันว่า “ช่างเถาะ มันเงินทักษิณดอก” ซึ่งสะท้อนถึงความเข้าใจผิด และสามารถพยากรณ์ได้ไม่ยากเลยว่าเงินก้อนนี้ที่ถูกกู้มาโดยคนจนไปซื้อของของคนรวย คนรวยรวยขึ้น แต่ผู้ที่จะเสียเงินก้อนนี้ไปแน่ ๆ คือ ประชาชนไทยที่เป็นเจ้าของเม็ดเงินที่แท้จริงในอนาคต

ตัวอย่างการบริโภคตามกระแสการโฆษณาจากสื่อสารมวลชน และ การเลียนแบบดารานัก ร้องของคนในชุมชนอีกตัวอย่างได้แก่ การซื้อรถกระป๋องบังคับคันละกว่า 300 บาท ยิ่งถ้าสามารถ ซื้อสินค้ารุ่นใหม่ได้เป็นคนแรกในชุมชนเขาจะกล่าวอย่างภาคภูมิใจว่า “ในนี้กะมีพ่อเพิ่น (เด็ก) คน เดียวในชุมชนที่มีรถกระป๋องแบบนี้” (นางโสม 32 ปี) หรือ การวิ่งหาซื้อที่คาดผมที่มีผมปรอยแบบ ดาราในหมู่เด็กผู้หญิงสนราคาอันละ 30-40 บาท เด็กๆผู้หญิงจะอยากได้กันมาก ในช่วงที่เก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ เป็นแฟชั่นที่ต่างพยายามหาซื้อมาคาดให้ได้ ส่วนการตัดผมแปลกๆ และย้อมผม โกรกผมเป็นสีแดงบ้าง ชมพูบ้าง น้ำตาลบ้าง ในหน้าก่อนเทศกาลสงกรานต์ 2-3 วัน ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โดยเฉพาะผู้หญิงสนราคาค่าการซื้อสีย้อมผมมีไม่น้อยแต่คนที่ยอมยินดีจ่ายกับการได้ตามแฟชั่นทัน เพื่อเป็นการเตรียมตัวต้อนรับสงกรานต์ที่จะมาถึงซึ่งมีการร่วมกิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ จัดโดยเทศบาลที่บึงแก่นนคร นอกจากนี้อิทธิพลด้านสื่อสารมวลชนยังส่งผลต่อการเลือกซื้อขนม อาหารที่รับ ประทาน เช่น ขนม “เจเล่โล่” ระเบิดสำเร็จรูปยี่ห้อ “มามา” โดยไม่ต้ม เพราะมีการโฆษณาทั้งโทรทัศน์ วิทยุ ส่วนการโฆษณาทางหนังสือพิมพ์มักไม่ค่อยได้ผลในคนกลุ่มนี้เนื่องจากการอ่านหนังสือ น้อย และ อ่านไม่ค่อยออกนั่นเอง

สิ่งที่ส่งเสริมด้านพัฒนาการของสติปัญญาของเด็กประการหนึ่ง คือ “ของเล่น” หากมอง จากครอบครัวตั้งแต่ชนชั้นกลางขึ้นไปทุกเทให้กับเด็กเล็กๆ คือ ของเล่นนานาชนิดที่เต็มบ้านไป หมดแล้วแต่ พ่อแม่ หรือ ญาติสนิทมิตรสหายจะสรรหามาให้เด็ก เพราะด้วยความเชื่อว่า “ของเล่น เหล่านี้” จะช่วยพัฒนาสติปัญญาให้เด็กกลายเป็น “คนเก่ง” ของสังคมได้ และบางครอบครัวก็มีความสุดโต่งที่ให้ “ของเล่น” เป็นวัตถุที่เข้ามามีบทบาทเหนือความใกล้ชิด และ เวลาที่พ่อแม่เพียงมี ให้แก่เด็ก จนเกิดความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มากมายที่มีความพยายามผลิตของเล่นให้สามารถ พูด ร้อง เคลื่อนไหวได้ให้คล้ายสิ่งมีชีวิตมากที่สุด ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาที่พ่อแม่ในยุคไอทีนี้มีให้แก่ เด็กน้อยลงทุกที จนเกิดคำเปรียบเทียบกับความเป็นห่วงคนในสังคมชั้นกลางว่า “อย่าเลี้ยงลูกด้วย วัตถุ” เมื่อหันกลับมามองชนที่มีเศรษฐกิจในระดับล่าง กลับปรากฏว่ามันช่างตรงกันข้ามกับสิ่งที่ คนมีเงินเป็นอยู่ เพราะลำพังเงินที่ใช้เพื่อการกินการอยู่ของคนในชุมชนนี้ก็ยากลำบากที่จะให้ถึงใน ชีตที่เรียกว่าสมดุลง เพราะมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ ดังนั้นเมื่อถามพวกเขาถึงการจัดหาของเล่น พวกเขาจึงบอกว่า “ของเล่นกินไม่ได้ เอาเงินมาซื้อข้าวถุงดีกว่า” เท่าที่พบ คือ มีบ้างที่เป็นของเล่น พลาสติกราคาถูกที่ได้จากการบริจาคของหน่วยงานต่างๆผ่านศูนย์เลี้ยงเด็กแล้วเด็กนำกลับบ้าน หรือ จากที่พ่อแม่ซื้อให้บ้าง แต่ก็มีบางรายที่กลับซื้อของเล่นราคาแพงที่นักวิจัยเองก็แปลกใจที่เขา ซื้อของเล่นราคาไม่ต่ำกว่า 300 บาทให้เด็กเล่น เมื่อสอบถามจึงได้ความว่าเป็นเงินที่ซื้อมาจากเงิน ถูกหวย อาจถือว่าเป็น “รางวัลชีวิต” ของคนจนที่รู้สึกถึงความ “อยากได้ อยากมี” สักครั้ง และ เงินที่ได้จากการซื้อหวยเป็นเหมือนเงิน “ฟรี” โดยไม่คิดว่าต้องลงทุนไปเท่าใดจึงได้กลับมาในครั้งนี้ ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงสนองความอยากนั้น นี่เป็นกรณีที่ไม่พบบ่อยในเรื่องการสละเงินซื้อ “ของ เล่น” แก่เด็กของพ่อแม่ นอกนั้นก็เป็นการซื้อของเล่น กะโหลกกะลา จาน ชาม ช้อน หม้อ ไห ที่มีแล้ว ตามบ้านนั่นเอง และที่พบอีกอย่าง คือ การถึงขั้น “ขโมย” ของเล่นเพื่อนมาเล่นจนเกิดกรณี เด็ก กับ เด็ก ผู้ใหญ่ กับ ผู้ใหญ่ ทะเลาะกันให้เห็นอยู่เนื่อง ๆ

5. การเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมด้านศีลธรรม จริยธรรม

การปลูกฝังด้านศีลธรรม จริยธรรมนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงก็จะบอกว่าบรมสั่งสอนอยากให้เป็นคนดี ไม่ลักขโมย พูดจาไพเราะ ไม่รังแกคนอื่น เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีสมาธิ รู้จักผู้ใหญ่ รู้จักเด็ก เวลาไปบ้านคนอื่นต้องไม่ไปเล่นของคนอื่น ไม่ไปขโมยของ ๆ คนอื่น สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น ๆ ฯลฯ ส่วนมากจะเริ่มสอนเมื่อเด็กเริ่มพูดจารู้เรื่อง คือ 3 ขวบขึ้นไปโดยจะเริ่มสอนจากเรื่องง่าย ๆ ก่อน เช่น การพูดจามีทางเสียง สรรพนามแทนตัวเองและคนอื่น ดังคำบอกเล่าของยายบางอายุ 53 ปีเรื่องหัวข้อการสอนเด็กว่า

“เวลาการพูด การพูดกับคนช้ำกันให้ว่า “โดี” แทนผู้อื่น บให้ว่าคำหยาบ คั่นเอ็นที่เฮากะเอ็นที่ จังชั้นจังซี่ เอ็นชื่อเจ้าของแทนตัว คั่นกับผู้ใหญ่กะเอ็นน้ำ เอ็นยาย คั่นกับผู้อื่นจังซี่กะคือว่าเพื่อนที่เว้าบ่ม่วน พูดบ่เพราะกะบให้ไปบให้คบ เด็กในสลัมเฮานี้จะบมีคนเว้าม่วน ชุกคนต้อจัง “กู-มึง” ต่ากัน “กู-มึง” บัดนี้กะแม่สอนจังซี่แหละ.....”

แต่นั้นเป็นเพียงคำพูดที่ยายบอกว่าพยายามสอนหลาน ที่พบขณะเก็บข้อมูล คือ หลานคนเดียวกันนี้ร้องต่อว่าพี่สาวว่า “มึงกินของกู อีควายกูกักโก” (ด.ช.บอย อายุ 2 ปี 8 เดือน) ทันทที่ยายบอกนักวิจันจบ

เรื่องการปลูกฝังค่านิยมในการเป็นคนดีนั้นผู้เลี้ยงดูต่างบอกว่าพยายามสอน ใครอยากจะให้ลูกหลานเป็นคนไม่ดี ไม่น่าถาม แต่ในความเป็นจริงก็คือ หากลูกหลานทำไม่ดี ผู้เลี้ยงดูไม่ได้พยายามห้ามปราม แล้วยืนยันปลูกฝังให้เด็กทำดี เช่น กรณีของ ด.ช. แบนค์ไปหยิบของเล่นของเพื่อนบ้านมาเล่นโดยไม่ได้ขออนุญาต พี่สาววิ่งตามมาบอกยายว่าน้องไป “ขโมย” ของเล่นบ้านคนอื่นมาเล่น ผู้เป็นยายกลับแสดงท่าเฉย ๆ ไม่มีปฏิกิริยาใด ๆ โต้ตอบ หรือ สั่งสอนเด็ก

ส่วนเรื่องการดูแลสิ่งของที่เป็นสาธารณะนั้น เท่าที่สังเกตจะไม่พบประเด็นเหล่านี้อยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนนี้เลย ผู้เลี้ยงดูเด็กเองก็ไม่ได้ใส่ใจต่อเรื่องนี้มากนัก ความเสียสละในการสร้างหรือ รักษาสมบัติส่วนกลางนั้นไม่เกิดขึ้นหากไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน จึงต้องมีกติกาของชุมชนเพื่อเป็นแรงจูงใจในการให้ผลประโยชน์ตอบแทน ดังเช่น กฎระเบียบการทำความสะอาดของชุมชน หากใครที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนจึงจะได้รับการพิจารณาเข้าร่วมโครงการก่อนหากมีโครงการใหม่เข้ามาเช่น เงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุ คนที่เข้าร่วมประชุมเข้าร่วมงานกับชุมชนจะได้รับการอุดหนุนส่วนนี้ ส่วนคนที่ไม่ค่อยเข้าร่วมหรือนาน ๆ ครั้งจะไม่ได้รับการพิจารณา และ เงินอุดหนุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน จึงมักเป็นประเด็นขูขบขินทาผู้บริหารชุมชนอยู่เสมอในกลุ่มผู้ที่ไม่ได้รับการจัดสรร และ ผู้ที่ไม่รับการพิจารณามักสรุปว่าเป็นเพราะตนไม่ใช่ “พวกพ้องของผู้บริหาร” นั่นเอง เช่น คำบอกเล่าของนางมัสยา ที่บอกว่า

“เฮาบได้เงินสงเคราะห์เลย ดูดู่ ตั้ง 200 บาท ต่อเดือน เขาก็อายุกลาง 60 ปี มาแล้ว แต่บได้สงเคราะห์ ขนาดว่ามีหลานน้อยกำพร้า พ่อแม่ตาย ทิมให้ยายดูแลนะ เขาก็บได้ เทียบกับผู้เขาถูกกันดีกับประธานนะ เขายังได้ มันแค่นเต้ เอ้อบได้ก็บ้อ จูหากินเองก็ได้วะ”

ตัวอย่างกิจกรรมทางศาสนาที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการนันทนาการของคนในชุมชนนี้ ได้แก่ การมีงานบุญมหาชาติที่ชุมชนร่วมกับชุมชนอื่นจัดขึ้นที่วัดใกล้บ้าน ซึ่งเป็นวัดที่ใกล้ชุมชนที่สุด งานบุญมหาชาตินี้มีการฉลอง 3 วัน 3 คืน มีภาพยนตร์และหมอลำสมโภช เด็ก ๆ ุคใหม่รุ่นอายุต่ำกว่า 10 ขวบดูจะไม่ตื่นเต้นกับ ภาพยนตร์ และ หมอลำ เท่าใดนัก อาจเป็นเพราะปัจจุบันมีภาพยนตร์จากโทรทัศน์ให้ดูทุกวัน แต่เด็กโตอายุมากกว่า 10 ขวบ ที่เริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาว เช่น ด.ญ. อุ่ม อายุ 13 ปี ดูตื่นเต้นกับการมีมหรสพสมโภชครั้งนี้ เธอบอกว่าเตรียมไปสอยดาว โดยการเก็บเงินที่ได้จากการถอนผมหางอก ขนคิ้ว ขนรักแร้ ให้คนในชุมชน เธอบอกว่าอยากได้รางวัลใหญ่ ๆ พวกพัดลม รถจักรยาน มากกว่าการจะได้ดูภาพยนตร์ หรือ หมอลำ ส่วนคนอีกกลุ่มที่ตื่นเต้นดีใจเป็นพิเศษกับการมีเทศกาลใด ๆ คือ กลุ่มที่ขายอาหาร และ เครื่องดื่มในงาน ดังเช่น นางบุญมี อายุ 49 ปี ซึ่งเธอมีอาชีพขายเครื่องดื่มรถเข็น ในขณะที่เดียวกันก็มีทั้งเด็กสาว ผู้หญิงบางคนก็จัดเตรียมเครื่องแต่งกายไว้สำหรับงานสมโภชดังกล่าว เช่น คนที่มีอาชีพปักชุดหางเครื่องได้เตรียม สายคาดเอวปักเลื่อมไว้เป็นเข็มขัด ทำให้ทั้งตนเอง กับญาติใกล้ชิด แต่แม้กิจกรรมทางศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนี้ แต่หาได้เข้ามามีบทบาทในแง่การส่งเสริมศีลธรรม หรือ คุณธรรมแต่ประการใด แต่เป็นการเข้ามามีบทบาทในด้านบันเทิงมากกว่า

โครงการต่าง ๆ การสงเคราะห์ หรือ ส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่ที่เข้ามาในชุมชนนี้ ส่วนมากจะล้มเหลวไปเสียทุกโครงการซึ่งเป็นปรากฏการณ์ร่วมกับโครงการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนของประเทศไทย เนื่องจากโครงการต่าง ๆ เหล่านั้นไม่สามารถยกระดับความสามารถของ “คน” ให้ “คิดเป็น ทำเป็น” (สุรัชย์ แสงทักษิณ และ สุรินทร์ วิวัจนสิรินทร์ 2540) แทบทุกโครงการเข้ามาแบบการสงเคราะห์ทำให้ประชาชนเฝ้าคอยแต่รับการสงเคราะห์มากกว่าการช่วยตนเอง เช่นเดียวกันกับในชุมชนนี้ที่โครงการแล้วโครงการเล่าต่างผ่านเข้ามาในชุมชนแล้วมีความล้มเหลวกลับไป เหลือแต่ซากความว่างเปล่า หรือ สิ่งก่อสร้างที่ทิ้งไว้ขาดคนดูแล หรือ ปล่อยให้ปล่อยปละละเลย แต่อีกแง่คิดหนึ่งจากการให้สัมภาษณ์ของนักพัฒนาองค์กรเอกชนที่เฝ้าติดตามการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ในสลัมมาหลายปี ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ความล้มเหลวบางส่วนเกิดจากความไม่ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาในการบริหารงานของคณะกรรมการของคนในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นการอบรมสั่งสอนให้เด็กเป็น “คนดี” ของคนในชุมชนนี้ จึงหมายถึงเพียงการที่เด็กไม่ดื้อ ไม่ชน เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ลักขโมย สิ่งของ ไม่รังแกผู้อื่น หรือบางคนบอกให้เด็กตั้งใจเรียนเก่ง ๆ ทำงานขยันทำงาน ทำมาหากินมาเลี้ยงพ่อแม่เท่านั้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีใครสอนให้เด็กเป็นคนเสียสละเพื่อส่วนรวม ยึดประโยชน์สาธารณะเป็นที่ตั้ง ลดความเห็นแก่ตัว มีความซื่อสัตย์ดังคำสอนของพุทธศาสนา ส่วนการเข้าวัด ทำบุญ ทำทาน จึงเป็นการเข้าวัดเพื่อนันทนาการ สมโภชงานบุญต่าง ๆ ซึ่งเป็นความฉาบฉวยที่เข้าถึงเพียงเปลือก หรือ กระทบของกิจกรรมทางศาสนา หาได้เข้าถึงแก่นของศาสนาไม่ และ แนวความคิดเช่นนี้ยังคงเป็นกระแสหลักของสังคมไทยยุคปัจจุบันอย่างน่าเป็นห่วง

จะมีบ้างที่ผู้ใหญ่พาเด็กออกมาตักบาตรกับพระตอนเช้า หรือพาไปทำบุญที่วัด แต่ก็ไม่สอนว่าเพราะอะไรจึงพาไป คือเพียงพาไปเฉย ๆ เป็นการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนามากกว่า และดูเหมือนเป็นการไปเที่ยวเล่นมากกว่า การไปแสวงหาสัจธรรมของศาสนา

ชุมชนนี้จะมีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์โดยเข้ามาชักชวนชาวบ้านไปเข้าโบสถ์เป็นประจำ เด็กหลายคนที่มีพ่อแม่เลือกส่งไปเรียนโรงเรียนในเครือของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เพราะว่าค่าเทอมไม่แพงและมีทุนการศึกษาให้สำหรับเด็กบ้าง ที่โรงเรียนเด็กก็จะเรียนรู้คำสอนของศาสนาคริสต์มาสอนแม่บ้าง ในขณะที่แม่เป็นพุทธจะพาดักบาตร ทำบุญบางครั้ง เด็กเหล่านี้ยังเล็กอยู่ อาจสับสนระหว่างคำสอนของที่บ้านกับที่โรงเรียน แต่เป็นความสับสนที่ไม่น่าจะเป็นอันตรายหากพวกเขารู้จักความดี และการเป็นคนดี เพราะทุกศาสนาสอนให้เป็นคนดี ดังคำบอกเล่าของนางสมอายุ 29 ปีที่พาลูกไปโบสถ์วันอาทิตย์เป็นบางครั้งเพราะอยากให้ลูกแกมีเพื่อน

“จะไปเฮ็ดบุญ มื้อนี้ไปรับคำสอนศาสนานำเพิ่นไปเข้าโบสถ์วันอาทิตย์ กะช่าบายใจ เพราะว่าเฮอะสอนเฮาดีเฮาสอนลูกดีจั่งเฮาสอน ถ้าเฮาประพฤติตามที่เฮาสอนศาสนาได้กะดี ดีเม็ดทุกศาสนา แต่ว่าเฮาบ่ทำตามท่อนั้น...เฮาพาเฮา (ลูก) ไปซื้อๆแบบว่าศาสนาคริสต์นั้นมันกะดี เด็กจะมีเพื่อนเล่น ของเฮามันศาสนาพุทธ จะบ่มีการจับกลุ่มกันให้เด็กน้อยเล่น เฮากะอยากให้ ลูกเฮามีหมู่มีพวกที่วานิสัยดี ๆ”

สรุปได้ว่าการสั่งสอนให้เด็กเป็นคนดี มีศีลธรรม เสียสละ มีจิตใจที่เป็นสาธารณะนั้นไม่ปรากฏชัดเจนในชุมชนนี้ กิจกรรมการเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาเป็นลักษณะการเข้าร่วมแบบหลวม ๆ และ ไม่ได้เข้าใจความหมายของการทำกิจกรรมนั้น ๆ ไม่เข้าใจแก่นแท้ของศาสนา เป็นเพียงการเข้าร่วมเพื่อการทำพิธีกรรม ที่เรียกว่าทำบุญ เพราะเชื่อว่าจะเป็นการได้ผลบุญตอบแทน เหมือนเป็นการลงทุนเพื่ออนาคตที่จะทำให้มีโชคลาภ ถูกหวย เล่นการพนันได้ และร่ำรวยในภายหน้า เป็นการทำเพื่อลงทุนหวังผลทางอนาคต โชคลาภ ซึ่งเรื่องการทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อได้สิ่งทดแทนกลับคืนมานี้ ดูเหมือนจะเป็นกระแสหลักของแนวคิดที่คนเหล่านี้ใช้ในการดำรงชีวิต แต่ไม่มีใครที่บอกว่าทำดี เพื่อความเป็นคนดี เพื่อดำรงคุณธรรมในสังคม

6 ค่านิยม ความเชื่อ พิธีกรรม การถ่ายทอดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

เรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนี้ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในเมืองใหญ่ ความเชื่อต่าง ๆ ที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจะน้อยลง และ เจือจางเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ๆ ถึงตอนกลาง ๆ ที่อายุต่ำกว่า 40 ปี ลงไป เนื่องจากผู้ใหญ่กลุ่มนี้ได้รับการเลี้ยงดูภายใต้อิทธิพลของ “คนในเมือง” แต่ก็มี ความเชื่อต่าง ๆ ที่มีให้เห็นบ้าง แต่บางคนก็บอกว่า “ไม่เชื่อแต่ไม่ลบหลู่” ซึ่งเป็นค่านิยมที่มักนำมาพูดกันทางโทรทัศน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความเชื่อในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กที่น่าสนใจ และ ยังได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นแล้วรุ่นเล่า และ นำสู่แม่รุ่นใหม่ได้แก่ ความเชื่อ เรื่อง “ซุ” ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องที่เด็กต้องเสียจากความเครียดในการที่จะพัฒนาไปอีกช่วงของพัฒนาการ เช่นจากนั่งเป็น ตั้งไข่ ซึ่งได้กล่าวในรายละเอียดแล้วใน ส่วน เรื่องการให้อาหารเด็ก และเช่นเดียวกันที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องการให้อาหารอีกประการได้แก่ ความเชื่อในเรื่องการให้ “ข้าวย่า” ในสามเดือนแรกเกิดเพื่อให้เด็กนอนได้นาน

และ ไม่รบกวนผู้เป็นแม่ในการทำมาหากิน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อด้านการเลี้ยงดูเด็กอีสานแม้เวลาจะผ่านไปนานเพียงใดความรู้ การปฏิบัติยังคงอยู่ซึ่งดูได้จากงานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาจำนวนร่วม 2 ทศวรรษที่ศึกษาในหลายหมู่บ้านในภาคอีสาน (รุจา ดารุณี สุทธิลักษณ์ อุษณีย์ และ วรณีย์ 2531) หรือ งานวิจัยในยุคปัจจุบันที่ศึกษาในชุมชนรายได้น้อยในจังหวัดศรีสะเกษ (ปัทมาภรณ์ และ คณะ 2543) ความเชื่อในด้านการเลี้ยงดูเด็กของคนอีสานด้านการให้อาหารยังคงมีอยู่เช่นเดิม แม้ทุกคนจะบอกว่าความเชื่อเหล่านี้ค่อนข้างเบาบาง เจือจางลงแล้วก็ตามและลักษณะเฉพาะที่สำคัญของคนในสลัม คือ การอพยพมา “หาอยู่หากิน” ในเมืองแบบครอบครัวเดี่ยว การเลี้ยงดูจึงค่อนข้างเป็นอิสระจากอิทธิพลความคิดของผู้สูงอายุมากกว่าการเลี้ยงดูในชนบท

อีกความเชื่อที่คนในชุมชนเชื่อ คือ เชื่อในความศักดิ์ของ “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นจอมปลวกรูปร่างคล้ายคนตั้งอยู่ปากทางเข้าชุมชน มีมาก่อนที่จะมีคนเข้ามาอยู่ในชุมชน ดังนั้นจอมปลวกนี้จึงเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในชุมชนนี้ มาขอหวย แก้มัน วิงวอนขออานุภาพให้ตามความต้องการ การกระทำที่ผู้ใหญ่ในชุมชนเหล่านี้กระทำให้เด็กเห็น จึงเป็นการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อแก่เด็ก โดยไม่รู้ตัว แม้ผู้ใหญ่ต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า “ไม่เชื่อ แต่ไม่ลบหลู่” แต่เมื่อดูจากพฤติกรรมแล้ว ดูเหมือนว่าจะเชื่อมากกว่า “เชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง” อย่างที่บอก และเมื่อมีบุญประเพณีต่าง ๆ คนในชุมชนจะนำเครื่องอาหารคาวหวานมากกราบไหว้เป็นประจำ เมื่อชาวบ้านเข้าออกชุมชนจะบิ๊บแตรบอกกล่าวเสมอ หากเด็กๆ ไปเล่นไกลแล้วพูดจาไม่ดี ผู้ใหญ่ก็จะตีปากเด็ก แล้วให้เด็กกล่าวคำขอโทษที่ไปล่วงเกิน พร้อมทั้งผู้ใหญ่ก็จะพูดจาขอให้ปู่ตายกโทษให้เด็กเพราะเด็กพหู หรือ ทำโดยไม่รู้เพียงสา

นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นๆ เช่น เป็นความเชื่อด้านพิธีกรรมการรักษาโรคโดยหมอพื้นบ้าน ได้แก่ “หมอเป่า” น้ามนต์ ผู้ที่อยู่ประจำชุมชนนี้ คือ “ตาพร” อายุ 62 ปี นับว่าเป็นปราชญ์ของคนในชุมชนนี้ เพราะเมื่อพูดคุยกับแกจะมีการพูดเปรียบเทียบกับ “ผญา” อีสาน และเป็นนักคิดนักอ่านพอสมควร บ้านตาพรนี้อยู่กันกับภรรยาสองตายาย ภาพที่เห็นเจนตา คือ ตาพรสวมกางเกงขายาวสีดำคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า นั่งทำสวิงซ้อนปลาช่าย ส่วนยายอายุ 63 ปี นั่งเป็นลูกมือสวมผ้าถุงกับเสื้อชั้นในแบบยกทรงตัวเดียว แกเล่าถึงวิถีชีวิตของแกให้ฟังว่า

“เคยอยู่อุดร ย้ายมาน่าลูกสาวมันอยู่บะขาม แต่มาแล้วก็มีไผสนใจ หาอยู่ หากินเจ้าของ เฒ่าปานนี่ก็หากินเอง มีผู้ให้เป่าก็เป่าให้ บ่ได้เป็นเงินดอก ได้ค่าค้ายก็แค่ห้าสิลึงเงินนั้นบ่ได้มันลี “ผิดดู” กลายเป็นบ่าเป็นหลัง บ่ได้หากินทางนี้ ผู้ล่างคนเห็นอยู่สับปะรังเคนี้ก็ดูถูกแต่ แต่เฮาบได้โงงบ้านโงงเมืองมาร่ำรวยคือ-พวกปากเป็นกระดาดชทราย น้ำลายคือชะแลงซ์-ดอกก็เฮ็ดนั้นเฮ็ดนี้หาได้แน่ แนวพาไปบ่ตีกูบ่เอา -ไปตกหมู่แข็งต้องเป็นแข็ง ตกหมู่กาต้องเป็นกา-แม่นอยู่ เว่าเรื่องลูกก็มีอยู่ ต่างคนมันต่างแยกไปหากินไผกินมันเฮามันบ่มีจุ่มมีแนว (เชื้อสาย) บ่มีสมบัติมาตั้งปู่ย่าสังกะสี เลยต้องร่อนเร่ออกหาอยู่หากินเลี้ยงลูกบ่ได้เพ็งพาเขาเอ็นว่า-บ้านเลี้ยงไก่บ่มีไก่ขันไปจั่งสิ้น”

ตาพรเป็น “หมอเป่า” ประจำชุมชนนี้เนื่องจากเคยมีคนรักษาและหายมาก่อนจึงบอกต่อกันมา โรคที่ต้องใช้บริการรักษาแบบนี้ ส่วนมากเป็นโรคพวกผิวหนังพุพอง หรือ เป็น “ออกตุ่ม” งามวัต เริม อีสุกอีไฮ ที่เรียกว่า “ไข่มากไม้” ข้อดีของการรักษาด้วยแพทย์แผนโบราณและเหมาะกับเศรษฐกิจของคนจนเหล่านี้ คือ การลองรักษาก่อนหากหายแล้วค่อยไป “ปลงคาย” หรือจ่ายเงินนั่นเอง ตอนเริ่มรักษาเพียงแค่เสีย “ค่ายกคาย” หรือ “ค่าคู้” ทำสสิ่งตามประเพณี หากเมื่อหายแล้วจึงจะกลับมาสมนาคุณผู้เป็น “หมอ” หรือ ใครจะให้เป็นลิ้ม ๆ ไป ก็ไม่มีการตามมาทวงเงิน เพราะถือว่าขึ้นกับกำลังศรัทธา และเป็นการทำบุญสร้างกุศลมากกว่า ดังตัวอย่างคำบอกเล่าของนางบาง อายุ 42 ปี ยายของหลานชายอายุ 3 ขวบที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงหลานคนนี้เพราะแม่ต้องขังในคดียาบ้า ว่า

“หมอรากไม้กะเคยไป ไปเป่าช่วงนั้นเด็กน้อยเป็นตุ่มเพิ่นเอ็นตุ่มหยั่งละ ตุ้มหยั่งน้อยเพิ่นไป เป่านะเป็นนำท้องนี้แหลม...เฮ้อ! เป็นงามวัตลูกชายยังบั่นได้ปังคายเพิ่นอยู่...ไปเป่าได้ 3 มี้อเพิ่งเป็นหว่างเดือนที่ผ่านมา หว่างนั้นนะ แต่ว่ากะหายแล้ว ยังบมีเงินไปปังคายเพิ่นอยู่...”

ไม่เฉพาะในเด็กเท่านั้น ผู้ใหญ่ถ้ารักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หายก็จะพาไปรักษากับหมอพื้นบ้านเช่นกัน แต่มักเป็นโรคที่ค่อยข้างหมดหวัง เช่น เอดส์ มะเร็ง ซึ่งต้องพึ่งพาผู้ที่เชื่อว่ามีความสามารถด้านนี้จากนอกชุมชน เช่น นายตา อายุ 72 ปี ป่วยเป็นโรคตับรักษาโดยการต้มสมุนไพรซึ่งซื้อมาจาก จังหวัดมหาสารคาม นายตาเล่าให้ฟังว่า

“บ่อยากเว้า เมื่อย เว้าก็เมื่อยแฮ้ง ทุกมี้อนี้กินข้าวแต่กับปลาปังเท่านั้น หมอ (แผนโบราณ) สั้ง เพิ่นว่ามันเป็นฝี่ในตับ ต้องกินแต่จีปลาให้มันแห้ง กับกินยาหม้อ ซื่อน่าเพิ่น มันก็ดีขึ้น อยู่ บ่ กำเริบ ปวดแฮ้ง (มาก) คือ ตอนแรก ๆ ที่คิดว่าสิตายคัก ๆ หมอโรงบาลบมีปัญญารักษาแล้ว ไผว่าเอดส์เป็นตาย่าน โรคตับร้ายกว่าเดี”

ดังนั้น ค่านิยม ความเชื่อ พิธีกรรม และ การถ่ายทอดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กของคนอีสาน อาจกล่าวได้ว่ายังคงดำรงอยู่ นับเป็นวิถีคิดแบบบริบทอีสานในแนว การพยาบาลแบบองค์รวมซึ่งจะต้องให้ความสนใจจากเหง้าของความคิดเหล่านี้ที่มีความผสมผสานกันระหว่าง วิถีคิดเชิงพุทธ กับ วิถีความเชื่อที่นับถือไสยศาสตร์ (ดารุณี 2544 : 2) มีอิทธิพลหล่อหลอมอุดมคติผู้คนซึ่งแม้เขาจะเรียกว่าตนเองนับถือศาสนาใดก็ตาม เป็นพุทธ หรือ ไม่เป็น เช่น เป็นคริสต์ แต่ก็เรียกได้ว่าเป็นคริสต์แบบอีสาน เนื่องจากวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานเป็นตัวกำหนดทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ตลอดจนท่าที และพฤติกรรมของคนที่มีต่อชีวิต สังคม และ ธรรมชาติรอบตัวนั่นเอง

7. ความแตกต่างระหว่างชายหญิง และความคาดหวังต่อเด็กของครอบครัว

เมื่อถามถึงความแตกต่างในการเลี้ยงดู “ลูกหญิง” กับ “ลูกชาย” ทุกคนตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า “เหมือนกัน” “ลูกเหมือนกัน เลี้ยง รักเหมือนกัน” จะมีบ้างที่เท่าที่จำได้ในอดีตเขาจะรู้สึก ว่า พ่อ จะรักพี่ชาย หรือ น้องชาย มากกว่าตนเองที่เป็นผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตนเองซึ่งเป็น พี่สาวใหญ่ ต้องทำทุกอย่างในบ้าน เลี้ยงน้อง ถ้าน้องเกิดอุบัติเหตุ ถ้าพ่อแม่กลับมาจะตีพี่สาวใน โทษฐานที่ไม่ดูแลน้อง หรือ ถ้าเกิดมีเรื่องทะเลาะกับน้อง ตนเองต้องเป็นฝ่ายเสียสละ ไม่ต้องแย่ง ของเล่นอะไรกับน้อง ดังคำบอกเล่าของยายคุณอายุ 68 ปี เล่าถึงพ่อ แม่ ว่า

“สมัยตะกี้ยายอยู่โน่นน้ำพอง พ่อเป็นนักการพนัน เอาที่เอาบ้านไปจำนองในบ่อน จำได้ว่าเสียใจหลาย แม่ กับ น้อง ๆ ไม่มีที่อยู่ แยกก็คงเสียใจ เขาก็ทำมาหากิน เลี้ยงแม่ เลี้ยงน้อง ส่วนพ่อแถมไม่ทำอะไรกลายเป็นคนเมาเหล้าเมายา ตอนนั้นรู้สึกน้อยใจว่าทำไม เราเป็นผู้หญิงแล้วลำบากแท้ ทำงานทุกอย่าง ทารับจ้างมาเลี้ยงพ่อแม่ น้อง ๆ ที่เป็นชาย หมด ตอนหลังแกมาป่วยหนัก แยกก็ได้ออกปากว่า ตะกี้ก็ฮักแต่ลูกชาย แต่ได้มาตายนาลูกสาว เพราะลูกชายมันได้เมียก็ไปเฮ็ดไร่เฮ็ดนากับพ่อตาแม่ยายหมด มีแต่ลูกหญิงที่ได้ เบิ่งก่อนตาย เซ็ดซีเซ็ดเยี้ยว”

เช่นเดียวกับนางปิยะรัตน์ อายุ 53 ปี ที่เน้นย้ำความเชื่อว่า... “บ...คือผู้หญิงเป็นมาแต่พ่อแม่ แม่คุณแม่เป็นมาแต่ตึกดำบรรพ์เต ผู้หญิงเลี้ยงแม่ได้ ผู้ชายเลี้ยงแม่บได้ มันสิบทอดกันมาแต่พ่อแม่ แม่ อันที่ว่าเขา (สะใภ้) บ่ค่อยเลี้ยงย่า (แม่ย่า) เอาย่าไปนำมันเป็นมาแต่ได้แต่ไรบรรพบุรุษ มันชิบเลี้ยงเฮา”

ส่วนความคาดหวังของผู้ใหญ่ของชุมชนนี้ต่อเด็ก ๆ แทบทุกคนคาดหวังว่าเด็กไม่ว่าจะเป็นหญิง หรือ ชาย เมื่อโตขึ้นจะสามารถเลี้ยงดูดูแลพ่อแม่ได้ โดยเฉพาะในเด็กหญิง ผู้ใหญ่ค่อนข้างคาดหวังในตัวพวกเธอสูงกว่าเด็กชาย ดังเช่นคำพูดของนางน้อย 43 ปี บอกว่า

“ความหวังลูกผู้ชายมันได้เมียแล้วมันกะหาสู่อู่อูเมียกันกินเนาะ แต่แม่หญิง 100 % อาศัยได้ว่ามีเงินเขาได้ลูกได้ผัวกะได้กินนำเขาอยู่ ผู้ชายกะไปกับเมียแต่กะบ่ได้หวังอิหยังนำเขาหลายเขามีภาระแล้วนำ ! คั้น (ถ้า) ว่าแต่แม่หญิงอย่างน้อย ๆ ถึงเขาซื่ออยู่ไกลปานได้ เขากะต้องคืนมาหาแม่อยู่เต แต่เจ็บเป็นมาเวลาเอาป่วยซี้ลูกแม่หญิงมันซื่ออยู่ใกล้เฮามันซิดักน้ำมาเซ็ดโต เซ็ดซีเซ็ดเยี้ยวเฮาได้ แต่ว่าผู้ชายมันซื่อให้เฮาบได้”

ดังนั้นแม่ พ่อ แม่ในยุคปัจจุบันที่บอกว่ารักลูกเท่ากัน เลี้ยงดูเหมือนกัน แต่ก็มี ความคาดหวังของผู้ใหญ่ต่อเด็กหญิง และ เด็กชายมีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน โดยความคาดหวังต่อเด็กผู้ชายนั้นผู้เลี้ยงดูจะไม่คาดหวังให้กลับมาเลี้ยงดูเมื่อเติบโตขึ้น ขอเพียงให้ผู้ชายเป็นคนดี ไม่

เกรไม่ใช่อันธพาล ไม่ไปลักเล็กขโมยน้อย มีเรื่องทะเลาะวิวาทชกต่อยกับคนอื่น ไม่ไปคบเพื่อนพาไปติดยา ทำงานหาเลี้ยงตัวเอง และครอบครัวให้รอดไม่ใช่อันธพาลแก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ก็เพียงพอแล้ว ดูเหมือนเป็นความคาดหวังที่น้อยเหลือเกินเมื่อเปรียบเทียบกับลูกผู้หญิงซึ่งเหล่านี้สอดคล้องและเป็นประเด็นด้านเพศสภาพ (Gender) ชัดเจนดังเช่นข้อค้นพบในงานวิจัยอื่น ๆ ในสังคมไทย (เช่น Duangpaktra, J. 1992; Jongudomkam, 2001; Kabinlsingh, 1984 & Kaewthep, et al 1995) แต่อย่างไรก็ดีในใจลึก ๆ แล้วทุกคนก็หวังว่าโตขึ้นทั้งลูกหญิงและลูกชายจะมีงานทำและหาเลี้ยงตัวเองยามแก่เฒ่าเหมือนกัน

ด้านความประพฤติของเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายก็จะค่อนข้างแตกต่างกัน จากการสอบถามผู้เลี้ยงดูแล้วมักพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “เด็กผู้ชายหน้ามึน (พูดยาก)” จะซนและไม่ค่อยเชื่อฟังคำสั่งสอน มากกว่าเด็กผู้หญิง แต่ก็เห็นเป็นเรื่องปกติของเด็กผู้ชาย เป็นนิสัยของเพศของเขาเอง การเลี้ยงดู ผู้เลี้ยงจะค่อนข้างปล่อยเด็กผู้ชายให้เล่นซนมากกว่าผู้หญิง ถ้าเด็กผู้หญิงเล่นซนเล่นปิ่นซึ่งเล่นกับเด็กผู้ชาย ผู้เลี้ยงจะรู้สึกเป็นกังวลและริบหาทางหยุดยั้งพฤติกรรมเหล่านั้น พร้อมทั้งยังเป็นห่วงมากกว่าปกติ เช่น นางแ้ว บอกว่าลูกสาวอายุ 6 ขวบชอบเล่นกับเด็กผู้ชายเพราะในละแวกบ้านมีแต่เด็กผู้ชาย ดังนั้นเธอจึงบอกว่า

“แบบว่าบ่อยากให้เล่นนำ เขาซื่ออยากเล่นของเล่นคือผู้ชาย เอ้าปิ่นแก๊ปซี่น้ำ ! มันเล่นแบบผู้ชายกะเลยต้องห้ามให้แกเล่นกะเลยเคียด (โกรธ) อยากให้แกเล่นแบบ หม้อข้าวหม้อแกงพวกพ่อเขาซื่อให้แต่ว่าเขาบ่อยากเล่น เขาอยากเล่นปิ่นแก๊ป เด็กน้อยผู้ชายหลายในคุ่มนี้ มันเล่นปิ่นแก๊ป เล่นมิดดาบซี่ ย้านไปถูกหูถูกตากันยิงกันกะถูกหูถูกตาบอดกะเลยบ่อยากให้เล่น เขากะเลยขัด เพราะว่าเด็กน้อยผู้ชายได้แล้วมันกะแลน (วิ่ง) เล่นกัน แนวนี่แหละ นาดนนั้นก็อยากเล่นนำเขาซิ่นะ พอแกตกลงมาก็จะตีซ้ำเลยเพราะไม่เชื่อฟัง...”

ดังนั้นการเลี้ยงดูเด็กชาย เด็กหญิงที่ต่างแตกต่างกัน ตลอดจนความคาดหวังต่อเด็กชาย เด็กหญิงที่ต่างแตกต่างกัน มีให้เห็นเด่นชัด คือ เรื่อง การอนุญาตให้เด็กเล่นต่างกัน สำหรับเด็กหญิงต้องการให้เล่นแบบนี้มวโลมโลดโผนดังเช่นที่เด็กชายเล่น แม้ พ่อแม่หลายคนจะพูดว่า เลี้ยงดูเหมือนกัน รักเหมือนกันเพราะเป็นลูกเหมือนกัน แต่สิ่งที่พ่อแม่คาดหวัง คือ อยากให้ลูกชายเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวตนเองได้ ทำมาหากิน ไม่ติดยาเสพติด และ ไม่กลับมาเป็นภาระของพ่อแม่อีก เพราะมีหลายครอบครัวที่ต้องแบกรับลูกชายที่นำลูกสะใภ้เข้ามาอยู่โดยที่ลูกชายยังไม่มืงานทำ กลายเป็นว่าต้องรับเลี้ยงดูเพิ่มมาอีกหนึ่งปาก หนึ่งท้อง ดูจะน้อยมากในเรื่องความคาดหวังของพ่อแม่ต่อลูกชายเพราะหวังเพียงรับผิดชอบต่อครอบครัวตัวเองเท่านั้น ซึ่งค่อนข้างน้อยกว่าความคาดหวังของพ่อแม่ในชนบทอีสานในงานวิจัยอื่น เช่น (Archavanitkul 1988; Kabonlsingh 1984; & Mills 1990) ที่หวังให้มีโอกาสเกาะชายผ้าเหลืองลูกชายแล้วขึ้นสวรรค์เมื่อตายไป จากการบวชเรียนของลูกชาย ต่างกับการคาดหวังต่อลูกสาวที่กลัวว่าลูกสาวจะคบเพื่อนไม่ดี เล่น ไปเที่ยวสถานเริงรมย์ในตอนกลางคืน แล้ว “เสียคน” หรือ พุดให้ซัด คือ การเสียตัว แล้วต้องกลับมา

ให้พ่อแม่ช่วยเหลือลูกโดยที่หาพ่อแม่ไม่ได้ ดูเหมือนว่า พ่อแม่ไม่ได้หวังเรื่องพรหมจรรย์ของลูก แต่หวังเรื่อง “เสียโดยไม่มีอะไรตอบแทนแม้แต่ค่าสินสอด” และยังคงคาดหวังว่า แม่ลูกสาวจะเป็นอย่างไรก็ตามยังคงต้องกลับมาเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าอย่างแน่นอน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความคาดหวังของพ่อแม่ต่อลูกสาวนั้น คือ ความคาดหวังความรับผิดชอบของลูกสาวทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัวในอนาคต และ ต่อครอบครัวเดิมที่หมายถึง พ่อแม่ผู้ให้กำเนิดด้วย

บทที่ 4

ชุมชนเมือง : กรณีศึกษาชุมชนคนเมือง 4

ลักษณะทางกายภาพ

ชุมชนสามเหลี่ยม 4 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของถนนมิตรภาพ และทิศเหนือของถนนมะลิวัลย์ อาณาเขตของชุมชนมีดังนี้

ทิศเหนือ	จดซอยสวัสดิ์ ชุมชนหนองแขง
ทิศใต้	จดถนนหมอชาญอุทิศ ชุมชนคนเมือง 3
ทิศตะวันออก	จดชุมชนบ้านไทยสมุทร
ทิศตะวันตก	จดถนนศรีมาร์ตัน ชุมชนคนเมือง 2

ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร จากการสำรวจปี พ.ศ. 2543 จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 220 หลังคาเรือน จำนวนครอบครัว 230 ครอบครัว จำนวนประชากรทั้งสิ้น 750 คน เป็นชาย 320 คน และหญิง 430 คน ลักษณะชุมชนคนเมือง 4 เป็นชุมชนชานเมืองที่ขยายออกจากตัวเมือง ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านตึกที่คงทนถาวร และสวยงาม เป็นบ้านทรงทันสมัย มีรั้วรอบขอบชิด มีการจัดระบบสุขาภิบาลทั้งด้านขยะ น้ำเสีย และระบบสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ทั่วถึง ลักษณะชุมชนเป็นลักษณะคนเมือง การประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ พนักงาน บริษัทเอกชน รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และเกษตรกร มีเครื่องใช้อุปกรณ์อำนวยความสะดวกเกือบทุกครัวเรือน ได้แก่ ตู้เย็น ทีวี เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิด รถยนต์ รถจักรยานยนต์

ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน

น้ำ : ชุมชนอยู่ในเขตเทศบาลมีน้ำประปาใช้ทั่วถึงทุกครัวเรือน

ไฟฟ้า : ชุมชนมีระบบสาธารณูปโภคที่เป็นเขตเทศบาล ไฟฟ้ามีทั่วทุกครอบครัว

ถนน : ถนนที่ชุมชนเป็นถนนคอนกรีตทุกสายทั่วทั้งชุมชน

ระบบระบายน้ำ : การจัดทำระบบระบายน้ำเสียในชุมชนเทศบาลเมืองได้มีการทำท่อระบายน้ำทั้งชุมชน

ขยะ : การจัดเก็บขยะในชุมชนใช้บริการจากเทศบาลเมือง โดยมีรถขยะเข้ามาเก็บขยะทุกวัน ชุมชนได้ตั้งคณะกรรมการในชุมชนเป็นผู้เก็บค่าขยะจากชาวบ้าน

โทรศัพท์ : มีสายโทรศัพท์เข้ามาในชุมชนและมีการขอโทรศัพท์เกือบทุกบ้าน โดยเริ่มจากบ้านผู้มีฐานะ เริ่มจากบ้านของ ร.ต.ยุנית

สถานที่สำคัญของชุมชน

ชุมชนคนเมือง 4 แยกออกจากชุมชนเทศบาลสามเหลี่ยม 2 ซึ่งเดิมเป็นชุมชนเดียวกัน สถานที่สำคัญได้แก่ โรงเรียน ตลาด ศูนย์เด็กเล็ก จึงใช้ร่วมกันกับชุมชนคนเมือง 1,2 และ 3

วัดที่อยู่ใกล้ชุมชนมี 2 วัด คือวันป่าชัยวัน ถนนมะลิวัลย์ และวัดอดุลยาราม เป็นวัดที่ชาวบ้านไปประกอบพิธีทางศาสนา

ศูนย์บริการสาธารณสุข 2 แห่งคือ ศูนย์แพทย์มิตรภาพ และศูนย์แพทย์สามเหลี่ยม

ลักษณะการประกอบอาชีพ

กลุ่มอาชีพในชุมชน

1. กลุ่มขายซาลาเปา ผู้ก่อตั้งคือ นายอุดม (รองประธานชุมชน) โดยการรวบรวมสมาชิกที่เป็นพ่อค้าขายซาลาเปามาอยู่ตามห้องเช่าในบริเวณใกล้เคียงกันเป็นกลุ่มมีสมาชิกประมาณ 15 ครอบครัว และมีสมาชิกพวกชุมชนซึ่งนายอุดมจะนำวัสดุอุปกรณ์การทำซาลาเปาไปส่งให้ด้วย กลุ่มนี้นับเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ

2. กลุ่มจับตุ๊กแกส่งนอก กลุ่มนี้นายสงวน เป็นผู้ก่อตั้ง มีการซื้อตุ๊กแกรวมทั้งเครื่องเทศ สมุนไพรไทย ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ตากแห้งส่งขายยังต่างประเทศโดยมีพ่อค้ามารับไปอีกต่อหนึ่ง

3. กลุ่มทอผ้า กลุ่มนี้เป็นสหภาพแรงงาน นายเฉลิม เป็นหัวหน้า และมีโรงงานไชยเจริญทอตัดของนายประจวบ กุลผักแว่น เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าด้วย

4. กลุ่มเย็บผ้า เป็นกลุ่มสตรีแม่บ้านรวมกลุ่มกันเย็บผ้าโหลรับมาจากร้าน แต่ปัจจุบันไม่มีการรวมกลุ่ม เย็บที่บ้านของตัวเอง เนื่องจากเกิดปัญหาค่าไฟฟ้าแพงเกินไปทำให้กลุ่มสลายตัว

กลุ่มอาชีพนอกชุมชน

1. กลุ่มอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีฐานะดีในชุมชนเดิม และเป็นรุ่นลูก ส่วนมากที่เป็นข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ

2. กลุ่มอาชีพเอกชน ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท ห้างร้านต่าง ๆ มีทั้งบริษัทใหญ่ เงินเดือนสูง ไปจนถึงพนักงานระดับล่าง ได้แก่ พนักงานปั้มน้ำมัน ร้านขายของในตัวเมือง

3. กลุ่มอาชีพค้าขายรับจ้างทั่วไป เป็นพ่อค้าแม่ค้าขายของในตลาด บางคนรับจ้างกรรมกร แต่มีส่วนน้อย

กลุ่มกิจกรรมในชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์ที่ทำการอยู่ที่บ้านนายสมชาย มีเงินหมุนเวียน 800,000 บาท มีสมาชิกทั้งหมด 125 คน กิจกรรมคือการออมเงินของสมาชิกเมื่อครบ 6 เดือน สมาชิกสามารถกู้ได้โดยมี

การจ่ายดอกเบี้ยวร้อยละ 2 บาท/เดือน ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 โดยมีนายสมชาย เป็นประธาน

นอกจากกลุ่มที่เป็นทางการแล้ว ยังมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการเกิดขึ้นในชุมชนเป็นกลุ่มอำนาจเก่ากับกลุ่มอำนาจใหม่ เนื่องจากประธานชุมชนคนแรกที่เทศบาลแต่งตั้งในปี พ.ศ. 2539-2542 เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่สมัยที่ 3 กลุ่มประธานเก่าก็สนับสนุนพรรคพวกของตนเข้าสมัครชิงตำแหน่งกับฝ่ายที่เป็นประธานปัจจุบัน ฝ่ายอำนาจใหม่นั้นผู้สนับสนุนส่วนมากจะมาจากถิ่นฐานเดียวกัน ฐานะค่อนข้างยากจนกว่ากลุ่มอำนาจเก่า ซึ่งฐานะเสียงส่วนใหญ่เป็นข้าราชการและคนมีฐานะมากกว่า แต่เมื่อดำรงตำแหน่งแล้วบทบาทของประธานใหม่ไม่ค่อยเป็นที่พอใจของชุมชนมากนัก เนื่องจากมีภาระกิจของการประกอบอาชีพและครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลาทำงานให้กับชุมชน

ส่วนกลุ่มอำนาจเก่ายังคงมีอำนาจในการปกครอง เพราะยังคงดูแลกิจกรรมหลัก ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มโครงการเงินล้าน และด้านสาธารณสุข ทำให้กลุ่มอำนาจใหม่ยังคงทำงานไม่ได้เต็มที่ เพราะกลุ่มอำนาจเก่ายังคงคุมกิจกรรมที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์หลักอยู่

ทั้งสองกลุ่มมีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง แต่ไม่ได้มีความรุนแรง เป็นเพียงแค่การตำหนิติเตียนในการทำงานเท่านั้น ไม่ได้มีการต่อต้านกันอย่างรุนแรง

กลุ่มเครือญาติในชุมชน

ชุมชนสามเหลี่ยม 4 แยกตัวออกจากชุมชนสามเหลี่ยม 2 และแยกตัวจากชุมชนสามเหลี่ยม กลุ่มเครือญาติจึงกระจัดกระจายกันทั้ง 4 ชุมชน ต้นตระกูลเก่าที่พบคือ "ศ.ร." มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด (ผู้ใหญ่สุด) ปัจจุบันสกุลนี้อยู่ที่สามเหลี่ยม 1 ตระกูล "ห.ส." มาจากจังหวัดอำนาจเจริญ คือ พ่อเป่เรียน (ข้าราชการไปรษณีย์ เกษียณอายุราชการแล้ว) และตระกูล "ร.ม." มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ตระกูลนี้ส่วนมากอยู่ที่ชุมชนคนเมือง 2 ตระกูล "ศ.ช.ก" ย้ายมาจากซอย 5 พุดศจิกา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (ปัจจุบันเป็นชุมชนคนเมือง 2)

สำหรับชุมชนคนเมือง 4 เป็นกลุ่มเครือญาติเทียม (ไม่ใช่ญาติโดยสายเลือด) เกิดคือคนที่เข้ามาก่อสร้างตัวพร้อม ๆ กัน บ้านใกล้เรือนเคียงกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันเหมือนญาติ ส่วนมากเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย หรือพื้นเพเดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันคือกลุ่มซอยสันติไมตรี 2 และซอยคงเจริญใกล้ ๆ กับกลุ่มประธานชุมชนใหม่ นับถือกันเหมือนญาติ และชักจูงญาติจริง ๆ เข้ามาอยู่ด้วยเป็นการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น ต่างจากกลุ่มซอยสันติไมตรี 1 ที่มีความสัมพันธ์แบบหลวมเป็นแบบต่างคนต่างอยู่

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนเทศบาลคนเมือง 4 อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เดิมเป็นชุมชนเดียวกันทั้ง 4 ชุมชน (ชุมชนคนเมือง 1-4) แต่ต่อมาเมื่อมีผู้อยู่อาศัยหนาแน่นขึ้นจึงแยกออกเป็น 4 ชุมชน (ชุมชนคนเมือง 4 แยกจากชุมชนคนเมือง 2 เมื่อ พ.ศ. 2535)

เมื่อช่วงก่อนปี 2500 ที่ดินบริเวณชุมชนคนเมืองทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าเพ็ก ป่าหญ้า รมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นพอสมควร มีบ้านเรือนอยู่ไม่กี่หลัง ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 มีคนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนมากขึ้น จนได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้านคนเมือง ขึ้นกับตำบลศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น มีนายสุก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

ผู้มาตั้งบ้านเรือนคนแรกคือ ผู้ใหญ่สุก (จากการสัมภาษณ์นายสมชาย บอกว่าจริง ๆ ชื่อ นายเปลี่ยน) และนางกระดังงา (ไม่ทราบนามสกุล) และต่อมาได้ขายที่ให้กับครูสุบิน ศรีหาสุข ครูโรงเรียนเทศบาลคนเมือง และครูสุบินได้นำมาจัดสรรที่ดินขายเมื่อปี พ.ศ. 2520 โดยแบ่งออกเป็นล็อก ๆ ละ 50 ตารางวา ราคาขายเงินสดล็อกละ 7,000 บาท เงินผ่อนล็อกละ 12,000 บาท (จากการสัมภาษณ์นายสมชาย) โดยก่อนหน้านั้นบ้านคนเมืองได้เปลี่ยนฐานะจากหมู่บ้านมาเป็นชุมชน เนื่องจากเทศบาลเมืองขอนแก่นขยายเขตการปกครองออกไปจากเดิม 4 ตารางกิโลเมตร เป็น 46 ตารางกิโลเมตร เมื่อ 2514 ทำให้หมู่บ้านคนเมืองกลายเป็นชุมชนคนเมืองขึ้นกับเทศบาลเมืองขอนแก่น ซึ่งขณะนั้นยังมีอยู่ชุมชนเดียว

ช่วงปี 2505 ถนนสายหลักของชุมชนซึ่งตั้งตามชื่อสกุลของผู้บริจาคที่ดิน เพื่อตัดถนนมีอยู่ 3 สายได้แก่ ถนนศิลปสนธิ ถนนศรีมาร์ติน และถนนหมอชาญอุทิศ สภาพสาธารณูปโภคระยะนั้นยังไม่ทั่วถึง โดยไฟฟ้ามีผู้ติดตั้งประมาณปี พ.ศ. 2505 ส่วนน้ำประปานั้นเริ่มต่อเข้ามาในชุมชนตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา จนได้ครบถ้วนในช่วงเดียวกับไฟฟ้า นอกจากนั้นยังมีการติดตั้งโทรศัพท์เข้ามาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2525 (สัมภาษณ์ว่าที่ ร.ต. ยุนิตย์ สุวรรณรัตน์)

กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในชุมชนส่วนใหญ่มาจากเขตอำเภอรอบนอกของตัวจังหวัดขอนแก่น อาทิ อ.พระยืน อ.น้ำพอง อ.บ้านไผ่ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีตระกูลสำคัญ ๆ ที่ย้ายมาจากจังหวัดอื่นในภาคอีสาน เช่น ตระกูล "ศ.ร." (ร้อยเอ็ด) ตระกูล "ท.ส." (อำนาจเจริญ) ตระกูล "ร.ม." (นครราชสีมา) นอกจากนั้นมีการอพยพมาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ บุรีรัมย์ มหาสารคาม ฯลฯ ทั้งนี้เหตุผลหลักของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนสามเหลี่ยมทั้งที่มาจากภายในและต่างจังหวัดก็คือ

1. ย้ายมาเพื่อเฝ้าญาติที่รักษาโรคเรื้อน เดิมชุมชนคนเมืองเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลรักษาโรคเรื้อน (โรงพยาบาลโรคเรื้อนเดิมตั้งอยู่ที่วัดคาทอลิก ปัจจุบันเป็นคลินิกนิรมล รักษาโรคผิวหนัง อยู่ใกล้โรงเรียนมหาไถ่บ้านน้อยในชุมชนคนเมือง ปัจจุบันย้ายไปที่บ้านโนนสมบูรณ์ กิ่งอำเภอบ้านแฮด) ตั้งขึ้นประมาณปี 2510 โดยสำนักธิดาเมตตาธรรม มีแม่ชีที่นับถือศาสนาคริสต์ชาวฟิลิปปินส์เป็นผู้บริหารงาน โรงพยาบาลแห่งนี้มีผู้มารักษาในช่วงปี 2510-2513 เป็นจำนวนมาก ญาติผู้ป่วยเหล่านี้บางครอบครัวได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานและขยายครัวเรือนออกไป บริเวณรอบ

โรงพยาบาลที่เป็นเรือนพักผู้ป่วยตลอดจนบ้านญาติ จึงเป็นแหล่งบ้านเรือนที่หนาแน่นมากของชุมชนในระยะแรก

2. ย้ายตามญาติหรือคำชักชวนของเพื่อนบ้าน จากการสัมภาษณ์ชุมชนคนเมืองส่วนใหญ่พบว่า เหตุผลหลักที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนั้น มาจากคำชักชวนของญาติและเพื่อนบ้าน เช่น ตระกูล "ศ.ช." ย้ายมาจากชุมชนซอย 5 ทั้งหมด 5 ครอบครัว โดยการเข้ามาขอซื้อหรือเช่าบ้านจากตระกูลเดิมที่ย้ายออกไป ทำให้สัดส่วนของผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นเหลือผู้ที่อาศัยในชุมชนเกิน 20 ปีขึ้นไป ประมาณร้อยละ 40 ส่วนอีกร้อยละ 60 เป็นผู้เข้ามาในช่วง 20 ปีหลัง

3. ย้ายมาตามคำชักชวนของเพื่อนร่วมงาน นับจากปี 2520 เป็นต้นมา คริวเรือนที่ย้ายเข้ามาในชุมชนคนเมืองเป็นข้าราชการทำงานในจังหวัดขอนแก่นเป็นจำนวนมาก โดยมีการชักชวนเพื่อนฝูงเข้ามาซื้อที่ดินจัสรรในชุมชนปลูกบ้านอยู่อาศัย ปัจจุบันข้าราชการเหล่านี้เกษียณอายุและมีบทบาทสำคัญในการเป็นคณะกรรมการชุมชน หรือร่วมพัฒนาชุมชนคนเมือง 4 เป็นจำนวนมาก อาทิ ว่าที่ ร.ต. ยุนิทธ์ (ย้ายเข้ามาปี 2521) ร.ต.ต. สำรวม (ย้ายเข้ามาปี 2525) นางเกื้อกุล (ปี 2533)

4. ย้ายเข้ามาซื้อ/เช่าบ้าน ห้างเช่า อพาร์ทเมนต์ คอนโดมิเนียม แฟลต ตั้งแต่ปี 2531 ในสมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ชุมชนคนเมืองเป็นชุมชนที่มีทำเลอยู่ใกล้ส่วนราชการ การศึกษา ห่างจากศาลากลางจังหวัด 2 กิโลเมตร นอกจากนั้นยังตั้งอยู่บนถนนสายหลักของจังหวัด 2 เส้นคือ ถนนมิตรภาพ และถนนมะลิวัลย์ บ้านเช่า ห้างเช่า อพาร์ทเมนต์ คอนโด-มิเนียม แฟลตข้าราชการ (ตำรวจ) จึงทยอยปลูกสร้างขึ้นในชุมชนคนเมือง 4 ซึ่งเป็นบริเวณที่ยังพอมือที่ดินว่างเปล่าอยู่หลายแปลง แตกต่างจากชุมชนคนเมือง 1,2 และ 3 ที่มีการตั้งบ้านเรือนร้านค้า หนาแน่น เพราะตั้งอยู่ต้นซอยติดถนนใหญ่

ชุมชนคนเมืองนั้นเดิมเป็นชุมชนเดียวกันทั้งหมด ต่อมาปี 2531 ชุมชนเริ่มแยกตัวออกเป็นชุมชนคนเมือง 1,2 ในปี 2535 ชุมชนคนเมือง 3 ถูกแบ่งซอยออกจากชุมชนสามเหลี่ยม 1 และปี 2539 ชุมชนคนเมือง 4 ก็ถูกแบ่งออกจากชุมชนคนเมือง 2

ปัจจุบันชุมชนคนเมือง 4 จึงเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนร้านค้า แต่สถานที่สำคัญจะไปร่วมกับชุมชนอื่น

(ที่มา : จากหนังสือวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์กรชุมชนของเทศบาลนครขอนแก่น
โดย นายธนะจักร์ เลินบำรุง)

ประวัติการเลือกตั้งประธานชุมชน

1. พ.ศ. 2539 - 2540 นายสมชาย
2. พ.ศ. 2541 - 2542 นายสมชาย
3. พ.ศ. 2543 - ปัจจุบัน นายคำแสง.....

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชุมชน

คือผู้ที่มีอำนาจทางการปกครองในท้องถิ่น เช่น ประธานชุมชน อสม. รองประธาน ซึ่งส่วนมากแล้วจะเป็นข้าราชการเกษียณอายุมาทำงานบริหารปกครองเป็นคณะกรรมการ ดูแลกิจการสำคัญ ๆ ในชุมชน เป็นผู้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีก็เป็นผู้นำความเจริญด้านต่าง ๆ มาสู่ชุมชน จึงเป็นที่เคารพและไว้วางใจของคนในชุมชนให้ดูแลผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

อาทิ เช่น ประธานชุมชนเดิม (นายสมชาย) เป็นคนเก่าแก่ของชุมชนเข้ามาอยู่ในชุมชนนานถึงไม่เป็นข้าราชการ แต่ก็ได้รับการไว้วางใจให้เป็นประธานชุมชนถึง 2 สมัย และหลังจากนั้นก็ยังคงดำรงตำแหน่งประธานกลุ่มออมทรัพย์ ดูแลเงินในกลุ่ม เวลามีปัญหาอะไร ชาวบ้านก็จะมาปรึกษา (เช่น เรื่องการจัดกิจกรรม บุญประเพณีต่าง ๆ) นอกจากนี้ยังมีข้าราชการเกษียณเก่า (ร.ต.ต. ส้ารวม) ปัจจุบันเป็นคณะกรรมการชุมชนและประธานกองทุนเงินล้านของชุมชน (ว่าที่ ร.ต. ยุניתย์) เป็นผู้อาวุโส เป็นที่เคารพยำเกรงและเป็นที่ปรึกษาเวลามีงานบุญขึ้นบ้านใหม่ จัดงานต่าง ๆ ก็มักถูกเชิญไปเป็นประธานในงานเสมอ เพราะเป็นคนพูดเก่ง (นายเปลี่ยน) เป็นอดีตพนักงานของไปรษณีย์ ปัจจุบันเป็นคณะกรรมการชุมชนและดูแลเป็นที่ปรึกษาการทำงาน บริหารงานของชุมชน (นางเกื้อกุล) เป็นอดีตประธาน อสม. และเคยลงแข่งขันสมัครเป็นประธานชุมชนด้วย ปัจจุบันเป็น อสม. และมีบทบาทอย่างมากในชุมชนด้านสาธารณสุข เป็นที่เลื่อมใสของคนในชุมชน และคนมักจะมาปรึกษา-ถามเรื่องเกี่ยวกับสาธารณสุข การใช้บริการกับหน่วยงานสาธารณสุข เป็นสื่อกลางที่นำข่าวสารด้านสาธารณสุขมาเผยแพร่แก่คนในชุมชน

จะเห็นว่าบุคคลเหล่านี้คือ บุคคลที่สำคัญ มีชื่อเสียงในชุมชน ทำงานในชุมชนมานาน เป็นผู้ที่มีฐานะดี มีเวลาทำงานเพื่อชุมชน จึงได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชน

ประเพณีสำคัญในชุมชน

1. บุญข้าวจี (เดือน 3) ชาวบ้านทำข้าวจีไปทำบุญที่วัด (ส่วนมากคนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และพื้นเพเดิมมาจากชนบท)
2. บุญมหาชาติ (เดือน 4)
3. บุญสงกรานต์ (เดือน 5) จัดขบวนไปร่วมงานที่เทศบาลนครขอนแก่น (บึงแก่นนคร)ทุกปี
4. บุญเข้าพรรษา (เดือน 8)
5. บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9)
6. บุญข้าวสาก (เดือน 10)
7. บุญออกพรรษา (เดือน 11)
8. บุญกฐิน (เดือน 10)

นอกจากนี้ยังมีบุญขึ้นปีใหม่ที่จัดกันเป็นประจำ มีการเลี้ยงฉลองกันและทำบุญที่วัด บุญผ้าป่าที่ทำหลังจากบุญกฐิน (เหมือนกับ 2 ชุมชนที่ทำ) และนอกนั้นก็ป็นงานต่าง ๆ ตามที่เทศบาลกำหนดมาให้ชุมชนเข้าร่วม เช่น งานกีฬาเทศบาล

ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในชุมชน บางคนยังมีความเชื่อเรื่องนี้อยู่ แต่ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีฐานะปานกลางไปจนถึงยากจน เป็นความเชื่อที่มีมาจากชนบทเดิม เช่น การไปดูหมอดูเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ หมอทรง-หมอธรรม เวลาไม่สบาย มีบางคนรักษาโดยไปหาหมอเป่า และความเชื่อเกี่ยวกับการเข้ากรรม-อยู่ไฟ การคะลำ ยังมีอยู่ในบางครอบครัว

การรักษาโดยหมอเป่านั้นมีบางคนที่มีมาจากชนบท คนเฒ่าคนแก่ส่วนมากไม่พบในคนรุ่นใหม่

ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็กในชุมชน

ความหมายของคำว่า "ครอบครัว" จะคล้าย ๆ กับชุมชนอื่น ๆ คือ ครอบครัวต้องมีพ่อแม่ ลูก และพ่อแม่มีหน้าที่ที่จะดูแลลูก ๆ ในครอบครัวให้อยู่ดีกินดี มีการศึกษาดี ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน เป็นตัวอย่างที่ดีให้ลูก ๆ ยกตัวอย่างเช่น "ครอบครัวก็คือคนในบ้านตัวเอง พ่อแม่ลูก ต่างคนต่างเฮ็ดงาน แม่เฮ็ดงานบ้าน พ่อเฮ็ดงานแหล่ง" ความสำคัญของครอบครัว "สำคัญเรื่องเรียน อยากให้เขาเรียนหนังสือ หาเงินส่งลูกเรียน" กับลูก "คืดนำหลาย" ความสำคัญของครอบครัว "บ่ทะเลาะกัน ดีต่อกัน ไวใจซึ่งกันและกัน"

จะเห็นว่า คำว่าครอบครัวส่วนมากจะเน้นที่พ่อ แม่ ลูก หน้าที่ของพ่อแม่ ต่อลูกให้ความสำคัญที่การศึกษาของลูกมากกว่าเรื่องอื่น ๆ

องค์ประกอบของครอบครัวที่พบในชุมชนคนเมือง 4

จากการสังเกตชุมชน สามารถแบ่งประเภทของครอบครัวได้ดังนี้คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว (พ่อ แม่ ลูก)
2. ครอบครัวขยาย (พ่อ แม่ ลูก หลาน (ปู่ ย่า ตา ยาย))
3. ครอบครัวผสม (พ่อ แม่ ลูก ญาติ)
4. ครอบครัวเทียม (ผู้สูงอายุ ญาติ หรือหลาน)
5. ครอบครัวคนเดียว (อยู่คนเดียว)
6. อื่น ๆ (หอพัก บ้านว่าง ไม่สามารถแยกได้)

ตารางประเภทของครอบครัวของชุมชนเทศบาลสามเหลี่ยม 4

ประเภทครอบครัว	จำนวน	% (เปอร์เซ็นต์)	หมายเหตุ
1. ครอบครัวเดี่ยว	64	29.10	
2. ครอบครัวขยาย	29	13.18	
3. ครอบครัวเทียม	17	7.73	
4. ครอบครัวผสม	14	6.36	
5. ครอบครัวคนเดียว	5	2.27	
6. อื่น ๆ	91	41.36	(หอพัก, บ้านว่าง, ไม่สามารถจำแนกได้)
รวม	220	100	

จากตารางสรุปได้ว่า ประเภทอื่น ๆ มีมากที่สุดเนื่องจากไม่สามารถแจกแจงนับแยกประเภทได้ถึง 41 % แต่ถ้าวางลงมาก็จะเป็นครอบครัวเดี่ยว (พ่อ แม่ ลูก) และตามมาด้วยครอบครัวขยายและครอบครัวเทียมตามลำดับ

ความสัมพันธ์และบรรยากาศในครอบครัว สามารถแบ่งเป็นชนิดต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. แบบกลมเกลียวเหนียวแน่น เป็นครอบครัวที่มีความสามัคคีปรองดองกันดี มีอะไรก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มักทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเสมอ มีสิทธิ เป็นคล้ายประชาธิปไตยไม่ผูกขาดอำนาจไว้ที่ใครคนหนึ่งเพียงคนเดียว ยกตัวอย่าง ครอบครัวสามภรรยา (แม่เกื้อ) ที่รักใคร่กันดี เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ดูแลกันถึงจะอยู่ 2 คน แต่ลูก ๆ ก็มักจะโทรศัพท์มาเสมอ ๆ และมาเยี่ยมช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ เวลา 2 คนอยู่ด้วยกันก็ช่วยกันทำงานบ้าน ภรรยาชอบทำกิจกรรม สามภรรยาก็ส่งเสริมสนับสนุนทุกอย่าง พูดจาดีต่อกัน ไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งกัน

2. แบบธรรมดา (ไม่ดี แต่ไม่ร้าย) ความสัมพันธ์บรรยากาศในครอบครัวเป็นแบบเรื่อย ๆ จะว่าดีก็ไม่ใช่ ร้ายก็ไม่เชิง แต่ก็ไม่ถึงกับเย็นชาต่อกัน ต่างคนก็มีหน้าที่ทำหน้าที่ของตนเอง

พ่อก็ทำงานนอกบ้าน แม่ก็ทำงานบ้านเลี้ยงลูก ดูแลบ้าน ดูแลลูก แต่ก็ไม่ได้แสดงออกว่ามีความสามัคคีกลมเกลียวกัน บางครั้งอาจมีการขัดแย้งกันบ้างแต่ก็เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ครอบครัวหนึ่งแต่งงานกันเพราะผู้ใหญ่ให้แต่ง พอมาอยู่กินกันจนมีลูกก็ต่างฝ่ายต่างคิดถึงลูก เป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบ และพยายามใช้ลูกเป็นเครื่องประสานความสัมพันธ์

3. แบบแตกแยก มีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำในครอบครัว ทั้งพ่อ แม่ หรือพ่อแม่ กับญาติ ผู้สูงอายุ มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันในครอบครัว เช่น ครอบครัวขยาย ครอบครัวหนึ่งมีสมาชิกอยู่มากทั้งยาย ลุง ป้า แม่ และลูก ๆ แม่ไม่ถูกกับยายและป้าสะใภ้เท่าใดนัก มักทะเลาะและพูดจาประชดประชันกันเสมอ ๆ ยายให้ท้ายหลาน ลูกจึงไม่เคารพยำเกรงแม่ มีน้อยเมื่อเทียบกับชุมชนอื่น

4. แบบต่างคนต่างอยู่ คือใครมีหน้าที่ทำอะไรก็ทำ คนสูงอายุส่วนมากจะถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านคนเดียว ทำงานต้องดิ้นรนหาเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้ใช้เอง หุงหาอาหารกินเอง เพราะบางครั้งลูก ๆ หลานก็อาจจะหลงลืม หรือตั้งใจสมาชิกคนนี้ไป เพราะต้องออกไปทำมาหากิน ศึกษาเล่าเรียน แต่มีจำนวนน้อยในชุมชน

บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1. การให้อาหารและกิจวัตรประจำวัน

การให้อาหารและการดูแลกิจวัตรประจำวันขึ้นอยู่กับอายุของเด็กและขึ้นอยู่กับผู้ดูแลว่าเป็นใคร แม่หรือยาย เด็กส่วนใหญ่จะได้นมแม่อย่างน้อย 6 เดือน ถ้าแม่เลี้ยงเองจะได้นมแม่เป็นระยะเวลา 1-2 ปี แล้วจึงเปลี่ยนเป็นนมวัวแดงและอาหารเสริม ส่วนแม่ที่ต้องทำงานนอกบ้านให้ตา-ยายดูแลก็จะได้นมกระป๋อง และกินอาหารเสริมเมื่อครบ 3 เดือน ดังตัวอย่างคำพูด

“ให้กินนมแม่ถึงนี้ถึงปีกว่า พี่กะเลิกมาให้กินนมกระป๋อง” (นางนงนุช แม่)

“ก็ให้กินนมแม่ น้องบาสกะกิน พอเดือนหนึ่งกะให้กินซีรีแลคซ์” (นางพิศมัย ยาย)

การให้นมเด็กยายให้นมกระป๋อง และนมกล่อง (นมหนองโพ) และนมผงพวกอาหารเสริม แต่นมชั้นหวานในชุมชนนี้ไม่พบ ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีรายได้พอที่จะหาซื้อนมและได้รับข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงเด็ก

เมื่อเด็กโตจนสามารถกินอาหารได้ ส่วนมากก็จะให้พวกอาหารเสริมและให้กินข้าวหรือโจ๊ก หรือให้ข้าวต้ม ข้าวไข่เจียว การให้อาหารเป็นเวลาหรือวินัยในการกิน ส่วนใหญ่ไม่เน้นกำหนดเวลา เด็กหิวตอนไหนให้กิน ตัวอย่างคำพูด

“มันรู้สึกว่ามีช้อนข้าวเข่าบาย 3 โมงครึ่ง เพราะเขาเห็ดอาบน้ำให้เขาจะจัดการกินนมต่อ” (นางราตรี 40 ปี แม่)

“ซื้อโจ๊กให้กิน เทียงกะบ่อค้อยกินข้าว กินแต่นมวัวแดง กินหมดกกล่องเลย กินขนมขนมจุบจิบ กรอบแก้วขนมถั่วนี้แหละ” “มีไอซ์ครั้นกะซื้อโจ๊ก เอาน้ำต้มจืดใส่ข้าว แต่กะกินแต่ข้าว” (นางสมหมาย ยาย)

เห็นได้ว่า เด็กในชุมชนสามเหลี่ยม 4 มีการให้อาหารเสริมและมีรูปร่างที่สมบูรณ์ พ่อแม่มีการทำงานและสามารถซื้ออาหารที่อยู่ในชุมชนได้ง่าย ทั้งซื้อตามร้านทั้งอาหารและขนมคบเคี้ยว แต่ยายก็ทำอาหารให้ทานเองบ้างและยังให้นมกล่องดื่มเป็นประจำ

1.1 กิจวัตรประจำวันและการพักผ่อน

การพักผ่อนของเด็ก พ่อแม่และยายจะฝึกให้นอนเป็นเวลาในวัยแรกเกิดและเด็กเล็ก แต่เมื่อโตขึ้นแล้วไม่บังคับถ้าเด็กไม่นอนก็ปล่อยให้เล่นจนหลับไปเอง เพราะคิดว่าเด็กง่วงต้องนอน และยายก็จะอาบน้ำให้ หลังจากกินข้าวอิ่มและเล่นจนมอมแมม แล้วเอาชวดนมใส่ปากหรือนอนกล่อมให้นอน ตัวอย่างคำพูด

“นอนช่วงบ่าย ๆ นี่แหละ เล่นเมื่อยก็จะนอน แต่เด็กเป็นคนนอนง่าย บางทีอยู่ที่ ๆ ก็นอนไม่นอนเปลบนอนอยู่ จะชอบนอนบนที่นอน” (นางอัมพร ยาย)

กิจวัตรประจำวันที่แม่และยายดูแลจะเป็นกิจวัตรที่ร่วมกันไป ในเด็กเล็กจะดูแลเอาใจใส่เด็กในช่วง 0-5 ปี จะอาบน้ำแต่งตัวให้ ช่วงโตขึ้นเด็กเล่นมอมแมมมาก ๆ จะอาบน้ำให้แล้วให้นอน เด็กที่ช่วยตัวเองได้ยายจะให้อาบน้ำเอง แต่เด็กจะวิ่งเล่นทำให้ยายต้องอาบน้ำให้แล้ว แต่งตัวให้ เป็นช่วงบ่ายและให้เด็กกินนมและให้นอน หลังจากเด็กนอนตื่นแล้วก็วิ่งเล่นรอบ ๆ บ้าน ครอบครัวที่มีฐานะก็ดูแลให้ใส่รองเท้าทุกครั้ง บางครอบครัวฐานะยากจนก็ตามใจจะใส่หรือไม่ใส่รองเท้าวิ่งเล่นรอบบ้าน แต่มียายดูแลอยู่ห่าง ๆ ตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้พลละเลย นอกจากนั้น การดูแลเกี่ยวกับฟัน การสอนเด็กให้แปรงฟันจะเริ่มหัดและสอนให้เด็กเริ่มมีฟันขึ้น แม่จะเริ่มหัดให้ตั้งแต่อายุ 1 ขวบ จะซื้อแปรงสีฟันและให้แม่แปรงฟันให้ดูก่อนแล้วให้ทำตาม แต่ไม่ได้เข้มงวดหรือต้องทำเป็นประจำ ตัวอย่างคำพูด

“แปรงตั้งแต่ขวบหนึ่ง ตั้งแต่ฟันเค้าขึ้นเต็มทีก็ซื้อแปรงสีฟันให้ แม่ก็แปรงให้ดู เค้าดู เค้าก็ดูแล้วเค้าก็ทำ” “ไม่ทำทุกวัน วันไหนแม่ชี้เกียจก็ไม่ให้เค้าแปรง เค้าเก่ง แปรงฟันเองได้” (นางนงนุช แม่)

การขับถ่าย ผู้เลี้ยงไม่ให้ความสนใจเด็กที่จะต้องขับถ่ายเป็นเวลา โดยสังเกตว่าเด็กมีอาการแสดงที่จะพาให้เข้าห้องน้ำ หรือเด็กบางคนถ่ายออกมาเลย แต่ผู้เลี้ยงไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติ แต่ตักเตือนและดุบ้างเล็กน้อยแล้วเปลี่ยนกางเกงให้ เพราะเห็นว่าเด็กยังเล็กไม่ได้คิดเรื่องการให้ขับถ่ายเป็นเวลา หรือฝึกหัดให้เป็นเวลา แต่จะให้ขับถ่ายเมื่อปวด ยกตัวอย่าง

“กะเขาเป็นเอง ตื่นขึ้นมา เข้าห้องน้ำเอง เขาชื้ออยากเข้าเอง กะเข้าอยู่ช่วงเช้าตื่นขึ้นมา ล้างกันให้ ถึงเวลาถ้าปวดกะเข้าเอง แม่ล้างให้หน่อย” (นางสมหมาย 51 ปี)

การช่วยเหลือตัวเองในการแต่งตัว แม่ให้ช่วยตัวเองอายุ 2 ขวบ แม่ให้ใส่เสื้อผ้าเอง หรือให้ช่วยเก็บเสื้อผ้าใส่ตะกร้าผ้าเอาไว้ และให้เก็บจานชามที่ทานเสร็จแล้วไปไว้

การเลี้ยงดูเด็กในเรื่องอาหาร ผู้ดูแลให้ความสนใจเกี่ยวกับอาหารที่เป็นนมที่เป็นนมกล่อง และอาหารเสริมที่เป็นนมประเภทซีรีแล็คซ์ นอกนั้นจะเป็นโจ๊ก ข้าวต้ม ในเด็กที่เริ่มโตขึ้น ผู้เลี้ยงดูในชุมชนนี้ไม่ได้ให้อาหารนมที่เป็นนมข้นหวานหรือข้าวต้มเหมือนในชนบทแล้ว แต่

เมื่อเด็กโตขึ้นอาหารที่เด็กหาซื้อได้ง่าย เป็นขนมถุงประเภทขนมกรอบแก้ว ผู้ดูแลก็จะตามใจเด็ก โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าของอาหารและไม่ได้ห้ามเด็กซื้ออาหารประเภทนี้

กิจวัตรประจำวันของเด็กถ้าเป็นเด็กเล็ก ผู้ดูแลจะให้ความสนใจในเรื่องการนอน ส่วนเด็กโตจะดูแลเรื่องอาหาร การขับถ่ายและการอาบน้ำ ความสะอาดของร่างกาย และให้เล่นอยู่รอบ ๆ บ้าน ไม่ให้ห่างสายตาแต่ไม่ได้ฝึกให้ว่าต้องนอนกี่ชั่วโมง แต่ตามใจเด็กว่าจะนอนเมื่อรู้สึกง่วง ผู้เลี้ยงจะอยู่กับเด็กตลอดเวลา เด็กในชุมชนนี้ผู้เลี้ยงจะให้ใส่รองเท้าเวลาเดินตามพื้น แต่ก็มีเด็กบางส่วนมีรองเท้าแต่ก็ไม่ใส่

การดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย ชุมชนสามเหลี่ยมเป็นชุมชนอยู่ในเขตเทศบาล ครอบคลุมมีฐานะมีศักยภาพในการดูแลรักษา มีคลินิกและโรงพยาบาลอยู่ใกล้ชุมชน ครอบครัวยังสนใจถ้ามีเด็กป่วยผู้เลี้ยงจะพาไปหาหมอที่คลินิก หรือโรงพยาบาลทันที การรักษาหมอพื้นบ้านมีน้อยมาก

กลุ่มที่มีฐานะดี การดูแลสุขภาพจะให้บริการกับโรงพยาบาล เช่น การคลอดจะไปโรงพยาบาล และไม่มี การเข้ากรรมหรือการกินของชะล่าในระหว่างตั้งครรภ์ แต่กลุ่มที่มีฐานะไม่ดี ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดต้องอยู่ไฟกินแต่เกลือจะห้ามกินอาหารต้องห้าม และต้องปฏิบัติตามความเชื่อของญาติผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างคำพูด

“กะอยู่กรรม แล้วผู้เฒ่าเพิ่มกะมาแต่งให้” (นางรัชมณี แม่)

“ออกจากโรงพยาบาลมาอยู่บ้าน กะชะล่าอยู่ ! พี่บ่กินปลาหางแดง ขนมจีน ส้มตำ แกงหน่อไม้ ผู้เฒ่าเพิ่นบอก” (นางรัตยพาดา แม่)

ความเชื่อเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในการปฏิบัติความเชื่อเรื่อง การตั้งครรภ์ การคลอด เป็นแนวทางที่ปฏิบัติตามความเชื่อของผู้เป็นย่า ตาย ซึ่งแม้จะมาอยู่ในชุมชนเมืองก็ยังมีปฏิบัติกันอยู่ เพราะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และสบายใจ ส่วนการเจ็บป่วยอื่น ๆ เช่น เป็นหวัด ไม่สบายของลูก หลาน ในชุมชนก็จะไปหาหมอที่คลินิกมากกว่าเพราะอยู่ใกล้ และได้ผลการรักษามากกว่ารักษาโรงพยาบาล ตัวอย่างคำพูด

“ลูกชายเป็นหวัดมาเป็นเดือนแล้ว กินยาที่หมอมอบจากศูนย์ให้แต่ไม่หายซักที แต่ก่อนนี้กินยายังไม่หมดขวดก็หายแล้ว คิดว่าจะไปหาหมอที่คลินิกเป็นหมอประจำจากโรงพยาบาลศรีนครินทร์ เสียค่ายาประมาณ 100 บาท” (นางรัชมณี แม่)

การดูแลสุขภาพให้เด็ก ผู้ดูแลให้ความสนใจและมีการดูแลรักษาแบบแผน ปัจจุบันพาไปโรงพยาบาลและคลินิกให้แพทย์รักษา ทั้งนี้อาจมีปัจจัยทั้งด้านการเงินที่เป็นชุมชนที่มีอาชีพ ฐานะที่สามารถเอื้อต่อการไปรับการรักษาและใกล้กับแหล่งบริการสุขภาพ ในขณะเดียวกันการรักษาแบบพื้นบ้านในชุมชนนี้ไม่มีหมอพื้นบ้านที่จะให้การรักษา เพราะเป็นชุมชนเมือง เพียงแต่มีอาจมีความเชื่อในการปฏิบัติตัวในการดูแลสุขภาพบางอย่าง เช่น การตั้งครรภ์ และหลังคลอดที่ยังมีอยู่

2. ด้านอารมณ์ สังคม และค่านิยม

การอบรมสั่งสอน ผู้ดูแลทั้งแม่และยาย เด็กเล็กจะไม่สอนตามใจเด็กเป็นส่วนใหญ่ เพราะเด็กเล็กไม่รู้เรื่องและเข้าใจเหตุผล ดังตัวอย่างคำพูด

“บอกกะบ่จำ จำได้ เด็กน้อยอยู่ สอนกะจับใจความบ่ได้ บ่ค่อยรู้เรื่อง” ยังเว้าบ่รู้เรื่อง 6-7 ปี จั่งซี้รู้เรื่อง เว้าหลายคำยังจำได้” (นางสมหมาย ยาย)

ยายเลี้ยงหลานสาว เลี้ยงหลานสาวเลี้ยงเหมือนลูก หลานชนมาก ยายจะไม่ตีเพียงแต่ปราม บางครั้งแม่จะทำโทษ แต่ยังไม่บอกเหตุผล แต่เมื่อเด็กโตอายุ 4-5 ปี การสอนและทำโทษส่วนมากจะใช้ไม้เรียว และสอนว่าอย่าทำมีทั้งสอนอย่างเป็นระบบ มีบางครอบครัวอาจจะเรียกหลานมาสอน “จะต้องช่วยกันสอน น้องก็บ่จะช่วยกันอบรม ส่วนมากจะสอนตอนก่อนเข้านอน ปล่อยให้พักผ่อนก่อน” และตากี้จะทำหน้าที่สอนการบ้านตอนเย็น มีกระดานสอนเป็นกิจลักษณะ

การอบรมสั่งสอนในช่วงเด็กเล็กนี้ ผู้เลี้ยงจะตามใจ ส่วนใหญ่ยกเว้นจะชนมากก็จะมี การปราม หรือถ้าเด็กยังไม่เชื่อฟังแม่จะตีบ้าง แต่เด็กโตขึ้นการสั่งสอนก็จะมีตา-ยายช่วยอบรมสั่งสอน มีการทำโทษ มีไม้เรียว และคาดหวังว่าเด็กโตบอกด้วยเหตุผลจะเข้าใจ พัฒนาการการเป็นระเบียบวินัยของเด็กในวัยอายุ 3 ปีมีพัฒนาการที่จะมีเหตุผลควบคุมพฤติกรรมตัวเองได้ ผู้เลี้ยงก็สามารถให้เหตุผลในการแสดงอารมณ์ที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม มีการให้แรงเสริมทั้งบวกและการลงโทษ เมื่อแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น การลงโทษโดยมีไม้เรียว

การปลูกฝังค่านิยมด้านการเคารพผู้ใหญ่ ความเสียสละความไม่เห็นแก่ตัว จากการสัมภาษณ์บางครอบครัวในชุมชนพบว่า การสอนที่บ้านไม่ได้สอนแต่การไหว้มาจากการสอนจากโรงเรียน เพราะครูสอนพ่อแม่สอนที่บ้านไม่ได้บังคับ ผู้ที่เป็นตาบอกว่าหลานสาวไปส่งพี่ชายที่โรงเรียนด้วยก็รู้จักไหว้ หลานชายก็เป็นคนดีขึ้นตอนอยู่บ้านไม่ได้มีการไหว้เลย พอไปเรียนกลับมาจะไหว้ยกตัวอย่างคำพูด

“รู้จักความ รู้จักไหว้ สวีตตี้คะ สวีตตี้ครับ ดีหมด” (นายสมชาย ตา)

นอกจากนั้นการสอนให้ไม่เห็นแก่ตัว การแบ่งปันของก็ได้จากการสอนจากครูที่โรงเรียน “ก็เอาคำพูดบ้าง มีอะไรก็เผื่อแผ่ มีอะไรก็ให้เพื่อนหมด” “จากโรงเรียนอยู่บ้านชี้หวง เป็นเพราะครูสอน เอ๊ะ ! หรือว่าเป็นเพราะครูสอนให้แบ่งปันเพื่อนหรือยังงิไม่รู้เนาะ แต่อยู่บ้านก็สอนให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขนมต้องแบ่งกัน แต่วันไหนใจดีก็ให้ วันไหนไม่ดีก็ไม่ให้” จากการสังเกตเด็กชายคนนี้อาหน่าจากการเล่นที่ได้มาจากการเที่ยวงานไหม ชวนเพื่อนมาเล่นด้วยกันที่บ้านของตนเอง บางวันกลับจากตรงเรียนก็เอาขนมมาแบ่งปันกันกิน

การเลียนแบบผู้ใหญ่ มีการเลียนแบบผู้ใหญ่เกี่ยวกับการแต่งตัว การใส่รองเท้า ใส่เสื้อผ้า การอยากช่วยทำงานบ้าน เช่น กวาดบ้าน ซักผ้า นอกจากเลียนแบบผู้ใหญ่แล้วเด็กยังเลียนแบบ TV. เช่น ผู้ดูแลดู TV. เด็กจะชอบร้องชอบเลียนแบบตาม TV. พ่อบอกว่าลูกสาวชอบร้องเพลงตาม TV. แต่พอโตขึ้นก็ลืม

การส่งเสริมด้านสติปัญญา ครอบครัวที่มีฐานะดีจะเน้นด้านนี้มาก โดยการเลือกโรงเรียนที่มีชื่อเสียงให้เด็กเรียน ชุมชนนี้อยู่ใกล้เมืองทำให้ผู้ปกครองรับรู้โรงเรียนที่มีชื่อเสียง เช่น โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โรงเรียนมหาไถ่ (โรงเรียนของศาสนาคริสต์) ตาจะให้หลานเรียนพิเศษ กลับบ้านจะสอนหนังสือ สอนการบ้าน นอกจากนั้นบางครอบครัวจะเลียนแบบวิธีการเลี้ยงดูลูกตามละครในโทรทัศน์ บอกว่าเลี้ยงลูกแบบผู้ดี ละครทำอะไรก็เอามาเลี้ยงลูก และคิดว่าตอนนี้ตนเองเลี้ยงลูกประสบผลสำเร็จเพราะลูก ๆ เรียนมหาวิทยาลัยทุกคน ส่วนอีกคนบอกว่าตนเองเลี้ยงลูกแบบฝรั่ง เคยมีเจ้านายเป็นฝรั่งสังเกตเขาเลี้ยงลูกแบบให้ความคิดอิสระ ไม่ตีลูก ส่งเสริมความคิดอ่านลูก เน้นการดำรงชีวิต การช่วยเหลือตนเอง ฉลาดอยู่รอดในสังคม แต่มีบางที่ไม่ให้ความสำคัญมากนักเพราะเห็นว่าโตขึ้นมากก็จะเก่งจนฉลาดเอง หรือถ้าโง่ก็แล้วแต่ก็จะโทษบุญกรรมวาสนาของตน แต่ส่วนมากจะสังเกตพฤติกรรมแต่เด็ก ๆ การแสดงออก การเลียนแบบ การพูด การเงิน การเป็นไปของเด็ก และจะชมเด็ก ๆ ที่ดูแล้วฉลาดเกือบทุกครอบครัว การส่งเสริมจะไม่มากแต่ก็ไม่ได้สะกดกั้นพฤติกรรมที่แสดงถึงความฉลาด

ด้านศีลธรรม จริยธรรม

การอบรมให้เด็กเป็นคนดีจะใช้วิธีบอกสอนเมื่อทำความผิด ผู้มีหน้าที่หลักเป็นผู้ที่เลี้ยงและผู้ที่เป็นพ่อ-แม่ ตา-ยาย ลุง-ป้า น้า-อา ช่วยกันอบรมสั่งสอน รูปแบบการอบรมเป็นการบอกโดยการพูด การยกตัวอย่างให้ฟัง บางครั้งจะมีการทำโทษด้วยเมื่อทำผิดจากที่เคยบอกเคยสอน การทำให้เป็นตัวอย่าง ยกตัวอย่างคำพูด

“อย่าคบเพื่อเกรนะ ถ้าไม่เชื่อฟังก็จะใช้ไม้เรียวตี และยกตัวอย่างว่า คนเกรคนไม่มีอนาคต ก็จะอยู่ตามข้างถนน อยากเป็นอย่างนั้นหรือ” (นายสมชาย ตา)

“เราก็ต้องทำตัวเองให้ดี ๆ อย่าทำตัวอย่างไม่ดีให้เด็กเด็กจะเสียใจ เด็กจะจำไปจะเสีย เอาธรรมมาสอน” (นายเปลี่ยน ตา)

การปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดีส่วนมากยังไม่สอน จะสอนให้ไหว ให้ขอบคุณ ให้สวัสดี สอนสวดมนต์ไหว้พระ พาไปตักบาตร แต่ไม่ได้บอกเหตุผลว่าทำกิจกรรมนั้นเป็นการทำดีเพราะอะไร เพราะคิดว่าเด็กยังไม่เข้าใจเหตุผล ยังไม่รับรู้ได้ ยกตัวอย่างคำพูด

“กะพาใส่บาตรหน้าบ้านนี้ มีอิตตีนสายกะบ่ได้ใส่ ๆ บ่ทัน” “กะเห็นเฮาเฮ็ดกะอยากเฮ็ดอยู่ เว้าอยู่กะเจ้าตามใจยังบ่ฮู้ แม่แต่ล่กะยังบ่ฮู้ว่าล่ำหยั่ง เลียนแบบถ้าดำมาดำแฮมพุ้นเด ! แก่บ่ฮู้ความหมาย” (นางสมหมาย ยาย)

“พาหลานสาวสวดมนต์ไว้พระก่อนนอนทุกคืน ตอนเช้าก็มักกะพาใส่บาตรหน้าบ้านเสมอ ๆ” (นางสมัย ยาย)

การส่งเสริมด้านศีลธรรม จริยธรรม ผู้เลี้ยงดูได้มีการอบรมส่งเสริมไม่ให้เกิดมีการลงโทษ โดยการว่ากล่าว ตักเตือน ถ้าเด็กเล็กจะไม่ได้ใช้การลงโทษโดยการตีแต่ถ้าเด็กโตก็มีการทำโทษใช้ไม้เรียว ผู้เลี้ยงจะสอนให้มีการเคารพผู้ใหญ่ มีการสอนศีลธรรมโดยการให้สวดมนต์ ไหว้พระ ทำบุญตักบาตรตามสิ่งที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันของตา-ยาย

ด้านค่านิยม การศึกษา

ชุมชนนี้ยู่ติดเมืองมีความเจริญทันสมัย คนในชุมชนมีฐานะดี ทำงานกับราชการเป็นตัวอย่างที่ทำให้ครอบครัวพยายามที่จะยกฐานะของตนเองและมองเห็นว่า การศึกษา ภาษาพูด ที่จะเห็นเด่นชัด ทุกครอบครัวพยายามส่งเสริมให้เด็กเรียนสูง ๆ เก่ง ๆ เรียนในโรงเรียนที่ดี ๆ เพื่อให้ลูกหลานมีอนาคตที่ดี สถานที่เรียนมีความหลากหลายเพราะอยู่ในเมืองใหญ่ พ่อแม่จะเลือกโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และมีการให้เรียนพิเศษเสริมขึ้น บางครอบครัวมีค่านิยมว่าเด็กในการดูแลต้องเรียนภาษาอังกฤษเก่ง ๆ ต้องเรียนจบโรงเรียนนี้ เพราะสอบเข้าเรียนต่อที่ไหนก็ได้ ตอนเย็นให้เรียนพิเศษ เลิก 4 โมงเย็น กลับมาบ้านก็มาสอนเพิ่มเติมอีก ผู้ปกครองมีความภาคภูมิใจมากจะพูดชมให้อยู่เสมอ ยกตัวอย่างคำพูด

“ประมาณ 6 ขวบจะให้ไปเรียน น้องซุกก็บอกว่า ซิไปเรียนโรงเรียนสาธิต (ศึกษาศาสตร์ มข.) เพราะว่าตาเขาเคยพาไปเที่ยวเขาจะจำได้ กะบ่อบ่อบอกนะ แต่ถามว่าซิไปเรียนใส่กะบอกว่าซิไปเรียนสาธิต” (นายทองเลี่ยม ตา)

นอกจากนี้ผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างเรื่องสถานที่เรียน ก็มีเหตุผลที่ต่างกัน ยกตัวอย่าง

“ค่านิยมของคนในชุมชนเรื่องการศึกษาของลูก-หลานระดับประถมต้องเรียนโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น (โรงเรียนสาธิต มข.) มัธยมต้องขอนแก่นวิทย์-แก่นนคร ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียง เสียค่าบริจาคนละ 30,000 บาท (อนุบาลขอนแก่น) แต่ลูกไม่ไหว ไม่ตั้งใจ สุดท้ายก็มาเรียน ม.1 ที่โรงเรียนสามเหลี่ยมเหมือนเดิม” (นายสมชาย ตา)

“ให้เรียนอยู่นี้ดีกว่า มันซิใกล้ เด็กน้อยซิดลาด เพราะว่ามันอยู่บ้านมักกะมีโรงเรียนคือกัน แต่กะให้มันรู้จักว่าในเมืองกับบ้านนอกมันเป็นจั่งใด แล้วกะให้มันกลับไปเบ็งว่าสังคมบ้านนอกอำเภอเวงใหญ่มันเป็นจั่งใด คือกันแตกต่างกันจั่งใด มันกะซิดคือกับเฮาอยากไปกรุงเทพฯ นั้นแหละเฮากะอยากไปหลายกรุงเทพฯ เพราะเห็นว่าสังคมกรุงเทพฯ กับสังคมบ้านนอกมันต่างกันหลาย นี้กะคือบ้านนอกมันดีกว่าบ่ต้องมาดูอากาศเสียมันฮ้อน มันเว้าบ่ต้องมาอย่างต่อ ๆ แต่ ๆ ความคิดคือบ่เอาเขากลับ อยู่บางที่กะมีน้ำ มีอาเขาอยู่มันกะบ่แน่เนาะอนาคตคิดไว้ชั้นแหละ (นายชัย พ่อ)

เนื่องจากชุมชนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีสถานศึกษาและมีโอกาสที่จะเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงทำให้ผู้ปกครองพยายามที่จะให้ลูกหลานได้เข้าศึกษาในสถานศึกษาเหล่านั้นเป็นการวางรากฐานของลูกหลานที่จะไปสู่อนาคตที่จะมีอาชีพที่มั่นคง ฐานะที่ดี แต่ก็มีบางคนที่มีมองเห็นว่าเด็กฉลาดเรียนที่ไหนก็ได้ขึ้นอยู่กัยเด็กมากกว่า เพราะว่าเด็กเรียนไม่เก่งก็จะต้องกลับมาอยู่ในโรงเรียนของชุมชนเหมือนเดิม ในขณะที่เดียวกันค่าใช้จ่ายในการบริจาครักก็ทำให้ต้องเสียเงินเป็นจำนวนมาก

ค่านิยมเรื่องภาษาพูด ชุมชนนี้มีค่านิยมเรื่องภาษาพูด ผู้เลี้ยงดูจะสอนให้ลูกหลานพูดภาษากลางกับลูก ๆ เด็กรุ่นใหม่จะหัดพูดภาษากลาง แต่ตัวเองและคนในครอบครัวจะพูดภาษาท้องถิ่นกัน เพราะไม่อยากให้เด็กต้องใช้ 2 ภาษาในโรงเรียน และเชื่อว่าเมื่อโตขึ้นแล้วจะพูดได้ทั้ง 2 ภาษา ตัวอย่างคำพูด

“ยายจะพูดกับหลานเป็นภาษากลาง เพราะเวลาไปโรงเรียนจะได้เข้าใจง่าย ไม่ต้องแปลเป็นภาษาอีสานอีก ส่วนภาษาอีสานเมื่อโตขึ้นเข้าโรงเรียนก็จะพูดได้เอง เหมือนหลาน ๆ ทั้ง 3 คนก็จะพูดได้ทั้ง 2 ภาษา เมื่อเข้าโรงเรียนเพราะเพื่อนพาพูด” (นางพิศมัย ยาย)

3. ความแตกต่างระหว่างหญิง-ชาย

ผู้เลี้ยงดูส่วนมากเห็นว่าเด็กชายจะซนจะเลี้ยงยากกว่าเด็กผู้หญิง ๆ จะเรียบร้อยอ่อนหวานว่า “ผู้ชายดื้อ ซน เด็กหญิงจะซนเป็นบางครั้ง ส่วนมากเด็กขนาดนี้เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง นอกจากจะใช้ไม้เรียวจะตีนะ” “ต่างกันอยู่ความมีน” ถือว่าเด็กผู้ชายจะดื้อซนกว่าผู้หญิง

การฝึกให้เด็กทำงานบ้านระหว่างหญิง-ชาย จะคาดหวังแตกต่างกัน ผู้เลี้ยงดูส่วนมากจะหวังว่าเด็กหญิงจะต้องหัดให้ช่วยทำงานบ้าน กวาดบ้าน ถูบ้าน ทำกับข้าว อยู่กับบ้านมากกว่า เพราะเป็นงานผู้หญิง “เด็กผู้หญิงจะให้กวาดบ้าน ล้างชาม สะอาดบ้างไม่สะอาดบ้าง ผู้ชายจะดื้อไม่ค่อยชอบกินข้าว จะกินแค่นม เลิกเรียนมาก็กินแต่นม” “ผู้หญิงต้องทำเป็น เวลากินข้าวจับช้อน การนั่งมารยาทบนโต๊ะอาหาร แต่ไม่ค่อยกินข้าวหรือชอบกินแต่นม” ผู้เลี้ยงดูคาดหวังที่จะสอนเด็กหญิงให้รับผิดชอบงานบ้าน การทำกับข้าว แต่สำหรับเด็กชายผู้เลี้ยงดูไม่ได้คาดหวังว่าจะต้องช่วยเหลืองานบ้าน หรือรับผิดชอบงานบ้าน ตัวอย่างคำพูด

“ลูกผู้หญิงจะสอนให้เรียบร้อย กะอยากให้ได้ดี แต่เขากะบ่เอานำเอาใจตามใจเขา” (นางสมหมาย ยาย)

“นิสัยมันกะต่างกัน เลี้ยงปกติคือกัน บ่แยกควบกันไป แต่นิสัยมักหักกว่าจะอยู่ต่อผู้ชายนะ ผู้หญิงจะมีดื้อกะคอยเบ้ง คอยฮ้ายนั่นแหละ !” “เฮ็ดได้ผู้ชายกะเฮ็ดได้น่ากัน แม่กะสอนให้ มันกะเฮ็ดได้ นิ่งเฮ็ดน่ากัน แม่บ่อยู่กะเฮ็ด เวียกบ้านกะเฮ็ดน่ากัน เก็บกวาด ล้างถ้วยล้างชาม ผู้หนึ่งว่างผู้หนึ่งกะต้องเฮ็ด” (นางสมหมาย ยาย)

การฝึกให้รับผิดชอบการทำงานบ้านครอบครัวยังเน้นความแตกต่างของเด็กหญิง-ชายอยู่ มีการสอนและให้ปฏิบัติงานบ้านกับเด็กหญิงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเด็กชายนั้นก็ให้ทำบ้าง แต่ไม่ได้เข้มงวดที่จะให้เด็กชายต้องรับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ค่านิยมนี้ยังไม่มีเปลี่ยนแปลงการพูดในเด็กหญิง-ชาย ผู้เลี้ยงดูให้ความแตกต่างถ้าเป็นเด็กชายก็ให้พูด “ครับ” เด็กหญิงก็ให้พูด “คะ” ถ้าผู้หญิงพูด “ครับ” ถือว่าผิดปกติแล้ว เด็กผู้หญิงจะเลี้ยงด้วยความอ่อนโยนกว่าเด็กชาย เพราะเด็กชายต้องแสดงความเข้มแข็ง พูดจาต้องหนักแน่น เช่น บางบ้านลูกชายพูด “ฮะ” แม่จะดูว่า “เป็นผู้ชายอย่ามาพูด ฮะ ๆ ฮะ ๆ ต้องพูด ครับ”

เรื่องของการเล่นต่าง ๆ ในเด็กชายและเด็กหญิงจะได้ของเล่นที่แตกต่างกัน โดยแบ่งดังนี้ คือผู้หญิงให้เล่นตุ๊กตา เล่นขายของ เล่นรูปภาพ เล่นการ์ตูน เล่นแบบเรียบร้อย ส่วนผู้ชายจะให้เล่นผาดโผน วิ่งไล่ ยิงกัน หุ่นยนต์ รถยนต์ เครื่องบิน กีตาร์ เป็นต้น ยกตัวอย่างคำพูด

“หลานสาวคนสุดท้ายชอบเล่นปืนกับพี ๆ ผู้ชาย 3 คน คนนี้อาจเป็นสิ่งแวดล้อมทำให้ติดจากพี่ชาย เวลาพูดโทรศัพท์เล่น ๆ ก็จะมีพูด “ครับ ๆ” แก่ผู้ใหญ่ก็ยังไม่ว่า เพราะว่ายังเล็กอยู่” (นางสมชาย ตา)

“พ่อบอกว่าลูกสาวชอบเล่นตุ๊กตา ซิเป็นพวกตุ๊กตา เป็นการ์ตูนไปจิ้งจอกเหล่า เป็นรถกะเคยเล่น บางทีมันไปเม็ตแล้ว แถวนี่.....” (นายชัย พ่อ)

การคาดหวังในการเรียนของผู้เลี้ยงดูมักจะบอกว่า ไม่บังคับเพียงแต่ชี้แนะแนวทางให้เด็กเท่านั้น ถ้าเด็กไม่ทำตามก็คงต้องปล่อยตามใจเด็ก ยกตัวอย่างคำพูด

“ไม่บังคับ ตามความสามารถของเค้า บังคับไม่ได้ จะเป็นครู พยาบาลนะ แล้วแต่หัวเค้าจะไปทางไหน จะไม่บังคับ เหมือนลูกชายเคยบังคับมันให้ไปเรียนไปรษณีย์ มันก็ไม่เอา หนีไปแต่งงานกับสาวชาวบ้าน มันไม่มีวิชา มันบอกว่าอยู่ที่ดวง คนบินเหมือนนกไม่ได้ ตอนนี้เป็นไง ไม่เรียนได้เมีย มีลูก ก็สอนลูกไม่ได้ พ่อแม่ทุกวันนี้ต้องสอน ถ้าปล่อยไปก็ทำให้เด็กไม่มีความรู้ ตามใจมากไม่ดี ต้องควบคุมบ้าง” (นางสมัย ยาย)

ความคาดหวังผู้หญิง ผู้ชายเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพ ผู้เลี้ยงเน้นที่จะให้ประกอบอาชีพมากกว่าอยากให้ลูก ๆ หลานเรียนเก่ง ๆ สูง ๆ จบมามีการงานทำ มีครอบครัวที่ดี ส่วนที่จะคาดหวังมาเลี้ยงดูพ่อแม่ นั้นเป็นผลพลอยได้ ซึ่งไม่คาดหวังว่าเด็กโตขึ้นผู้หญิงหรือผู้ชายจะมาเลี้ยงตน ยกตัวอย่างคำพูด

“เรียนให้มันจบให้มันออกมาหาเฮ็ดนั่น เฮ็ดนี่ อยากรู้ลูกได้ผัวกะเบิ่งให้มันดี มันหยั่งเข่าบ่ฟัง เขาแปร ๆ เฮากะต้องปล่อย” (นางสมหมาย ยาย)

“กะอยากให้เขาเรียนสูงนั่นแหละ กะชิพพยายามหาเงินไว้ทำเขานั่นแหละ เดี่ยวนี้หาเงินไว้ให้ลูกเรียน แบบว่าแล้วแต่เขาซิมักหมองไต แต่ชั้นมันบ่เกี่ยวกับวาสนาดอก มันเกี่ยวกับการเงินคู่มือนี้ชั้นมีเงินหลาย ๆ มันต้องส่งเรียนไปได้ มันกะมีแค่นั้น แต่ว่าจิกซิให้เรียนทางใด ทั้นได้ยู่จิก แต่ว่าแล้วแต่ต้องถามเขานะ สมมติว่าซิให้เขาเรียนนางพยาบาลเข่าบ่มักซิเฮ็ดจั่งได้ บังคับเขากะบ่ได้ อย่างวาซิเรียนเสริมสวยมักกะยากอยู่แล้ว แล้วแต่ความสมัครใจของเขา อนาคตเขามันกะเว้าบ่ได้ บางทีเขาซิมบ่เรียนกะได้ คู่มือนี้” (นางราตรี แม่)

การเลือกอาชีพ เด็กหญิง-ชายไม่เด่นชัด การเลือกให้เรียนสายไหนจะขึ้นอยู่กับสถานะ เศรษฐกิจ และความสามารถของเด็ก เช่น ปัจจุบันนี้ “อย่างลูกตานะให้เรียนจบแค่ ปวส. ไม่ให้เรียนสูงมาก ให้มันจ้งงานไว่ก่อน ทำงานแล้วค่อยเรียนต่อ ลูกชายไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ทุกวันนี้เรียนสูง ๆ มาตงาน ไม่มีงานทำก็เยอะ” (นายเปลี่ยน ตา)

คาดหวังอนาคตของเด็กหญิง-ชายของผู้เลี้ยง ไม่ได้คาดหวังให้เรียนสูง ๆ หรือต้องมีอาชีพเฉพาะไม่บังคับ ปล่อยให้เลือกตามความถนัดและความสามารถของเด็ก และอยากให้มีการงาน มีอาชีพ มีรายได้ แต่ถ้าสามารถทำได้ก็อยากให้ลูกเรียนสูง มีอาชีพ และมีฐานะที่มั่นคง

บทที่ 5

ชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านน้ำว่า

สภาพปัจจุบันของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพ

หมู่บ้านน้ำว่า (นามสมมุติ) หมู่ที่ 2 ต. บ้านน้ำว่า อ.เมือง จ.ขอนแก่น ห่างจากตัวอำเภอเมืองขอนแก่นทางทิศตะวันตกของถนนมิตรภาพ ประมาณ 19 กิโลเมตร อาณาเขตของหมู่บ้านมีดังนี้

ทิศเหนือ	จดบ้านโคก หมู่ 4 ต.บ้านน้ำว่า
ทิศใต้	จดบ้านตา หมู่ 9 ต.บ้านน้ำว่า
ทิศตะวันออก	จดบ้านโพน หมู่ 7 ต.บ้านน้ำว่า
ทิศตะวันตก	จดบ้านนาดี หมู่ 1, หมู่ 2 ต.บ้านน้ำว่า

ลักษณะทางธรณีวิทยา ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะอากาศ

- ลักษณะเป็นดินร่วน อุดมน้ำได้ดี ทางทิศเหนือและทิศใต้ดินเป็นดินเค็ม
- ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบสูง มีลาดเอียงไปทางทิศเหนือและทิศใต้ และทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม
- ลักษณะภูมิอากาศมี 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในฤดูฝนบ้านที่อยู่ทางทิศใต้และทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านจะมีน้ำท่วมขัง ถนนก็มีน้ำท่วมขังทำให้การสัญจร การเดินทางลำบาก ฤดูร้อนและฤดูหนาวจะมีฝุ่นละอองมาก

จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ 204 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,003 คน จากการวิเคราะห์หาจำนวนประชากรกลางปี พ.ศ. 2544 (ข้อมูล 1 กรกฎาคม 2544) เป็นเพศชาย 516 คน หญิง 487 คน

ลักษณะของบ้านเรือน ส่วนมากเป็นบ้านไม้ และปูนผสมกัน เป็นบ้านที่มีลักษณะคงทนถาวร นิยมสร้างบ้าน 2 ชั้น ทำด้วยไม้ ยกพื้นสูงใต้ถุนโล่ง หรือก่ออิฐ ฉาบด้วยปูนซีเมนต์ บางบ้านหลังคามุงสังกะสี บางบ้านมุงกระเบื้อง บางบ้านใต้ถุนสูงเลี้ยงสัตว์บริเวณใต้ถุน เช่น วัว ควาย ไก่

บ้านรูปทรงทันสมัยจะเป็นบ้านที่สร้างขึ้นใหม่ ทำด้วยปูนทั้งหลัง หลังใหญ่โตมีรั้วรอบบ้าน แต่ส่วนมากแล้วจะไม่ทำรั้วบ้านเท่าใดนัก เพราะคนในหมู่บ้านเป็นเครือญาติไปมาหาสู่กัน ไม่ค่อยมีโจรชุกชุมเหมือนชุมชนเมือง มีการปฏิสัมพันธ์กันมากกว่า 2 ชุมชนนั้น

การตั้งบ้านเรือนกระจายทั่วไปโดยจะหนาแน่นบริเวณศูนย์กลางหมู่บ้านและขยายออกมาเรื่อย ๆ ทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้จะเป็นทุ่งนา มีบ้านเรือนกระจายไม่หนาแน่นเท่าตรงกลางหมู่บ้าน เพราะเป็นรูปคล้ายกะทะคว่ำ ตรงกลางสูงและลาดลงไปทางขอบ (บ้านที่สูงคือบริเวณบ้านยายผุย อายุ 66 ปี) หอกระจายข้าวเก่าที่ติดตรงศาลาประชาคมของหมู่บ้าน

ระบบสาธารณูปโภคในชุมชน

น้ำ ไฟฟ้า : มีไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีน้ำประปาของหมู่บ้าน ซึ่งนำน้ำบาดาลมาจากบ่อบาดาลในวัดโดยมีหน่วยงาน และกรมโยธาธิการมาดำเนินการขุดเจาะให้ โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเก็บเงินค่าน้ำประปาในอัตราหน่วยละ 3 บาท เงินที่ได้ในส่วนนี้จะนำไปจ่ายค่าไฟ ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์ที่ชำรุด และเป็นค่าจ้างคณะกรรมการหมู่บ้าน 2 คนที่มาดูแลในด้านนี้ โดยให้ค่าจ้าง 300 บาท/เดือน/คน น้ำประปาจะไม่ได้ผ่านการฆ่าเชื้อแต่อย่างใด น้ำดื่มส่วนใหญ่จะเป็นน้ำฝน ซึ่งไม่ได้ผ่านการต้มโดยมีโอ่งแดงรองรับน้ำไว้ดื่มตลอดทั้งปี บางบ้านจะซื้อน้ำกรองที่บรรจุลงพลาสติกไว้ดื่มในราคาถุงละ 10 บาท

มีโทรศัพท์ใช้ในบ้านประมาณ 100 หลังคาเรือน มีโทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณศาลากลางบ้าน มีโทรศัพท์มือถือประมาณ 50 คน

การคมนาคม : การเดินทางติดต่อกับชุมชนใกล้เคียง อำเภอหรือจังหวัดโดยเฉพาะกับสถานบริการสุขภาพที่สำคัญ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย

ถนนภายในชุมชนเป็นถนนคอนกรีต มีมาประมาณ 3-4 ปี แต่จะมีซอยในระหว่างบ้านซึ่งเป็นลูกรังช่วงต่อระหว่างคอนกรีตและถนนลาดยางทางทิศตะวันตกปากทางเข้าหมู่บ้านจะขรุขระ การเดินทางภายในชุมชนจะใช้การเดิน จักรยาน และจักรยานยนต์ และการเดินทางติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงและสถานีอนามัยจะใช้จักรยานยนต์ส่วนตัวเป็นการส่วนใหญ่เพราะค่อนข้างไกล เมื่อการเดินทางกลับมาจากตัวเมืองขอนแก่นหรือตัวเมืองจะลงรถที่ปากทางบ้านเหล่านาดีและจะเดินทางเข้าหมู่บ้านโดยใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างค่าบริการเที่ยวละ 10 บาท การเดินทางไปโรงพยาบาลต่าง ๆ ถ้าไปโรงพยาบาลพระยืนจะใช้รถสายมัธยาศีรี-ขอนแก่น อัตราค่าโดยสาร 5 บาท ถ้าไปโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นจะใช้รถสายบ้านโต้น-ขอนแก่น อัตราค่าโดยสาร 9 บาท แต่หากเกิดเหตุฉุกเฉินจะจ้างรถโดยสารหรือรถยนต์ส่วนตัวของคนในชุมชน โดยค่าบริการในเวลากลางวัน 150 บาท กลางคืน 200 บาท

สภาพถนนในแต่ละฤดูกาล : ในฤดูฝนถนนทางทิศใต้และทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีน้ำท่วมขัง ซอยลูกรังในหมู่บ้านจะขรุขระและเป็นหลุมเป็นบ่อ ส่วนใหญ่ในฤดูร้อนและฤดูหนาวจะมีฝุ่นละอองจำนวนมาก

แหล่งบริการและแหล่งประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน : แหล่งประโยชน์ในชุมชน

- ร้านขายของชำ 4 ร้าน ซึ่งจะขายของทั่วไปส่วนมากจะเป็นขนมขบเคี้ยว ของใช้ อาหารแห้ง

- ร้านขายของชำและอาหาร 4 ร้าน ซึ่งอาหารจะเป็นก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่ง ขนมจีนน้ำยา

- ร้านอาหารเฉพาะ 1 ร้าน คือร้านขายส้มตำและขนมจีน

- ร้านอาหารส่วนใหญ่อยู่ติดกับถนน วางอาหารและเครื่องปรุงเป็นระเบียบมีฝาปิดมิดชิด ผู้ปรุงอาหารไม่ใส่ผ้ากันเปื้อนและหมวกคลุมผม

- ร้านขายอาหารในตอนเช้าซึ่งจะขายอาหารสำเร็จรูป อาหารสด อาหารแห้ง
- มีตลาดในตอนเย็นเป็นตลาดของตำบล ซึ่งจะตั้งอยู่ที่หมู่บ้านใกล้เคียง จะขายอาหารสำเร็จรูป อาหารแห้ง ผัก ผลไม้
- โรงขนมจีน 1 แห่ง
- โรงทำขนมเปียะ 1 แห่ง
- โรงสี 4 โรง (สีข้าวให้คนในชุมชนโดยไม่คิดค่าบริการ)
- ที่ทำการไปรษณีย์ 1 แห่ง
- ศาลากลางบ้าน 1 แห่ง
- เสียงตามสายจะประกาศข่าวทางราชการ และข่าวประชาสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยผู้รับผิดชอบคือผู้ใหญ่บ้าน โดยจะมีข่าวประชาสัมพันธ์ในบางวันในตอนเช้าเวลาประมาณ 06.00-06.30 น. และในช่วงเย็นเวลาประมาณ 18.00-18.30 น. การได้ยินทั่วถึง

สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม : การกำจัดขยะมูลฝอยของชุมชน บ้านที่อยู่ติดถนนคอนกรีตจะมีถังขยะของ อบต. ประจำบ้านแต่ไม่ครบทุกหลังคาเรือนโดยบ้านที่อยู่ใกล้กันก็จะมีถังขยะใช้ด้วยกัน ถังขยะมีฝาปิดแต่บางถังจะปิดไม่สนิทเนื่องจากมีถังขยะเต็มถึงทำให้ปิดไม่สนิท มีรถเก็บขยะมาเก็บสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ในวันอังคารและวันศุกร์ โดยรถเก็บขยะที่วิ่งมาเก็บขยะในหมู่บ้านจะมีอยู่ 1 คัน โดยบางวันจะมีในตอนเช้า บางวันจะวิ่งมาเก็บในช่วงเย็น ซึ่งแต่ละวันจะวิ่งเพียง 1 รอบ บางครั้งรถเก็บขยะจะไม่มาเก็บขยะตรงวันทำให้มีขยะล้น น่าเสีย และลิ่งกลิ่นเหม็น โดยในการเก็บขยะจะเสียค่าบริการ 10 บาท/เดือน/หลังคาเรือน ยกเว้นบ้านค้าที่เสียค่าบริการ 20 บาท/เดือน/หลังคาเรือน รถเก็บขยะจะนำขยะไปที่ซึ่งเป็นบริเวณที่ อบต. จัดซื้อมาโดยเฉพาะเพื่อเป็นที่ทิ้งขยะตั้งอยู่ที่บ้านหนองทุ่ม หมู่ 3

การหุงต้มอาหารส่วนใหญ่จะใช้แก๊สในการหุงต้มอาหาร บางครัวเรือนจะใช้ถ่าน และบางครัวเรือนจะใช้ฟืน ซึ่งจะทำให้เกิดควัน ส่วนใหญ่จะมีการแบ่งห้องครัวเป็นสัดส่วน บางบ้านห้องครัวจะอยู่ใกล้คอกสัตว์ บางบ้านเมื่อประกอบอาหารเสร็จแล้วจะไม่มีตู้กับข้าวเพื่อเก็บอาหาร และไม่มีฝาปิด ทำให้มีแมลงวันตอม

มีส้วมถูกสุขลักษณะทุกหลังคาเรือน ส่วนใหญ่ส้วมจะอยู่นอกตัวบ้าน บางส่วนจะอยู่ภายในตัวบ้าน ใช้น้ำในการชำระล้าง โดยมีถังน้ำหรืออ่างน้ำประจำห้องน้ำ สะอาดไม่มีกลิ่นเหม็น

การระบายน้ำเสียของชุมชน บ้านที่ติดถนนคอนกรีตจะมีท่อระบายน้ำ แต่น้ำที่เสียจะระบายออกไม่ได้เนื่องจากร่องระบายน้ำตันเขิน บางแห่งมีน้ำขัง บางบ้านจะระบายน้ำเสียลงไปในสวน ส่วนบ้านที่ทำขนมจีนจะระบายน้ำเสียลงไปตามท่อลงสู่สระน้ำในสวน แต่ไม่ได้ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนชาวบ้านแต่อย่างใด

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน : ในชุมชนจะมีแหล่งน้ำบาดาลอยู่ที่วัด ซึ่งใช้ร่วมกันเป็นประปาของหมู่บ้าน บางบ้านจะขุดเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เองเนื่องจากน้ำไม่เพียงพอ มีสระน้ำอยู่ 2 แห่งที่บริเวณด้านหน้าและด้านหลังของวัด

สถานที่สำคัญในชุมชน

1. สถานที่สำคัญทางศาสนา วัด 1 แห่ง (วัดโพธิ์ชัย) และยังมีสำนักสงฆ์ (วัดป่า) 1 แห่ง
2. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพของชุมชน ต้นมะขามใหญ่คู่บ้าน (มีพระประธานอยู่) ศาลปู่ตา (ข้างวัดบ้าน)
3. ศูนย์บริการสาธารณสุข
 - ศสมช. (บ้านประธาน อสม. ชายยา) 1 แห่ง
 - สถานีอนามัยบ้านนาดี (เขตบริการเดียวกัน) 1 แห่ง อยู่ห่างจากบ้าน 2 กม.
 - ใช้บริการบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น
4. โรงเรียน
 - โรงเรียนบ้านน้ำว่า-โพนทองประชานุกูล (ประถม) 1 แห่ง
 - โรงเรียนพระครูพิศาล (มัธยม) 1 แห่ง

ลักษณะการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของคนในบ้านน้ำว่า ส่วนมากคือมีอาชีพเกษตรกร ทำนา และอื่น ๆ อีก อาทิเช่น รับราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ บริษัทเอกชน งานโรงงาน กรรมการแบกหาม รับจ้างทั่วไป ค้าขาย ซึ่งพบว่าอาชีพดั้งเดิมของชุมชนบ้านหัวของบรรพบุรุษคือทำนา ต่อมารุ่นลูกหลานได้เรียนหนังสือได้ทำงานอื่น แต่เดิมมีการอพยพแรงงานเมื่อหมดฤดูการทำนา เข้าสู่เมืองหลวงแต่เมื่อมีโรงงานแหวน โรงงานเย็บผ้า มาตั้งโรงงานจึงทยอยกลับมาทำงานใกล้บ้าน (~ 20 กว่าปีแล้วที่มีการจัดตั้งโรงงานแถวใกล้ ๆ ชุมชน) นอกจากนี้ก็มีการไปตัดอ้อยแถวภาคกลาง (นครปฐม) โดยจะเริ่มไปประมาณเดือนธันวาคมและกลับมาก่อนฤดูทำนาประมาณต้นเมษายนจากการสังเกตความแตกต่างระหว่างคนที่ทำงานโรงงานใกล้บ้านกับไปตัดอ้อย พบว่าจะมีความแตกต่างกันด้านอายุ เนื่องจากโรงงานจะรับพนักงานอายุไม่เกิน 30 ปี ดังนั้นคนที่อายุเกินไม่มีงานทำจึงต้องไปตัดอ้อย ผ่าลูก ๆ ไว้กับญาติหรือพ่อไปแม่เลี้ยงลูกอยู่ที่บ้าน และมีนายหน้ามารับคนงานในหมู่บ้านทุกปี โดยจะจ่ายเงินก่อนบางงวดเพื่อให้ลูกเมียใช้ และอีกงวดไปทำงานก่อนกลับจะได้

นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มแม่บ้านทำงานจักสาน พวกกรด็บข้าว เครื่องใช้ต่าง ๆ จากวัสดุธรรมชาติ และมีสมาชิกคือแม่บ้านในหมู่บ้าน มีการนำผลงานไปออกร้าน เช่น ออกร้านขายที่งานเกษตร มข. ส่วนกลุ่มที่ไม่เป็นทางการก็จะเป็นกลุ่มทำอวน โดยคนที่เคยทำอวนโรงงานอวนรับอวนมาทำที่บ้าน และมีตัวแทนเอาไปส่งในตัวเมืองอีกที่หนึ่ง

คณะกรรมการหมู่บ้านมีดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

สอบต. (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) 2 คน

อสม. มีทั้งหมด 18 คน

กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจในหมู่บ้านน้ำว่า : จากการสอบถามสัมภาษณ์พบว่าที่
บ้านน้ำว่าไม่มีกลุ่มในลักษณะดังกล่าว เพราะส่วนมากจะเป็นญาติกันทั้งหมู่บ้าน มีความสามัคคีกัน
จึงไม่เกิดกลุ่มลักษณะดังกล่าว

กลุ่มเครือญาติในชุมชนและแผนผังเครือญาติ

บ้านน้ำว่าเกิดขึ้นเพราะการอพยพหนีโรคฝีดาษจากบ้านดอนหัน (โรงเรียนบ้านหว่าเหล่า
โพหนองปัจจุบัน) เข้ามาปลูกบ้านเรือน และค่อยกระจายขยายไปเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง

- สกุลดั้งเดิม และเป็นสกุลใหญ่ ๆ ที่พบคือ สกุล ศ.ท.
- สกุล ศ.ช.
- สกุล ม.ย.
- สกุล ช.ล.

และจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุและคนในหมู่บ้านบอกว่า ส่วนมากจะไม่ค่อยแต่งงานกัน
เองระหว่างคนในหมู่บ้าน ส่วนมากจะเป็นคนบ้านอื่นมาเป็นเขยเป็นสะใภ้ บางสกุลก็แต่งงานกันเอง
ภายในสกุลก็มี คือสกุล ล.ช. แต่งงานกันเอง

สังเกตพบว่า ส่วนมากจะสนิทกันกับบ้านใกล้เคียงกัน

ประวัติความเป็นมาของบ้านน้ำว่า

จากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน สามารถสรุปพอสังเขปได้ดังนี้
ชาวบ้านดอนหันเดิม ปัจจุบันบ้านดอนหันอยู่ตรงบริเวณโรงเรียนบ้านน้ำว่าโพหนองฯ เกิดโรค
ระบาด โรคฝีดาษ โรคห่า (อหิวาตกโรค) จึงพากันอพยพหนีโรคมาอยู่ที่บริเวณบ้านน้ำว่าในปัจจุบัน
เมื่อชุมชนเริ่มขยายเรื่อย ๆ ก็มีบางครอบครัวอพยพไปปลูกบ้านเรือนตามที่นาของตนเองรอบ ๆ
บ้านน้ำว่า คล้ายเป็นบ้านติดกัน เช่น บ้านโพหนอง โคกนาดี เป็นต้น สาเหตุที่บ้านน้ำว่าชื่อว่า
“บ้านน้ำว่า” สันนิษฐานว่า เดิมพื้นที่นี้มีต้นหว่ามาก และผลใหญ่มาก มี 1 ต้นที่ใหญ่มาก อยู่ในที่
นาของชาวบ้านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านอยู่มาฟ้าผ่าและได้ตายไป แต่ก็ยังพบว่าฟ้าผ่าอยู่
ดังนั้นเจ้าของที่นาจึงนำพระสงฆ์ (นิมนต์) ไปสวด จึงหายไป

นอกจากต้นหว่าใหญ่ ภายในกลางหมู่บ้านยังมีต้นมะขามใหญ่ ชาวบ้านเคารพนับถือและ
หวงแหนเป็นสมบัติของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าอายุต้นมะขามเป็นพันปี คนเฒ่าคนแก่บอกว่าตั้งแต่
เกิดมาก็เห็นว่าต้นเท่านี้ หลวงปู่ วัดบ้านค้อ เอาพระพุทธรูปขนาดใหญ่มาประดิษฐานไว้ใต้ต้น
มะขามที่โดยต้นมะขามจะมีพระองค์เล็ก ๆ วางอยู่มีผ้าสีต่าง ๆ ผูกรอบต้น เมื่อประมาณหลายปีที่
ผ่านมา พระที่วัดในตัวเมืองขอนแก่นมาขอตัดต้นมะขามไปไว้ที่พระอุโบสถที่กำลังก่อสร้าง แต่
ชาวบ้านไม่ยอม เจ้าของที่ดินบริเวณนั้นจึงทำเรื่องขอบริจาคที่ดินบริเวณต้นมะขามให้เป็นที่ดิน

สาธารณะของหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายคนเล่าว่า เคยมีคนหลายคนจะมอดตัดต้นมะขามก็ตัดไม่ได้เป็น ต้องล้มป่วยไม่สบายทุกราย ต้องนำดอกไม้ ธูปเทียนมาขอขมา ชาวบ้านจะเคารพกราบไหว้ โดยเฉพาะวันพระจะจุดธูปเทียนบูชา หากเดือดร้อน ไม่สบายใจจะมาบนบานขอให้หาย ขอให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมา

ที่วัดโพธิ์ชัย เดิมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน แต่เพราะสถานที่คับแคบจึงย้ายมาในปัจจุบัน ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปที่เก่าแก่ มีอายุมากกว่า 100 ปี (ยายพุม 66 ปี) ประดิษฐานอยู่คือ หลวงปู่ศรีโคตร และชาวบ้านมีความเคารพมาก เพราะเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ เวลาใครจะคลอดบุตรก็จะนำขันธ 5 - 8 ดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้ขอพร เด็กที่เกิดมาต้องให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เอาดอกไม้ไปไหว้ไปขอเป็นลูกจะได้เป็นเด็กเลี้ยงง่ายไม่เป็นโรค

เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านที่ลาดเอียงตรงขอบ จึงไม่ค่อยมีการขยายชุมชนใหญ่โตเท่าบ้านเหล่าหน้าที่ที่ตั้งขึ้นภายหลัง และมีการอพยพของครัวเรือนไปที่อื่น เราจะพบว่าบ้านหลายหลังถูกทิ้งเป็นบ้านว่างเปล่า มีทะเบียนบ้าน แต่ไม่มีบ้าน มีแต่ที่ดินก็มี ส่วนใหญ่คนที่อพยพไปจะเป็นคนมีฐานะดี บุตรหลานทำงานข้าราชการ หรืออื่น ๆ ที่ฐานะดีกว่าเดิมก็จะอพยพเข้าไปอยู่ในตัวเมือง

ลักษณะการปกครอง เป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นมีผู้ใหญ่บ้านที่มาจากการเลือกตั้งดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี และ อบต. ที่เลือกตั้งทุก 2 ปี มีคณะกรรมการหมู่บ้านทำงานประสานกับหน่วยงานราชการภายนอกชุมชน มี อสม. และกลุ่มแม่บ้านในชุมชนที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เช่น งานพิธี งานบุญประเพณีต่าง ๆ บุญกฐิน บุญเดือน 3 งานรื่นเริงในชุมชน ความช่วยเหลือกันในชุมชนอยู่ในระดับดี เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเมืองและชุมชนแออัด มีความสามัคคี กลมเกลียวกันแบบสังคมชนบทเกษตรกรรมทั่ว ๆ ไป

บุญประเพณีที่สำคัญในชุมชน ตามบุญประเพณี 12 เดือน

1. บุญเข้ากรรม (เดือนอ้าย) หรือปรีวาสกรรม มีพวกผู้หญิงสูงอายุพากันไปบวชชีพรหมณ์ จำศีลที่วัดทุกปี
2. บุญคุณลาน (กุ่มข้าวใหญ่) จัดในเดือนยี่ หรือเดือน 2 เป็นการนำเอาข้าวเปลือกไปร่วมกันทำบุญที่วัด และชายนำเงินเข้าวัด
3. บุญข้าวจี่ (เดือนสาม) ชาวบ้านพากันทำข้าวจี่ ข้าวปาด ไปถวายพระทำบุญที่วัด
4. บุญผเวส (เดือนสี่) หรือบุญมหาชาติ มีการแห่ขบวนผเวสสันดร ประกวรถแห่และจัดมโหรีสพครบครันตอนกลางคืนเพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล
5. บุญสงกรานต์ (เดือนห้า) เป็นประเพณีรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่และพบปะกันของพี่น้อง เพื่อนฝูง
6. บุญเข้าพรรษา (เดือน 8) แห่เทียนเข้าพรรษา
7. บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9)
8. บุญข้าวสาก (เดือน 10)

9. บุญออกพรรษา (เดือน 11)

10. บุญกฐิน (เดือน 12)

นอกเหนือจากนี้ก็จะมีบุญผ้าป่าที่จัดทอดถวายวัดต่าง ๆ นอกจากบุญจะเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ก็จัดเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านร่วมกันเรียไรเงินจัดเลี้ยงกันเอง

สำหรับบรรยากาศของการจัดงานปีใหม่อีกจะคล้าย ๆ กับงานปีใหม่ของสังคมเกษตรกรรมทั่ว ๆ ไป คือ คนที่กลับจากทำงานในภาคกลางมาเยี่ยมพ่อ แม่ หรือญาติที่หมู่บ้านก็จะมาฉลอง ซื้อของฝากมาฝาก และซื้ออาหาร เหล้า มาเลี้ยงกันภายในครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนฝูง

จากการสังเกตงานปีใหม่ของบ้านน้ำว่าในวันที่ 29 ธค. - 30 ธค. 2544 มีดังนี้ แต่ละบ้านที่มีการเลี้ยงกันจะมีการกินเหล้าขาว เหล้ามีเย่ห้อยบัง เบียร์ และมีอาหารโดยซื้อมาจากตลาดมาทำกินกันเอง อาหารที่นิยมทำรับประทานจะเป็นประเภทเนื้อ (ลาบ ก้อย ต้ม) ไก่ หมู และพวกอาหารทะเล หอยแครง ปลาหมึก ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นอาหารดี อร่อย จะได้กินเฉพาะเทศกาลสำคัญ ๆ เท่านั้น นอกนั้นก็จะมีพวกขนมของขบเคี้ยวต่าง ๆ สำหรับเด็ก ๆ และผู้หญิงที่ไม่ดื่มเหล้า เบียร์ มีน้ำอัดลม น้ำแข็ง จะขายดี บางบ้านก็ซื้อจากร้านค้าในตัวเมือง ห้างสรรพสินค้า บิ๊กซี โลตัส มาเป็นลัง ๆ หรือทยอยซื้อจากร้านขายของชำในหมู่บ้าน

มีการเปิดเพลงใส่เครื่องกระจายเสียงขนาดใหญ่กว่าปกติ เสียงจะดังกว่าปกติ และก็ไม่มีเพื่อนบ้านว่าอะไรเพราะทุกคนจะเข้าใจว่าปีใหม่ และบางบ้านไม่จัดที่บ้านก็จะไปร่วมกับบ้านเพื่อนบ้านญาติของตนเอง หรือไปเยี่ยมบ้านญาติที่หมู่บ้านอื่น

มีการร้องรำทำเพลงครึกครื้น คนที่มีหน้าที่ทำกับข้าวก็ทำไป (ส่วนมากจะเป็นผู้หญิง) งานปีใหม่เรียกว่า จำไม่อัน เพื่อความสนุกสนานของตนเอง ครอบครัว ญาติ และเพื่อนฝูง

สำหรับเด็ก ๆ นั้นก็จะได้อยู่ร่วมงานด้วย โดยกินขนม น้ำอัดลม น้ำหวาน หรือกับข้าวที่เหมือนผู้ใหญ่ (ถ้าเด็กโตและกินได้พ่อแม่ก็จะปล่อย) และก็จะซื้อพวกของเล่น เสื้อผ้าให้เด็กกันมากในช่วงนี้

พวกเด็กวัยรุ่นก็จะกินเป็นกลุ่มบ้าง ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าง วัยรุ่นที่นี้บางส่วนที่เป็นพวกเกเรไม่เรียนหนังสือ หรือเรียนแต่เกเรก็จะเป็นที่รำคาญของชาวบ้าน เพราะเดินเป็นกลุ่มตามถนน หรือเมาแล้วจะขับรถจักรยานยนต์เสียงดังไปตามหมู่บ้าน

สำหรับบางบ้านที่ลูก ๆ เป็นข้าราชการ เช่น บ้านยายผาย 66 ปี นั้น ลูก ๆ แกจะกลับมาเยี่ยมแก่ที่บ้าน และจะทำกับข้าวเลี้ยงกันภายในครอบครัว แกบอกว่าการลูก ๆ แกไม่ชอบอีกที่ก จัดงานเจียบ ๆ ตามประสาคนในครอบครัว : จากการสัมภาษณ์ยายผาย

แต่บ้านของ อบต. นั้นลูกเป็นนายธนาคาร จัดงานปีใหม่แบบใหญ่โต มีการทำบุญเลี้ยงพระ เชิญประชาชนในหมู่บ้านไปร่วมงาน ซึ่งชาวบ้านบอกว่าจัดแบบนี้ทุกปี กลางวันก็เลี้ยงกินเหล้าเมายาเปิดเพลงเสียงดัง ซึ่งก็มีประชาชนคนอื่น ๆ มาร่วมงานด้วย : จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านคนอื่น ๆ

บรรยากาศงานปีใหม่วันที่ 1 มกราคม 2545 นั้น ผู้วิจัยได้สอบถามพบว่า มีการจัดงานปีใหม่ของหมู่บ้านเองซึ่งจัดทุกปีโดยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการ และกลุ่มแม่บ้าน จะเรียไรเงินจาก

ชาวบ้านตามแต่จะได้สันทกัน ตอนเช้าทำบุญ ตักบาตรที่วัด และสาย ๆ ก็มีการเลี้ยงฉลองกันที่ บริเวณลานสนามหญ้าข้าง ๆ สระน้ำของหมู่บ้าน โดยซื้ออาหารมาทำกินกันของชาวบ้าน และมีการ เล่นเกมส์ เล่นกีฬาพื้นบ้าน (ชักคะเย่อ วึ่งกะลา) ของชาวบ้านซึ่งปีนี้งานจัดจนถึงประมาณ 6 โมง เย็น มีผู้เข้าร่วมงานพอสมควร และเงินที่เหลือ 700 บาท ก็จะเก็บไว้จัดงานวันเด็กต่อไป โดยมอบ หมายให้ประธาน อสม. เป็นคนเก็บเงิน

งานวันเด็กแห่งชาติ 12 มกราคม 2545

วันเสาร์ที่ 12 มกราคม 2545

เวลา : 09.00-12.00 น.

สถานที่ : สนามหญ้าข้างสระน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน ตรงข้ามวัดโพธิ์ชัย

บรรยากาศในงาน : สนามข้างสระน้ำพบว่า มีเต็นท์กางอยู่ 2 หลัง พร้อมเสียงเครื่อง กระจายเสียง โดยผู้ใหญ่บ้าน

รอบ ๆ กำแพงมีประชาชนและเด็กนั่งอยู่ข้างพอสมควร บนโต๊ะในเต็นท์มีถุงขนมกองอยู่ จำนวนมาก หญิงคนหนึ่งเป็นเหรียญบอก ว่า แยกเอาเงินที่ถืออยู่ในมือ (เป็นเงินเหลือจากปีใหม่ 700 บาท และคนมาบริจาคอีกจำนวนหนึ่ง) ไว้ให้ค่าขนมเงิน และค่าแรงคนทำไอศกรีม

หลังจากเวลาผ่านไป พ่อแม่ ญาติ ตา ยาย ก็พากันจูงลูกจูงหลานมายังบริเวณงานจำนวนมาก เมื่อมีการนำหม้อขนมเงิน 3 หม้อ และน้ำยาอีก 2 หม้อมาตั้งไว้บนโต๊ะ มีการขนถ้วยชามมา ด้วย งานวันเด็กที่บ้านน่าจะจัดเป็นประจำทุกปี โดยเงินที่เหลือจากการจัดปีใหม่ มาเป็นทุน ชาวบ้านบริจาคมะพร้าวทำไอศกรีม (มีพ่อค้าที่ทำเป็นและทำขายรับเหมา ชาวบ้านก็ช่วยกันผ่า มะพร้าว ปีนี้มะพร้าวเยอะมากไอศกรีมคงจะมันอร่อยกว่าทุกปี)

สำหรับขนมเงินก็มีแม่บ้านช่วยกันทำน้ำยาและซื้อจากโรงงานขนมเงินของหมู่บ้านทุกอย่าง จะช่วยกันทำโดยกลุ่มแม่บ้าน ชาวบ้าน น้ำส้มปั่น 1 กระติกก็มีแม่ค้ารับเหมาในราคา 170 บาท แล้วก็เอามาส่งถึงที่เป็นคนในหมู่บ้านเช่นกัน

เมื่อเห็นว่าคนเริ่มมากขึ้นแม่บ้านก็แจกน้ำส้มปั่นแก่เด็ก ๆ คนละแก้วพลาสติกพร้อมช้อน และหลอดดูด มีเด็กไปขอเข้าคิวแบบไม่เป็นระเบียบรับน้ำส้มปั่นกิน ผู้ใหญ่ก็เอาด้วย จากนั้นก็แจก ขนม ประเภทของขนมคือ ขนมถุงละ 1 บาท ขนมก๊อบแก็บ ลูกอม แซนวิส อันละ 1 บาท เชียงไส้ ฯลฯ โดยที่ประชาชนเอามาฝาก มีการลงชื่อคนที่นำมาด้วย ผู้ใหญ่บ้านก็จะประกาศชื่อ บางคนก็เป็น เงิน ผู้ใหญ่บ้านจะแซวชาวบ้านเรื่อย ๆ

มีชาวบ้านคนหนึ่งเอาข้าวมันไก่ใส่ถุงพลาสติกมาประมาณ 100 ถุง มาบริจาคให้ ปรากฏ ว่าพอแจกได้ไม่ถึง 5 นาทีก็หมด ชาวบ้านทั้งตัวคนแจกเอง ๆ จะหยิบคนละ 3-4 ถุง บอกว่าเอาไป ให้ลูก บางคนก็ยังมาถามหาอีก แล้วก็แจกไอศกรีมทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่เช่นเคย

เมื่อมีการแจกขนมเงิน ทั้งเด็ก ๆ ผู้ใหญ่ต่างไปออตรงขนมเงินเพื่อรับขนมเงิน โดยมีแม่ บ้านเป็นคนตักให้ บางคนเอาถ้วยชามมาจากบ้านแล้วก็เอากลับไปกินที่บ้าน บางคนบอกว่าวันเด็ก แต่ผู้ใหญ่เองนั่นแหละที่อยากกิน ขนมแจกเด็ก ขนมเงินแจกผู้ใหญ่

คนที่เป็นเหรียญกคนเดิมจัดให้เด็ก ๆ ริงแข่ง โดยลงชื่อและจัดริง เด็ก ๆ จะสนุกสนาน และมารับรางวัลซึ่งก็คือขนมบนโต๊ะนั่นเอง ไม่ได้แตกต่างกันระหว่างคนชนะ คนแพ้ ได้เท่า ๆ กัน

ตรงข้าง ๆ อีกด้านมีม้าหมุนขนาดเล็ก (เป็นของนายหล่อย ชาวบ้านน้ำว้า) มาตั้งและเปิดให้เด็ก ๆ ซี่ม้าหมุนโดยรอบแรกเหมาจ่ายของบ้านน้ำว้า 100 ใบ แจกฟรี พ่อแม่พากันไปอรับบัตรฟรีเพื่อมาให้เด็ก ๆ

เมื่อม้าหมุนเริ่มขึ้น ปรากฏว่าเด็กจะไปรุมล้อมม้าหมุนไม่สนใจขนม ไอศกรีม น้ำส้มปั่น หรือขนมจีนเลย แต่ผู้ใหญ่ที่เฝ้าอยู่ก็ทยอยมาตักขนมจีน ตักไอศกรีมกินเอง

อีกด้านของเต็นท์ทางด้านต้นมะขาม หมอลำได้เปิดผ้าใบม่านออก และทำการแสดงลำเพลิน แม่ อสม. บอกว่า เป็นหมอลำขอข่าว เมื่อคืนมาลำขอข่าวที่บ้านน้ำว้า ชาวบ้านเลยจ้างให้อยู่ลำต่อในวันนี้ หมอลำมี 9 คน แต่งตัวธรรมดา ออกมาลำตรงหน้าม่าน มี 1 รถบรรทุก และเครื่องขยายเสียง กลองชุด นั้นชาวบ้านน้ำว้าไปจ้างมาให้แสดงโดยเฉพาะ แต่ไม่ค่อยมีคนดูเท่าที่ควร จะมียายแก่ ๆ ตาแก่ ๆ บางคนเท่านั้นที่ไปยืนดูใกล้ ๆ เด็กก็ไปกับตา-ยาย เพราะส่วนมากจะอยู่ที่ม้าหมุน และถัดมาก็มีเต็นท์ขายสลาก จับสลาก แต่เจียบเหงามาก ไม่ค่อยมีคนสนใจ เมื่อเวลาประมาณเที่ยงผู้คนที่เริ่มทยอยพาลูกหลานกลับ

ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ การรักษาแบบพื้นบ้าน หมอธรรม หมอเป่า หมอดู คนทรง ยังมีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น เวลาของหายจะให้คนทรงดูให้ว่าจะได้คืนหรือไม่ ต้องทำอย่างไร ถ้าไม่สบายจะไปให้หมอธรรมดูให้ว่าต้องทำอย่างไร รักษาอย่างไร หมอดูทำนายโชคชะตาราศรี ดูดวง หมอเป่ารักษาพวกโรคที่เป็นตุ่ม-ผื่น เช่น ไข่ออกตุ่ม อีสุกอีใส หมอเป่าให้แล้วหาย

โดยสรุปความเชื่อศรัทธาในด้านศาสนาการประกอบพิธีกรรมยังคงรักษาแบบดั้งเดิมเอาไว้ และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงความเชื่อทางไสยศาสตร์ สังเกตจากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พบในวงสนทนาของชาวบ้าน การที่บ้านน้ำว้ามีหมอธรรม-หมอดู คนทรง และยังมีชาวบ้านไปหาให้ประกอบพิธีกรรมให้

ครอบครัวกับการเลี้ยงดูเด็กในชุมชน

ความหมายของครอบครัวในชุมชนคือ พ่อ แม่ ลูก อยู่ร่วมกันในครอบครัวเดียวกัน มีอะไรก็กินก็อยู่ด้วยกัน ภายในครอบครัวไม่ไปยุ่งวุ่นวายกับคนอื่น พ่อแม่ต้องไม่ทะเลาะกันในครอบครัว พ่อมีหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัว หาเลี้ยงครอบครัว แม่มีหน้าที่ดูแลภายในบ้าน ดูแลลูก ๆ ทำงานบ้าน ยกตัวอย่างความหมายของคำว่า ครอบครัวที่ยายป้อม 63 ปี ให้ไว้คือ “ชื่อนำกัน กะหาเลี้ยงหาเกื้อกันอยู่ซี้ บ่ได้ไปหาจันจันกัน มีหยั่งกะกินนากัน มีแต่ซื่อ ขอกันบ่ได้ซุ่มมือนี้ มีแต่ซื่อ มาปลูกผักปลูกหญ้าเนาเอื้อนนำชานกัน”

ครอบครัวที่ดี : “พ่อแม่ลูกบ่ผิตบ่เถียงกัน หาเงินหาคำมาให้บ่เดือดร้อน” ส่วนครอบครัวแตกแยกจะทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่มีความสุข แตกแยกไปคนละทาง “มันซิดเคืองกัน กะแตกแยกออกไปคนละทาง คือถ้อยกับบ่วงพิดกันอยู่ชั้นเช้า-แลง” บางครอบครัวพ่อแม่ชอบทะเลาะกันเป็นประจำ พ่อกินเหล้า เม้า ทะเลาะทุบตีกับแม่ ขว้างปาข้าวของในบ้าน ลูก ๆ ก็ไม่มีความสุข

พอโตมาก็ฝังใจว่าจะไม่ให้ครอบครัวตัวเองเป็นเช่นนั้น เช่น นางเอ อายุ 23 ปี มีลูก 2 คน พ่อแม่ทะเลาะกันเป็นประจำจึงฝังใจและไม่อยากให้สามีเป็นเหมือนพ่อตนเอง “กะคือว่านั่นแหละเนาะ มันกะเฮ็ดให้ลูกขาดความอบอุ่น บ่มีความสุข กะคือบาดมาเจ้าของมีครอบครัวกะย่านเป็นจิ้งจี้ คือพ่อคือแม่ กะโตอยู่ว่าเป็นตัวอย่างเนาะ ! เอาลูกเอาผิวมาเห็นพ่อแม่แล้ว เอ้อ ! เบ็งเป็นตัวอย่างชื่อนี้นะ !” “เฮาซิเอาจิ้งจี้ บ่แบบว่าอย่าให้เจองชีหะน้ำ ! ช้านี้กะพอแล้ว”

บ้านน้ำว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม พ่อแม่บรรพบุรุษส่วนมากแล้วมีอาชีพทำนา หรือรับจ้างที่ไกล ๆ บ้านมีเวลาอยู่กับครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรมถึงจะยากจนแต่ก็มีข้าวกิน มีข้าวขายถึงไม่รวยแต่ก็ไม่ต้องดิ้นรนมากเหมือนชุมชนแออัด อาหารการกินพอจะหาได้ตามท้องถิ่น ในหมู่บ้านจะรู้จักกันแทนทุกครัวเรือน จะชอบช่วยเหลือมีอะไรก็แบ่งปันกันกินได้ ความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่กดดันเหมือนชุมชนในเมือง ปัจจุบันคนในหมู่บ้านออกไปทำงานโรงงานส่วนมากให้ผู้สูงอายุที่เป็นญาติ (พ่อ-แม่) เลี้ยงดูลูกให้อยู่ที่บ้าน พ่อแม่จะมีเวลาอยู่กับลูกเฉพาะวันหยุด (อาทิตย์) จึงทำให้เด็ก ๆ ที่นี้เรียกปู่ย่า ตายาย เป็น พ่อ แม่ เพราะพ่อแม่จริง ๆ ไม่ค่อยเจอหน้ากัน ออกไปทำงานตอนเช้าตรู่ กลับมาเย็น ๆ (ช่วงที่เด็กกำลังหลับ) จะมีหน้าที่หาเงิน สร้างฐานะ บทบาทของพ่อแม่ต่อการเลี้ยงดูเด็กจึงไม่ค่อยชัดเจนในหลายครอบครัว

ส่วนภาพการเลี้ยงดูเด็กในหมู่บ้านสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม เริ่มมีการเปลี่ยนถ่ายไปตามอิทธิพลสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นปู่ย่า ตายาย พร้อมกับวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เริ่มจะมีการเปลี่ยนแปลงให้เห็น คนรุ่นใหม่ปัจจุบันนี้เริ่มมีการศึกษามากขึ้น อาชีพการงานเริ่มเข้าไปสู่การใช้แรงงาน รับจ้าง ตามโรงงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นโรงงานใกล้บ้าน หรือในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล การรับจ้างตัดอ้อยต่างจังหวัด หรือให้บริการตามบริษัทห้างร้าน งานด้านเกษตรกรรมเริ่มลดน้อยถอยลงกลายเป็นงานของคนสูงอายุ หรือว่าจ้างคนอื่นทำ ข้อมูลข่าวสารเริ่มแพร่หลายทั่วถึงไม่ว่าจะทางวิทยุโทรทัศน์ ข่าวสารการพิมพ์ต่าง ๆ คนรุ่นลูกเริ่มใช้บริการทางสาธารณสุขเพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้จากการคลอดบุตรในปัจจุบันนี้ บ้านน้ำว่าส่วนมากจะคลอดที่โรงพยาบาล ไม่ว่าจะป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ต่างให้เหตุผลว่าการเดินทางสะดวก ยายอุดม 88 ปี ได้ชื่อว่าเป็นหมอดำแยของหมู่บ้าน ทำคลอดให้กับชาวบ้านน้ำว่าและหมู่บ้านใกล้เคียงมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันยายอุดมได้เลิกอาชีพนี้มานาน 10 กว่าปีแล้ว การที่ชาวบ้านเริ่มคลอดบุตรที่อนามัยหรือโรงพยาบาลเป็นข้อบ่งชี้ที่ดีถึงความปลอดภัยของการคลอดและการได้รับข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงดูบุตร” กะไปฝากท้องอยู่โรงพยาบาล หมอกะแนะนำการปฏิบัติตัว การกินอาหาร การเลี้ยงลูก” (นางดา 22 ปี) ดังจะเห็นภาพสะท้อนจากรูปแบบวิถีการอบรมเลี้ยงดูบุตรในบ้านน้ำว่า ถึงแม้ว่าการเลี้ยงดูเด็กจะยังคงอยู่ในมือของปู่ย่า ตายาย เป็นส่วนมาก และปู่ย่า ตายาย มักจะบอกว่า “เลี้ยงตามธรรมชาติ” ตามแบบที่ยายสุนี 58 ปี ว่า “ตีนมากะป้อนข้าว เอานมให้กิน ถ้าบ่กินกะเล่นกัน จิ้งค้อยกิน บางมือกะนอนโดน (น่าน) บางมือกะนอนหน้อย นอนมือละ 3 ถือ ตีนกินนมนอน เข้า บ่าย แลง (เย็น) ก็ไกวเปลให้”

ยายใกล้เที่ยง 67 ปี “เลี้ยงธรรมดาละ กะเลี้ยงไปจั้งชั้นแหละ กะพ่อแม่เลี้ยงเฮามาเฮากะเฮ็ดไปตามพ่อแม่ชั้นแหละ เตี้ยวนี้มันก็ตามสมัยเนาะ บาดสมัยใหม่ชะเจ้าพื้นก็ให้เฮาต้มข้าวให้

หลานกิน บักให้กินนมขวดนมแม่ เพิ่งก็บอกป้อนข้าวได้ตอน 3 เดือนแน่ 4 เดือนแน่ค่อยให้กิน เสาก็เฮ็ดแบบที่คุณหมอเพิ่นบอกนั่นแหละ....”

ยายสอน 42 ปี “หลักการเลี้ยงก็ธรรมดา กะป้อนข้าวสมัยก่อนมันฮันบ่มีนมคือเตี้ยวเนาะ เตี้ยวนี้ก็มีนม มีขนม ต้มข้าว ต้มใส่ผักตำนิ (ตำลึง) ใส่ไข่ ใส่ตับแน่ ใส่หมู ใส่ฟักทอง หลานมีแหว (ฟัน) 2 เล่มยังให้กินข้าวต้มอยู่หย่าน (กลัว) เขากินบ่อ้ม แม่เขาบอกว่าให้กินข้าวต้มยังบ่ยอมให้กินข้าวเม็ด ลูกเขาเนาะเสาก็จะว่าจั่งได้ ตามใจเขาซันแล้ว.....”

จากตัวอย่างข้างต้นก็จะมองภาพได้บ้างว่า เริ่มมีการยอมรับการเปลี่ยนแปลงการเลี้ยงดูเด็กแล้วบ้าง ไม่ว่าจะเป็นชนิดอาหาร หรืออายุที่เริ่มให้อาหารสำหรับเด็ก นอกจากนี้ยังพบว่าศูนย์พัฒนาเด็กหรือโรงเรียนอนุบาลเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนมากเมื่อเด็กเริ่มมีอายุ 3-4 ปี เริ่มจะให้ไปศูนย์พัฒนาเด็ก หรือโรงเรียนอนุบาล ดังจะพบได้จากครอบครัวยายสุณี 58 ปี อยู่กับลูกสาว ลูกเขย มีหลาน 2 คน ดญ.เหมียว อายุ 5 ปี และ ดญ. หม่อน อายุ 5 เดือน ลูกสาวและลูกเขยทำงานที่โรงงาน ยายสุณีจะมีหน้าที่เลี้ยงหลานทั้ง 2 คน หลานสาวคนโตจะไปเรียนอนุบาล แกจะถีบจักรยานไปรับ-ส่ง โดยให้ ดญ.หม่อน หลานคนเล็กขี่มมและให้นอนหลับ บางทีก็ร้องบอกเพื่อนบ้านให้คอยดูแลเวลาที่ ดญ. หม่อนร้องให้ แกจะรีบไปรับมา ยายสุณีบอกว่า “ไม่ค้อยไหวแล้วเลี้ยงหลาน 2 คนสมัยนี้ เสาก็เริ่มเฒ่า เลี้ยงหลานก็คือว่าเมื่อยกว่าเลี้ยงลูก ดีแต่ว่าเตี้ยวนี้มีอนุบาล พอเข้าได้ก็เริ่มเอาไปอนุบาลกัน แถวนี่เขาพากันเอาลูกเอาหลานไปเรียนอนุบาลหมด เขาว่าเอาไปแล้วเด็กน้อยมันฉลาดเต๋ สู้จักความไว สมัยนี้เด็กน้อยมันเก่ง มันฉลาดไว หยอน (เพราะ) มันไปโรงเรียนกันไวนี้ละ.....”

ส่วน ดช. ปลีก อายุ 4 ปี เข้าโรงเรียนอนุบาล ขณะที่ ดญ. ป้อน อายุ 5 เดือน อยู่บ้าน ให้ยายเลี้ยงโดยที่แม่ทำงานโรงงาน พ่อทำนาที่บ้าน ยายประดิษฐ์ 56 ปี เป็นคนเลี้ยงหลานคนเล็กที่บ้าน โดยว่าง ๆ ก็จะทำเสื้อจากกกไหลหญ้าอังกาเป็นอาชีพเสริมของครอบครัวที่บ้าน ขณะนี้ยายกำลังหัดเย็บผ้า ปักเลื่อมอยู่กับญาติ ๆ ที่บ้านน้ำว่า “ตื่นเข้ามายายกะเฮ็ดกับข้าว แม่เขากะนั่งข้าว ยายกะไปใส่บาตรหน้าบ้าน แม่เขากะอาบน้ำไปทำงาน แต่งโตให้หลานคนใหญ่ แล้วก็ส่งขึ้นรถไปโรงเรียน มีรถมารับส่ง เดือนนึง 1,000 บาท พุ้นแหละ ได้ทอน 20 บาท...(980 บาท)”

ครอบครัวบางครอบครัวแม่ไม่ได้ทำงานอยู่บ้านเลี้ยงลูก เมื่อลูกสามารถที่จะเข้าอนุบาลได้ก็เริ่มให้ไปโรงเรียน ดังเช่น ครอบครัวนางเอ 23 ปี ที่บ้านมียายอุดม 88 ปี พ่อและแม่ อายุ 50 กว่าปี ซึ่งไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี นางเอ และสามีซึ่งทำงานที่โรงอวน มีบุตร 2 คน ดญ. บิว 5 ขวบครึ่ง และ ดญ. เบล 2 ขวบ นางเอให้ลูกไปโรงเรียน เช้า ๆ จะปั่นจักรยานพาทั้งบิวและเบลไปโรงเรียน โดยไปส่งบิวและเบล จะไปนั่งเล่นชิงช้าที่โรงเรียนของพี่ แล้วค่อยกลับมาที่บ้าน

โดยความเชื่อมั่นของชาวบ้านว่า การที่เด็กได้ไปโรงเรียนดีกว่าการเลี้ยงอยู่บ้าน โดยให้เหตุผลว่า.....แม่กะว่ามันซิดิกว่ากันอยู่นั้นแหละ ซิมมีความรู้กว่าอยู่กับแม่ดี เอาไปโรงเรียนครูชื้อบรมได้อยู่ตัว อนุบาลกะเก่งแม่ะสู้จักหมดซุ่มนี่ เล่นนารถ แดกแซวซะ....” (ยายวันชาติ 48 ปี)

ประเภทและองค์ประกอบของครอบครัวที่สังเกตพบที่หมู่บ้านน้ำว่า มีดังนี้

1. ครอบครัวเดี่ยว : มีพ่อ แม่ และลูก หรือมี พ่อ-ลูก, แม่-ลูก, พ่อ-แม่ 2 คน
2. ครอบครัวขยายแท้ : มีสมาชิก 3 รุ่นในบ้านตั้งแต่ตายาย/ปู่ย่า/ พ่อแม่ และลูก
3. ครอบครัวขยายเทียม : มีผู้สูงอายุ และหลาน
4. ครอบครัวผสม : มีสมาชิก 3 รุ่น คือผู้สูงอายุ พ่อแม่ ลูก รวมทั้งมีญาติ ๆ อยู่ร่วมด้วย
5. ครอบครัวคนเดียว : คืออยู่คนเดียว พบได้ทั้งที่มีคนแก่อยู่คนเดียว คนโสด ม่าย ที่อยู่คนเดียว
6. อื่น ๆ : บ้านว่าง

ตารางประเภทและองค์ประกอบของครอบครัวของหมู่บ้านน้ำว่า

ประเภทครอบครัว	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	หมายเหตุ
1. ครอบครัวเดี่ยว	122	59.80	
2. ครอบครัวขยายแท้	43	21.08	
3. ครอบครัวขยายเทียม	16	7.85	
4. ครอบครัวผสม	2	0.98	
5. ครอบครัวคนเดียว	15	7.35	
6. อื่น ๆ	6	2.94	
รวม	204	100	

สรุปจากตารางพบว่า จำนวนครอบครัวเดี่ยวมีมากที่สุด 122 หลังคาเรือน (59.8 %) และรองลงมาคือครอบครัวขยาย 43 ครัวเรือน (21.08 %) ครอบครัวเทียม ครอบครัวคนเดียว ตามลำดับ จะพบครอบครัวผสมน้อยมาก ครอบครัวเดียวนั้นต่างจากครอบครัวเดี่ยวที่ชุมชนคนเมือง 4 เพราะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่แตกออกจากครอบครัวขยาย คือมีญาติพี่น้องอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรือใกล้ ๆ กัน และไม่ใช้โดดเดี่ยวเหมือนครอบครัวเดี่ยวที่ชุมชนห้วยรถไฟ 4

ความสัมพันธ์และบรรยากาศในครอบครัว หมู่บ้านน้ำว่าเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม บรรยากาศโดยรวมคือจะสงบเงียบ ตอนกลางวันจะเงียบมากเพราะผู้คนวัยแรงงานส่วนมากจะออกไปทำงานแต่เช้าตรู่ และกลับมาตอนเย็น ๆ มีบางคนที่ทำงานเป็นกะแล้วแต่จะออกไปทำงาน เป็นช่วง ๆ บรรยากาศภายในครอบครัวจะราบเรียบ ปกติไม่ค่อยมีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือขัดแย้งกันมากเหมือนชุมชนแออัดในเมือง ความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกอยู่ในระดับปกติคือไม่ร้ายใส่กัน แต่ก็ไม่ถึงกับดีมาก ทำให้บรรยากาศในครอบครัวเป็นปกติ และจะสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้คือ

1. แบบสามัคคีกลมเกลียว สามารถพบเจอได้ ที่สามัคคีรยาพูดจาดีต่อกัน ทำอะไรด้วยกัน ไม่ขัดแย้งกันเอง และเวลาพูดจาทักทาย ทุกลาน ๆ ก็พูดจาดี ดูแล้วเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ยกตัวอย่างบ้านนางฉลอง 33 ปี ซึ่งมียายขาว 60 ปี เป็นแม่ เป็นครอบครัวขยาย ยายขาวอยู่กับครอบครัวนางฉลองซึ่งมีลูกชาย 2 คน บรรยายกาศในครอบครัวนี้ที่พบคือ ช่วยกันทำงานบ้าน นอกบ้าน แม่จะบอกลูก ๆ จะซื้อฟุ้ง แม่กับลูกสาวทอเสื้อผ้าช่วยกันหลังทำนาเสร็จ สามียางฉลองก็ทำงานนอกบ้าน (ขายไอศกรีม) ตาอยู่บ้านบางวันก็ไปหาปลาแถว ๆ ริมห้วยของหมู่บ้าน เวลาตาไม่สบาย ยายจะพาไปหาหมอ ตากับยายสนใจเอาใจใส่กันและกัน เวลาสนทนากันก็พูดเสริมกันไปไม่มีขัดคอ กัน พูดถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน

2. แบบปกติ ความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลางไม่ถึงกับดีมาก หรือขัดแย้งรุนแรง เป็นบรรยากาศของครอบครัวที่พ่อแม่ออกไปทำงานนอกบ้านไม่ค่อยอยู่บ้าน ญาติผู้สูงอายุ (ปู่ย่า-ตายาย) เลี้ยงหลาน หรือพ่อไปทำงาน แม่อยู่บ้านเลี้ยงลูก ต่างคนก็ต่างทำหน้าที่ของตนไป มีบางครั้งก็ขัดแย้งแต่ไม่รุนแรง เช่น ครอบครัวของนางสุภาพร 46 ปี ลูกชายแต่งงานตั้งแต่เรียนไม่จบ ลูกสะใภ้ก็ยังเรียนหนังสืออยู่ นางสุภาพรเลี้ยงหลานชายอยู่บ้าน รักหลานมาก สามีทำงานภารโรง ความเป็นอยู่ปกติ สามีเป็นคนหารายได้หลักเพราะลูกชายไม่ได้ทำงาน (ชอบชนไก่) แต่ครอบครัวนี้ ก็ไม่ได้มีการทะเลาะเบาะแว้งรุนแรงแต่อย่างใด

3. แบบต่างคนต่างอยู่ พบน้อยมากจะเป็นครอบครัวที่จะทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ถึงจะอยู่บ้านเดียวกัน แต่ก็กินข้าวไม่พร้อมกัน ผู้สูงอายุหุงหากินเอง ออกไปหาฟืนมากินเอง ยกตัวอย่าง นางนิต อายุ 84 ปี ยายข้างบ้านนางจ๊ะ 54 ปี อาศัยอยู่กับลูกสาวและครอบครัว มีบ้านหลังใหญ่ แต่ให้แม่อยู่บ้านเล็ก ๆ ข้างหลัง และหุงหาอาหาร หาฟืนมาทำครัวเอง ทั้ง ๆ ที่บ้านที่อยู่ปัจจุบันใช้เงินจากการขายที่ดินของยายนิต ยายจะญาติห่าง ๆ บางวันสงสารเอากับข้าวเอาอาหารไปให้ยายนิต

4. แบบแตกแยก พบได้น้อยมาก ครอบครัวส่วนใหญ่จะจัดอยู่ในชั้นไม่ปรองดอง มากกว่าแตกแยก เป็นบรรยากาศที่สมาชิกในครอบครัวไม่ปรองดอง มีเรื่องกระทบกระทั่งกันบ่อย ๆ ลูก ๆ หลาน ๆ ไม่ค่อยเชื่อฟังพ่อแม่ ผู้สูงอายุในบ้าน ยกตัวอย่าง ครอบครัวนางบุญปลูก 60 ปี อยู่บ้านเลี้ยงหลานชายเป็นใบ้ ลูกสาว-ลูกเขย ทำงานโรงงาน ลูกชายยังเรียนหนังสืออยู่ เพื่อนบ้านบอกว่าครอบครัวนี้จะไม่ค่อยปรองดองกัน ลูก ๆ ไม่เคารพแม่ ไม่ค่อยเคารพย่าเเกรง ทะเลาะขัดแย้งกับแม่เป็นประจำ

บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

1. การดูแลกิจวัตรประจำวัน

“การเลี้ยงดูเด็กสมัยนี้ต่างจากสมัยก่อน ถ้าใครมีลูกก็เอาลูกไปเห็ดนานา ให้กินนมแล้วก็นอนอุ้มกวพอลหลับเขาก็ลงไปทำนา สมัยนี้ใครมีลูกน้อยก็จะเลี้ยงลูกอยู่กับบ้าน บิให้ไปไหน กะ

ใช้เงินอย่างเดียว จ้างเลี้ยงก็มี บิให้เอาเอาไปนำ หย่านเด็กโดนแดด โดนลม แล้วไม่สบาย” (ยายสัน 61 ปี)

หมู่บ้านน้ำว่า เด็ก ๆ ส่วนมากโดยทั่วไปจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากปู่ย่า ตายาย ที่บ้าน โดยที่พ่อแม่จะไปทำงานนอกบ้าน มีส่วนน้อยที่แม่จะเลี้ยงเอง หรือบางครั้งจะว่าจ้างหรือไหว้วานให้ญาติหรือเพื่อนบ้านมารับลูกหลานไปดูแลให้ที่บ้านตนเองหรือบ้านผู้ดูแล ดังเช่น ยายวันชนะ 48 ปี มีลูกชาย 2 คน แต่งงานและมีหลาน ดญ. อายุ 4 ขวบ ยายวันชนะจะพาหลานมาเลี้ยงที่บ้านยายอรุณ 52 ปี และจะมาเลี้ยงหลานยายอรุณ (ลูกของลูกชาย) ดช. ตาล อายุ 8 เดือน ส่วนนางละไม 40 ปี ก็จะมาที่บ้านยายอรุณเพื่อช่วยเลี้ยงหลานยายอรุณ (ลูกของลูกสาวยายอรุณ) คือ ดญ. ปลายฟ้า และ ดญ. ปอนด์

1.1 การให้อาหาร

การให้อาหารและการเตรียมอาหารสำหรับเด็กในหมู่บ้านน้ำว่า จะพบว่าอาหารสำหรับเด็กเล็กจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลดี พร้อมทั้งพยายามปรับเปลี่ยนที่เรียกว่า “ตามสมัย” คือให้เด็กได้กินนมแม่ทุกคน ยกเว้นในกรณีที่ไม่มีน้ำนมแม่จริง ๆ แม่บางคนที่ต้องไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด แม่กลุ่มนี้ยังต้องเลี้ยงลูกด้วยตนเองให้นมบุตร 2-3 เดือนเป็นอย่างน้อยจึงจะนำบุตรให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูให้ อาหารที่ว่า “ตามสมัย” คือการให้อาหารเสริม “ซีรีแล็ค” ในเด็กเล็ก ๆ จะพบว่าเกือบจะทุกบ้านบอกว่าให้ซีรีแล็ค ดังเช่น ในครอบครัวยายสี่ 50 ปี มีหลานสาวอายุ 3 เดือน ยายสี่เล่าว่า “สมัยคู่มือนี้ เอาอันนี้ อีน้อย ๆ นี้กะเอาข้าวซีรีแล็คนั้นล่ะ ป้อนมัน ต้องป้อนซีรีแล็คแทน ข้าวโอ๊ตแน่ ไปซันแล้ว...”

ครอบครัวนางสุภาพร 46 ปี สามีเป็นนักการภารโรงที่วิทยาลัยแห่งหนึ่งในขอนแก่น ลูกชายนางสุภาพรแต่งงานและมีบุตรอายุ 2 ปี และอายุ 5 เดือน แก่แล้วเกี่ยวกับการเลี้ยงหลานว่า

“ยามมือเข้าแม่มันไปโรงเรียน มันกะป้อนข้าว ต้มข้าวป้อน ต้มข้าว แม่ก็ต้มใส่กล้วยให้กิน พวกแนวอื่นก็ซีให้กินซีรีแล็ค ปู่พื้นซื้อมาให้กิน มันกินบ่ดี แม่กะเลยให้เขา (หยุด) ต้มข้าวใส่หมากอี (ฟักทอง) ใส่หัวแครอทให้กิน ใส่ตับแทน ใส่หมู ใส่ไข่ เอ็ดไปทั่วนั่นแหละเนาะ ใส่พวกผักตำนิน (ตำลึง).....ให้กินนมกินมื่อละ 4 ออนซ์ตั้งแต่น้อย ๆ เตียนนี้มันฮู้ง่ายสบายเลี้ยงน้องโบ๊ท.....”

“ให้นมแม่ลูกกิน พอลูก 3 เดือนก็ป้อนซีรีแล็ค หมอที่ฝากท้องนั่นแหละพื้นบอก....” (นางวิชรา 30 ปี)

ซีรีแล็คจะเป็นอาหารเสริมที่ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำว่ากล่าวถึง หากว่าบ้านใดได้ให้ลูกหลานกินซีรีแล็คดูจะเป็นการปฏิบัติที่ “ตามสมัย” เพราะเป็นสิ่งที่ได้รับรู้ข่าวสารมาว่าเป็นอาหารเสริมที่ดีสำหรับทารก แต่หากถามถึงระยะเวลาที่ให้แก่เด็กจะพบว่า ส่วนใหญ่จะซื้อมาให้เด็กกินเพียง 1 กระป๋อง ต่อจากนั้นก็เริ่มกลับมาให้เป็นข้าวกับกล้วย ข้าวต้มกับหมู ไก่ ตับ ไข่ ผสมผักบ้าง เช่น ผักตำลึง ผักกาด ฟักทอง แครอท ต้มเป็นอาหารจืดหรือทำให้รสชาติอ่อน ๆ ไม่เติมรสจัด แต่บางครั้งหากเพื่อความสะดวกสบาย “โจ๊ก” จะเป็นอาหารที่ครอบครัวจะซื้อหามาให้บุตร

หลานเป็นประจำ หากเมื่ออายุของเด็กเพิ่มมากขึ้นจะชื่อ “จ๊ับ” (ก๊วยจ๊ับญวนเส้นเป็นแปง ต้มใส่กระดูก) และ “เส้น” (ต้มวุ้นเส้นใส่เลือดและไก่/ปีกไก่/ตีนไก่) ให้เด็ก ๆ รับประทานเป็นประจำ

“หลานคนน้อย บางวันก็ทำข้าวต้มให้กิน บางวันก็ซื้อโจ๊กมาให้กิน ยามซื้อซื้อตุ๊กหมู ซื้อเนื้อหมูมาต้มใส่ข้าว แต่ก็เคยให้กินซีร์แล็ค หมอเพื่อนบอกว่า ข้าวกับกล้วยมีประโยชน์กว่าเลยเขาให้ หากโจ๊กซื้อก็บ้อซื้อดู (บอย) เพราะเขาใส่ใส่ผงชูรส.....”(นางสุนี 58 ปี)

ส่วนนมดั่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ส่วนมากเริ่มด้วย “นมแม่” เป็นระยะเวลาหนึ่ง หลังเริ่มให้นมผสมในครอบครัวที่มีฐานะ ดังเช่น ครอบครัวยายอรุณ 52 ปี มีหลายหลายคนได้ให้นางวันชนะและนางละไมมาช่วยเลี้ยงหลาน ๆ “ต้องชงนมกระป๋องให้กิน กินเดือนละ 4 ออนซ์ ยังบ่ต้องให้อีหยังดอก ให้แต่นมชงมันยังน้อยอยู่..... สัก 3-4 เดือนจึงซีให้แนวอื่นเต็ม (เพิ่ม) หมอเพื่อนบอกเขา อบรมเนาะ เพื่อนว่า 3-4 เดือน เลี้ยงลูกผิด 3 เดือนบัดนี้เปลี่ยนเป็น 4 เดือน ตะกี้ น้ำกะให้กินตาจิ้งดำ เตี้ยวันนี้บ่ให้กินเต (โรงพยาบาลสายสัมพันธ์จะให้ทารกแรกเกิดกินนมแม่อย่างเดียว โดยไม่ให้กินอะไรเลย) ตาเหลืองตะกี้กะให้กินน้ำ เตี้ยวันนี้ตาเหลืองกะให้กินแต่นม หมอเพื่อนเฮียนไปหลายบ้อ หลายจั่งได้บู้หมอเพื่อนกะตาย ตะกี้ตาเหลืองเอาน้ำให้ลูกกินกะได้...”(นางวันชนะ 48 ปี)

“.....ตะกี้บ่ได้กินนมกระป๋องเลย กินแต่นมเจ้าของ บ่มีจ๊กเทื่อเลย นมกระป๋องนะใหญ่ก็กินนมเขา ให้บาดใดกะจับใส่เลย.....(นางสี 50 ปี)

ในหมู่บ้านยังพบบางครอบครัวที่ให้เด็กกินนมชั้นหวาน กินน้ำข้าวพบน้อยมาก 2 ครอบครัว ยกตัวอย่าง นางบุญปลุก “เลี้ยงหลานยากกว่าเลี้ยงลูก เพราะเลี้ยงยากหยังหยังดี อ้ายนั้น (คนนั้น) ได้กินนม เคยเห็นบ่หุงข้าวแล้วกะริน น้ำเอามาใส่น้ำตาล ชง ๆ เลี้ยงมาใหญ่ท้อ (เท่า) ชูมื่อนี้ อ้ายนี้ หลานคนนี้ก็ให้กินนมตราหมื่นนมกระป๋อง 7 บาท เตี้ยนี้ฮอด 10 กว่าบาท (นมชั้นหวาน) เขาชงบ่ต้องใส่น้ำตาลเนาะ ขวดนมล้างใส่น้ำยอก ๆ (เขย่า ๆ) แล้วเอาน้ำเทออก ก็ใส่ขวดให้ดูดกินเฮ็ดมาจนฮอด 3 ปี กะยังเป็นคนเท่าชูมื่อนี้ อนามัยล้างแล้วล้างอีก ล้างน้ำเย็น ล้างน้ำฮ้อนปวดหัว”

“สมัยนี้เลี้ยงยากบ่คือตะกี้ สมัยตะกี้กะกินนมแม่แม่นบ่ละ ข้าวเฮากะย้าเอาเต นาง ย้าหมกตองให้กิน เกิดมาให้กินโลด เตี้ยนี้ยาก ยายเลี้ยงหลานชุนนี้แหละ ต้มข้าวแห่นะ กล้วยแห่นะ กะอันนั้นอันนี้ นมคือกัน จักหน้อยก็ต้องกินนมแบบนั้นแบบนี้ เปลี่ยนเป็นอันนี้อันนู่น 3 ปี 4 ปีก็ต้องเปลี่ยน บ่คือเฮาตะกี้เลี้ยงสบายเต๋ายายว่า ยายนี้มีลูก 8 คน กะทันสมัยอยู่ดอกยายฮักบ่ไป ออกนำหมอซื้อซื้อยายอยากอายุคืออยากอายุ หย่าน (กลัว) เห็นเห็นกันเห็นก้อยเจ้าของคิดไป.....หัวเราะ.....”

เมื่อเด็กโตขึ้น นมเริ่มปรับเป็นอาหารเสริม นมที่เด็ก ๆ ในหมู่บ้านกินจะมีหลายชนิด เช่น นมตราวัวแดง นมถั่วเหลือง นมเปรี้ยว โอวัลติน ซึ่งจะพบว่าเด็ก ๆ ส่วนมากจะยังคงได้รับนมเป็นอาหารเสริม

“หลานคนใหญ่ (5 ขวบ) ก่อนไปโรงเรียนกินขนมปัง โอวัลติน แหน่ ลางมื่อก็กินข้าวกับโอวัลติน พ่อเขาซื้อโอวัลตินมาไว้ให้กินชูมื่อ.....”(นางสุนี 58 ปี)

“กินนมโย (นมถั่วเหลือง) มีอะ 3 ขวด ลังหนึ่งซีได้ 4 มีอ (วัน) ลังละ 110 บาท ลูกเขยเคยทำงานเป็ชี่เขากะเอามาลงไว้ให้ ข้าวหลานกับค้อยกิน แต่มักกินนมหลายบ่ค้อยกิน ข้าวดอก กินนมโยมาได้ 5 ปีแล้ว มันว่ามักกินกะซื้อให้กิน ลาง (บาง) คนว่ากิน 2 ปีกะให้เขา (หยุด) ได้แล้ว คือดีแท้กินได้.....” (นางจ๊ะ 54 ปี)

อาหารที่ให้เด็กกินที่หมู่บ้านน้ำวั้นนอกจากอาหารจำพวกนมแล้ว โดยทั่วไปจะเป็นข้าวต้ม ต้มใส่หมู ไก่ ตับ หรือไข่ และอาจเติมผัก : ผักตำลึง ฟักทอง ผักกาดขาด แครอท ข้าว กับต้มแกงจืด อาหารรสอ่อน และจะเป็นพวก “โจ๊ก จีบ เส้น” เป็นอาหารสำเร็จรูปที่ซื้อหามาป้อน ให้เด็กเล็ก ซึ่งจะเป็นอาหารที่เกือบทุกบ้านจะซื้อให้เด็กกิน โดยเหตุผลคือ สะดวก สบาย ราคาถูก (ถุงละ 5 บาท) และเด็ก ๆ ไม่ปฏิเสธ “ป้อนง่าย กินง่าย” เมื่อเด็กเริ่มรับประทาน “ข้าวเม็ด” ซึ่งหมายถึงข้าวสวยหรือข้าวเจ้า ข้าวเหนียว อาหารที่เป็นกับข้าวส่วนมากจะเป็นอาหารรสจืดหรือรสอ่อน ไม่รสจัด แต่เมนูอาหารที่เด็กในหมู่บ้านน้ำวั้นชอบคือ หมูปิ้ง ไก่ปิ้ง ตับปิ้ง หมูทอด ไก่ทอด ทอดไข่ ปลาทอด และส่วนมากหากเป็นอาหารดังกล่าวมักซื้อเป็นอาหารสำเร็จ จะมีบ้างบางส่วนที่เตรียมปรุงเอง “มามา” หรือบะหมี่สำเร็จรูปจะเป็นอาหารชนิดหนึ่งที่ได้รับคามนิยมอย่างมาก สำหรับเด็ก ซึ่งการกินจะมีทั้งแกะถุงกินเลยและนำมาต้มกิน ส่วนอาหารประเภท “ผัก” จะมีเด็กบางส่วนปฏิเสธ ไม่ชอบกินผัก และผลไม้ พบไม่มากนัก

“กะให้กินอาหารธรรมดาเนี้แหละ พวกปิ้งหมู ปิ้งตับ” (นางจ๊ะ 54 ปี)

“เลี้ยงหลานแบบพื้นบ้านเฮานี้แหละ แนวหมอกะบอกพ่อแม่แทน กะเฮาเอา แทนคันแม่เขาบ่เอา แม่เพิ่นให้ซื้อส้มมาให้กินอันนั้น อันนี้ เฮากะซื้อมาให้กิน หมอนั้นแหละแนะนำ แม่กะเลี้ยงแทน แต่ก่อนพวกยายเลี้ยงตามแผนโบราณให้กินข้าวหมกตองแล้วกะแล้วให้กินอิม ๆ หากเลี้ยงหลานแต่น้อยมันกะกินข้าวต้มแม่บ่ละ กะกินข้าวต้มใส่หมู หลังเทื่อ (บางครั้ง) กะไปซื้อ โจ๊กมาให้กินแทน หลังเทื่อกะซื้อตับไก่ให้เขากิน พวกที่เขาปิ้ง ๆ ไข่ ไก่กะมี หมูกะมี เฮากะไปซื้อมา ลางเทื่อแม่มันกะเป็นคนไปซื้อไว้ทำ แม่บ่าเพิ่นไปซื้อกะมี มันก็มักกินเด (ชอบกิน).....” (นาง รัญจวน 71 ปี)

“เลี้ยงหลานกะบ่คือเลี้ยงลูก เลี้ยงหลานเปลืองเงินกว่าเลี้ยงลูก เลี้ยงลูกแนว มันหาได้แม่บ่ละ หาอยู่หากิน บาดนี้มันกะมีแต่เงิน กะซื้อแนวอยู่แนวกินกะมันหลายเนาะ ซื้อกะซื้อ คั้นมันมีปิ้งตับ ปิ้งหมู แม่ใหญ่กะซื้อมาให้หลานมันกิน แม่ใหญ่บ่ได้กินดอก....” (ยายสี 50 ปี)

“ตอนเช้า ๆ บ่มักกินนม ข้าวกะกินช้านั้นแหละ (ไม่มากนัก) มีอเช้านี้กะบ่กิน ให้ไปกินปาห้องโกกับน้ำเต้าหูแล้วกะแล้ว ยามเที่ยงกะซื้อจากตลาดเพิ่นไปรับมาขาย กะมีหมูปิ้ง ปิ้ง ตับไก่เฮานี้แหละ ไม้ละ 5 บาท ไม้ละ 10 ปาห้องโกด้วละ 2 บาท น้ำเต้าหูถุงละ 2 บาท ตอนแลง (เย็น) มีอได้เพิ่นหิวกะกินมีอได้บ่หิวแล้วกะแล้ว มามาแล้วกะแล้ว.....มามากินเรื่อยอยู่ กินเทิงลวก เเทิงบ่ลวก.....บอกว่ามันจะอืดในท้อง โอ้ย ! บอกได้กะบ่ฟังกิน ! มันพากันไปเล่นน้ำกัน (เล่นด้วยกัน) มันกะซื้อปิ่น (แบ่ง) กันกิน ๆ ดิบ เล่น.....พากันกินดิบดิบนั้นแหละหลาย อันเพิ่นกะซื้อเอา แจวเครื่องปรุงใส่ของเพิ่นนั้นแหละ บิบแตกแล้วกะเอาเครื่องปรุงใส่.....(นางสุบิน 40 ปี)

“บ่ค่อยกินผัก มันจะคายทิ้ง ก็เลยบ่บังคับ มันกะกินพวกข้าวกับเนื้อทอด ปลาทอด มันกินอยู่แต่ ตอนน้อย ๆ อยู่ก็กินผักต้มบดสับน้อย ๆ (เล็ก) กินให้อยู่ แต่พอใหญ่จ๊กหนอยบ่กินแล้ว ขนาดผักตำนินยังกินยากเลย..... (นางอุดม 56 ปี)

ยายใกล้เที่ยง 67 ปี หลานสาวอายุ 4 ขวบ เรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็ก..... “ก่ายเตี่ยวกินหยั่งเขากะแล้ว กินมาม่าเขากะซื้อมาเป็นลั้ง ใฝ่อยากกะต้มกิน บ่อยากกะผัดไปชั้นแหล่ว เป็นไข่เป็นหยั่ง ใฝ่อยากกะทอด คั้นเฮ็ดทอดแล้วแต่ใฝ่ซิกิน.....” บ้านนี้ไม่เฉพาะเด็กผู้ใหญ่ก็ชอบกิน มาม่าซื้อมาเป็นกล่องใหญ่

เมื่อเด็กอายุ 4-5 ขวบขึ้นไป อาหารเริ่มใกล้เคียงผู้ใหญ่ รสชาติอาจจะอ่อนกว่าแต่เริ่มกินหลากหลายเพิ่มขึ้น ส้มตำ ขนมะจีน ลาบ ต้ม ต่าง ๆ เด็กเริ่มอยากกินอาหารที่มีรสจัดขึ้น ยกตัวอย่าง

“ส่วนหลายกะซื้อพวกไก่ทอดมาจากตลาดนัด ลางเทือกก็เป็นแกงจืดไปจั้งชั้น ยามเฮาเฮ็ดกะมีแต่แนวทอดไข่ แนวบ้านเฮาบ่มีให้เฮ็ดเนาะ ทอดไข่ ทอดนี้แหล่ว เตี่ยวนี้กินเผ็ดได้ กินตำส้มตำเฮานี้กะเฮาซิดำ บ่ใส่พริกกะบ่เอา ต้องกินนำเฮาเผ็ด ๆ เฮาได้ดูดีให้ต้องกินนำเฮา มีบักพริกหยั่งซิกิน.....” (นางเอ 23 ปี)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า อาหารเด็กเมื่อเริ่มโตจะใกล้เคียงกับอาหารผู้ใหญ่ทั่วไป หากเป็นอาหารที่เตรียมเองในบางครั้งจะตัดอาหารหรือแกงไว้ให้เด็กก่อนที่จะปรุงรสชาติที่เข้มข้นสำหรับผู้ใหญ่ เด็ก ๆ เริ่มจะกินข้าวพร้อม ๆ กับผู้ใหญ่ หรือบางครั้งอาจจัดให้เด็กรับประทานก่อน ซึ่งเวลาในการรับประทานอาหารไม่ค่อยจะเข้มงวดมักจะปล่อยตามความต้องการของเด็ก เด็กหิวเมื่อไรก็จัดหาให้เด็กรับประทาน

1.2 การนอนและการพักผ่อน

ในเด็กเล็ก ๆ จะนอนเป็นเวลาเป็นประจำทุกวัน โดยผู้เลี้ยงดูจะให้กินนมก่อนนอน การนอนส่วนใหญ่จะได้นอนเปล “อู่” กันเกือบทุกคน จะพบการหีบยืม “หลังกอ” ผลัดเปลี่ยนกันใช้ในแต่ละบ้าน อู่ที่ทำด้วยผ้าขาวม้า ผูกปลาย 2 ข้างกับหลักที่ทำจากไม้สามารถยกไปไหนมาไหนได้ เคลื่อนย้ายสะดวก ผู้เลี้ยงดูจะเฝ้าจนเด็กหลับ ก่อนนอนจะให้กินนม เด็กเล็กมักจะนอน 2-3 รอบในเวลากลางวัน ส่วนเด็กโตการนอนจะตามใจเด็กจะนอนหรือไม่นอนขึ้นกับเด็ก ผู้เลี้ยงดูจะสังเกตจากอาการทำทาง เริ่มอแง ง่วงหาวนอน ซึมเสียบ ผู้เลี้ยงดูก็จะอาบน้ำแล้วให้นอน ซึ่งส่วนมากพบว่าเวลาที่เด็กเล็กนอนค่อนข้างจะตรงกันในแต่ละวัน ส่วนเวลาในการนอนของเด็กโต ผู้เลี้ยงดูไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่ากับเด็กเล็ก ๆ ซึ่งจะเข้มงวด ดังตัวอย่าง

นางเอ 23 ปี เลี้ยงลูกสาว 2 คน อายุ 5 ขวบครึ่ง และ 2 ขวบ ให้สัมภาษณ์ว่า “กะเที่ยงประมาณ 4-5 โมงแล้วแต่ ถ้าเขามีหมู (เพื่อน) กะเที่ยงกะบ่ายค้อยนอน ถ้าบ่มีหมูอยู่ผู้เดียว กะ3 โมงเช้ากะนอนแล้ว” ยายัญจวน 71 ปี เลี้ยงหลานอายุ 1 ขวบ 3 เดือน กล่าวว่า “แล้วแต่ชินนอน บ่ว่ามัน มันอยากนอนเอาเองดอก เฮาซิบบังคับมันบ่ได้ดอก เด็กน้อยซุ่มนี่.....บ่ต้องเฝ้าให้ยาก ถ้ามันอยากนอนเฮาเอาใฝ่อู่เอนมให้มันกะนอนโลดแล้ว.....”

“จะพานอนหลังพระตี่ระฆังเพล หลานมันไต่ยีนเสียงตั้ง ๆ ๆ มันจะรู้ว่าต้องนอน เพราะสอนว่าถ้าพระพื้นตีตั้ง ๆ ๆ ต้องนอนนะ ส่วนเวลากินก็กิน 3 มื้อคือกิน กินพร้อมผู้ใหญ่ นั่นล่ะ.....” นั่นคือคำพูดยายอุดม 56 ปี

ส่วนการห่กล่อมพบค่อนข้างน้อย โดยมากใช้วิธีการไกวเปลตลอด อาจจะมีร้องทำเสียงในคอ อ้อ...อ้อ... ทำเสียงสัตว์ เสียงแมว มีน้อยมากที่จะร้องเป็นเพลงกล่อม บางครั้งอาจพบการทำเสียงโดยเคาะพื้น เล่านิทาน หรือหลอกให้เด็กกลัวแล้วเด็กจะหลับ ยกตัวอย่างเช่น นางสุณี 58 ปี เลี้ยงหลานสาว 2 คนอายุ 5 ขวบ และ 5 เดือน “บ่เคยฮ้องเพลงกล่อมจักเทื่อ มีแต่ไกวแสง ๆ (แรง ๆ) ทำเสียงอ้อ...อ้อ...อ้อ... หย่าน (กลัว) หลานตื่น อู่นี้ก็ใช้มาหลายรุ่นแล้ว ยืมของเขามาใช้ บาดของเจ้าของเองกะให้คนอื่นยืมกะไปเลยพื้นกะให้ผู้อื่นยืมต่อต่อไปทางใดแห่นบ่ฮู้...” ส่วนนางแสง 42 ปี เลี้ยงหลาน 2 คนอายุ 1 ขวบ และ 3 ขวบ จะกล่อมหลานนอนโดยการเอาชิ้นสแตนเลสเคาะกับพื้นซีเมนต์ให้มีเสียงตั้ง ไกวเปลแรง ๆ “นอนยาก.....ถ้ามีคนมาแสงนอนยาก ไต่ยีนเสียงแสงนอนยาก ตอนชินนอนกะเอาอันนี้แหละ (ชูขึ้นให้ดู) มาเคาะ.....ตอนหลับก็ต้องไกวตลอด ไม่งั้นก็จะตื่น.....”

“แม่กะเลี้ยงกะฮ้อง (ร้อง) กล่อมอยู่นั้นหละมันบ่นอน ร้องอันเก่า ๆ กะมีไต่ยีนแต่สมัยแม่ แม่กะจื่อ (จำ) เอาฮ้องให้หลานฟัง กะเล่านิทานให้ฟังซีหละ หลังเทื่อกะเว้า หลังเทื่อกะนอนก่อนกะหลับ.....แนวเล่ากะพวกแม่นาคพระโขนง ย่าน (กลัว) บาดนี้กินนอนโลด นอนยาก.....บ่ค้อยนอนเวน (นอนกลางวัน) เด็ก 2 คนนี้.....”

บางครอบครัวใช้วิธีการชู่ นางเพ็ญจันทร์ 63 ปี เลี้ยงหลานชาย “...ไปเอาก้านยมก่อน ใส่ก้านยม (ก้านมะยม) นอนเร็ว ”..... เอาก้านมะยมมาวางไว้ข้าง ๆ หลานชายหลับตาลงพร้อมแล้วว่า “มันม่ก (ชอบ) เปิดไฟนอน บ่ให้ปิด คั่นปิดบ่ยอมนอน.....”

ส่วนการนอนกลางคืนโดยทั่วไปในหมู่บ้านเด็กจะนอนหัวค่ำ ไม่ตีก ดูโทรทัศน์ ดูการ์ตูน แล้วยนอน

“เบ็งทีวีแห่น หลังเทื่อกะหมู่มาเล่นนำแน อันนี้ว่าแต่คำชินอนยามคำชินอนท่ม 2 ท่มชินอนแล้ว บ่นอนตีกะ นอนเร็วคนซีเฮ็ดหยั่งหลาย ๆ กะหย่า ซีเปิดเพลงว่าแต่อยากนอน ชินอนเลย เล่นนำหมู่ได้ดาวเดียวกะนอน” (นางเอ 23 ปี ลูกอายุ 5 ขวบครึ่ง และ 2 ขวบ)

พ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กจะไม่ค่อยเข้มงวดกวดขันกับเวลาที่จะให้เด็กนอน ไม่ว่าจะในช่วงกลางวันหรือกลางคืน โดยมากจะบอกกล่าว เรียก เตือนเมื่อถึงเวลาที่ควรนอนไม่ถึงกับบังคับเข้มงวดจะผ่อนปรนตามใจเด็กเป็นส่วนมาก สำหรับเด็กเล็กเล็กจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลในการนอนมากกว่าเด็กโต

1.3 การทำความสะอาดและการขับถ่าย

การทำความสะอาด การพักผ่อน ผู้เลี้ยงดูให้ความสำคัญในเรื่องการรักษาความสะอาดของร่างกาย เสื้อผ้า ให้เด็ก ๆ อยู่ในระดับปานกลาง เพราะบางบ้านก็ดูแลดี บางบ้านก็จะปล่อยบ้างถ้าเด็กชนมาก ๆ ก็ปล่อยให้ชนก่อนแล้วค่อยทำความสะอาดทีหลัง ยกตัวอย่าง นางสุภาพร (46 ปี) เมื่อเห็นหลานชายเล่นกลิ้งเกลือกกับดิน เสื้อผ้าเลอะเทอะ ก็บ่นเรื่องที่ต้องซักผ้า-

อาบน้ำให้หลานใหม่ ปลอ่ยให้หลานเล่นก่อน แล้วก็อาบน้ำให้ทีหลังเมื่อจะเอาเข้านอน รองเท้า บางครั้งก็ให้ใส่ บางครั้งหลานก็ไม่ยอม ยายสุภาพาก็ไม่เข้มงวดเท่าใดนัก การอาบน้ำ-แต่งตัว เด็ก ๆ ส่วนมากจะมีผู้เลี้ยงดูทำให้ โดยให้เหตุผลจากผู้เลี้ยงก็คือกลัวว่าเด็กจะทำเองได้ไม่สะอาด พอ เด็กทำไม่คล่องเสียเวลา และชอบเล่นน้ำมากกว่าจะอาบน้ำ เพื่อตัดปัญหาผู้เลี้ยงจึงทำให้ชะเลย ยกตัวอย่าง ยายอรุณ 52 ปี เลี้ยงหลาน 2 คน แต่ป่วยจึงว่าจ้างญาติห่าง ๆ มาช่วยเลี้ยงที่บ้าน เมื่อถามถึงเรื่องอาบน้ำ แต่งตัวให้หลานแกบอกว่า “มีแต่ยายอาบน้ำ” “เฮ็ดยายเฮ็ดใให้อยู่ เฮ็ดบ่ทัน เป็น” แต่หลานอยากอาบน้ำเอง “อยากอาบน้ำเองอยู่ มันกะอาบน้ำล่อน (ไม่สะอาด) เนาะมีแต่ยาย นี้แหละอาบน้ำ”

นางเอ (23 ปี) พูดถึงเรื่องการใส่เสื้อผ้า-อาบน้ำ “อันนี้ยังใใส่ให้อยู่จะ ใส่ยัง ทันได้เป็น ใส่กะอยากใใส่ เอาอยู่แต่ยังทันได้เป็น เอาซิเสื้อผ้ามากะใใส่ใให้เป็นแต่กะช่อย”

การขยับถ่ายการเข้าห้องน้ำจะไม่เน้นเรื่องเวลา ไม่ค่อยหัดให้เด็กเข้าเป็นเวลา แต่จะหัดให้เข้าห้องน้ำเอง ล้างเอง หรือผู้เลี้ยงตามเข้าไปล้างให้บ้างมากกว่า นางเอ 23 ปี “อันนี้ ตะก็เข้าห้องน้ำอยู่จะ เห็นหมูป่เข้ากะบ่เข้า ว่าแต่ปวดแต่กะถ้าว่าถ่ายนี้กะบ่มีหมูป่กะบอกแม่ ห้องน้ำ ถ้าเขาบ่พาเข้านี้กะบ่ยอม เขาว่านั้งกับนี้กะบ่ยอม เห็นหมูป่เข้าห้องน้ำกะบ่เข้า”

“ยาม (เมื่อ) มันปวดมันกะชิกแแกเอง ปลอ่ยมันไปเอง ล้างเอง เฮ็ด (ทำ) ได้ตั้ง แต่ปีกลาย (ปีที่แล้ว) ตอน 3 ปี ...” นางบุญปลูก 60 ปี เล่าให้ฟังถึงหลานอายุ 4 ขวบ นาง รัญจวน 71 ปี “เบ็งดู เบ็งพื้นเหยี่ยวแตก (ปัสสาวะรด) แล้ว ถอดกางเกงเร็ว อีหล่าถ่ายนำบ่ (อุจจาระด้วยหรือเปล่า) ถ่ายใใส่กางเกงนำตัวนิ ...”

นางรัญจวนพูดกับหลานอังกอร์ ซึ่งมีอายุ 1 ปี 3 เดือน โดยทำทียายไม่เข้มงวด หรือดูว่าหลานจริงจัง เป็นเพียงเหตุการณ์ปกติและไม่ได้มีความคิดว่าจำเป็นจะต้องฝึกหัดให้ เด็กขยับถ่ายเป็นเวลาแต่อย่างไร ชาวบ้านน่าจะให้ความสำคัญต่อการล้างทำความสะอาดภายหลัง การขยับถ่ายเท่านั้น

ยายสุณี 58 ปี พูดถึงหลานสาวคนโตว่า “บ่บ่อย ๆ เฮ็ดเอง หัด ๆ นั้นกะ 5 ปีบ่บ่ฮ้อง หัดใแต่ปีกลายไปอนุบาล โอ้ย ! บ่แม่นปีกลายไปศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านน้ำว่า จากนั้น จังมาอยู่นี้ ปีหนึ่งกะเลยไปพุ้นปีหนึ่ง กะเริ่มหัดใเฮ็ดเอาเอง”

แต่บางครั้งก็ไม่ฝึกหัดให้เด็กทำเอง ยกตัวอย่างยายอรุณ 52 ปี หลานสาว อายุ 3 ปีครึ่ง แล้วยังเข้าห้องน้ำไม่เป็นแต่บอกเวลาจะเข้าห้องน้ำ “เข้าห้องน้ำกะช่อยตัวเองบ่ได้ ยายมีแต่ว่าชันยามปวดซี้กะ อีแม่ปวดถ่าย ! กะบอก แก้กางเกงกะเข้าไปถ่าย ๆ เสร็จแล้วกะอีแม่ เสร็จแล้ว ยายกะไปล้างใ”

การแปรงฟันส่วนมากจะเริ่มให้แปรงเมื่อฟันขึ้น โดยผู้เลี้ยงดูซื้อแปรงเล็ก ๆ มาให้หัดแปรงตาม แต่ถ้าไม่ได้ผลเด็กไม่ยอมแปรงฟันก็ปลอ่ยตามใจเด็ก เด็กจะเริ่มแปรงฟันจริงจังเมื่อเข้าโรงเรียนครูสอนให้ ยกตัวอย่าง ยายสุบิน 40 ปี ลูกสาวตอนเล็ก ๆ ฟันผุ ต้องพาไป ถอนฟัน (ป.1) เริ่มหัดใแปรงฟันตอนไปโรงเรียน “จะ! ขึ้นไปโรงเรียนพื้นกะพาแปรง” “น้อง ฟาร์มนี้แปรงฟันตั้งแต่อยู่อนุบาล อนุบาลครูพาแปรง พาเฮ็ดคั่นไป (เมื่อไป) โรงเรียน พื้นฮักพา

เฮ็ดดอก ไปโรงเรียนซึ่กะเอาแปรงไปนำ เอายา (สีฟัน) ไปนำ เขากะได้บอก กินข้าวแล้วอาบน้ำ แล้วกะพาเฮ็ด พื้นฮักเฮ็ดของพื้นดอกเด็กน้อยนะ ครูพื้นบอกง่ายกว่าพ่อแม่บอกเด” นางฉลอง 33 ปี “หัดให้แปรงฟันอยู่”

สรุปเรื่องการรักษาความสะอาด-การขับถ่าย ผู้เลี้ยงดูให้ความสำคัญในระดับปานกลาง แต่ดีกว่าชุมชนแออัด ส่วนมากเด็กเล็ก ๆ จะได้รับการเอาใจใส่ดูแลมากกว่า ส่วนเด็กโต ขึ้นมาเดิน-วิ่งได้ เล่นชนตามพื้นดิน ผู้เลี้ยงดูจะปล่อย แล้วก็จัดการทำความสะอาดให้ภายหลัง เมื่อหมดเวลาเล่น (ส่วนมากก่อนนอน) และจะเป็นผู้ทำให้เด็กเองเนื่องจากเห็นว่าเด็กยังเล็ก ยังทำเองไม่ได้ดี ไม่สะอาดพอ ในเรื่องการขับถ่ายจะหัดให้บอกเมื่อต้องการเข้าห้องน้ำ-ห้องส้วม แต่ก็ยังมี ผู้ใหญ่คอยกำกับ ทำความสะอาดให้ด้วย ความสม่ำเสมอ ส่วนเรื่องเวลาของการขับถ่ายนั้นไม่ได้ฝึกให้ขับถ่ายเป็นเวลา

2. การดูแลทางด้านอารมณ์ สังคม

หมู่บ้านน้ำว้ายังมีวิถีการดำเนินชีวิตในลักษณะสังคมเกษตรกรรม หลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว ผู้สูงอายจะอยู่บ้านทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครอบครัว เลี้ยงหลาน ทำงานบ้าน หัตถกรรมในครัวเรือน ทำเสื่อจากไหล-กก ผู้ชายจะสานแหไว้จับปลา เลี้ยงวัว-ควาย ส่วนวัยแรงงานหนุ่มสาวส่วนมากจะออกไปทำงานตามโรงงาน โรงอวน หรืองานอื่น ๆ นอกบ้าน ออกจากบ้านแต่เช้า ตื่นเช้ารีบทำงานบ้าน ทานข้าว แต่งตัวออกไปทำงาน กลับมาเย็น หรือถ้าทำงานล่วงเวลาเป็นกะก็จะเลิกงานดึก ๆ กลับมาลูก ๆ ก็นอนหลับแล้ว จะมีวันหยุดที่อาจจะได้อยู่กับลูกบ้าง ส่วนมากในแต่ละวันเด็กเล็กจะได้อยู่กับปู่ย่า-ตายายมากกว่าพ่อแม่ จากการสัมภาษณ์นางอรุณ อายุ 52 ปี ซึ่งครอบครัวนี้มีอาชีพทำนา อาศัยอยู่กับลูกสาวและลูกชาย มีหลาน 2 คน จะมีนางละไม อายุ 40 ปี มาช่วยเลี้ยงหลานที่บ้านตอนกลางวันพร้อมกับช่วยกันทอเสื่อด้วย “...ผู้พ่อน้องปลายนี้กะซักผ้า ผู้แม่กะล้างชวดนมลูก ล้างถ้วยแล้วกะไปต้้ว ท่อนั้นแหละ (เท่านั้นเอง) แม่เขาอาบน้ำแล้วกะเฮ็ดกับข้าว ผัวซักผ้า แล้วก็พากันกินข้าวแล้วค่อยไป ตอนยามแลง (ตอนเย็น) ผัวพื้นนั้นแหละไปซื้อกับข้าวมา กินกันยามแลง ตาพื้นก็จะนั่งข้าวเป่าไฟกับข้าวก็บ่ค่อยได้เฮ็ดหรือตอนแลงเพราะมาแลงโพดจะไปซื้ออาหารสำเร็จ มากินกะแล้วโลด ถ้าพ่อน้องปลายมือใดมาเวน (มาไม่ค่า) กะมาเฮ็ดกับข้าวกินเอง....”

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ ได้เข้ามามีอิทธิพลในชุมชน “บ้านน้ำว้า” ภาพที่ปรากฏพบว่า พ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้าน ละทิ้งอาชีพเดิมของบ้านคือ “ทำนา” หรือ เกษตรกรรม โดยผู้สูงอายจะเป็นแกนหลักในการทำนา จะได้ลูกหลานมาช่วยบ้างในวันหยุด หรือช่วงว่างจากงานประจำ รายได้จากเกษตรกรรมไม่เพียงพอสำหรับครอบครัว ทุกคนจึงต้องดิ้นรนทำงานอื่นเสริม ผู้ใดมีฝีมือก็ทำจากรสาน ทอผ้าหัตถกรรมต่าง ๆ ไปรับจ้างทั่วไป ทั้งภายในจังหวัด ต่างจังหวัด ทำงานโรงงาน โรงเย็บผ้า ทอผ้า โรงอวน งานบริการตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ นางผุย อายุ 66 ปี “.....คนชุนี้อันนี้ขันบ่หาบได้เต้ ! (คนทุกวันนี้ ถ้าไม่หากก็ไม่ได้) เศรษฐกิจรัดตัวว่บ หนอนค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าชยะ อาหารการกิน คนชุนี้อบ่ค่อยหากินคือตะก็ ตะก็พากันหากินแล้วกะบ่อด ชุนี้อันนี้ต้องหาไว้ซื้อกิน ทุกแนวต้องซื้อหมด คนเขาเลี้ยง

ปู-ปลา แล้วจะจับขึ้นมาขายให้กัน ยามมือแลงมาร์ก็ต้องไปหาซื้อมากิน เขาจะหากินเองน้ำก็บ่หลาย คือแต่เก่า น้ำมีแต่หน้าฝนถึงบ่แห้งมันกะบ่มีหลายคือตะเก่า คนหนุ่มเขาก็ฟ้าวนำหาเงินหาทอง บ่คือโบราณซุ่มเฮ็ดไฮ่เฮ็ดนากะมีแต่พ่อ-แม่ จ้างเขามาเฮ็ดช่วยลูกเดียว นอกนั้นเขาก็ไปเฮ็ดอย่างอื่น เม็ด ชูมื่อนี้กลางเวณบ่ค่อยมีเด็กน้อย เพราะเขาพาไปส่งเขาฝึกเนาะโตว่าบ่ ส่งไปให้ครูฝึกให้พวกแม่ที่เขาไปทำงานโรงอวน โรงเย็บผ้า เขาก็บ่เอาลูกไว้ดอก เขาเอาไปให้ครู เขาพากันมีลูกหน่อย มีคนสองคนเขาก็พอ เขาเอาลูก 2 คน ให้ชুমยาลัยแต่น้อย ๆ พอใหญ่เขาก็เอาไปให้ครูฝึกให้ยามวันหยุดเด็กน้อยค่อยแซวเซ่เต็มเฮื่อน....”

นางบุญปลุก อายุ 60 ปี กล่าวว่า “.....เลี้ยงลูกสมัยก่อนต้องเลี้ยงเองเต้ ไปเฮ็ดไฮ่ชนลูกไปทำนา (ด้วย) บ่ได้ทิ้งลูกไว้แล้วไปเฮ็ดเวียก (ทำงาน) เหมือนตอนนี้นะ สมัยชูมื่อนี้มีแต่พากันทิ้งไว้กับแม่ แล้วกะไปฮอด (ถึง) กรุงทพ คั้นเขาเฮ็ดเวียกไกล ๆ มันกะพอเฮ็ด เฮ็ดมันกะมีโอ (O.T.) กะอย่างมาก 5 ทุ่มออก ลางเทื่อกะ 2 ทุ่มคั้นบ่มีโอ ส่วนมากเป็นวันเสาร์....”

ผลจากความเจริญและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กเปลี่ยนแปลงไป บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบเวลาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยส่วนใหญ่จะเป็นปู่ย่า ตายาย และบทบาทของศูนย์พัฒนาเด็ก โรงเรียนอนุบาลสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนไม่ว่าจะเป็นส่วนของรัฐหรือของเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในหมู่บ้าน “น้ำว่า” เด็กเล็ก จะได้รับการดูแลจากปู่ย่า ตายาย จะให้ความรัก ความเอาใจใส่ดูแลอย่างเต็มที่ ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ คุณตาบุญ..... “ฮักหลานหลายกว่าลูก....คงเป็นธรรมชาติจึงได้แม่นว่าฮักหลานแสง (รักมาก) (ยิ้ม) หลานหย่องหัว (เล่นศึระะ) ก็บ่ว่า ลูกบ่เคย ถ้าบ่เห็นหลานพอคราว (ถ้าไม่เห็นหลาน) ผมนำแล้ว (ตามแล้ว) ได้ฮักฮักมากก็ให้หลาน.....”

“.....ฮักหลานไปไสมาไส (ไปไหนมาไหน) ลูกบ่ให้นำ หลานให้นำ (ให้ไปด้วย) เวลาไปนา หรือว่าเฮ็ดฮักฮัก หลานก็เว้าก็ถามเขาก็ฮัก.....” (ตาใบ 62 ปี)

“.....ฮักหลานหลาย เลี้ยงหลานม่วนหลาย มีส่วนน้อยที่บ่ฮักหลาน ไปนาลงทุ่งเห็นจักจี้ โปม ตักแตน คิดฮอดหลานว่ามันซิกินบ่ ยามลูกบอกขอไปกะบ่ให้ไป หากหลานบอกหลานขอบ่อยากให้ไป ใจมันเกื้ออ่อนก่อนไปก็ไป ไร่คาญมันก็แบกเอา....” (ตาซิ่น 59 ปี)

“.....บ่ตีลูกแต่ตีหลาน ตีตุต ตีบอกตีสอน ชั้นตีก็ปานตบยุ่ง...” (ตาสงกรานต์ 61 ปี)

บรรยากาศ ความรัก ความอบอุ่นที่เด็กได้รับจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย บรรยายภาพภายในครอบครัวมีความสำคัญยิ่งต่อเด็ก เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ที่ดีสำหรับเด็ก ดังนั้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่น้อง ซึ่งอาศัยอยู่รวมกัน พ่อแม่รักใคร่ปรองดองกัน เข้าใจกัน ไกลชิดต่อกัน แสดงออกถึงความสนิทสนม จะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อเด็ก

ลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของหมู่บ้าน “น้ำว่า” ส่วนมากจะเป็นไปแบบ “ปกติ” คือไม่แสดงความรักความรู้สึกออกมาชัดเจน โดยเฉพาะการแสดงความรัก จากการสัมภาษณ์และสังเกตเมื่อซักถาม ไม่ว่าจะป็นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทุกคนรักลูกรักหลานมาก หากจะไม่แสดงออกให้เห็นว่ารัก อาจแสดงออกโดยการอุ้ม หยอกล้อ กอด สัมผัส ลูกศึระะ-หลัง เป็นการ

แสดงออกโดยปกติทั่วไป ซึ่งอาจเป็นลักษณะวัฒนธรรมของไทยที่ถูกอบรมสั่งสอนให้เก็บความรู้สึกสงบเสงี่ยม อย่าแสดงอารมณ์ออกมาให้เห็นชัดเจน หากแต่ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีความรัก เอื้ออาทรต่อกันและกัน ยายบุญปลูก 60 ปี บอกรักหลานมาก” แต่ก็บออยากแสดงให้เห็น เต็มใจจะได้ใจ.....” ซึ่งลักษณะการบอกเล่าเช่นนี้จะปรากฏบ่อยครั้ง แต่จากการสังเกต “ความสนิทสนมใกล้ชิด” ระหว่างเด็กกับแม่หรือยาย จะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ซึ่งส่วนมากในบ้านน่าจะพบว่า เด็ก ๆ จะสนิทสนมใกล้ชิดกับแม่กับยาย ผู้เลี้ยงดูมากกว่าผู้เป็นพ่อ เพราะพ่อนั้นทำงานนอกบ้านเป็นส่วนมาก และการวางตัวของพ่อซึ่งจากการสัมภาษณ์ พ่อจะใกล้ชิดลูกน้อยกว่าแม่ ลูก ๆ จะกลัวพ่อกว่าแม่ที่เลี้ยงที่อุ้มชูมาแต่เล็ก ยกตัวอย่าง ครอบครัวนางแสง 42 ปี ลูก ๆ จะไม่สนิทกับพ่อเพราะพ่อไปทำงานต่างประเทศนาน.....” ลูกชายบ้านนี้ซึบสูงสิงกับพ่อ เว้ากับพ่อ 2-3 คำนั้นแหละ แบบว่าบ่คุ้นเคยมาแต่่น้อย แบบว่าพ่อเขาไปเฮ็ดงานเมืองนอก (ญี่ปุ่น-อิรัก) บ่ค่อยได้เลี้ยงเขาสนิทกับแม่มากกว่า”

แต่ก็มีบางครอบครัวที่มีการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ทุกคนในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ครอบครัวยายขาว 60 ปี และนางฉลอง 33 ปี สมาชิกในบ้านจะอยู่บ้านกันแม่และยายทอเสื่อ ตากก็ทำงานในบ้าน บางครั้งก็ไปหาปลา ย่อมแห-सानแห พ่อนั้นจะไปขายไอศกรีมบางวันก็พาลูกชายไปด้วย เป็นครอบครัวขยายที่ดูอบอุ่นครอบครัวหนึ่ง ส่วนครอบครัวของนางเอ 23 ปี ผู้เป็นพ่อจะไม่ค่อยสนใจลูกสาวทำแต่งงาน พร้อมทั้งกล่าวว่า ตนเองอยากได้ลูกชาย “พ่ออยากได้ลูกชาย ถ้าเป็นผู้ชายนี้ว่าซึบเลี้ยงเองเลย ถ้าได้ผู้ชาย” แสดงให้เห็นค่านิยมของความต้องการมีลูก ผู้ชาย

ถึงอย่างไรก็ตาม การที่เด็กไม่แสดงความสนิทสนมกับพ่อกว่าแม่หรือยาย ก็ไม่ใช่ข้อบ่งชี้ว่า พ่อไม่รักลูก หรือลูกไม่รักพ่อ พ่อและลูกต่างรักกัน และลูกจะเกรงกลัวพ่อกว่าแม่ เนื่องจากพ่อกจะไม่ค่อยได้ใกล้ชิด ไม่ค่อยได้พูดคุยเมื่อพ่อสอน บอกกล่าว หรือแม่แต่ “ดู” ลูกเด็ก ๆ จะเชื่อฟังและเกรงกลัวพ่อกว่าแม่

ความสัมพันธ์กับเครือญาติ เครือข่ายสังคมชุมชน : เนื่องจากบ้านน้ำว่าเป็นสังคมเกษตรกรรม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะกระจายกันออกไปจากครอบครัวเดิม หรือต้นตระกูลไปเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ยังไปมาหาสู่กันภายในชุมชนบ้านน้ำว่าเองและหมู่บ้านรอบนอก มีการติดต่อสัมพันธ์กันมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับ 3 ชุมชน เวลาวางจากการทำนา หน้าแล้งจะพบ แต่ละบ้านพาเด็กไปนั่งเล่นกันเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งก็เป็นญาติ ๆ กันนั่นเอง ยกตัวอย่าง ยายเพ็ญจันทร์ พาหลานชายไปนั่งพูดคุยกันกับยายสุบิน ที่บ้านยายสุภาพร ซึ่งทั้งหมดเป็นญาติกันและให้หลานเล็ก ๆ เล่นกัน โดยผู้ใหญ่ก็ดูแลอยู่ด้วย หรือที่บ้านยายอรุณ มีหลาน 2 คนให้ยายละไมมาเลี้ยงช่วยและยายวันชนะก็มาเลี้ยงหลานอีกคน โดยนำหลานสาวแกมาด้วย บางวันเพื่อนบ้านก็มานั่งสนทนาและร่วมวงรับประทานอาหารกลางวันด้วยกัน ความเป็นอยู่ในสังคมพบว่า มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันแบบญาติพี่น้อง และพาเด็ก ๆ ลูกหลานของตนไปเล่นด้วยกัน จึงทำให้มีการสืบทอด ปลูกฝังค่านิยม ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในเครือญาติสำหรับเด็กไปในตัวด้วย

บางครั้งเวลาที่ติดธุระ ผู้เลี้ยงดูก็สามารถนำเด็กไปฝากเลี้ยงกับญาติ หรือเพื่อนบ้านได้ เวลาจะไปเที่ยวหรือไปไหนก็ไปด้วยกัน เวลามีการจัดงานสังสรรค์ก็จะจัดรวมกันในหมู่ญาติ เพื่อนบ้าน และในชุมชน ซึ่งต่างจากชุมชนเมือง

การอบรมสั่งสอน บ้านนำว่าภาพรวมแล้วการอบรมสั่งสอนจะไม่ปรากฏภาพชัดเจน หรือมีการกำหนดวางแผนในการอบรมสั่งสอนเด็กโดยตรง แต่จะเป็นการสอดแทรกไปในแต่ละช่วงเวลาของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กจะสอนในลักษณะการบอก การห้าม การดู การชู้การตี เมื่อพบเด็กทำผิด โดยไม่อธิบายหรือบอกเหตุผลของการห้าม บอกแค่ “มันไม่ดี” “อย่าทำ” “อย่าดี้อ” “เดี๋ยวตีนะ”

การอบรมสั่งสอนนั้นไม่ได้เน้นเฉพาะผู้ทำหน้าที่ดูแลเท่านั้น แต่เป็นสมาชิกในครอบครัวทุกคนมีส่วนร่วมช่วยกันในการอบรมสั่งสอน ส่วนมากแล้วการอบรมระเบียบวินัย จะไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบที่จริงจังเป็นแบบแผน แต่จะมีการบอกสอนเมื่อเห็นว่าบุตรหลานทำผิด แต่ก็ก็เป็นเพียงแค่บอกว่าอย่าทำเป็นเพียงการห้ามไม่ได้บอกเหตุผลว่าไม่ดี ห้ามเพราะอะไรให้รู้เพียงแต่ว่าไม่ควรทำไม่ดี หรือควรทำอย่างนี้แล้วจะดี แต่ในคำว่ามี ไม่ได้อธิบายว่าอย่างไร

- การมีสัมมาคารวะสอนให้ไหว้-กราบ สวัสดี แต่จะเน้นตอนที่มีการให้สิ่งของมากกว่าให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งเด็กก็ทำตามแต่ไม่มีความหมายของการปฏิบัติเช่นนี้

- ความเกรงใจผู้อื่น ผู้ใหญ่ พาเด็กไปบ้านเพื่อนบ้านแล้วก็เห็นเด็กชนก็จะห้ามไม่ให้ไปทำความเดือดร้อนแก่ข้าวของ ๆ คนอื่น แต่ถ้าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ก็จะมองข้ามไป

- ความเมตตากรุณา ส่วนมากไม่เน้น แต่อาจเห็นชัดเจนในบางกรณี ห้ามรังแกสัตว์ ไม่จับสัตว์มาเล่นเป็นการทรมานสัตว์

- การเอื้อเฟื้อ จะสังเกตพบได้ในเรื่องการแบ่งของเล่นกันระหว่างเพื่อน ญาติ พี่น้อง ส่วนมากแล้วพ่อแม่จะซื้อของเล่นให้ลูก ๆ คนละอัน เพื่อจะได้ไม่ทะเลาะกัน เด็กจะหวงของเล่น แต่พ่อแม่ก็สอนให้แบ่งปันกัน ตัวอย่างดังเช่น ครอบครัวนางเอ อายุ 23 ปี มีลูกสาว 2 คน เวลาซื้อของเล่นก็ต้องซื้อให้ 2 อัน “พี่น้องหวงของ แต่ถ้าเว้าน่าดี ๆ ซื้อมองอยู่จะ ถ้าเว้าผิดใจแทนนี้ บ่ได้เลย เอื้อยกะหวงคือกัน แต่ถ้าซื้อของหยั่งกะให้ได้น่ากัน”

- ซื่อสัตย์ พ่อแม่ผู้อบรมเลี้ยงดูไม่ได้ปลูกฝังอย่างจริงจัง เมื่อเห็นพฤติกรรมเด็กออกไปทางลักขโมยก็เพียงแค่ตักเตือน ภายหลังเด็กทำอีกก็เห็นเป็นเรื่องปกติของเด็ก ดังเช่นครอบครัวยายประดิษฐ์ อายุ 56 ปี เล่าว่า ดช.ปลื้ม หลานชาย อายุ 4 ขวบ ชอบเข้าไปในห้องน้ำเห็นเงินวางอยู่ก็จะหยิบออกมาด้วยทุกที แต่ก็บอกภายหลังว่าเอาเงินมา บางทีไปซื้อขนมแล้วค่อยมาบอกยายหรือตา แต่ก็มีบางครอบครัวที่สั่งสอนลูกหลานได้ลูกหลานเชื่อฟัง เช่น ครอบครัวยายรัญจวน อายุ 71 ปี บอกว่ากฎของบ้านคือ “บอกอยู่ เงินทองนี้ บ่มีเงินชียาย บ่จับบ่บายของคนอื่น บ่มีคนนี้จะชียาย บ่ได้ข่อยเอาเอ้ากะบอกว่าจั่งชั้นแหละ อย่าไปเล่นคนบ่ดีอย่าไปลักเล็กขโมยน้อยเอาของคนเขา ชียายเอาเข้าตาราง กะว่าไปชั้นแหละ”

- รักนวลสงวนตัว เด็กอายุขนาด 0-5 ขวบ ผู้ใหญ่เห็นว่ายังไม่ต้องบอกสอนเรื่องนี้ เพราะเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายสามารถเล่นด้วยกันได้ และยังไม่ต้องบอกให้ระวังตัวมากเด็กยังไม่รู้

เรื่อง จะบอกสอนเมื่อโตขึ้น ดังเช่นครอบครัวยายอรุณ อายุ 52 ปี มีหลานสาวและหลานชายปล่อยเล่นด้วยกัน หลายชายคนโตเป็นคนชนมาก “เห็นแม่มั่นบอกอยู่ ก่อซิบอกหว่าง 2-3 มื้อนั้นมันไปเล่นกับอ้ายตาล ตาลหยิกอีจิมมัน ๆ เลยบอกแม่มั่น ๆ เลยว่าบให้ไปเล่นกับอ้าย ๆ ต้ออ้ายมินบให้ไปอยู่กับยาย”

- ความประหยัดต่อออม พ่อแม่ผู้ปกครองสมัยนี้มีเงินมากขึ้นเนื่องจากมีการทำงานประจำ ทำงานโรงงาน และเห็นว่ายุคสมัยนี้เด็กจะต้องทันสมัย เห็นเพื่อนได้อะไร กินอะไรก็ต้องไม่ให้ลูกหลานน้อยหน้าเป็นการตามใจเด็กมากกว่า เช่น ให้เงินเด็กไปโรงเรียนวันละ 10 บาท กลับมาบ้านก็มาขอพ่อแม่อีก ชื้อของเล่น ชื้อขนมให้กลัวลูกหลานเห็นคนอื่นได้แล้ว สงสารลูกหลานตอนที่ไม่ได้ ไม่มี ดังเช่น ยายอรุณ 52 ปี เล่าถึงหลานสาว ตฤ. ปลายว่า “โฮ้ย! น้องปลายขอเงินบมีกินมีแต่ไปชื้อ โฮ้ย ! รถไปชื้อเอา น้องปลายนี้ซันว่าชื้อแล้วต้องชื้อ เอือนนั้นกะบ่เอา น้องปลายนี้สุดยอดคือกัน พาไปตลาดนัดชื้อของอยู่ตลาดนัด กะบ่เอาซันว่าได้คินมาชื้อบ้านน้ำว่าเอือนนั้นกะได้กลับมาเอาเลย สุดยอด” ตัวอย่าง ยายขาว 60 ปี พูดถึงโกมินหลานชายแก “ใช้เงินเก่งเปลื้องมือละ 10 บาท แม่เอาให้ชื้อแต่ขนมถุงละ 5 นั้นแหละกิน” มีบางครอบครัวที่เป็นหลานสาว สอนให้เป็นคนประหยัด มีกระปุกออมสินให้หยอด โดยพ่อแม่พาหยอดทุกวัน คือครอบครัวนางเอ 23 ปี “ผู้ใหญ่ันันได้จักอยู่ได้หยอดอยู่ มีกระปุกออมสินได้พันแปดร้อย เก้าร้อยอยู่ พ่อกับแม่กะหยอดช่วยแนะะ จนได้ชื้อของกะชื้อจักว่าหยอดทันบ่ทันได้เต็มแม่กะบ่ทันได้แคะ หยอดเทื่อกะหยอด พ่อกับลูกพื้นแหละหยอดได้จักรยานกับโทรทัศน์”

ส่วนเรื่องระเบียบวินัยในชีวิตประจำวัน กิน-นอน-ขับถ่าย ตอนเด็กเล็ก ๆ ยังไม่รู้จักแสดงอาการต่าง ๆ นั้น พ่อแม่ ผู้เลี้ยงจะเป็นคนจัดระเบียบให้ในเรื่องการกิน การนอน การขับถ่าย เช่น กินนมเป็นเวลา ให้นอนเป็นเวลา หัดให้ขับถ่าย แต่พอเด็กโตเริ่มเดินได้ พูดได้ เวลาหิวข้าวพ่อแม่ก็จะสังเกตจากอาการเด็กจะถามถ้าไม่หิวก็ไม่บื้อน ถ้าไม่ง่วงก็ไม่ให้นอน เพราะเหตุผลว่า สิ่งเหล่านี้เด็กจะแสดงออกมาเองถ้าอยากทำอะไร อยากได้อะไร และเห็นว่าส่วนมากก็จะเป็นเวลาเดิมเหมือนทุกวัน ถ้าผิดเวลาไปบ้างก็ไม่เป็นไร

- การกินส่วนมากผู้เลี้ยงดูจะให้เด็กกินก่อนเพราะคิดว่าเด็กคงจะหิวก่อน ถ้าเด็กที่กินเป็นเองก็จะให้กินพร้อมกันกับผู้ใหญ่ ระเบียบวินัยในการกินนั้นเรื่องเวลาถือว่าไม่กำหนดแน่นอน เพราะตัวผู้ใหญ่เอง หิวตอนไหน เสร็จงานแล้วค่อยกิน เด็กร้องไห้จึงสันนิษฐานว่าหิวก็มี ดังครอบครัวยายขาว 60 ปี มีหลานชาย 2 คน อายุ 1 ขวบ และ 6 ขวบ เวลากลางวันจะทอเสื่อกับลูกสาว หลานชายคนเล็กโกเมทอายุ 1 ขวบกว่า ๆ ตื่นนอนมาจะกวางงอแง ยายขาวก็จะบอกนางจลอง อายุ 33 ปี ผู้เป็นแม่โกเมทหาข้าวให้หลานกิน และตัวแกเองก็ยังไม่ได้ทานข้าวเที่ยงเลย ทั้ง ๆ ที่เวลาบ่าย 2 บ่าย 3 แล้ว บางวันโกมินก็หิวข้าวแม่ก็ไม่หาข้าวให้กินตามที่ยายบอก จนเด็กต้องหาเปิดตู้กับข้าวเอาออกมากินเอง

- การนอนเด็กเล็ก ๆ จะนอนเป็นเวลา ผู้เลี้ยงดูเป็นผู้กำหนดให้ ส่วนเด็กโตจะไม่ค่อยบังคับให้เป็นเวลา แล้วแต่เด็กคนไหนบอกได้ แต่บางคนก็จะเลยตามเลย กลางคืนเด็กชอบดูโทรทัศน์ บางคนไปโรงเรียน ตื่นสาย แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้ฝึกให้มีระเบียบหรือกำหนดเวลาการนอนให้

ชัดเจนโดยให้เหตุผลว่า เด็กโตขึ้นจะเรียนรู้เอง หรือเป็นเอง และมองว่าเด็กสมัยนี้บังคับไม่ได้ไม่ฟัง นางเอ อายุ 23 ปี เล่าถึงลูกสาวคนโตอายุ 5 ขวบครึ่งว่า “ได้บอกอยู่จะ เป็นจิ้งจอก เป็นแบบ ผู้ใหญ่นะจะนอนตึก นอนเบิ่งโทรทัศน์นี่จบจนกว่ารายการจบ กะบ่นนอนเฮาบอกกะเวลาท่อนั้นท่อนี้ นอนตื่นมาไปโรงเรียนบ่ยอม ต้องเบิ่งให้ได้” “นอนตึก แมื่ก็บังคับ บ่ว่าให้นอน บอกกะบ่ฟัง” “แต่กะตื่น 2 โมงกะตื่นสายเนาะไปโรงเรียน”

- การขบถวัยเด็กอายุในช่วงนี้ผู้เลี้ยงดูเห็นว่ายังเล็ก การให้เข้าห้องน้ำหัดให้บ้าง แต่ก็เข้าไปทำความสะอาดให้ ส่วนการฝึกขบถวัยเป็นเวลาไม่ได้กำหนด ไม่ได้มีการฝึกการขบถวัย เป็นเวลา ปล่อยตามธรรมชาติเด็ก เด็กจะแสดงอาการความต้องการขบถวัยออกมาเอง บางครั้งก็ ปัสสาวะรดกางเกง อุจจาระใส่กางเกง แต่เด็กโตบางคนยังปัสสาวะรดกางเกงก็มีเพราะไม่มีการหัด ฝึกหัดให้เป็นระเบียบ ยายหรือแม่เมื่อพบเห็นจะมองว่าเป็นสิ่งปกติทั่วไป บางครั้งอาจว่าหรือดุเด็ก บ้างเล็กน้อย ดังตัวอย่างครอบครัวยายเพ็ญจันทร์ 63 ปี เลี้ยงหลานชาย แม่ทำงานโรงงาน พ่อ ทำงานประเทศไต้หวัน หลานชายชื่อ ดช. เมฆ อายุ 2 ขวบครึ่ง ยายบอกว่า ดช.เมฆ ชอบปัสสาวะ รดกางเกง และกลางคืนก็จะรดที่นอนเสมอ ๆ เป็นเรื่องธรรมดาเพราะยังเด็ก ครอบครัว นางสุภาพร อายุ 46 ปี วันหนึ่งหลานชาย ดช.โบ๊ท เห็น ดญ.เอิร์น นั่งอุจจาระบนพื้นหน้าบ้าน โบ๊ทเห็นก็จะทำตามเอิร์นทันที ยายดุก็ไม่ฟัง ยายก็จะบอกว่าปกติเข้าห้องน้ำ แต่เห็นเพื่อนทำก็เลียนแบบเท่านั้นเอง

- การเก็บข้าวของเก็บของเล่น ส่วนมากเกือบทุกบ้านจะทิ้งของเล่นตามพื้นดิน พื้น บ้าน ถ้าเด็กไม่เก็บผู้ใหญ่ก็จะเป็นคนเก็บให้เอง หรือไม่ก็ทิ้งไว้เช่นนั้น บางครอบครัวบอกว่าสอนให้ เป็นระเบียบแต่จากการสังเกตพบว่า การเก็บข้าวของภายในบ้านกลับรก ไม่เป็นระเบียบ ยกตัวอย่าง ครอบครัวยายสุนี 58 ปี บอกว่าแกจะดูแลความสะอาดให้หลานไม่ให้สกปรก “เลี้ยงลูกเลี้ยงเต้าแม่ ชิบให้มันไปเล่น เสื้อผ้าหน้าตาชิให้มันสะอาด บิให้มันสกปรก สะอาดมักสะอาดรักษาความสะอาด ได้ แม่เห็นหลังคนจกกว่าชื่อกู้ตั้งปล่อยลูกหน้าตาชิไปทางใต้นั้น แม่เลี้ยงลูกชิตหน้าล้างหน้าให้มัน ทาแป้งให้มัน อาบน้ำ เสื้อผ้าชิบให้สกปรก....” แต่จากการสังเกตหลานคนโตของยายสุนี (เหมียว) น้ำก็ยังไม่อาบ มีชื่อกู้ชิต สกปรกมอมแมมและภายในบ้านการเก็บข้าวของรกไม่เป็นระเบียบ มีการ วางทิ้งข้าวของระเกะระกะเต็มไปหมด

- การรอคอยควบคุมอารมณ์รู้จักอดทน จะพบว่าใช้วิธีในการที่จะบอกให้เด็กรอ อดอะไร หรือไม่ให้อะไรตามที่เด็กร้องขอ และไม่อธิบายเหตุผลเพราะคิดว่าเด็กยังเล็กคงไม่เข้าใจ มี บางครั้งที่ใช้วิธีการหลอกหรือโกหกเด็ก เช่น พาเด็กไปตลาดเด็กอยากได้ของเล่น แต่พ่อแม่พาไปก็ จะบอกว่า เตี้ยวค้อยมาเอา ไปเอาร้านใหม่ หรือดู ดี ไม่เอาให้ หรือบางคนก็ตามใจซื้อให้เลยก็มี

- การฝึกความรับผิดชอบการช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวส่วนมากจะไม่มอบหมาย เด็กเล็กให้รับผิดชอบทำอะไร เพราะคิดว่าเด็กวัยนี้ยังเล็ก ทำอะไรไม่ได้ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จะต้อง คอยดูแลมากกว่าอาจให้ช่วยทำงานเล็ก ๆ น้อย เช่น เก็บของ หยิบของให้ตามคำสั่ง และเด็กจะเริ่ม ช่วยเหลือตนเองเมื่อได้ไปโรงเรียน เช่น ครอบครัวนางสุบิน อายุ 48 ปี มีหลานสาวอายุ 9 ปี แล้ว

เลี้ยงหลานสาวอายุ 2 ขวบ ชื่อ ดญ. เอิร์น “เลิกมาเพิ่นกะเก็บของเพิ่น เลื่อผ้าเพิ่นกะแช่ไว้ให้แม่ซัก ซักผ้าบ่ทันได้หัดให้ซัก”

“กรอกน้ำหยังแม่กะบ่ใช้ จั่งว่าสมัยนี้มันบ่ใช้ลูกดอก”

“เฮ็ดเอาเองชั้นบอกแล้วมันกะบ่เชื่อคือเก่า บ่ว่าแต่ชินน้อยบ่ว่าแต่ชิใหญ่ มันบ่ทันใจ”

“เฮ็ดบ่เป็น เด็กน้อยชุนีเฮ็ดบ่เป็น เว้นแต่มันชิได้ลูกได้ผิวมาแล้วมันชิหัด เวลาซื้อ แนวนอยากแนวกิน ส่วนมากมีแต่ถุงพลาสติก”

การช่วยเหลือตนเองในเรื่องการอาบน้ำ แต่งตัว แปรงฟัน ส่วนมากมีความเห็นว่าวัย 0-5 ขวบนี้เด็กยังทำเองไม่เป็น อาบน้ำก็มีแต่เล่นน้ำ แต่งตัวได้เฉพาะที่ไม่มีกระดูก รองเท้าใส่ได้แบบรองเท้าแตะ แบบผูกทำไม่ได้ แปรงฟันจะฝึกให้เด็กแปรงฟันเมื่อเริ่มมีฟันขึ้น หรือให้ครูดเมื่อเข้าโรงเรียนอนุบาล (3 ขวบขึ้นไป) ดังตัวอย่างเช่น ครอบครัวนางอรุณ 52 ปี เลี้ยงหลานสาว 2 คน อายุ 2½ ขวบ และ 3½ ขวบขึ้นไป “ยังบ่ทันได้ให้ช่วยเฮ็ดอียังดอก มันน้อยอยู่ เฮ็ดอียังก็บ่ทันเป็น มันยังน้อยอยู่ น้ายายกะอาบให้ ยายเฮ็ดให้เม็ดทาแปง แต่งตัว อียากอาบน้ำเองอยู่มันกะอาบบ่หล่อนเนาะ (ไม่สะอาด) มีแต่ยายนิลอะอาบให้เอง อียากเข้าห้องน้ำกะช่วยตัวเองทันได้ ชั้นยามปวดซิกะ อีแม่ปวดอี กะบอก แก้กางเกงกะเข้าไปถ่าย ถ่ายเสร็จแล้วกะอีแม่แล้วแล้วยายกะไปล้างให้”

ครอบครัวยายจ๊ะ 54 ปี เลี้ยงหลานสาว 2 คน ดญ.น่อน อายุ 5 ขวบ และดญ.นิว อายุ 2 ขวบ “แปรงฟันให้หลานจะแปรงให้ คนใหญ่ฟันข้าวขาว ขาวกว่าน่อง มีบางคนบอกว่าแปรงให้เด็กเฮ็ดหยัง เดี่ยวฟันน้านมก็หลุดหมดมีฟันแท่ก่อนค่อยแปรง แต่ยายว่าถ้าฟันเป็นแมง เด็กน้อยมันชิเจ็บ ก็พยายามสอนให้หัดแปรงอยู่ แต่หากว่ายายก็ชิแปรงช่วย”

นอกจากการอบรมสั่งสอนแล้ว “การเป็นแบบอย่าง” ผู้ใหญ่จะเป็นแบบอย่างทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เด็ก ๆ จะเลียนแบบผู้ใหญ่รอบข้างที่ได้พบเห็นและอาจจะยึดถือเป็นแบบในการปฏิบัติ การที่เด็กจะมีพฤติกรรมที่ดีส่วนใหญ่จะได้มาจากการพบเห็น และได้ยินได้ฟังหมายความว่า เด็กจะต้องมีตัวอย่างที่ดี เพื่อปลูกฝังนิสัยต่อเด็ก การพูดไม่สุภาพ การเตือน การตีโดยใช้อารมณ์ ต่างก็เป็นแบบอย่างที่เด็กได้เห็น โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัวจะเป็นแบบอย่างของเด็ก ๆ ถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่าง ซึ่งเป็นการสร้างนิสัยขึ้นในใจสำหรับเด็ก ดังนั้นทุกคนพึงระลึกเสมอว่าตนเป็นแบบอย่างของลูก การเลียนแบบของเด็กจากผู้ใหญ่ที่น่าเป็นห่วงที่พบในบ้านนี้ว่า คือ พฤติกรรมการดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน ชนไก่ การพูดจาไม่สุภาพ พูดคำหยาบ เช่น ลูกชายยายสุภาพร 46 ปี ชอบเลี้ยงไก่ชน ยายสุภาพรบอกว่า เลี้ยงไว้ชน ถ้าชนะราคาก็จะเพิ่มมีคนมาซื้อราคาตัวละ 500-600 บาท ลูกชายจะเอาไปชน หลานชาย ดช.โบ๊ท ก็จะชอบอุ้มไก่ตัวเล็ก ๆ มาอยู่กับตัวไม่ยอมปล่อย และเอาไปตีกับไก่ตัวอื่น ยายจะบอกก็ไม่เชื่อฟัง เวลาพ่อจะไปก็ร้องตาม การชนไก่เป็นที่นิยมมากในบ้านนี้ว่ามีกรวางเงินเดิมพันด้วย ส่วนการดื่มสุรา ผู้ใหญ่จะดื่มสุราตามงานต่าง ๆ เด็ก ๆ จะอยู่ในงานด้วย บางครั้งพบว่า เด็กเลียนแบบการดื่มสุราจากการดื่มน้ำหวานแล้วทำท่าเมา ผู้ดูแลจะมองเป็นเรื่องขบขันเป็นความน่ารักของเด็ก การพูดจาไม่สุภาพ พูดคำหยาบ ท่าท้อจะพบได้เป็นประจำ

การลงโทษเด็ก จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า เมื่อเด็กคือ ชน บอกแล้วไม่เชื่อ ฟัง ผู้เลี้ยงดูจะดู พุดห้ามปราม บางครั้งอาจจะไปจับเด็กไว้ไม่ให้ทำ การลงโทษที่พบอาจมีการตี การชู้ และอายุที่เริ่มจะลงโทษคือประมาณ 1-2 ขวบ และโดยมากจะใช้มือตีไม่รุนแรง ยายจะ 54 ปี “บอกแล้วถ้าบ่เชื่อก็ตี” “เริ่มตีก็จักอายุปีสองปี 3 ปีโน่นละ บอกบ่ฟังก็หน้าโลด เอามือตีบ่ได้เอา แนวนอนตีหรือก หยานมันเจ็บ ถ้าแนวบ่ตีก็บอกก็สอนเอา” นางสอน 42 ปี

ตาหนูใบ : ต่ำตีก็บ่เข็ด ลับหลังก็เอาคือเก่า ทำท่าตีแน่แต่ถ้าตีก็ตีไม่เจ็บ ไม่เคยตีลูก แต่ ลูกหลานในความบอกความสอน บ่แม่นหยานด้วยเสดด้วยไม้ เลี้ยงหลานด้วยความรัก บอกสอนถ้าไผ่คือ ตาชิบรักเด่ ไผ่คือไผ่ชนชิบให้นอนนำ ต้องเอาวิธีนี้ บ่ตี แต่หากเหลียวเบ็งเขาหากหลบ ลูกนี้ทำผิดห้ามอย่านะซีมือใส่ก็หลบบ่ตี

ตาบุญเฮ้า : ถ้าเหลือบ่ากว่าแรงก็ต้องตี ตีนี่ตีให้มีมานะ หลานกับลูกมาเลี้ยงผิดกว่ากัน หลาย ชั้นชิตีคิดหลายกว่าลูก สนุกครับสนุก หลานด่าปานหมอล่าตลก (หัวเราะ)

ตาโสม : ถ้าตีบ่ตีหัวเด่ ชิตีขา ชั้นชิตีคิดหลายกว่าลูก

ตาชื่น : หลานดื้อเกินลูกอยู่ แต่หากม่วน ๆ หลายอยู่ ขนาดมันว่าจั้งซี ม่วนจั้งได้ตา ? แม่นดูหนังจั้งได้ม่วนคือกัน เป็นการสนุกสนานไป สนุกเวลาหลานพูดแต่ละ ลำคอ แม่นหมอล่าตลก

ตาบุญหลาย : ตีลูกตีได้อยู่ ตีหลานนี้คิดน่าบัดนี้ หลานเล่นหัวซีบ่า แต่ลูกบ่เล่นเด่ หลานมา เล่นหัวอย่างนี้ว่าจั้งได้บ่ ? ก็ว่าแรงดี (หัวเราะ) ตีบ่ค่อยตีหลาน หลานบางคน ก็อู้จักความ เป็นนาคคน

การชู้จะใช้วิธีหลอกให้เด็กกลัว หรือไม่พอใจเพื่อจะหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

ตาบุญหลาย : ตัวไปหัวทะเล แนวนมันชิหยาน มันหยานแนวไตก็ตัวแนวนั้น เฮ็ดไปแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้าชื่อ ๆ เด็กน้อยบ่มีหยานมีกล้วดอก

ตาโสม : หลานดื้อหลาย เวลาส่งหลานไปอยู่กับพ่อแม่เขา ชูไว้ว่าถ้ามึงดื้อ พ่อแม่ชื้อเอา ไปปล่อยคลองไผ่ ชังไว้บ่ให้กินข้าวกินน้ำ เด็กก็ตีชื่น

ตาชื่น : หลานผมมันดื้ออ้อสิ อ้างอิง เล่านิทานไป แต่เด็กน้อยมันก็ว่าปู่ผีบ้า ปู่หัวควย ปู่ก็ว่าบักหล่าว่าผู้เฒ่ามันบาป บางทีหมูกี่ช่วยเหยช่วยเสริมมัน ตาบุญหลาย แห่งมักหยอก เวลามันว่า บางทีก็เอาไม่ไหวเหมือนกัน

ตาหนูใบ : ถ้าหลานไม่ดื้อก็ให้รางวัลแทน ตั้วว่าผู้ใดคือชื้อให้ผู้อื่นเอาไป ความจริงการชู้ไม่ ค่อยได้ผล แต่ใช้แทนอย่างอื่นดีกว่า เด็กน้อยดื้อหลายก็ต้องตี

นางบุญเลี้ยง อายุ 60 ปี เมื่อหลานพูดแล้วไม่เชื่อ บางครั้งก็ชู้บอกว่าช่างมา เพราะ เคยเห็นคนเอาช่างมาที่หมู่บ้านแล้วเด็กกลัว ส่วนนางสอน อายุ 42 ปี จะใช้วิธีการชู้ว่า “พ่อมันมา เพราะมันกลัวพ่อ” แต่การชู้โดยการหลอกเด็กนั้น ชาวบ้านบอกว่า โตขึ้นเด็กก็จะรู้อเองว่าเป็นเรื่อง หลอกไม่ใช่เรื่องจริง จึงคิดว่าไม่มีผลเสียใดต่อเด็ก

3. การดูแลสุขภาพ

การดูแลรักษาสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยในบ้านน้ำว่าพบว่า มีการใช้บริการสถานบริการในทุกระดับ คือตั้งแต่ระดับพื้นบ้าน (หมอเป่า-หมอรากไม้) ร้านขายยา อสม. ที่เปิดร้านขายยาในหมู่บ้าน สถานีอนามัย โรงพยาบาล และคลินิก แต่เด็ก ๆ เมื่อไม่สบายมากผู้เลี้ยงดูจะพาไปคลินิกมากกว่าที่อื่น บางครอบครัวมีคลินิก-หมอประจำ หรือบางครอบครัวก็พาไปโรงพยาบาล เช่น นางวันชนะ อายุ 48 ปี บอกว่า เวลาไม่สบาย “อยู่โรงพยาบาลศูนย์เฮนั่นแหละ” สถานีอนามัย “ไปอนามัยกะไปเดี๋ยวนี้อะมีหมอใหญ่ ชุมเบาหวานเพิ่นกะไปหมอนัดอนามัย ฉีดวัคซีน อสม. กะมาหยอดหยิ่งประกาศหยิ่ง ชุมซังน้ำหนัก ชุม อสม. นั้นแหละ....” หมอพื้นบ้านจะมีน้อย เด็กจะพาไปหาหมอแผนปัจจุบัน ส่วนผู้ใหญ่บางคนถ้าเป็นอะไรเป็นไข้ บางครั้งก็ให้หมอ ดู หมอธรรมดูให้ว่าเป็นอะไรและก็แก้ตามนั้น รับประทานมากินก็ยังคงมีให้ปรากฏอยู่บ้าง

ส่วนการป้องกันโรคจะพบว่า เด็กเล็กจะได้รับวัคซีนป้องกันโรคตามกำหนด เนื่องจากในปัจจุบันแม่จะคลอดที่โรงพยาบาล อาจเป็นที่โรงพยาบาลอำเภอ โรงพยาบาลจังหวัด โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย หรือศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ ดังนั้น ทุกคนจะรับทราบและให้ความสำคัญกับการนำลูกหลานไปรับวัคซีน

4. การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านสติปัญญา

ความสำคัญที่ผู้ใหญ่ให้ด้านสติปัญญา ส่วนมากแล้วจะให้ความสำคัญ เด็ก ๆ ที่นี้จะเข้าเรียนอนุบาลเมื่ออายุครบเกณฑ์ (ประมาณ 3 ขวบขึ้นไป) เพราะมีสถานเลี้ยงเด็กทั้งเอกชน รัฐบาล ที่โรงเรียนของชุมชนรับระดับอนุบาล (4 ขวบ-5 ขวบ) อยู่ใกล้บ้าน ค่าใช้จ่ายไม่สูง บางครอบครัวก็อยากให้เด็ก ๆ ของตนได้เข้าเรียนในที่ดี ๆ มีชื่อเสียงก็ยอมเสียเงินเพิ่มขึ้น บางครอบครัวให้ความสนใจดูแลเด็ก สอนการบ้านเด็กช่วงเวลาเย็นหลังจากดูโทรทัศน์ เช่น นางเอ 23 ปี จะให้รับทำการบ้านก่อนไปเล่น “การบ้านเฮ็ดอยู่จะ เลิกมานี้ซีฟ้าวเฮ็ด ๆ แล้วจึงไปเล่นนำหมู่ เดี๋ยวนี้อกลับมาจากเล่นพุ้นแหละ ดิกจั่งเฮ็ด กับคินมาจั่งคุมให้เฮ็ดจะ” ส่วนนางสุนี 58 ปี ภูมิใจมากที่หลานเรียนดี อยู่อนุบาลเขียนตัวอักษร ตัวเลขได้ วันหนึ่งขณะที่ผู้วิจัยไปสนทนา-สัมภาษณ์ที่บ้านหลานสาวไม่ได้ไปโรงเรียนจึงให้หลานสาวเอาสมุดมาหัดเขียน ก-ฮ และหัดเขียนเลข ยายถามหาสมุดไม่เจอจึงให้เงินหลานสาวไปซื้อสมุดมาหัดเขียน หลานสาวปฏิบัติตามโดยดี ภายหลังจากหัดเขียนยายจะอนุญาตให้วาดรูป ซึ่งยายภูมิใจหลานสาวมาก ครอบครัวส่วนน้อยที่ไม่ได้ให้ลูกหลานไปศูนย์พัฒนาเด็ก หรือโรงเรียนอนุบาล ยกตัวอย่างเช่น นางเพ็ญจันทร์ 63 ปี ที่ฐานะค่อนข้างยากจนให้หลานชายเข้าเรียนเมื่ออายุครบเกณฑ์ ป.1 (7 ปี) และจากการสังเกตพบว่า นางเพ็ญจันทร์ไม่ให้ความสำคัญหรือเอาใจใส่เกี่ยวกับการเข้าเรียนหรือกิจกรรมการส่งเสริม

กิจกรรมหรือสื่อที่ส่งเสริมด้านสติปัญญา ผู้เลี้ยงดูจะใช้วิธีการบอก การสอน ฝึกหัดให้เด็ก บางคนก็ซื้อหนังสือสมุดมาให้เด็กหัดทำ เช่น ยายจ๊ะ 54 ปี หลานสาวยังไม่เข้าเรียนอนุบาล แต่ก็ซื้อพวกสมุดระบายภาพ หัดเขียนมาให้แล้ว “มันชอบร้องเพลงกับเขียน แม่มันซื้อมาให้แต่ตลาด” “มีแม่ซื้อมาให้ ยายซื้อให้ บ่แมนซิได้ 30 เล่มแล้วตีไปยามใต้ซื้อมา แต่เล่มละ 20 นะ” “แม่ไปกะซื้อพวกนิทานอยู่ตลาดนัด แม่ไปมันกะซื้อมามันอยากได้” ผู้เลี้ยงดูจะหาสื่อหาอุปกรณ์

มาช่วยในการเพิ่มพูนทักษะด้านนี้ ยายสุณี 58 ปี ที่บ้านมีตัวต่อหลายอันเป็นของเล่นของหลานสาว พ่อเขาจะซื้อหนังสือเขียนมาให้เขียน มีสมุดให้มาระบายสี เก่งเต๋ ครูเฟิ่นกะว่าเก่งกว่าหนู” กล่าวถึง หลานคนเล็กอายุ 5 เดือน “ของเล่นพื้นกำลังชาว (คว่า) หว่างหนึ่งก็เล่นอันนี้ ให้อนกะเล่น กระทบแป้ง” ส่วนนางวัชรา 30 ปี จะจัดหาดินสอมาให้ลูกนั่งวาดการ์ตูนตัวโตของญี่ปุ่น ของเล่น เด็กที่พบเด็กผู้หญิงจะเป็นตุ๊กตา เด็กผู้ชายจะเป็นรถยนต์ หุ่นยนต์ ปืน ฯลฯ

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของผู้เลี้ยงต่อเด็กในด้านนี้ มีการ สนับสนุนส่งเสริมเด็ก และยังพบอีกว่าผู้ใหญ่ส่วนมากจะชื่นชมกับเด็กของตนที่เรียนเก่ง อ่าน ออก เขียนได้เร็วกว่าคนอื่น เป็นที่ภูมิใจภูมิใจ และถือว่าการเลี้ยงดูประสบความสำเร็จไปแล้วขั้นหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลของสื่อต่อเด็ก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เกมส์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ เนื่องจากปัจจุบันการรับรู้ข่าวสารบันเทิงต่าง ๆ มีในหลายรูปแบบ ที่บ้านน้ำว่าเด็ก ๆ จะชอบดูโทรทัศน์กันมาก บางคนนอนตึก จนตื่นไปโรงเรียนสาย แม่ปลุก เช่น ลูกสาวนางเอ เป็นต้น “กะบังคับ อยู่แต่กะตื่น 2 โมงกะสายเนาะ ไปโรงเรียน” บางคนก็ติดดูทีวี จนไม่อยากทำการบ้าน แม่ต้อง บังคับ การดูโทรทัศน์จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า การพูดคุยหรือสอนจากเหตุการณ์ในโทรทัศน์ค่อนข้างน้อย ส่วนมากมุ่งเน้นเป็นการบันเทิง แต่ที่นี้ไม่ค่อยพบเครื่องเล่น VCD คาราโอเกะ มากเท่าที่ชุมชนแออัด แต่ก็ยังมีบ้านยายรัฐจวนหลานสาวอายุ 8 ขวบ จะเป็นคนเปิดให้ยายดูเสมอ เพราะยายเปิดไม่ได้ บางทีหลานแกก็จะเอากล้องถ่ายวีดีโอเล็ก ๆ ของพ่อที่ซื้อมาจากกรุงเทพฯ ไป ถ่ายตามงานต่าง ๆ ที่จัด แกภูมิใจในความเฉลียวฉลาดของหลานมาก เด็กบางคนก็ชอบร้องเพลง ตามทีวี เพลงที่ฮิตที่หลานยายสุภาพชอบร้องคือ “มอร์เตอร์ไซด์ฮ้าง” ว่าแล้วหลานแกก็คว่ากั้งไม้ มาทำเป็นไมค์ แล้วร้องเพลงโชว์ ยายปลื้มหลานมากที่กล้าแสดงออก และหลานยังชอบดูฟุตบอล (ต่างชาติ) กับผู้เป็นพ่อด้วย (พนันบอล) ดูศึก จำชื่อนักฟุตบอลได้เกือบหมด ยายจะเป็นคนถาม โดยบอกเบอร์เสื้อและถามว่าใครหลานก็จะบอกชื่อนักฟุตบอลคนนั้น เมื่อตอบถูกยายก็จะชื่นชมว่า เก่ง และหลานชอบเตะฟุตบอลมา บางครั้งก็เอาเตะกร้อมาเตะเล่นคนเดียว ส่วนลูกสาวนางเอ อายุ 5 ขวบ ชอบร้องเพลง “อ๊วย ! มีกร้อเพลงเต็น ถ้าเห็นแบบโนทีวี เขาใส่ชุดสวย ๆ นี้ แม่ซื้อชุดนี้ให้ แหน่เต๋อ ! ซิมักแต่งโตแบบใส่ชุดฟ้อน ว่าแต่เปิดทีวีชื้ออาหละ หาเสื้อผ้ามามาใส่เต็นฟ้อนมักไปจั้งชั้น” “แกกะเต็นไปชั้นแหละ ผู้เดียวใส่หน้ากระจก (ทำตามพี่สาว อายุ 5 ขวบ) บางคนตั้งชื่อหลานตาม ชื่อนางเอกละคร ยายรัฐจวน หลานชื่ออังกอร์ ตามละครทีวีที่ตั้งชื่อนั้น

บทบาทของครู-ศูนย์เลี้ยงเด็กที่มีต่อเด็กจากการสัมภาษณ์ ผู้ปกครองส่วนใหญ่คิดว่า เด็กที่ได้เข้าโรงเรียนหรือเข้าศูนย์เลี้ยงเด็กมา จะมีความประพฤติดีขึ้น มีการทำการบ้าน อ่านหนังสือ ได้แปรงฟัน เด็กจะเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูมากกว่าพ่อแม่ ยายไกล้เที่ยง 67 ปี กล่าวว่า “ดีกะฮู้จัก ความ มาฮอดกะสวัสดิ” “อยู่บ้านสอนอยู่สอนมันกะบ่คือสอนเนาะ ลงรถมากะสวัสดิคุณครูสวัสดิ โขเฟอร์ คันมาจั้งซี้กะสวัสดิยา....” ยายซิมก็สนับสนุนคำพูดยายไกล้เที่ยง เพราะเห็นว่าเด็กไปโรงเรียนมาความประพฤติดีขึ้น “เอาไปจ้างเลี้ยงกะโคอยู่ เพราะเด็กน้อยจะดีขึ้น มีความรู้ฮู้จักความไป กว่าเก่า” ยายสุบิน ลูกสาวเข้าโรงเรียนแล้วจะเอาเรื่องราวต่าง ๆ มาบอกมาสอนแม่ด้วย “น้อง ฟาร์มนี้แปรงฟันตั้งแต่อยู่อนุบาล อนุบาลครูพาแปรง พาเฮ็ดขึ้นไปโรงเรียนพื้นฮักพาเฮ็ดดอก ไป

โรงเรียนชี้กะเอาแปรงไผ่เอาไปนำ เขากะได้บอก กินข้าวแล้ว อาบน้ำแล้วกะพาเห็ดพื้นหักเห็ดของพื้นดอกเด็กน้อยนะ ครูเพิ่นบอกว่ายกว่าพ่อแม่บอกเด่” “อันมาพื้นหักบอกโลดดอกว่า อันครูบอก เห็ดปิ่นเห็ดนี้เด้อแม่” “โอย ! ปืดแต่แนวบอกแต่แนวเว้า”

เด็ก ๆ จะเชื่อฟังคุณครูมากมีอะไรก็จะอ้างว่า ยายไกลเที่ยงบอกว่าหลานสาวอยากให้เล่านิทานเหมือนครูเล่าให้ฟัง....” เอ้า! แม่เว้านิทาน ครูบอกเพิ่นเว้านิทาน อันนั้น อันนี้ได้แม่ เด็กเลี้ยงแกะ มิงซิเป็นเด็กเลี้ยงแกะติ ยายว่า คั้นยายว่าซันนะ แม่จันทร์กะเว้าตัว! เว้านิทาน เฮากะเว้านิทาน” การที่จะหัดให้เด็กทำอะไรนั้นจะถือเอาว่าต้องหัดให้ก่อนเด็กไปโรงเรียน หรือไปโรงเรียนมา จะเริ่มทำเป็นจะรู้เรื่อง ยายวันชนะบอกว่าหลานน่าจะรู้เรื่องอะไรมาขึ้นตอนไปโรงเรียนแล้ว” “กะซิเริ่มเข้ากะซิรู้เรื่องอยู่ตัว! ครูเพิ่นกะชิสอนดีอยู่ดี! และเห็นว่าพาไปเรียนดีกว่าเลี้ยงเองอยู่บ้าน “โอย ! แม่กะว่าไปโรงเรียนพุ้นแหละ ดีแม่! กับเฮามันบ่ค่อยย่านปานใด กับครูมันมีระเบียบตัว!.....”

5. การดูแลเพื่อส่งเสริมด้านศีลธรรม จริยธรรม

การส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สำหรับเด็ก ๆ ในบ้านน้ำว่าที่ปรากฏเห็นเด่นชัดอันสืบเนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุเป็นผู้เลี้ยงดูเด็ก คือการพาเด็กไปวัด พาไป “จังหัน “ “เลี้ยงเพล” บางครอบครัวไปทุกวัน บางครอบครัวไปทุกวันพระ และส่วนมากจะพาลูกหลานไปด้วย ถึงแม้ว่าการ “พาไปวัดด้วย” ไม่ได้ถ่ายทอดปลูกฝังด้วยวาจาโดยตรง แต่พฤติกรรมการปฏิบัติของยาย หรือแม่ นั้น จะเป็นแม่แบบแม่พิมพ์ที่เด็กจะได้รับการหล่อหลอมซึมซับ เป็นการปลูกฝังความดีงามของพุทธศาสนา

นอกจากการไปวัด ยังมีกิจกรรมทางศาสนา คือ การทำบุญตักบาตร การร่วม “งานบุญ” ต่าง ๆ ที่วัด การสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน ดังที่พบตัวอย่างจากครอบครัวยายบุญปลูก 60 ปี จะพาลานชายวัย 4 ขวบไปวัดด้วยทุกวัน ครอบครัวยายเพ็ญจันทร์ 63 ปี จะพาลานชายวัย 2 ขวบครึ่งไปวัด ส่วนยายรัญจวน 71 ปี มีหลานสาว 2 คน อายุ 1 ขวบ 3 เดือน และ 8 ขวบ ถึงแม้ว่าจะไปวัดไม่ได้ เนื่องจากเป็นงูสวัด หมอพื้นบ้านห้ามเข้าวัดจนกว่าจะหาย ยายรัญจวนจะให้หลานสาววัย 8 ขวบ เอาปิ่นโตไปวัดแทน พร้อมกล่าวว่า “ยายสอนให้สวดมนต์ไหว้พระ ยายนี้ให้มันไปไหว้พระไปวัดตั้งแต่อนุบาล ไหว้ปู่ (สามียายที่เสียชีวิตไปแล้ว) คนน้อยหากมีไผ่ไปนำก็เอาไปนำ ตอนนียายอุ้มบัวหว คู้มือวันเสาร์-อาทิตย์มันกะไปผู้เดียวไปไหว้พระ ไหว้ปู่ บางทีกะไปกับยาย....”

การสอนให้เป็น “คนดี” ของชาวบ้าน “น้ำว่า” จากการสัมภาษณ์พบว่า มีความเห็นให้หลายมุมมองดังนี้

“คนดีคือ คนคิดถึงบุญคุณพ่อแม่เพิ่น คั้นผู้ใดที่มบุญคุณพ่อแม่แล้วจะบ่เจริญ บ่สูงบ่เฮือง แม่ตั้งแต่ผัวตายแม่ไปหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) แม่กะเอ็นพ่อแม่เด่ก่อนเอ็นผัว.....” (นางสนธิ 58 ปี) “อยากให้เขาเป็นคนดี ขยัน มีความรู้ มานะอดทนนี่ละ ให้เรียนหนังสือได้เป็นเจ้าของนายคน....” ยายรัญจวน 71 ปี

ยายขาว อายุ 60 ปี บอกว่า “คนดีก็คือคนบ่ไปหาฆ่าคน อยู่เฮือนเบ็งหนังสือเฮ็ด การเฮ็ดงาน ช่วยพ่อ ช่วยแม่ชี้แหละ” “บ่ลักขโมย บ่ด่าว่า บ่ตัว (โกหก) พ่อบ่ตัวแม่ ตั้งใจ ชยัน เรียน เชื่อฟังพ่อแม่....” ยายสิ้น 61 ปี

“บ่เฮ็ดแวนั้นแวนี่เดบ่ไปติดยาเสพติด บ่ไปหาว่ากะคนบ่ให้ไปหาฆ่าคน บ่กินม้า เมมาเฮ (เฮโรอิน) ให้เฮ็ดดีทำดี บ่เฮ็ดชั่ว ลางคนมันเฮ็ดบ่ดีเฮากะว่ากะเดือนมัน คั้นมันทำดีกะแล้ว ไป ต้องว่าต้องกล่าวมัน ฮักถึงบ่ติดอกยายนี่เป็นคนฮ้าย (ดู) หงุดหงิด เฮ็ดผิดแล้วยายว่าไปเลย เฮากะอยากให้มันดีแม่นบ่ล่ะ....” ยายใกล้เที่ยง 67 ปี

“เว้าง่าย ใช้คล่อง ฟังความไปจั่งชั้นแหละ เฮียนหนังสือเก่ง ๆ (นายคำบุญฯ 27 ปี)

“เป็นคนดี บ่ให้ดื้อ บ่สูบม้า สูบชา สูบยา” (ยายบุญปลุก 60 ปี)

อาจสรุปได้ว่า “บ้านน้ำว่า” จะให้ความหมาย “คนดี” ในลักษณะเป็นคนกตัญญู เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ตั้งใจเล่าเรียนและไม่ประพฤติผิดทั้งในลักษณะการพูดโกหก ทำร้ายผู้อื่น และ ติดยาเสพติด พร้อมทั้งเป็นพื้นฐานในแนวทางการปฏิบัติดูแลเด็ก ดังตัวอย่าง เริ่มสอนให้เด็ก ๆ หัดไหว้ ยายสุณี 58 ปี เมื่อซนมาแล้วจะให้หลานอายุ 5 เดือนกินนม ยายสุณีจะบอกว่า “เฮ้า! ธุเจ้า ธุเจ้าก่อน ธุเจ้าสวย ๆ จั่งชิตักกินนม” พร้อมทั้งจับมือหลานทำพร้อมกับอุ้มหลานกินนม พร้อมทั้ง เล่าว่า ต้องสอนธุเจ้าตั้งแต่เด็กเล็ก พูดเพราะด้วยค่อย ๆ หัดเด็กก็จะเป็น ยายวันชนะ อายุ 48 ปี บอกว่ายายสอนหลานให้รู้จักไหว้พระ ไหว้ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ “ผู้ใดให้อะไรก็รู้จักไหว้ขอบคุณ เขาบ่แม่น ว่าเอาของเขามาชื่อ ๆ ยามบอกหลานไหว้พระก็กราบมูบลงโลดว่าง่ายอยู่เดละ มันเริ่มรู้จักความ ตอนปี 2 ปี เห็นผู้ใหญ่เฮ็ดมันกะเฮ็ดโลด บอกสอนว่า ไปเฮือนเพิ่น อย่าไปดื้อไปมีย่าไปฝากัน (ตีกัน) บอกก่อนชไปบอกเม็ด (หมด) ซุอย่างนั้นล่ะ....”

“แม่พาไหว้พระตีโพด ลางเทื่อเพิ่นกะไหว้พระนำพ่อเพิ่น ตอนเช้าก็ใส่บาตร กับตา อยู่บ้าน” นางอรุณ 52 ปี เล่าถึงหลานสาวน้องปลายอายุ 3½ ขวบ

การปลูกฝังจิตสาธารณะประโยชน์ การเสียสละ การเป็นพลเมืองดีของสังคมใน หมู่บ้านน้ำว่าไม่เด่นชัด พบเพียงแต่การอบรมสอนให้ปฏิบัติตนไม่เป็นที่เดือดร้อนต่อผู้อื่นหรือชาวบ้าน ซึ่งจะมีความหมายตรงกับว่าคนดีของชาวบ้าน ยกตัวอย่าง ยายขาว 60 ปี ให้ความหมาย “คนดี” ว่า “กะบ่ไปหาฆ่าคน อยู่เฮือนเบ็งหนังสือ เฮ็ดการเฮ็ดงาน ช่วยพ่อช่วยแม่....” หรือยายใกล้เที่ยง 67 ปี กล่าวว่า “ดีก็คือบ่เฮ็ดแวนั้นแวนี่เด บ่ไปติดยาเสพติด บ่ไปหาว่ากะคน บ่ไปฆ่าคน บ่ไปหาอันนั้น อันนี้แม่นบ่ล่ะ....” ดังนั้นจึงพบเพียงอบรมสั่งสอนให้ไหว้ผู้ใหญ่ พูดจาสุภาพ ไม่พูด ก้าวร้าวผู้ใหญ่ ไม่เถียงพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ ไม่ลักขโมย ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ให้ดื้อชน ไปเล่นของคนอื่น เมื่อเวลาไปบ้านผู้อื่น โดยการพูดบอกห้ามปรามเด็ก ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะประโยชน์จริง ๆ ไม่ปรากฏเด่นชัด อาจเนื่องจากเด็กวัยก่อนเรียนยังเล็กเกินกว่าจะปลูกฝังทางด้านนี้

6. ค่านิยมความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การเลี้ยงดูในอดีตและปัจจุบัน พบว่าการเลี้ยงดูเด็กจะมีแนวคิดที่แตกต่าง คนสูงอายุ คนแก่ สมัยก่อนถูกเลี้ยงดูมาแบบ “ตามธรรมชาติ” คือเลี้ยงให้ทำงานช่วยดูแลน้อง ทำนาช่วย ตัก น้ำบ่อ หาบฟืน ลำบาก ด้านการกินอยู่ก็ไม่ได้สะดวกสบายอย่างเช่นทุกวันนี้ อาหารการกินตาม

ธรรมชาติที่มีอยู่ กินเท่าที่ทำได้ ตามมีตามเกิด เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ให้กินข้าวย่ำ ไม่มีขนมเนยมากเท่าปัจจุบัน เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายก็มีน้อย ตัด-ทอใช้เองกว่าจะได้ เงินทองก็หามาอย่างลำบากกว่าจะได้เงินมาช่างมีค่า ทำงานช่วยครอบครัวลำบากมาก เพราะไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเช่นทุกวันนี้ และปัจจุบันพิธีกรรมที่ยังคงยึดถือปฏิบัติคือการนำเด็กไปเป็นลูกหลวงปู่

ยายบุญปลูก 60 ปี “เลี้ยงลูกสมัยก่อน ขนลุกไปทำนานา บ่ได้ทั้งลูกไว้แล้วไปเฮ็ดเรียกเหมือนตอนที่เขาเฮ็ดกัน สมัยชूमื้อนี้มีแต่พากันทิ้งไว้กับแม่ แล้วกะไปฮอดกรุงเทพฯ....”

ยายสี่ 50 ปี พูดถึงการกินนมของเด็กสมัยก่อนกับปัจจุบัน “ตะกั้นบ่ได้กินนมกระป๋องเลย กินแต่นมเจ้าของ บ่มีจักเทื่อเลยนมกระป๋องนะใหญ่ก็กินแต่นมเจ้าของเลย ให้บาดได้กะจับใส่” การป้อนข้าว “แม่ซิป้อนข้าวจักซั้กะบ่มีกะเกณฑ์คือจั้งซี่ 3 เดือนจั้งป้อนเตื่อหล่า บ่มีได้กว่า ว่าแต่ให้ 7 มื้อกะป้อนออกกรรมมากะป้อนเลย (หัวเราะ)....จั้งว่ากินข้าวตุ้! นั้นหล่า บ่คือสมัยชूमื้อนี้ อีนางนี้กะ 3 เดือนพุ้นเต้! จั้งป้อน แต่เตี้ยวนี้กะยังบ่กินยู้!” นางอรุณพูดถึงตอนเลี้ยงลูกว่า “ตอนเลี้ยงลูกมันบ่ยากได้ลูกหล่า มันบ่ได้ซันอยากกินนมกะมาเปิดนมแม่ปั๊บบโลด (หัวเราะ)....สมัยตะกี้แสกกินข้าวย่ำ ๆ แล้วกะไปหมกไฟ ลูกอยากกะมาป้อน วัน ๆ กะแล้ว ชूमื้อนี้มันบ่ได้กินข้าว 4 เดือน กะกระป๋องข้าวโอ้ตมาป้อน”

การเลี้ยงดูสมัยปัจจุบันด้านร่างกาย เรื่องอาหารการกินจะสะดวกสบายขึ้น เพราะมีนมกระป๋อง มีอาหารเสริมไม่ต้องย่ำข้าว บดข้าวเหมือนสมัยก่อน “เลี้ยงตามหลักอนามัย” ข้าวต้มก็ต้องใส่ผัก ใส่หมู ใส่ไข่ ป้อนข้าวได้เมื่ออายุ 3-4 เดือนขึ้นไป สมัยก่อนคลอด 7 วันก็ป้อนแล้ว พ่อแม่สบายขึ้นกว่าเดิมเพราะลูกน้อยมีเวลาเอาใจใส่ดูแลลูกมากขึ้น คนสมัยก่อนมองว่าเลี้ยงลูกสมัยนี้จะรักและตามใจลูก ไม่กล้าใช้ให้ลูกทำงานเหมือนสมัยก่อน เด็กจึงทำอะไรไม่เป็นเอาแต่ใจตัวเอง ขอแต่เงินพ่อแม่ไปซื้อขนม ไม่ค่อยเชื่อฟังคำของพ่อแม่เท่าสมัยก่อน เพราะมองว่าตัวเองเก่งกว่าฉลาดกว่า เด็กสมัยนี้ได้เรียนหนังสือตั้งแต่เด็ก ๆ ก็เข้าศูนย์เด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล ทำให้เป็นเด็กฉลาดกว่าเก่า กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก ไม่ซื่ออาย กลัวคนเหมือนสมัยก่อน และจะเชื่อฟังครูสอนมากกว่าที่พ่อแม่

นางนง 85 ปี ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้ “เด็กน้อยชूमื้อนี้ใหญ่ไว ตะกั้นบ่ได้กินขนม-ชะตัม ชूमื้อนี้จักเขาเอาหยั่งมาเสริมโตไว ขนมอันนั้นอันนี้ โอวัลติน เด็กน้อยตะกั้นบ่ได้กิน กินแต่ข้าวชूमื้อนี้ออกมา แม่เขาบ่เลี้ยงดอก มีแต่เลี้ยงนมแล้วกะแล้ว ตะกั้นนมแล้วจันยังเป็นจั้งได้กินข้าว” “ชूमื้อนี้กินแก้วไฝแก้วมันดูตใฝ่ดูตมัน ชूमื้อนี้สบายให้ (ร้องไห้) กะเอาขนม-นมยัดปากกะแล้ว ตะกั้นบ่ได้กินนมแม่กะบ่แล้ว ไปหยั่งกะฟาวนำลูกหย่านมันให้ ชันเอาไปนำกะบ่ได้เฮ็ด ไปนากินข้าวกินกะเอาไว้อู๋ หูฟังแต่อยู่ลูก หย่านมันตักขึ้นจากนามาเอ่านอนกินนมกะเอ่านอน บ่ค่อยได้เฮ็ดมีแต่ฝัวเฮ็ด คาลูก ชूमื้อนี้เอานมยัดปากไกวกะแล้ว อันนี้คาแต่ลูก” ยายนงเล่าต่อ “เลี้ยงลูกตะกี้ กินหยั่งกะหย่านมันผัดซาง (ซาง = จ้อย แห่ง ผอมลง) ให้กินกะปู หอย ปลา ปลาร้ากะตัมจั้งป้อน มีปลากะหีบมาใส่ จั้งป้อน ชूमื้อนี้แหกซี้ตาขึ้นมาฮู้จักเงิน ก้วยเตี้ยว ผัดหมี่ ตะกี้ให้มื่อละสตางค์กะบ่ได้ ไช้ซี้เกี่ยมเม็ดละสตางค์ เงินกะฮิด.....ดินสอกะคือแท่งซีเมนต์นี่แหละ มีดตากเอา กระดานกะคือฝ่ามือ นุ่งเสื้อฝ้ายเป็นฝ้ายดำ ตัด กะตัดเอาบ่ได้ตัดกับเจ๊ก สบู่ชิวาซักกะบ่มี ให้หมากหนามแท่งซักยั้งเอา

เปลือกไม้ก็อบ ต่ามุ่น ๆ แขน้ำเป็นฟองกะใส่เสื้อผ้า ต่อมา มีชั้นไลต์ ก้อนน้อย ๆ ใช้ซักผ้า ต่อมา ใช้สบู่ละลาย ก้อนขนาด 2 นิ้ว (มือ) ก้อนละสตางค์ ลำบากรำคาญ ชูมือนี่เป็นผงเป็นหอมมาซักโลด” “ออกลูกกะมีหอมธรรม เพิ่นกะมา ผู้ออกง่ายกะง่าย ผู้หนึ่งกะ 2-3 คื่นกะบ่อก มีหอมมาสะเดาะเคราะห์ออก มันทับบ่เป็นหยั่งตะก็มิของรักษาเทพดา อยู่บำธรรม ตะก็ เตี้ยวน้อยอยู่กับหลวงปู่ กะเอาไปเป็นลูกหลวงปู่ (ศรีโคตร) อยู่วัด บางคนกะอยากไปอยู่กับหลวงพ่อบุญทัน บ้านค้อ อยู่นี้กะหลวงปู่โนโบสท์ เกิดมากะเห็นโลด” “เอาดอกไม้ รูปเทียน ชั้น 5 กับชั้น 8 ไปคาราวะทุกมื่อวันพระ กะเก็บดอกไม้ชั้นทั้ง เอาไว้หว่าบ่อนนอน ยามนอนกะไหว เห็นว่าดี (ทำให้อยู่ดี แข็งแรง ไม่มีโรคภัย เข้าพรรษาก็เอาชั้น 5 ชั้น 8 ไปไหว) เอาเข้าน่าเพิ่น ๆ กะแม่เมตตาให้ (หลวงปู่บุญทัน) ผู้ได้บ่อยู่ดีมีแสงเป็นบ้ำกะเขา ว่าป่วยไปโรงพยาบาลชะกะหาย (คล้ายไปโรงพยาบาล) เพิ่นบ่ได้คิดค่ารักษา เอาเงินให้ 100 บาท จนตายพุ้นแหล่วให้เทื่อเตียว” “เด็กน้อยทุกคนเกิดใหม่กะไปมอบเข้ากับหลวงปู่ ให้รักษา เลี้ยงดูปู่เสื่อแล้วกะออกไปบ้านค้อ ให้เพิ่นเลี้ยงช่วย รักษาช่วย เจ็บเป็นเอ็นอุ้นกะไปหา เพิ่น ฝ้ายผูกเป็นเอ็นช้อยกะเขา คนฮักหลังไปตัวยามนั้น”

ยายพร 64 ปี เห็นว่าเด็กกินดีอยู่ดีขึ้นเลยพูดยากขึ้น ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ “จักแหล่ว มันชิเป็นน่านิสัยมันชื้อชื้อ ยายเลยคิดว่ามันกินดีหลายมันเลยบอกยาก (หัวเราะ).....ชั้นว่าบอกยาก ผู้หลังคนกะฮ้อยเป็นน่านิสัยคนเนาะ....” “ผัดว่าเลี้ยงง่ายผัดยาก ผัดว่าเลี้ยงยากก็ผัดง่าย ชะตัมขนมกะบ่มีสมัยก่อน ตะก็บ่อนกะบ่อนแต่ข้าว ให้อวด ๆ อยาก ๆ ชะไป สมัยตะก็ตัมข้าวกะตัมใส่กับเกลือบ่อนลูกบ่มีหมูมีหมาเนาะ ชูมือนี่มีผักตำนิน ผักอันได้แทน สมัยตะก็เลิกเรียนกินข้าว บ่ก็ออกไปหาแม่อยู่ไสนา ไปเอาวัว เอาควายกับพ่อแม่ เด็กน้อยสมัยนี้บ่จักจัวจักควาย ฮ้อยแต่เล่นลูกเตียว”

ยายซิม 65 ปี บอกว่าเด็กไปโรงเรียนจะดีขึ้น วานอนสอนง่าย “เอาไปจ้างเลี้ยงกะได้อยู่ เพราะเด็กน้อยจะดีขึ้น มีความรู้ ฮ้อยจักความไปกว่าเก่า”

ยายผุย 66 ปี เล่าว่า “ตะก็มีแต่รุ่นหมูยายแล่น (วัง) ไปหาหมอเป่า (หัวเราะ) เด็กน้อยชูมือนี่บ่มีดอกชิเป่ามันว่าชี้เข่วชิฟังใส่ (หัวเราะ) บ่ให้เป่าแล้วมีแต่เล่นหาหมอนั้นนั้นแหล่วชูมือนี่ เป็นหยั่งเล่นหาหมอพุ้นแหล่ว อนามัยชะเจ้ากะออกมาดูอยู่ ยายยังว่าคนชูมือนี่เลี้ยงลูกง่าย ตะก็หมูยายให้กะดี มันรักษาสุขภาพบ่คือกัน ยามมื่อแลงนี้ให้อ้อย! ลูกเฮือนได้เป็นเฮือนโต ชูมือนี่ชิมีหรือ ? เจียบ บ่มีเด็กน้อยให้ ตะก็หน้าหนาวจั้งชิ อ้อย เด็กน้อยให้ ชูมือนี่มีสาธารณสุขเพิ่นชิแนะนำดี แล้วกะมีพวกอันนี้เนาะที่บ้านตุ...”

ยายสุบิน 40 ปี “สมัยตะก็แม่เพิ่นลาวกะบอกว่าเลี้ยงลูกบอกว่า ย้าข้าวบ่อดื้อ มีแต่บอกรให้ย้าข้าวกะบ่ย้าแหล่ว แม่กะบ่ย้าแหล่วมีแต่ลาวบอก แต่ว่ากะบ่ได้ย้าเนาะ กะมาตัมข้าวจะบ่อดื้อ แต่เพิ่นกะสอนแต่ว่าบ่ให้อุ้มมัน ๆ จะหยามเพิ่นว่า มันอยากให้เฮ้ออุ้มอยู่ตลอดเฮ็ดเวียก เฮ็ดงานกะบ่ได้เฮ็ด กะมีท่อนั้นหละเพิ่นบอกว่าบ่ให้อุ้มมันท่อนั้นหละ (เท่านั้น) กินแล้วกะเอามันใส่ฮ้อยเอาหายไว ชูมือนี่ อ้อย! ว่าแต่มันให้บ่ได้ บอกแต่เอาให้บ่ได้ให้กะอุ้ม.....”

“กะโกนผมตอน 3 เดือน ยายนี้แหล่วตัดให้ กะเอาไปเป็นลูกหลวงปู่ ผากเพิ่นเลี้ยง แต่งชั้น 5 ไปยามเข้าพรรษา-ออกพรรษากะเก็บดอกไม้ไปบูชาเพิ่น คือ ถือว่าเป็นหลักบ้าน เอา

ดอกไม้ไปบูชาคารวะ เขียนชื่อ นามสกุล ไล่ชั้น 5 ด.ช..... ดญ..... หยิ่งเกิดใหม่ให้หลวงปู่รักสม รักษา ให้ปลอดภัย แข็งแรง....” (ยายเพ็ญจันทร์ 63 ปี)

การนำเด็กเกิดใหม่ไปฝากเป็นลูกหลวงปู่จะเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้าน “น้ำว่า” เกือบจะทุกครอบครัวยึดถือปฏิบัติ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูจะปรับเปลี่ยนไปจากสมัยก่อน หรืออดีตที่ผ่านมา โดยถือปฏิบัติตามคำแนะนำที่ได้รับจากฝ่ายอนามัยสาธารณสุขปัจจุบัน

7. ความคาดหวังต่อเด็กของครอบครัวชุมชนและความแตกต่างระหว่างชายหญิง

ความคาดหวังของผู้ใหญ่ต่อเด็ก : ในเรื่องของความคาดหวังต่อเด็กในอนาคต ผู้ใหญ่จะคาดหวังอยากให้เด็กเรียนสูง ๆ เพื่อไปประกอบอาชีพที่ดีกว่าตน มีครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่ดี โดยยังไม่แบ่งว่าเด็กหญิงเด็กชาย แต่จะแตกต่างระหว่างชายหญิงในเรื่องความคาดหวังที่จะให้ช่วยงานนั้น คาดหวังไว้ที่เด็กผู้หญิงโตมาต้องช่วยแม่ทำงานบ้านดูแลบ้าน ส่วนผู้ชายนั้นจะไม่ค่อยคาดหวังเท่าใดนักว่าจะมาช่วยทำงานพวกนี้ เพราะผู้ชายจะต้องจะชนมากกว่า พุดไม่ฟัง ไม่เชื่อ คำพ่อแม่มากกว่าผู้หญิง ยกตัวอย่าง นางเอ 23 ปี พุดว่า “จะ แนวผู้ชาย บอกได้มันกะบ่เฮ็ดเนาะ แนวนงานบ้าน แนวพวกนี้จึก ! ยามผู้ชายใหญ่ขึ้นมาโอ้ย! หากินเหล่านำพวกนี้แหละนี่! ผู้หญิงเรียนเฮ้อ! ยังหาไปเฮ็ดงานได้ ! ผู้ชายโอ้ย ! ติดเหล้าติดยา”

ในเรื่องที่คาดหวังฟังลูกหลาน ส่วนมากเห็นว่าผู้หญิงโตมาจะเลี้ยงพ่อแม่ได้ ผู้ชายจะเลี้ยงลูก เลี้ยงเมีย ไม่ค่อยสนใจพ่อแม่ ยกตัวอย่าง ยายสี 50 ปี แม่ของนางวัชรา กล่าวว่า “กะแม่นผู้หญิงพุ้นแหละ ผู้ชายมันหามันกะแบ่งครอบครัวมันแม่นบ่แหละ กะมีหน้าที่กะไปเอาลูกเอาเมีย กะบ่ได้ไค้งมาแหละ ผู้ชายนะ กะซิผู้หญิงมันมีหน้าที่เลี้ยงอยู่แล้ว เลี้ยงพ่ออยู่แล้ว แม่อยู่แล้ว ผู้ชายมันมีแต่ซิไปหาหน้า ชันไปเอาเมียไปมองอื่นซี เขากะไปหน้าว่าชันท่อกะบ่โจนคินมาไควแต่่น้อย ผู้ลูกชายผู้ลูกหน้อย จังซิได้เลี้ยงว่าชันเถอะ....” นอกจากนี้ยังคาดหวังให้ลูกชายบวช ผู้ชายจะนิยมให้บวชเมื่ออายุครบ 20 ปี แต่ถ้ามีเหตุขัดข้องก็ไม่ใช่เป็นไรสามารถเลื่อนได้อย่างเช่น ยายสุณี 58 ปี ลูกชายอายุ 27 ปีแล้ว แกบอกว่าจะให้บวชเร็ว ๆ นี้ เพราะเมื่ออายุ 20 ยังไม่พร้อม

ด้านอาชีพ อาชีพที่หมู่บ้านน้ำวันนิยมและตั้งความหวังอยากให้ลูกหลานตัวเองมีอาชีพ คืออาชีพรับราชการ เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง มีหน้ามีตา มีเกียรติ พ่อแม่สบาย มีสวัสดิการคุ้มครองด้วย โดยแบ่งระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงอยากให้เป็นหมอ-พยาบาล และครู ส่วนผู้ชายก็อยากให้เป็นหมอเช่นกัน และทหาร-ตำรวจ ยกตัวอย่าง ยายเพ็ญจันทร์ 63 ปี อยากให้หลานชายเป็นทหาร ส่วนยายใกล้เที่ยง 67 ปี อยากให้หลานสาวเป็นหมอ “โอ้ย ! อยากโหลดมก มักหมอ บ่มีผู้ซิเรียนไปได้เนาะลูกสาว คนหนึ่งกะไปสอบ สอบเรียนหมอนี้แหละมันฮักบ่ได้ มันผู้หน้อย ผู้จ้อย มักอยู่ยายมักอยู่พยาบาล” ยายขาว 60 ปี บอกว่า “แล้วแต่สมองเขา บ่บังคับ มีแต่เห็นเขาได้เป็นเจ้าของเป็นนาย กะอยากให้เป็นเจ้าของเป็นนาย บ่ให้เป็นชวานามันเมื่อ ยอยากให้เป็นหมอพุ้นแหละ กะซิสังตัวถ้าเขาไปได้.....”

ส่วนความยากง่ายในการเลี้ยงผู้หญิงกับผู้ชายจะขึ้นอยู่กับบุคคล เคยเลี้ยงผู้ชายมาก็ว่าผู้ชายเลี้ยงง่าย เคยเลี้ยงผู้หญิงมาก็ชอบเลี้ยงผู้หญิง แต่ความเอาใจใส่ดูแลจะเน้นผู้หญิงมากกว่า เลี้ยงเด็กผู้หญิงจะนุ่มนวลกว่าผู้ชาย

การฝึกมอบหมายงานระหว่างเด็กชายและเด็กหญิง ความคาดหวังจะอยู่ที่เด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย คือเด็กผู้หญิงต้องช่วยงานแม่ทำงานบ้าน ดูแลน้อง ทำกับข้าว ซักผ้า ล้างถ้วยล้างชาม เพราะถือว่างานในบ้านเป็นงานของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แต่ก็ยังมีบางครอบครัวที่ฝึกให้เด็กผู้ชายทำงานบ้านเช่นกัน เด็กผู้ชายส่วนมากผู้ใหญ่หรือผู้เลี้ยงเห็นว่าเด็กจะดีจะชชชชมากกว่า เล่นกับเพื่อนนอกบ้าน งานบ้านจึงไม่มีโอกาสฝึกทำ ถ้าจะให้ทำก็คงเป็นงานนอกบ้าน ทำงานกับพ่อ ทำแทนพ่อ แต่ถ้าไม่ทำก็ไม่ไ้ได้มุ่งหวังอะไรมากส่วนใหญ่จะปล่อยเพราะคิดว่าโตขึ้นมาก็จะทำเป็นเอง

ยกตัวอย่าง ยายสี 50 ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเด็กผู้หญิง หน้าที่ของเด็กผู้หญิง การสอน “เฮ็ดในเฮือนในชานซูลิ่งซ่อย่าง อันนั้นแหละ คั้นหลานนื้ออยากสอนอยากว่าลูกอยู่ ลูกชื้อชื้อคนอยู่ หลานนี้สมัยนี้เนาะ....” แกจะสอนงานบ้านแก่ผู้หญิง ผู้ชายยายจะให้ไปไ้ไ้กับตา นางเอ 23 ปี เห็นว่า เด็กผู้หญิงกับผู้ชายต่างกันทั้งความประพฤติ ผู้ชายจะเกเรมากกว่า “มันกะเอื้อผู้หญิงแนวใหญ่ขึ้นมา มันกะเฮ็ดงานบ้าน งานหยั่งนี้เนะ! ผู้ชายมันโ้ย! ย่างหากินเหล่านำหม่องนั้นหม่องนี้ ผู้หญิงยังชื้อจักหาเฮ็ดเวียกเฮ็ดหยั่งอยู่” “แนวผู้ชายบอกได้มันกะบ่เฮ็ดเนาะ แนวงานบ้านแนวพวกนั้น จัก! ยามผู้ชายใหญ่ขึ้นมาโ้ย! หากินเหล่านำพวกนี้แหละนื้อ! ผู้หญิงเรียนเอื้อยังหาไปเฮ็ดงานไ้! ผู้ชายโ้ย! ติดเหล้าติดยา”

แต่ยายแสง 42 ปี มีลูก 3 คน ผู้หญิง-ผู้ชาย แกจะสอนให้ลูกทั้ง 3 คนรู้จักทำงานบ้านเป็นหมด “คือกันทั้ง 3 คน ทั้งชายหญิง ลูกผู้ชายกะเฮ็ดงานบ้านได้แบบผู้หญิง หัดให้ตั้งแต่เด็ก พ่อแม่บ่อยู่ให้หัดช่วยเหลือไ้เอง! เพราะเวลาไปอยู่กับคนอื่นชื้อไ้บ่หนักใจ เคยเฮ็ดจะ เฮ็ด ถ้าบ่เคยชื้อรู้จักความเฮ็ด เพื่อเวลาไปอยู่กับหมู่กับพวกกะชื้อจัก ลางคนบ่เคยเฮ็ดอย่างลูกสะไ้ไปอยู่กับคนอื่นกะชื้อเฮ็ดจั่งไ้ หัดให้เป็นแต่น้อย ๆ”

นอกจากการสอนงานบ้านเรื่องการ เล่น โดยมากก็จะแยกระหว่างชายหญิง ผู้หญิงจะเล่นตุ๊กตา เล่นขายของ อ่านการ์ตูน มีรูปภาพ เล่นแบบเรียบร้อย เล่นโทรศัพท์ (ไ้ทั้งหญิง-ชาย) ส่วนเด็กผู้ชายจะออกแนวโลดโผน โจนทะยาน เล่นป็น เล่นรถ เล่นเครื่องบิน วิ่งไล่กัน ก็เป็นเรื่องปกติ ถ้าผู้หญิงอยากวิ่งไล่กันเล่นกันส่วนมากจะถูกห้าม ยายสุบิน 40 ปี หลานสาวอยากวิ่งเล่นกับเพื่อนผู้ชาย แกจะห้ามและให้เล่นขายของของตัวเองไป เพราะกลัวจะเกิดอันตรายมากกว่าเด็กผู้ชายจะเล่นแรง

ส่วนมากจะเห็นว่าสิ่งที่เด็กหญิง-ชายต่างกันเป็นไปเพราะนิสัย เพราะเพศ ทั้ง ๆ ที่เลี้ยงเหมือนกัน ยายประดิษฐ์ 56 ปี ให้สัมภาษณ์ว่า “กะบ่ต่างกันเลี้ยงคือกันทั้งชายทั้งหญิง แต่ว่าเขาหักชื้อต่างกันเองเวลาเขาใหญ่ขึ้นมา” การเลี้ยงดูไม่ต่างกัน “จ๊ะ! แต่ว่าเขาหักชื้อต่างกันเองตามเพศของเขา” “ผู้หญิงกะชื้อออกไปทางเรียบร้อยกว่า บ่แข็งแสงท้อผู้ชายชื้อเป็นแบบดี ๆ ชน ๆ ชอบเล่นรถ เล่นป็นไปชั้นแหละ! กะมักรบบอกว่าใหญ่มาชื้อเป็นทหาร ป็นยิงป็นกะบ่ชื้อดอก ยายยังบ่ไ้ตามประสาเด็กน้อยเนาะ..... ส่วนผู้หญิง กะพวกตุ๊กตา เล่นเฮือนน้อยไปชั้นแหละ”

ลักษณะของเล่นที่พบได้มากเป็นพวกรถพลาสติก ป็นพลาสติก ตุ๊กตา เครื่องเล่นขายของ สมุดระบายภาพ ระบายสี ตัวต่อ ซึ่งบางคนก็ไ้ไ้เน้นว่าต้องเป็นของเล่นที่ประเทืองปัญญา แต่จะตามใจเด็ก เพราะเด็กอยากไ้ เพื่อนม็ก็ต้อมมีพ่อแม่ก็ชื้อไ้มากกว่า

กิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อเด็ก ที่พบจะเป็นบุญข้าวจี (กุ่มข้าวใหญ่) และงานวันเด็ก ที่เด็ก ๆ มีส่วนร่วมในงานด้วย บุญข้าวจีจัดกันที่วัดในเดือน 3 ชาวบ้านพากันทำข้าวจีไปทำบุญ เด็กเล็ก ๆ ก็ตาม ยาย-ย่า หรือผู้สูงอายุไป แต่เด็กโตไม่ค่อยจะพบ งานวันเด็กที่จัดขึ้นทุกปีที่หมู่บ้านน่าจะจะมีการเรียไรเงินกันจากจัดงานปีใหม่ ต่อมางานวันเด็ก 2 งานนี้เด็กจะสนุกสนานได้กินขนม ได้เล่นสนุกสนานด้วย เพราะเป็นงานรื่นเริง ผู้ใหญ่จะพาเด็กไปร่วมงานด้วย โดยเฉพาะงานวันเด็กที่จัดที่สนามข้างสระน้ำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่ส่วนมากพาเด็กไปกินขนม-เล่นเกม ผู้ใหญ่ก็ไปกินด้วยเหมือนกัน

ส่วนงานไม่รื่นเริง อย่างงานแจกข้าวแก่ผู้ตายในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่จะไม่นำเด็กไปร่วมงานด้วยเลย ที่พบเด็ก 3 คน (คงเป็นญาติหรือลูกหลานเจ้าภาพ) นั่งเล่นไฮโลอยู่ในเตนท์ แต่พอมีการประกอบพิธีกรรมก็หยุด และนั่งสงบเสงี่ยมกับผู้ใหญ่

สรุปคืองานรื่นเริงไม่เป็นพิธีกรรมมากเด็กจะได้เข้าร่วมด้วย ส่วนงานศพ งานแจกข้าว งานที่เป็นพิธีการเด็กจะไม่ถูกพาไปร่วมงานด้วย เพราะกลัวสร้างความวุ่นวายในงาน

บทที่ 6

บทสรุป

เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวใน 3 ชุมชน (ชุมชนคนเมือง 4, บ้านน้ำว่า, โนนหนองวัด 2)

1. ด้านสภาพของชุมชน : ทั้ง 3 ชุมชนจะแตกต่างกันคือชุมชนคนเมือง 4 เป็นชุมชนเมือง ห่างจากศาลากลางจังหวัดและสถานที่ราชการเพียง 2 กิโลเมตรเท่านั้น และยังถือว่าอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น การคมนาคมสะดวก เพราะอยู่ติดทางทิศตะวันตกของถนนมิตรภาพ ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่เชื่อมตรงกับจังหวัดต่าง ๆ เช่น อุดรธานี นครราชสีมา เป็นต้น ส่วนทางทิศใต้ติดกับถนนมะลิวัลย์ ที่เชื่อมกับจังหวัดเลย ภายในชุมชนมีถนนคอนกรีตโดยรอบจึงทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องของการสัญจรไปมา ในการติดต่อกับชุมชนอื่น หรือหน่วยงานต่าง ๆ ทำได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้เมือง ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ มีครบ มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึงทุกหลังคาเรือน รวมทั้งน้ำประปาที่ไหลสะดวก (มีบางบ้านที่พบใช้น้ำเจาะบาดาลประมาณ 3 หลังคาเรือน) ทุกหลังคาเรือน ถนนภายในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตที่ได้งบประมาณจากเทศบาลมาสร้าง รวมทั้งระบบระบายน้ำเสียภายในชุมชน การจัดการขยะโดยเทศบาลจะส่งรถเก็บขยะเข้ามาเก็บขยะจากถังขยะของชุมชนทุกวัน (คณะกรรมการของชุมชนได้จ้างพนักงานขนขยะจากซอยเล็ก ๆ ในชุมชนออกไปตรงที่รวมขยะของชุมชนเมื่อรถรถเก็บขยะจากเทศบาลมาเก็บไปอีกที่หนึ่ง) ส่วนมากมีโทรศัพท์ใช้ภายในบ้าน

ลักษณะบ้านเรือนเป็นแบบคกทณถาวร สร้างด้วยไม้และปูน มีรั้วรอบขอบชิด เป็นสัดส่วน ประเภทของอาคารบ้านเรือนมีหลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น บ้านเรือนปกติ อาคารพาณิชย์ บ้านเช่า บ้านจัดสรร เป็นต้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้านครบครัน เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องเสียง พัดลม เครื่องซักผ้า และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ การคมนาคมโดยรถจักรยานยนต์ รถยนต์ และมีรถโดยสารผ่านชุมชน 2 สายคือ สาย 9 (สีฟ้า) และสายโนนทัน-สามเหลี่ยม

สภาพการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปคล้ายชุมชนเมือง มีความเป็นส่วนตัว เป็นสัดส่วนต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีการปฏิสัมพันธ์กับบ้านอื่นมากนัก นอกจากจะเป็นญาติกัน หรือเป็นเพื่อนบ้านที่สนิทชิดเชื้อกันจริง ๆ จึงพบว่าการนั่งรวมกลุ่มสนทนากันของคนในชุมชนพบน้อยมาก ไม่เหมือนที่บ้านหว้าและโนนหนองวัด 2 แต่ก็พอจะพบเห็นได้เพราะมีบางกลุ่มที่มาจากพื้นเพของคนชนบทและเป็นกลุ่มญาติกัน โดยมากการรวมกลุ่มกันจะเกิดขึ้นเวลาที่ม้งานจากทางราชการกำหนดมาให้เข้าร่วม การพัฒนาชุมชนเช่น ทำความสะอาดถนนในชุมชน แต่ละบ้านส่งตัวแทนเข้าร่วม

การประกอบอาชีพส่วนมากเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และบางส่วนยังทำนา โดยมีที่นาเป็นของตนเอง พวกนี้คือย้ายมาจากชุมชนเกษตรกรรมเข้ามาเพราะค่าชกชวณของญาติ ฐานะความเป็นอยู่โดยรวมคือค่อนข้างดี ในด้านการดูแลสุขภาพ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อเจ็บป่วยก็ไปหาหมอเอง สถานบริการสุขภาพที่เกี่ยวข้องคือ ศูนย์ 4 และโรงพยาบาลศรีนครินทร์ (มีกลุ่มอาชีพขายซาลาเปาและเย็บผ้าอยู่ในชุมชนด้วย

แต่ข้อจำกัดของชุมชนคนเมือง 4 คือ ขาดสถานที่ที่เป็นสาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน ศาลาประชาคม สถานที่เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน ตลาด โดยจะอาศัยใช้บริการที่ชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากเป็นชุมชนใหม่ที่แตกตัวออกมาจากชุมชนใหญ่คือ สามเหลี่ยม โดยชุมชนคนเมือง 4 แยกจากชุมชนคนเมือง 2 สถานที่ต่าง ๆ จึงกระจายอยู่ที่ชุมชนคนเมือง 1,2 และ 3 และอาศัยใช้ร่วมกัน ลักษณะการปกครองเป็นการปกครองชุมชนในท้องที่ของเทศบาลนครขอนแก่น มีประธานชุมชน 1 คน

หมู่บ้านน้ำว่า เป็นชุมชนชนบท อยู่ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ 19 กิโลเมตร ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ การคมนาคมค่อนข้างสะดวกพอสมควร ถนนที่ใช้สัญจรเข้าตัวเมือง และชุมชนใกล้เคียงคือ ถนนเหล่านาดี และถนนสายขอนแก่น-มัญจาคีรี โดยบ้านหัวอยู่ห่างจากถนนขอนแก่น-มัญจาคีรี เข้าไปประมาณ 1 กิโลเมตร สภาพถนนเข้าหมู่บ้านขรุขระ (ถนนของรพช.) เนื่องจากชำรุด ใช้สัญจรไปมาเชื่อมต่อกับตำบลดอนช้าง

ระบบสาธารณูปโภคในชุมชน คือมีไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน น้ำใช้น้ำประปาของหมู่บ้าน และจากการเจาะบาดาลขึ้นมาใช้เอง มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ และบางบ้านมีโทรศัพท์ใช้เอง ชยะมีการนำไปจัดการโดย อบต. หมู่บ้านน้ำว่า (ความสม่ำเสมอปานกลางเพราะบางครั้งรถเก็บขยะไม่มาเก็บขยะล้นส่งกลิ่นเหม็น) ระบบระบายน้ำของหมู่บ้านเป็นรางดินรอบ ๆ ถนน แต่ไม่มีปัญหาเรื่องน้ำท่วมขังเพราะลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลาดเอียงไปตามขอบของหมู่บ้าน ส่วนมากจะเป็นทุ่งนา ตรงกลางหมู่บ้านจะสูง ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่พบได้คือ ในหน้าแล้งจะมีฝุ่นมากจากการสัญจรไปมาของรถตามถนน เพราะสภาพถนนไม่ค่อยดี และเนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรม อยู่ในชนบท มีการเลี้ยงสัตว์มาก เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ มูลของสัตว์จะเลอะเทอะตามถนนหนทางไม่มีการเก็บกวาด บางบ้านเลี้ยงสัตว์ไว้ใต้ถุนบ้าน (แต่พบได้น้อย) มูลสัตว์ส่งกลิ่นอาจเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคต่าง ๆ มองในภาพรวมแล้วระบบสาธารณูปโภคและการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง

ลักษณะของบ้านเรือนเป็นบ้าน 2 ชั้น ระหว่างไม้และปูนผสมกัน มีความคงทนถาวร บางบ้านมีรั้วรอบขอบชิด แต่ในบางบ้านไม่มี เพราะเป็นญาติกัน อาศัยในเนื้อที่เดียวกัน แต่คนละหลังคาเรือน จึงไม่มีความจำเป็นต้องกันรั้วใช้รั้วเดียวกัน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในครัวเรือนคล้ายชุมชนเทศบาลสามเหลี่ยม 4 คือ มีโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เต้าแก๊ส (หุงต้ม) แต่จะมีเปอร์เซ็นต์น้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกัน เกือบทุกบ้านจะมีรถจักรยานยนต์ใช้สัญจรไปมาหาสู่กันและติดต่อกับภายนอกหมู่บ้าน

ลักษณะการประกอบอาชีพส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือ รับจ้างในโรงงานแหวน และโรงงานเย็บผ้า มีบางส่วนหลังฤดูเก็บเกี่ยว (ธันวาคม) จะไปรับจ้างตัดอ้อยที่จังหวัดนครปฐมและราชบุรี จะกลับมาประมาณก่อนฤดูทำนา (ต้นเดือนเมษายน) และอาชีพอื่น ๆ เช่น รับราชการ ค้าขาย ภายในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มของแม่บ้านผลิตเครื่องจักรสานจากไผ่ เช่น กระติบข้าว เป็นของโครงการ 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล

วิถีชีวิตโดยทั่วไปเป็นไปแบบเรียบง่าย ตามแบบฉบับของคนชนบทเกษตรกรรม หลังฤดูทำนาก็จะไปทำงานอื่นทำ บางคนก็ไปรับจ้างที่ต่างจังหวัด ตามเมืองใหญ่ ๆ หรือในตัวเมือง สตรีวัยกลางคน ผู้สูงอายุอยู่บ้านเลี้ยงลูก-หลาน บางครอบครัวก็ทำพวกจักรสาน ทอเสื่อ ครอบครัวที่สมาชิกทำงานโรงงานก็จะไปเช้า-เย็นกลับ ฐานะความเป็นอยู่อยู่ในระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับ 3 ชุมชน ความสามารถในการดูแลรักษาสุขภาพก็เช่นกัน เนื่องจากมีสถานอนามัยที่ให้บริการด้านสุขภาพแก่คนทั้งตำบลบ้านน้ำว่า มีหมอใหญ่จากโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นมาตรวจทุกวันอังคาร และวันหยุดหัตถ์ ทำให้ลดปัญหาในการที่ต้องเดินทางเข้าไปรับบริการสุขภาพในตัวเมืองลง

ลักษณะการปกครองของบ้านน้ำว่า เป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น มีผู้ใหญ่บ้านที่มาจากการเลือกตั้งดำรงตำแหน่ง 4 ปี และคณะกรรมการหมู่บ้าน มี อสม. 18 คน มี อบต. 2 คน (เลือกใหม่ทุก 2 ปี) มีสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ศูนย์ สมช. ศาลาประชาคม ฯลฯ

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ 3 ชุมชนพบว่า บ้านน้ำว่ามีที่ดินที่ใช้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ และจัดตั้งสถานที่ต่าง ๆ ไว้ทำกิจกรรมของชุมชนได้มากกว่า 2 ชุมชนที่เหลือ

ชุมชนห้วยรถไฟ เป็นชุมชนแออัดของผู้มีรายได้น้อย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของถนนมิตรภาพ และทิศตะวันตกของถนนรถไฟ (ติดทางรถไฟขอนแก่น) อยู่ใกล้สถานีรถไฟขอนแก่น เป็นชุมชนแออัดท่ามกลางชุมชนเมือง เป็น 1 ในชุมชนแออัดที่อยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลนครขอนแก่น

ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในชุมชน จัดอยู่ในระดับไม่ดี เพราะไฟฟ้ามีใช้ไม่ทั่วถึง ทุกครัวเรือน พบว่าบางบ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ ยังใช้ตะเกียงหรือเทียนอยู่ บางบ้านต่อพ่วงจากบ้านอื่น ต้องจ่ายค่าไฟในแต่ละเดือนสูง (หน่วยละ 10-20 บาท) น้ำประปา ก็เป็นปัญหาของชุมชน เพราะบางบ้านเท่านั้นที่ได้ใช้น้ำประปา ส่วนบ้านที่ไม่ได้ต่อประปาก็จะซื้อจากที่อื่น ถนนภายในชุมชนมี 3 สายคือ ถนนวิวัฒนาการ 1-2-3 และภายในชุมชน เป็นต้น ทำให้หน้าแล้งรถวิ่งเข้าออกในชุมชนเกิดฝุ่นคลุ้งบ้านเรือนที่ติดถนนสายนี้ได้รับผลกระทบจากฝุ่นเต็ม ๆ การระบายน้ำเสียไม่ดี หน้าฝนน้ำท่วมขัง ไม่มีการระบาย ขยะมีถังขยะรวมเทศบาลเข้ามาเก็บแต่ก็มีไม่เพียงพอ โดยภาพรวมแล้วระบบสาธารณูปโภคในชุมชนอยู่ในระดับไม่ดี

ลักษณะของบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างจะไม่ค่อยคงทนถาวร มีการผสมโดยใช้วัสดุต่าง ๆ เช่น ไม้ ปูน สังกะสี แผ่นป้ายต่าง ๆ ก็มี เป็นบ้านขนาดเล็ก ปลูกติดดินในระยะติดกัน แออัด ช่องว่างมีเฉพาะใช้เดินไปมาเท่านั้น มีบางส่วนที่มีฐานะและมาอยู่ใหม่สร้างบ้านหลังใหญ่คงทนถาวร นอกจากนั้นยังมีบ้านเช่าและหอพักในชุมชนด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในบ้านมีบ้าง เช่น พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องใช้ไฟฟ้าอื่น ๆ การหุงต้มมีทั้งใช้เตาแก๊สและเตาถ่าน การจัดการในบ้านเรือนไม่ดีเท่าที่ควร เสี่ยงต่อการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์พาหะนำโรคต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ บ้านเช่นกัน

การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จะเป็นรับจ้างกรรมกรใช้แรงงาน-ค้าขาย-เกษตรกร บางส่วน (แปลงผักปลอดสารพิษ, ทำนา) เพราะประชาชนส่วนใหญ่จบการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษา หรือมีบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ ย้ายเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวัน ๆ ก็มี ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างอัตคัด ขัดสน หาเช้ากินค่ำ แต่ภายในชุมชนมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนองค์กรต่าง ๆ ยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมาก ทั้งให้ความรู้ ใ้ห่างประมาณ จัดตั้งโครงการต่าง ๆ ขึ้นในชุมชนมากมาย กลุ่มอาชีพที่ยั่งยืนประสบความสำเร็จในชุมชน คือ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มผลิตฟุตบอลบาทลายไทย กลุ่มทำนา (ประมาณ 5 ปีที่ดำเนินการมา)

วิถีชีวิตโดยทั่วไป คือต้องดิ้นรน ทำมาหากินในแต่ละครอบครัว ถ้าไม่หากินก็อดไม่มีกิน ความบีบคั้นทางสภาพของเศรษฐกิจ ที่ต้องดิ้นรน ทำงานแลกกับเงิน

ด้านสุขภาพโครงการบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ศูนย์สาธารณสุขเทศบาล และโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น ประชาชนส่วนมากไม่ค่อยใส่ใจสุขภาพ เพราะต้องทำงานหาเงินถ้าไม่ไหวป่วยหนักถึงจะรักษา

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลของสภาพชุมชนทั้ง 3 แห่งพบว่า ทั้ง 3 ชุมชนมีความแตกต่างกันออกไปไม่เหมือนกัน คือชุมชนคนเมือง 4 เป็นชุมชนเมือง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพข้าราชการ ฐานะความเป็นอยู่ดี ระบบสาธารณูปโภคและการจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนอยู่ในระดับดี หมู่บ้านน้ำว่า เป็นชุมชนชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฐานะความเป็นอยู่อยู่ในระดับปานกลาง ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ และการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนชุมชนห้วยรถไฟ เป็นชุมชนรายได้น้อย แออัด ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกรรมกรรับจ้างแบกหามใช้แรงงาน รายได้น้อย ฐานะความเป็นอยู่โดยรวมคือยากจน จัดอยู่ในระดับต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับ 2 ชุมชนข้างต้น ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมยังคงต้องมีการปรับปรุง เพราะอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี

ลักษณะของบ้านเรือน และสิ่งปลูกสร้าง ต่างกันโดยที่ชุมชนคนเมือง 4 จะอยู่ในเกณฑ์ดีกว่า 2 ชุมชนที่เหลือ รองลงมาคือบ้านน้ำว่าอยู่ในระดับปานกลาง และที่แออัดที่สุดคือชุมชนห้วยรถไฟ เพราะมีบ้านเรือนแออัด และไม่คงทนถาวร ไม่มีรั้วรอบขอบชิดเหมือนชุมชนคนเมือง 4 และบ้านน้ำว่า ที่ชุมชนคนเมือง 4 จะเป็นที่ดินที่จัดเป็นล็อตเพื่อแบ่งขาย การสร้างบ้านเรือนจึงเป็นระเบียบ ส่วนมากจะมีรั้วของแต่ละบ้าน ลักษณะบ้านสวยงาม ทันสมัยกว่าบ้านน้ำว่าที่เป็นชนบทบ้าน 2 ชั้นธรรมดา สร้างด้วยไม้และปูน สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบ้านก็ตามฐานะความเป็นอยู่ คือที่ชุมชนคนเมือง 4 จะมีสะดวกครบครัน รองลงมาคือชุมชนบ้านน้ำว่า และชุมชนห้วยรถไฟ อยู่ในลำดับสุดท้าย

ด้านสุขภาพอนามัย ที่ชุมชนคนเมือง 4 จะมีการไปรับบริการด้านสุขภาพ มีการดูแลสุขภาพมากกว่า และสามารถทำได้ด้วยตนเอง เพราะส่วนใหญ่เป็นคนมีความรู้ ฐานะดี เมื่อไม่สบายก็ไปหาแพทย์ที่คลินิก ที่โรงพยาบาล (เคยมีศูนย์ สมช. แต่ไม่ได้รับความนิยม และยกเลิกไป) รองลงมาคือบ้านหัว เพราะมีศูนย์ สมช. (ชายยา) มีสถานอนามัยที่ใกล้บ้าน แต่ก็ยังมีบางส่วนที่รักษา

ตามแบบพื้นบ้านอยู่ (ส่วนมากคือผู้สูงอายุ) ทำให้เหมือนกับชุมชนห้วยรถไฟ ที่ถึงแม้จะอยู่ในเมือง แต่ยังมีชีวิตเหมือนหมู่บ้าน หมดธรรมชาติ หมดธรรมชาติ ระดับความเอาใจใส่ใน สุขภาพของคนใน ชุมชนอยู่ในระดับต่ำกว่า 2 ชุมชน เพราะความยากจน ขาดความรู้ของคนในชุมชน

ใน 3 ชุมชนจะมี อสม. แต่ที่มีบทบาทมากที่สุดคือ อสม. ที่ชุมชนบ้านน้ำว่า รองลงมา ที่ชุมชนคนเมือง 4 ส่วน อสม. ที่ชุมชนห้วยรถไฟ เคยมีบทบาทคล้ายผู้นำชุมชนแต่เมื่อเปลี่ยนผู้นำ ใหม่ทำให้ลดบทบาทลง และความยากจนที่ต้องประกอบอาชีพไม่ค่อยมีเวลาสนใจงานส่วนรวม อสม. ที่บ้านน้ำว่าจะจะเป็นทั้งกลุ่มแม่บ้านด้วย มีบทบาททั้งด้านสุขภาพ การแนะนำเรื่องสุขภาพ การ ทยอยวัดคลื่นโพลีโอ มีศูนย์ สมช. ชายาแก่ชาวบ้านในชุมชน เวลาว่างงานกิจกรรมต่าง ๆ ก็มีบทบาท เป็นแม่บ้าน ส่วนที่ชุมชนคนเมือง 4 คนที่มีบทบาทและทำงานจริงจังมีเพียงคนเดียวเท่านั้น คืออดีต หัวหน้า อสม. ส่วนคนอื่น ๆ ไม่มีบทบาท ที่ชุมชนห้วยรถไฟก็เช่นกัน อสม. ที่เคยทำงานมาโดน วิจารณ์อำนาจหน้าที่ไปทำให้บทบาทไม่ชัดเจน

การปกครอง ชุมชนคนเมือง 4 และชุมชนห้วยรถไฟ เป็นการปกครองโดยเทศบาล นครขอนแก่นเหมือนกัน แต่ต่างตรงที่ชุมชนเทศบาลสามเหลี่ยม 4 เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นโดยถูกต้องใน ที่ดินที่ผู้อยู่อาศัยมีชื่อในการถือครองที่ดิน แต่ชุมชนห้วยรถไฟเป็นชุมชนแออัดที่บุกรุกที่ของ การรถไฟฯ คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนไม่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน (ไม่มีโฉนด) มีเพียงกรรมสิทธิ์ ในการอยู่อาศัย เป็นที่ดินของทางราชการ มีสิทธิ์ที่จะโดนให้รื้อถอนให้อพยพออกจากชุมชนได้ ถ้า ทางราชการต้องการใช้ประโยชน์ (เป็นที่กลับหัวจักรรถไฟในสมัยก่อน) มีประธานชุมชนและ คณะกรรมการเหมือนกับชุมชนคนเมือง 4 อยู่ในความควบคุมของเทศบาลเช่นกัน ส่วนบ้านน้ำว่า อยู่นอกเขตเทศบาล มีการปกครองแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น มีผู้ใหญ่บ้านที่มาจากการเลือกตั้ง และคณะกรรมการของหมู่บ้าน บริหารปกครอง ขึ้นตรงกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้ำว่า มี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน (สอบต.)

2. สภาพครอบครัว และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

เมื่อมองในภาพรวมของทั้ง 3 ชุมชนมีความเหมือนและแตกต่างกันในบางลักษณะ ที่ เหมือนกันทั้ง 3 ชุมชนคือ ลักษณะครอบครัวในชุมชนมีเหมือนกันทุกชุมชน คือครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ครอบครัวผสม ครอบครัวขยายเทียม และครอบครัวที่อยู่คนเดียว โดยจากการแจง นับในชุมชน พบว่าเปอร์เซ็นต์ครอบครัวเดี่ยวมากที่สุดทั้ง 3 ชุมชน (ไม่รวมอื่น ๆ ที่ไม่สามารถแจง นับได้ของชุมชนคนเมือง 4 และชุมชนห้วยรถไฟ) แต่ที่ชุมชนบ้านน้ำว่าไม่มีลักษณะของหอพัก หรือ บ้านเช่าเหมือนที่ชุมชนคนเมือง 4 และชุมชนห้วยรถไฟ และคำว่า ครอบครัวเดี่ยวของที่บ้านน้ำว่าก็ เป็นในลักษณะที่แยกออกมาจากครอบครัวขยาย มาสร้างบ้านเป็นครอบครัวของพ่อ แม่ ลูก แต่บ้าน ญาติที่ต้นตระกูลเดียวกันก็อยู่ภายในหมู่บ้านสามารถไปมาหาสู่กันได้ตลอด ซึ่งไม่ได้เดี่ยวแบบโดด เดี่ยวเหมือนที่ชุมชนคนเมือง 4 ที่มาสร้างบ้านตามลำพัง ไม่ได้อยู่กับญาติพี่น้องตนเอง ย้ายมา จากที่อื่น ซึ่งคล้ายกับชุมชนโนนหนองวัดที่พบลักษณะครอบครัวเดี่ยวมาจากคนละที่ในตอนแรกเริ่ม ตั้งชุมชน แต่ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มักจะขยายออกจากครอบครัวเดิมของญาติพี่น้อง

บรรยากาศและสัมพันธภาพภายในครอบครัว พบว่า ที่บ้านน้ำว่าพบครอบครัวที่มีความกลมเกลียวสามัคคีปรองดองกันมากกว่า รองลงมาคือที่ชุมชนคนเมือง 4 อาจเป็นเพราะเวลาอยู่ด้วยกันระหว่างครอบครัวน้อยกว่าในสังคมเกษตรกรรมที่ไม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำนาก็ทำด้วยกันทั้งครอบครัว แต่ที่ชุมชนคนเมือง 4 จะพบลักษณะความสัมพันธ์แบบปกติธรรมดา ใครมีหน้าที่อะไรก็ทำ เมื่อถึงเวลาก็มาอยู่ร่วมกัน แต่ไม่ถึงกับเป็นลักษณะครอบครัวแตกแยก ที่พบมากในชุมชนห้วยรถไฟ ครอบครัวแตกแยก มีการทะเลาะเบาะแว้งต่อกันให้เห็นเป็นประจำ แต่งงานเมื่ออายุน้อย เป็นภาระของครอบครัว พ่อแม่ต้องหาเลี้ยง พอมีลูกก็เลิกกันทิ้งลูกให้พ่อแม่ตนเองหนีไปแต่งงานใหม่ ซึ่งมีลักษณะเช่นนี้ในหลาย ๆ บ้านของชุมชนห้วยรถไฟ อาจเป็นเพราะสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และขาดการศึกษาของประชาชนที่นี่

ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พบได้มากที่สุดที่บ้านน้ำว่า เพราะบ้านน้ำว่าจะเป็นการครอบครัวที่แยกออกมาจากตระกูลเดียวกัน มาขยายเป็นครอบครัวต่าง ๆ แยกออกไป การตั้งบ้านเรือนก็จะกระจายอยู่ภายในชุมชนนั่นเอง ถึงจะไม่ใช้บ้านติดกันแต่ก็อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน รู้จักกันแทบทุกบ้าน มีการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูล ฟังพากันได้ มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่ใหม่ หรืออพยพออกไปอยู่ที่อื่น ระหว่างเพื่อนบ้านด้วยกันเองก็มีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดช่วยเหลือกันเหมือนญาติพี่น้อง ส่วนที่ชุมชนห้วยรถไฟ พบลักษณะของกลุ่มเครือญาติเฉพาะต้นตระกูลที่เข้ามาอยู่อาศัยแรก ๆ แต่ต่อมาก็มีคนจากหลายถิ่นเข้ามาอยู่ปะปนกันมากจนเป็นลักษณะของสังคมเมือง คือต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกัน เพราะต้องดิ้นรนประกอบอาชีพ มีบ้างที่จะมานั่งจับกลุ่มกันระหว่างเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันจริง ๆ ส่วนที่ชุมชนคนเมือง 4 มีความเป็นปัจเจกชนต่างคนต่างอยู่ เป็นส่วนตัวมากกว่า 2 ชุมชนข้างต้น ไม่ค่อยมีการฟังพาวาอาศัยกัน หรือพบปะพูดคุยกันมากมาย เป็นสังคมเมืองที่ไม่มีใครสนใจใคร ความสัมพันธ์แบบเครือญาติพบได้น้อยมากที่มีก็จะเป็นเฉพาะกลุ่มทางทิศเหนือของชุมชนที่เป็นคนฐานะค่อนข้างยากจนมาอยู่รวมกลุ่มเป็นเครือญาติที่ย้ายมาจากชุมชนเกษตรกรรม แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อย นอกจากนี้ยังพบกลุ่มอำนาจทางการปกครองชุมชนโดยแบ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ในชุมชนคนเมือง 4 และชุมชนห้วยรถไฟ แต่ไม่พบกลุ่มดังกล่าวในบ้านหัว

3. การอบรมเลี้ยงดูด้านร่างกาย

ด้านการกิน : พบว่าชุมชนคนเมือง 4 และบ้านน้ำว่า เด็กแรกเกิดจะได้กินนมแม่กันเกือบทุกคน (จากการสัมภาษณ์) เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนห้วยรถไฟที่มีเด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่กับญาติหรือผู้สูงอายุ จนแม้กระทั่งนมแม่ก็ไม่ได้กิน เด็กบางคนในชุมชนห้วยรถไฟ ได้กินนมชันทหวานแทนนมผงสำหรับเด็กเพราะความยากจน และขาดความรู้ หรือแม้บางคนรู้แต่ก็จำเป็นเพราะไม่มีเงิน ที่ชุมชนคนเมือง 4 และบ้านหัวจะคล้าย ๆ กันคือ ถ้าแม่ไปทำงาน เด็กก็จะได้อยู่กับญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ย่า-ตายาย ได้กินนมกระป๋องสำหรับเด็ก ถ้าอยู่กับแม่สักกระยะหนึ่งแม่ก็จะให้เลิกกินนมแม่ และให้กินนมสำหรับเด็กหรือนมกล่องแทน แต่ในชุมชนห้วยรถไฟ พบได้น้อยมากที่เด็กจะได้กินนมกล่องหลังจากหย่านมแล้ว เพราะผู้เลี้ยงเห็นว่าสิ้นเปลืองให้กินแค่ข้าวก็พอ

การเตรียมอาหารสำหรับเด็ก 0-5 ขวบจะคล้าย ๆ กันทั้ง 3 ชุมชนคือ ถ้ามีเวลาก็จะทำให้เอง เป็นพวกข้าวต้ม ข้าวบดกับกล้วย รสชาติจืด แต่ถ้าวันไหนไม่มีเวลาก็จะซื้อพวกโจ๊กที่ขายเป็นถุง ๆ ละ 5 บาทมาให้เด็กกิน ซึ่งผู้เลี้ยงส่วนใหญ่ก็ทราบว่าผู้ขายใส่ผงชูรส เด็กกินแล้วไม่ดี แต่ก็ให้กิน นอกจากนี้ก็จะเป็นอาหารพวกแป้ง ทอด ไก่ หมู มาให้เด็กกิน แต่ส่วนมากที่ชุมชนรายได้น้อยอย่างชุมชนห้วยรถไฟ จะไม่ค่อยเน้นว่าอาหารสำหรับเด็ก เพราะจะให้เด็กกินตามมีตามเกิด คือกินกันได้ทั้งครอบครัวมีอะไรก็กินอย่างนั้น ในเรื่องของการเลือกว่าอาหารที่มีคุณค่า มีประโยชน์สำหรับเด็กพบว่าที่ชุมชนคนเมือง 4 และบ้านน้ำว่าจะมีผู้เลี้ยงที่เลี้ยงตามหลักอนามัยเช่นนี้

ขนมของเด็กนั้น ทั้ง 3 ชุมชนตามใจผู้กินคือเด็กต้องการกินขนมอะไรก็จะซื้อให้ ส่วนมากคือขนมก๊อบกับถั่วละ 5 บาท เพราะเด็กสมัยนี้จะชอบกิน และผู้เลี้ยงเองก็ไม่ค่อยจะเข้มงวดเรื่องนี้มากนัก มีบางบ้านที่ชุมชนแออัดกล่าวว่า ไม่ให้เด็กกินขนมเพราะไม่มีเงิน กินข้าวก็อึดแล้วไม่เน้นขนม แต่ก็ยังให้เงินไปซื้อเหมือนเดิมเมื่อเด็กร้อง หรืออแง และที่เหมือนกันระหว่างชุมชนห้วยรถไฟ และบ้านน้ำวาคือ เด็ก ๆ นิยมกินบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปกันมาก มีทั้งกินดิบ ๆ แบบไม่ลวก และกินแทนข้าวก็มี ผู้ใหญ่บางคนก็นิยมกันจึงไม่ได้ห้ามเด็ก เนื่องจากความสะดวก ราคาถูก

ด้านการนอน : มีความคล้ายคลึงกันทั้ง 3 ชุมชน คือเด็กเล็ก ๆ แรกเกิดถึงประมาณ 1 ขวบ ผู้เลี้ยงจะให้นอนเป็นเวลา และสม่ำเสมอ แต่เมื่อเด็กโตขึ้นมา เล่นชน ไม่ยอมนอน ก็จะปล่อยบ้างแต่ผู้เลี้ยงก็สังเกตอาการของเด็กที่แสดงออกคือ งอแง ง่วง ตาปรือ ๆ ก็จะนำเด็กมาอาบน้ำให้กินนม และนอน ส่วนใหญ่บอกว่าไม่ได้กำหนดเวลาที่แน่นอน เพราะเด็กจะนอนตรงกันทุกวัน เมื่อถึงเวลา ผู้เลี้ยงมีหน้าที่กล่อมนอน จัดหาที่นอนให้ การกล่อมเด็กพบได้น้อยมากใน 3 ชุมชนส่วนใหญ่จะไม่กล่อมจะให้นอนเลยและใช้วิธีไกวเปล

เวลาตื่นเด็ก ๆ จะเล่นตามวัยของเด็ก ผู้เลี้ยงคอยดูแล จากการสังเกตใน 3 ชุมชน ที่ชุมชนคนเมืองเด็กจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลเมื่อตื่นนอนดีกว่า 2 ชุมชน และไม่ปล่อยให้เด็กไปเล่นตามลำพังหรือออกไปเล่นนอกบ้าน ที่ชุมชนชนบทผู้เลี้ยงคอยดูแลอยู่ตลอดเวลา แต่ปล่อยให้เด็กเล่นดิน เล่นทราย จนมอมแมม หรือพาเด็กไปเล่นบ้านคนอื่น ผู้เลี้ยงก็นั่งสนทนากัน เมื่อเด็กเล่นมอมแมมแล้วก็ค่อยจับไปทำความสะอาด ตอนก่อนนอนอีกครั้ง ส่วนที่ชุมชนรายได้น้อย พบว่ามีผู้เลี้ยงบางส่วนปล่อยให้เด็กเล็กเล่นกันเองตามถนนหนทางที่รถวิ่งสวนเข้าออกประจำ โดยผู้เลี้ยงไม่ได้สนใจเท่าที่ควร หรือบางครั้งก็ปล่อยให้เด็กกันดูแลกันเอง (เด็กประมาณ 5-6 ขวบ ดูแลเด็ก 1 ขวบกว่า)

ด้านการรักษาความสะอาดร่างกายและการขับถ่าย : เมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่าผู้เลี้ยงที่อยู่ในชุมชนเมืองจะเอาใจใส่ดูแลการอาบน้ำ แต่งตัว แปรงฟัน ให้เด็กมากกว่าชุมชนอื่น และไม่ค่อยปล่อยให้เด็กเล่นกับดินกับทรายมากเท่าที่อื่น ให้เด็กใส่รองเท้าเสมอเวลาที่เดินบนพื้นดิน เสื้อผ้ามีความสะอาดมากกว่า ส่วนชุมชนชนบทอยู่ในระดับปานกลางการเอาใจใส่ดูแลด้านร่างกายรักษาความสะอาด เพราะโดยสภาพของชุมชนเป็นพื้นดิน พื้นหญ้า เด็ก ๆ มีที่วิ่งเล่นกันมาก ผู้เลี้ยงก็จะปล่อยให้เล่นจนเห็นว่าสกปรก มอมแมมมากถึงจะทำความสะอาดให้ รองเท้าก็บางครั้งใส่บางครั้งก็ไม่ใส่ ไม่สม่ำเสมอ ชุมชนรายได้น้อยจะปล่อยให้เด็กสกปรกเลอะเทอะ เล่นตามดินมากไม่ค่อยให้ใส่รองเท้า ไม่เข้มงวดในการรักษาความสะอาด

ในด้านการขับถ่ายจะคล้าย ๆ กันคือ ไม่ค่อยหัดให้เด็กขับถ่ายเป็นเวลา หรือ สม่่าเสมอ แต่เด็กจะเป็นเอง ส่วนมากจะใช้วิธีปวดแล้วให้บอก ผู้เลี้ยงก็ตามเข้าห้องน้ำไปล้างให้ ที่ชุมชนชนบทและชุมชนรายได้น้อยเด็กจะขับถ่ายไม่เป็นเวลา และผิดที่ผิดทางมากที่สุด คือ นึกปวดตอนไหนก็ปล่อยใส่กางเกง หรือวิ่งไปในพื้นที่ใกล้ ๆ บ้าน (จากการสังเกตพบ) ส่วนมากเด็กไม่ค่อยเข้าส้วม ที่ชุมชนชนบท เพราะมีพื้นที่มากในบริเวณบ้าน ผู้เลี้ยงก็จะเห็นว่าเด็กเล็กอยู่ก็จะตามเก็บไปฝัง และที่ชุมชนรายได้น้อย ส้วมไม่ค่อยถูกสุขลักษณะเท่าที่ควร เด็กไม่ชอบเข้า

ด้านการป้องกันโรคและรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย : ใน 3 ชุมชนนั้น ชุมชนเมืองมีศักยภาพในด้านการป้องกันโรค และการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยมากกว่า เพราะฐานะดี ความรู้สูง และอยู่ใกล้สถานพยาบาล การคมนาคมสะดวก ดังนั้นปัญหาการเจ็บป่วยของเด็กจึงไม่เป็นปัญหา เมื่อเจ็บป่วยหรือไม่สบายก็จะไปหาหมอที่คลินิก หรือโรงพยาบาล เพราะเกือบทุกบ้านมีรถการเดินทางสะดวก พบว่าเด็กเป็นหวัดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็พาไปหาหมอที่คลินิกทันที ส่วนชุมชนชนบทนั้นอยู่ห่างจากตัวเมืองไกลสถานพยาบาล เช่น โรงพยาบาล หรือคลินิก จึงนิยมไปใช้บริการของสถานอนามัยก่อนเป็นอันดับแรก แต่ก็มีบางส่วนที่ฐานะดีจะเข้ามารับการรักษาที่คลินิกในเมือง และมีหมอประจำตัวคือ ไม่สบายก็ต้องไปหาหมอที่คลินิกทันที ส่วนการรักษาแบบพื้นบ้านพบได้ในผู้ที่สูงอายุ

ชุมชนรายได้น้อย จะไม่ค่อยให้ความสำคัญเมื่อเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ซื้อยามากินเอง ปรีกษาเพื่อนบ้าน บางส่วนยังมีการรักษาแบบพื้นบ้านอยู่ เช่น โรคพวกที่เป็นตุ่ม งูสวัด เริ่มจะให้หมอเป่า เป่าให้ และจ่ายค่ารักษาเรียกว่าค่าค่าย เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบคนชนบทที่ยังเข้ามาอยู่ในชุมชนรายได้น้อยในเมือง

ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม : ทั้งในและนอกบ้าน ในชุมชนเมืองจะมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าทั้ง 2 ชุมชน เพราะส่วนใหญ่เป็นคนมีฐานะดี การศึกษาดี จึงรู้จักวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมให้หน้าอยู่ทั้งภายในบ้านและรอบ ๆ บ้าน ส่วนรอบ ๆ ชุมชนนั้นก็มีการเข้ามาดูแลของเจ้าหน้าที่จากเทศบาล จึงไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ที่ชุมชนชนบทการจัดการอยู่ในระดับปานกลางคือมีการจัดระเบียบ ชาวของเครื่องใช้ภายในบ้าน แต่บางบ้านก็ยังขาดการดูแลเอาใจใส่ด้านนี้อยู่ เนื่องจากเป็นชุมชนที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีการเลี้ยงสัตว์พวกวัว ควาย เป็ด ไก่ ไข่ ใช้งานและเป็นอาหาร มูลของสัตว์บางบ้านก็ไม่มีการจัดการที่ดีพอ เพราะเลี้ยงแบบชาวบ้าน เช่น เป็ด ไก่ จะปล่อยให้หากินเองตามบริเวณบ้าน เวลาถ่ายก็เรียกราด และอาจเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคบางชนิด นอกจากนี้ความสม่่าเสมอในการเก็บขยะไม่ดีเท่าที่ควร เก็บไม่ตรงเวลาขยะล้น ส่งกลิ่นเหม็น ทางระบายน้ำที่มีก็ตันเขิน มีการทับถมของตะกอนดิน เนื่องจากขาดการบำรุงรักษา แต่ก็ไม่กี่ก่อให้เกิดปัญหาต่อชุมชนมากเท่าชุมชนรายได้น้อย ที่แต่ละปีจะมีปัญหาน้ำท่วมขังในหน้าฝน เพราะลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มรอบ ๆ ชุมชนมีการถมที่สร้างบ้านเรือน เวลาฝนตกน้ำจะไหลมารวมกันไม่มีที่ระบาย ขยะก็มีการทิ้งไม่ถูกที่ ถึงแม้จะมีถังขยะรวมและมีเทศบาลมาเก็บก็ตาม ลักษณะบ้านเรือนที่ไม่ถูกสุขลักษณะ การจัดการในบ้านเรือนก็ไม่ดีพอ ในเรื่องของความสะอาดและ

ความเป็นระเบียบ การวางตัวของ ส้วมที่ไม่ค่อยถูกสุขลักษณะ ในหน้าฝนพบว่าเด็กป่วยเป็นโรคไข้เลือดออกมาก (จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน)

4. การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์ สังคม ค่านิยม

ในการควบคุมความประพฤติ : จะใช้วิธีการคล้ายกันคือ เห็นแล้วห้าม บอกว่าไม่ดี แต่จะแตกต่างกันในเรื่องของการเอาใจใส่ดูแลอบรมของผู้เลี้ยงดู คือที่ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท จะให้ความเอาใจใส่ที่จะสั่งสอนเด็กมากกว่าชุมชนรายได้น้อย เพราะผู้เลี้ยงมีเวลาอยู่ใกล้ชิดเด็กมากกว่าชุมชนแออัด ที่มีสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมที่กดดันให้ต้องทำงาน หาเงินมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคมในชุมชนรายได้น้อยจะพบเด็กที่พูดจาหยาบคาย พูดไม่สุภาพ หลายครอบครัว ถึงแม้จะอยู่ที่บ้านจะสอน แต่พอออกนอกบ้านเล่นกับเพื่อนได้ยืนผู้ใหญ่พูดกันเด็กก็จะติดมาพูดที่บ้าน

เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมเด็กทั้ง 3 ชุมชน เด็กที่ชุมชนคนเมือง 4 และบ้านน้ำว่าจะเชื่อฟังผู้เลี้ยงดูมากกว่าชุมชนห้วยรถไฟ การทำโทษเด็กเมื่อเด็กทำความผิด หรือประพฤติตัวไม่ดีพบว่าที่ชุมชนคนเมือง 4 จะไม่ค่อยมีการตีเด็ก จะใช้การบอกกล่าวตักเตือนส่วนมาก เพราะผู้เลี้ยงดูเห็นว่าเด็กยังเล็ก รัก ไม่กล้าตี ส่วนที่บ้านน้ำว่าโดยมากจะทำโทษโดยการตี เมื่อเด็กทำผิดจะลงโทษแต่ก็ยังไม่บอกเหตุผลมาก บอกแค่ว่าทำผิด ไม่ดี ทีหลังอย่าทำ ห้ามปราม ไม่อธิบายให้เข้าใจ ส่วนที่ชุมชนรายได้น้อย พบว่าการทำโทษเด็กทั้งดูตว่ากล่าว ทั้งตี บางครั้งผู้เลี้ยงก็ทำโทษเด็กแบบไม่มีเหตุผล ใช้อารมณ์ลงที่เด็ก จนเด็กบางคนกลายเป็นคนก้าวร้าว

ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ เครือข่ายสังคมและชุมชน : การส่งเสริมความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานั้นพบว่า ในชุมชนชนบทจะดีกว่า 2 ชุมชน เพราะชุมชนบ้านน้ำว่ามีลักษณะการดำรงชีวิตที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันภายในชุมชน เครือญาติ มีเวลาอยู่ด้วยกันมากกว่า 2 ชุมชน เพราะลักษณะการประกอบอาชีพที่เอื้ออำนวย ทำนาก็ต้องทำด้วยกันทั้งครอบครัว ประเพณี วัฒนธรรม ที่มีในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่ประสานความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในชุมชน การนับถืออาวุโส ผู้สูงอายุ เคารพยำเกรง และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโสต่อพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ สภาพทางเศรษฐกิจที่ถึงแม้ว่าจะไม่ร่ำรวย แต่ก็ไม่มีบีบคั้นให้ต้องดิ้นรนเหมือนชุมชนรายได้น้อยอย่างชุมชนห้วยรถไฟ

ในชุมชนคนเมือง 4 การรวมกลุ่มทำกิจกรรมของชุมชนเป็นลักษณะทางการมากกว่า เมื่อมีคำสั่งหรือมีการขอร้องจากเจ้าหน้าที่ราชการถึงจะเกิดการรวมกลุ่ม แต่ในลักษณะวิถีชีวิตในแต่ละวันก็ไม่เอื้ออำนวยให้ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันมากนัก เพราะลักษณะการเป็นอยู่ดี ไม่ต้องพึ่งพากันในแต่ละครอบครัวมีศักยภาพที่จะดำเนินงานต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น การติดต่อกับหน่วยงานของราชการ การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง

ชุมชนห้วยรถไฟก็แตกต่างกับ 2 ชุมชนข้างต้น เพราะความบีบคั้นทางสภาพสังคม เศรษฐกิจ ทำให้ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด การรวมกลุ่มกันจะเกิดขึ้นเมื่อมีผลประโยชน์จากภายนอกเข้ามาแต่เมื่อหมดโครงการก็จะแยกย้ายไป มีโครงการใหม่มาก็มารวมตัวกันใหม่ แตกต่างจากสังคมของชุมชนแออัด ทั่ว ๆ ไปที่ต้องรวมตัวกันเหนียวแน่นเพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์

ของตนเองแก่ชุมชน เพราะที่นี้ไม่ได้ถูกกดดันจากทางราชการในการโล่เรือตอน และยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ยื่นมือเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ดังนั้น ชาวชุมชนจึงไม่ต้องดิ้นรนรวมกลุ่มกันมาก ส่วนภายในครอบครัวพบว่ามีครอบครัวที่มีปัญหาแตกแยกมาก ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง คนสูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรืออยู่กันเองตามยถากรรม บางบ้านก็ทิ้งลูกไว้ให้เป็นภาระอีกด้วย

ความคาดหวังของผู้ใหญ่ต่อเด็กหญิงและเด็กชาย เหมือนกันใน 3 ชุมชน คือคาดหวังว่าเด็กผู้หญิงจะเป็นคนเรียบร้อย เชื่อฟังพ่อแม่กว่าผู้ชาย การเลี้ยงดูผู้หญิงก็ต้องอ่อนโยนกว่า ส่วนเด็กผู้ชายจะซนจะตื้อกว่าเด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายวิ่งเล่นไล่กันกับเพื่อนถือว่าปกติ เรื่องของเล่นผู้หญิงจะเล่นพวกตุ๊กตา เล่นขายของ ผู้ชายจะเล่นปืน ดาบ เล่นรถ เครื่องบิน ฯลฯ แต่ถ้าเมื่อใดที่สลับกันระหว่างหญิงชาย ผู้เลี้ยงจะถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิดจากธรรมชาติ ผิดเพศ จะมีการห้ามปราม เช่น ในชุมชนแออัดมีเด็กหญิงบางคนชอบเล่นกับเด็กผู้ชาย เล่นปืนแก๊ป ผู้เป็นแม่จะคิดว่าลูกสาวตนเองผิดปกติ จะห้ามปราม และหยุดพฤติกรรมนั้นของเด็กและไม่ให้เล่นของเล่นพวกปืนห้ามไปวิ่งเล่นกับผู้ชาย

ความคาดหวังเรื่องการศึกษา ผู้ใหญ่ส่วนมากต่างก็คาดหวังว่าบุตรหลานของตนจะเรียนจบสูงกว่าตน และประกอบอาชีพที่ดีกว่าตน เหมือนกันในทั้ง 3 ชุมชน แต่จะแตกต่างกันตรงชุมชนห้วยรถไฟที่คาดหวังฝันอยากให้บุตรหลานเรียน แต่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขาคิดว่าตนเองคงไม่มีทุนทรัพย์ส่งเสียให้เรียน ดังนั้นจึงจะให้เรียนจบในระดับบังคับ (ป.6 หรือ ม.3) ก็พอ ที่นอกเหนือจากนั้นค่อนข้างทันสมัย ส่วนอีก 2 ชุมชนนั้นคาดหวังว่าตนเองจะส่งเรียนได้แต่ขึ้นอยู่กับเด็กว่าจะเรียนได้ดีแค่ไหน

ด้านอาชีพจะแยกเพศชายและหญิง และคล้ายกันทั้ง 3 ชุมชน คือผู้หญิงก็ควรเป็นพยาบาล เป็นครู เป็นหมอ ส่วนผู้ชายก็ควรเป็นตำรวจ ทหาร หรือเป็นหมอ ซึ่งส่วนมากอยากให้บุตรหลานรับราชการเพราะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มั่นคง ต่อไปคืออยากให้เลี้ยงดูพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงมา และส่วนมากจะคาดหวังในชุมชนชนบทและชุมชนห้วยรถไฟที่โตมาต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ ในชุมชนเมืองคาดหวังแค่ทำงานหาเลี้ยงตัวเองได้ ไม่ต้องมารบกวนพ่อแม่ ส่วนเรื่องที่จะมาเลี้ยงดู พ่อแม่นั้นเป็นบางส่วน และความแตกต่างระหว่างชาย-หญิงคือ โดยมากคิดว่าผู้หญิงถึงจะแต่งงาน มีครอบครัว แต่ก็เลี้ยงดูพ่อแม่ได้ ส่วนผู้ชายไม่คาดหวังคิดว่าคงจะสนใจลูกเมียและครอบครัวของตนเท่านั้น

สิ่งแวดล้อมต่ออารมณ์ สังคม และค่านิยม : จากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงมีความเป็นห่วงบุตรหลานของตน คล้าย ๆ กันทั้ง 3 ชุมชนคือ ห่วงบุตรหลานของตนจะเป็นคนเกเร คบเพื่อนไม่ดี พาไปเที่ยวผับ-เรค ติดยาเสพติด เสียผู้เสียคน เพราะสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีหลายอย่างที่ช่วยผู้ใหญ่เด็กเสียคนได้ง่าย ๆ

และที่ต่างกันคือ ชุมชนคนเมือง 4 เป็นลักษณะสังคมเมือง โดยมากฐานะดีมีการศึกษา มีอาชีพที่ดี กดดันให้ผู้เลี้ยงดูเด็กพยายามอบรมสั่งสอนให้เด็กเรียนหนังสือเก่ง สอบเข้าเรียนในโรงเรียนดัง ๆ ที่มีชื่อเสียง ถ้าเด็กเรียนเก่งจะเป็นความภูมิใจของผู้เลี้ยงดูเป็นอย่างมาก (อาจเกิดปัญหาความกดดันในเด็กได้) และเช่นกันกับชุมชนบ้านน้ำจิงแม้รุ่นพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูจะประกอบ

อาชีพเกษตรกรรมกันส่วนใหญ่ แต่ก็พยายามอยากให้บุตรหลานเรียนหนังสือเพื่อยกระดับฐานะ และวิถีชีวิตของตน ไม่อยากให้ลูกหลานต้องมาทำนาเหมือนตน ส่วนมากมักจะยกตัวอย่างจากคนที่ประสบความสำเร็จได้ทำงานดี ๆ ให้เด็ก เพื่อเป็นการกระตุ้นเด็ก แต่ไม่กดดันมากเหมือนชุมชนคนเมือง 4 อยู่ในระดับปานกลาง แต่ที่ชุมชนห้วยรถไฟจะไม่เน้นเรื่องการศึกษาหรืออาชีพ ส่วนใหญ่อยากให้ทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัวถึงในใจจะหวัง แต่ก็ไม่ได้ตั้งรณให้เรียนสูง คิดแต่ว่าตนเองอยากจน ต้องมาช่วยกันทำงาน หาเงิน และโดยมากในชุมชนก็ไม่ค่อยมีใครได้เรียนสูง ๆ จึงไม่มีการกดดันแต่อย่างใด

เรื่องภาษาพูดจะแตกต่างออกไปคือ ที่ชุมชนคนเมือง 4 จะหัดให้เด็กพูดภาษากลาง พ่อแม่ ผู้เลี้ยงจะพูดกับเด็กเป็นภาษากลาง ถึงแม้นตนเองจะเป็นคนท้องถิ่นพูดภาษาถิ่นก็ตาม เนื่องจากผู้คนในชุมชนส่วนมากพูดภาษากลาง และอยู่ใกล้เมือง จึงคิดว่าการเลี้ยงแบบในเมือง การพูดก็ต้องเป็นแบบคนเมือง ส่วนภาษาถิ่นไม่ต้องหัดจะเป็นเอง ส่วนใน 2 ชุมชนที่เหลือไม่เน้นด้านภาษาพูดในชุมชนแออัด คนส่วนมากจะพูดจาไม่สุภาพ พูดมึง-กู เด็ก ๆ ก็จะติดมาพูดด้วย

ด้านการเลียนแบบของเด็กจากผู้ใหญ่ : เช่น การเล่นเกมพนันชนิดต่าง ๆ การพูดจาด้วยคำหยาบคาย จากการสังเกตพบมากในชุมชนรายได้น้อยที่มีการเล่นเกมพนันกันมาก เด็กเล็กจะถูกผู้เลี้ยงดูพาเข้าไปนั่งในวงไพ่-ไฮโลด้วย เพราะไม่มีผู้ดูแล จึงซึมซาบพฤติกรรมมาเลียนแบบ โดยบางบ้านพบว่า เด็กนั่งจับกลุ่มกันเล่นไพ่ของจริงของผู้ปกครอง แต่เงินใช้การรดกระดาชแทน และอีกรายคือ การจับสลากที่มีการได้-เสีย เด็กจะติดคล้ายผู้ใหญ่ติดการพนัน พฤติกรรมเหล่านี้ผู้เลี้ยงดูไม่ห้ามปราม เพราะไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแล ตนเองก็ติดพนันเช่นกัน ในชุมชนชนบทพบเป็นบางส่วน เช่น การเล่นเกมพนัน พบเด็กนั่งเล่นไฮโลในงานบุญแจกข้าว (เด็ก 3 คน) และพฤติกรรมเลียนแบบพ่อที่เลี้ยงไก่ชนและอุ้มไก่ไปบ่อนทุกวัน ลูกจึงอุ้มไก่เช่นกัน แต่เป็นตัวเล็กกว่าพ่อ เด็กชอบเตะฟุตบอลเลียนแบบรายการฟุตบอลที่ผู้ปกครองดูเป็นประจำ

แต่ในชุมชนเมืองไม่ค่อยพบพฤติกรรมเลียนแบบจากผู้ใหญ่ พบเพียงการเล่นไพ่กระดาชของเด็กชายคนหนึ่ง

รองลงมาที่พบคือ การเลียนแบบคำด่าทอของเพื่อนบ้าน เด็กเล็ก ๆ ได้ยินก็พูดตาม ผู้ใหญ่เห็นเป็นเรื่องขบขัน ไม่ห้ามเด็ก (การทะเลาะกันที่ชุมชนรายได้น้อยถือเป็นเรื่องปกติ) คำพูดของเด็กก็ใช้คำไม่สุภาพ ตามผู้ใหญ่ที่พูดกัน (มึง-กู-บักห่า-อีห่า)

สันตนาการเด็ก, ผู้ใหญ่ อิทธิพลที่ถ่ายทอดถึงกัน : พบว่าลักษณะของสันตนาการของทั้ง 3 ชุมชนจะมีความแตกต่างและเหมือนดังนี้ ชุมชนคนเมือง 4 เนื่องจากอยู่ใกล้เมืองใกล้แหล่งบันเทิงต่าง ๆ เช่น โรงหนัง ห้างสรรพสินค้า ที่บ้านก็มี TV, VDO ให้ได้ดูจึงเป็นลักษณะของคนเมืองโดยแท้ งานบุญต่าง ๆ มีหมอลำ หนังมาฉายจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากทั้งเด็กและผู้ใหญ่

ชุมชนห้วยรถไฟ ถึงจะอยู่ใกล้เมืองแต่สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยังไม่เพียงพอ จึงมีความขาดแคลนในเรื่องของสันตนาการ เมื่อมีบุญมีงานวัดจึงตื่นเต้นที่จะได้ไปช่วยงาน เพราะส่วนใหญ่อุปการจะไม่ค่อยมีเวลาพาไปเท่าใดนัก ต้องทำงาน กอปรกับผู้ใหญ่เองก็ตื่นเต้นไม่แพ้กัน

ซึ่งจะเหมือนชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลสถานบันเทิงต่าง ๆ นาน ๆ ครั้งถึงจะมีโอกาส มาเปิดหูเปิดตาเยี่ยมชมตื่นเต้นเป็นธรรมดา และเวลามีงานบุญต่าง ๆ ก็ให้ความสนใจทั้งเด็กและผู้ใหญ่ งานที่พบคืองานปีใหม่ และงานวันเด็ก จะจัดขึ้นในชุมชนทุกปีและได้รับความร่วมมือและมีคนมาร่วมงานมาก

การปลูกฝังค่านิยมด้านความสนใจต่อการดูแลสาธารณะประโยชน์ การเสียสละ การเป็นพลเมืองดีทางสังคมและศาสนา : จากการสังเกตใน 3 ชุมชนนั้นไม่เน้นในเรื่องของการเสียสละต่อสาธารณะเท่าใดนัก เพราะไม่ค่อยพบครอบครัวที่สอนให้บุตรหลานเป็นคนเสียสละ ดูแลสาธารณะประโยชน์ ส่วนมากจะสอนรวม ๆ คือเป็นคนดีไม่เกราะรานคนอื่น ไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่นและครอบครัวเท่านั้น และส่วนใหญ่คิดว่าเด็ก ๆ ขนาดนี้พูดยังไม่รู้เรื่อง อธิบายก็ไม่สามารถรับรู้และเข้าใจได้ เด็กจะรู้เองเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่และเข้าโรงเรียนเกี่ยวกับกิจกรรมของศาสนา ทั้ง 3 ชุมชนนับถือศาสนาพุทธ การให้เด็กทำบุญตักบาตร และไปวัดด้วยถือเป็นการปลูกฝังค่านิยมในการสอนในศาสนาอีกด้านหนึ่ง

เปรียบเทียบการเอาใจใส่พาเด็กทำบุญ สวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอนที่ชุมชนชนบทจะพบมากกว่าชุมชนเมือง และชุมชนรายได้น้อย ส่วนมากเป็นครอบครัวที่มีผู้สูงอายุดูแลเด็กจะให้เด็กใส่บาตรสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน แต่ในด้านความสม่ำเสมอไม่ค่อยดีเท่าใดนักเพราะส่วนมากจะไม่บังคับเด็กให้ทำ (ไม่เข้มงวด)

5. การอบรมเลี้ยงดูด้านสติปัญญา

ความสำคัญที่ผู้ใหญ่ให้แก่เด็กในด้านนี้ ชุมชนคนเมือง 4 ผู้เลี้ยงดูจะสนใจเอาใจใส่และให้ความสำคัญมาก เพราะถือเป็นหน้าเป็นตา ถ้าบุตรหลานของตนเป็นคนฉลาด เรียนเก่ง บางบ้านเข้มงวดมากกลับมาบ้านต้องสอนการบ้าน อยู่โรงเรียนก็ต้องดี ต้องเรียนพิเศษ เพราะผู้เลี้ยงดูนี้จะส่งเสริมด้านสติปัญญา การศึกษาเล่าเรียนของเด็กมากกว่าที่อื่น

ชุมชนชนบทอย่างบ้านน้ำวาก็ให้ความสำคัญ เอาใจใส่ในบางครอบครัว แต่ก็มีบางบ้านที่ปล่อยเพราะคิดว่าเด็กจะเรียนรู้อเอง ส่วนชุมชนห้วยรถไฟไม่เน้น ส่วนใหญ่คือปล่อยตามยถากรรมเพราะยังงังก็ไม่ได้คิดว่าจะส่งให้เรียนสูง ๆ อยู่แล้ว

การส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาล หรือสถานเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน พบมากที่ชุมชนเมือง รองลงมาคือชุมชนชนบท และน้อยที่สุดคือชุมชนแออัดห้วยรถไฟ เป็นข้อบ่งชี้อย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นว่าแต่ละชุมชนให้ความสนใจและเอาใจใส่ด้านสติปัญญาเด็ก

การสื่อสารกับเด็กและค่านิยมที่ผู้ใหญ่ให้เด็ก : ในชุมชนเมืองและชุมชนชนบทจะถือว่าเด็กประสบความสำเร็จในระดับแรก เด็กจะได้รับคำชมเชยจากผู้เลี้ยงดู แต่ถ้าเด็กคนไหนทำไม่ได้ก็จะกล่าวโทษศาสนา เพราะส่วนใหญ่จะคิดว่าเด็กจะฉลาดหรือไม่เป็นมาแต่เกิดติดมากับเด็กถ้าโชคดีก็เป็นเด็กฉลาด โชคไม่ดีก็ถือว่าแล้วไป ส่วนชุมชนรายได้น้อยไม่ค่อยให้ความสำคัญแต่ก็มีการชื่นชมให้ผู้อื่นฟังบ้าง (ส่วนใหญ่ที่สัมภาษณ์มักจะชมเด็กที่ตนเลี้ยงว่าเป็นเด็กฉลาด)

บทบาทของสื่อมวลชนต่อเด็ก : เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เกมส์ หนังสือพิมพ์ ป้ายโฆษณา ฯลฯ พบทั้งความต่างและความเหมือนกันดังนี้คือ ทั้ง 3 ชุมชนจะเหมือนกันคือ เด็ก ๆ จะติด

โทรทัศน์ชอบดูโทรทัศน์รายการเพลงและชอบร้อง-เต้นตามในโทรทัศน์ ที่ชุมชนห้วยรถไฟ และบ้านน้ำว่าจะนิยม VDO เหมือนกัน บ้านที่มีทีวีทันทสมัย เปิดดูหนัง ดูมิวสิกเพลง และร้องเพลงคาราโอเกะ เพลงที่นิยมร้องในเด็กคือเพลงกินจู้จิบ โดเรมี มอเตอร์ไซด์อย่าง เป็นต้น และชอบกิน (มาม่า) บะหมี่กึ่งสำเร็จรูปเหมือนกัน แต่ที่แตกต่างออกไปคือ ที่ชุมชนห้วยรถไฟมีเด็กบางคนมีรถบังคับวิทยุคันละ 200-300 บาท ทั้งที่ถือเป็นชุมชนรายได้น้อย เจลลี่ถ้วย “เจเลไลท์” ที่คาดผมปลอมในเด็กผู้หญิงบางคน ที่บ้านห้วยเด็กผู้ชายจะเลียนแบบการเตะฟุตบอลจากในโทรทัศน์ หาชุดมาแต่งตัวฟ้อนรำตามรายการเพลงในโทรทัศน์ และที่ชุมชนคนเมือง 4 เด็กบางคนชอบเล่นเกมส์ตามร้าน ชื้อมาเล่นที่บ้าน

จะพบว่าพฤติกรรมเหล่านี้เด็กได้รับอิทธิพลจากสื่อ การโฆษณา ทำให้เกิดการเลียนแบบตาม

บทบาทของครูและศูนย์เลี้ยงเด็กที่มีต่อเด็ก : ในชุมชนบ้านน้ำจ้วและชุมชนคนเมือง 4 พบว่าครูมีบทบาทในด้านการเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างมาก เพราะเด็กบางรายจากที่เคยดื้อไม่เชื่อฟังผู้เลี้ยงดู พอเข้าโรงเรียนหรือศูนย์เลี้ยงเด็กพบว่า ความประพฤติดีขึ้นจนผู้เลี้ยงสังเกตได้ และให้ความเห็นว่าเด็กเชื่อฟังครูมากกว่าพ่อแม่ เช่น เรื่องการไหว้ การแปรงฟัน ความเสียสละ เป็นต้น เด็กส่วนมากจะดีขึ้น ส่วนที่ชุมชนรายได้น้อย เนื่องจากไม่ค่อยให้ความสำคัญด้านนี้ จึง ทำให้บทบาทของครูและศูนย์เลี้ยงเด็กไม่ค่อยมีเท่าใดนัก

การฝึกให้เด็กทำงานบ้าน งานอาชีพ : เหมือนกัน 3 ชุมชน คือจะฝึกให้เด็กผู้หญิงทำงานบ้านส่วนมาก คือล้างถ้วยล้างชาม กวาดบ้าน-ถูบ้าน ซักเสื้อผ้า หุงหาอาหาร ทำกับข้าว “เรียกแม่หญิง” หรือ “เรียกในเฮือน” ส่วนผู้ชายจะไม่คาดหวังว่าจะทำได้หรือไม่ แต่บางบ้านก็จะสอน-หัดให้ลูกทั้งหญิงและชายทำงานบ้านเป็นเหมือนกัน เพราะหวังว่าถ้าในอนาคตไม่มีใครทำ ไปอยู่กับคนอื่นจะได้ช่วยเหลือตนเองได้ แต่ก็ไม่ได้หวังว่าผู้ชายจะทำ เพราะเห็นว่าผู้ชายโดยมากจะดื้อ สนไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้เลี้ยงก็ไม่ได้เข้มงวดแต่อย่างใด และก็มีบางส่วนเห็นว่าผู้ชายควรทำงานหนัก ทำงานนอกบ้าน หาเงินมาเลี้ยงครอบครัวมากกว่าจะมาทำงานบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่ผู้หญิง

ของเล่นต่าง ๆ ประเทืองปัญญาหรือไม่ : ใน 3 ชุมชนลักษณะประเภทของของเล่นที่พบจะเหมือนกัน หรือคล้าย ๆ กัน คือเป็นพวกของเล่นที่ทำจากพลาสติก พกกรวด ปืน ดาบ โทรศัพท์ เครื่องดนตรี และพวกตุ๊กตา สมุดระบายภาพ แต่จะแตกต่างกันบ้างในเรื่องของคุณภาพและปริมาณ พบว่าที่ชุมชนเมืองของเล่นเด็กส่วนใหญ่จะเป็นของดี มีราคาแพง และเด็กแต่ละคนมีจำนวนของเล่นมาก ยกตัวอย่างเด็กหญิงคนหนึ่งมีตุ๊กตาตัวโต ๆ แบบคล้าย ๆ กันถึง 3 ตัว ซึ่งแตกต่างจากที่ชุมชนรายได้น้อยที่ของเล่นขาดแคลน มีน้อย คุณภาพก็ไม่ดี ราคาถูก จนทำให้เด็กบางคนต้องขโมยของเพื่อนมาเล่นก็มี เพราะพ่อแม่ ผู้ปกครองไม่มีเงินซื้อให้ และยังพบว่าในบางบ้านไม่เห็นความสำคัญของของเล่นเลย คือจะไม่ยอมซื้อให้เลย เพราะเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์

สำหรับของเล่นที่คิดว่าน่าจะประเทืองปัญหาก็คงจะเป็นพวกตัวต่อ สมุดระบายภาพ ที่พบในบางครอบครัวของชุมชนชนบท ซึ่งปริมาณและคุณภาพของเล่นของเด็กอยู่ในระดับรองลงมาจากชุมชนชนเมือง

การเล่นแบบผู้ใหญ่ เช่น การจับสลาก การเล่นไพ่ของเด็กโดยใช้การ์ดรูปภาพแทนเงินนั้น พบในชุมชนรายได้น้อย

กิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อเด็ก โดยภาพรวมแล้วชุมชนชนบทเด็ก ๆ จะมีความตื่นเต้นมากกว่าเมื่อมีงานบุญประเพณีต่าง ๆ เนื่องจากชุมชนห่างไกลแสงสีไม่ค่อยได้ไปเที่ยวไหนบ่อย ๆ เหมือนเด็กในเมืองที่ค่อนข้างจะได้พบเห็นอะไรมากกว่าจึงไม่ค่อยตื่นเต้นผู้ใหญ่ที่ชนบทมักจะพาเด็กไปเข้าร่วมในงานพิธีที่รื่นเริง เช่น บุญขึ้นปีใหม่ งานวันเด็ก บุญมหาชาติ บุญสงกรานต์ เหมือนกันทั้ง 3 ชุมชนในลักษณะที่ว่าเด็กจะได้ไปร่วมงานรื่นเริง แต่ในงานที่ไม่รื่นเริง เช่น งานศพ แจกข้าว งานที่เป็นพิธีการต่าง ๆ เด็ก ๆ ที่ชุมชนรายได้น้อยก็ตื่นเต้นเช่นกันถึงแม้บางบ้านจะมี TV VDO ได้รองคาราโอเกะก็ตาม เพราะผู้ใหญ่พา "เห่อ" เช่น พบว่าก่อนงานมหาชาติที่วันพบหญิงวัยกลางคนกำลังนั่งซ่อมแซมผ้าที่ปักเลื่อมระยิบระยับเพื่อใช้มัดเอาเวลาไปร่วมแห่

6. การอบรมเลี้ยงดูด้านศีลธรรม จริยธรรม

ในการอบรมสั่งสอน ปลุกฝังทัศนคติและค่านิยมด้านนี้แก่เด็กโดยส่วนใหญ่ของทั้ง 3 ชุมชนจะเริ่มปลุกฝังตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ในเรื่องง่าย ๆ เช่น หัดให้ไหว้ ให้สวัสดี พูดมีหางเสียง หัดให้กราบพระ ยกมือขึ้นเมื่อเป็นพระเดินผ่าน ภายในบ้านจะบอกกล่าวเมื่อเห็นว่าทำไม่ดีก็จะบอกว่าไม่ดีให้ทำใหม่ เช่น การพูดโกหก การลักขโมยของ การกราบพระ สวดมนต์-ไหว้พระในบ้าน และพาทำบุญตักบาตรพาเด็กไปทำบุญที่วัดด้วย

โดยรวมแล้วชุมชนชนบทจะมีความเอาใจใส่ในการปลุกฝังด้านนี้แก่เด็กมากกว่า เพราะผู้เลี้ยงดูมีเวลาอยู่ใกล้ชิดบุตรหลาน โดยมากจะเป็นผู้สูงอายุ และที่นี้ก็มีวัดอยู่ในชุมชน การพาเด็กไปทำบุญฟังเทศน์ที่วัดจึงทำได้ง่ายกว่า 2 ชุมชนที่เหลือ เพราะไม่มีวัดอยู่ในชุมชน ในชุมชนรายได้น้อยนั้นจะมีพระมาบิณฑบาตรในวันพระ มาจากทางอำเภอ น้ำพอง แต่ไม่ค่อยเห็นชาวบ้านนิยมมาใส่บาตรมากนัก ส่วนในชุมชนเมืองผู้เลี้ยงดูไม่ค่อยมีเวลา ส่วนมากเด็กจะถูกส่งไปอยู่ศูนย์เลี้ยงเด็ก แต่ก็พบบางครอบครัวที่ผู้สูงอายุเลี้ยงหลานมักจะอบรม สั่งสอน พาสวดมนต์ ไหว้พระก่อนนอนทุกคืน

เมื่อเด็กโกหก ส่วนมากจะไม่ค่อยทำโทษรุนแรง แค่ว่ากล่าวตักเตือน เพราะเห็นว่าเด็กยังเล็กอยู่ ในชุมชนรายได้น้อยพบเด็กบางคนมีพฤติกรรมขโมยของแต่เด็ก คือขโมยของเล่นเพื่อนมาไว้ที่บ้านประมาณ 5-6 ชิ้น แต่ผู้เป็นพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ก็นิ่งเฉยไม่ว่ากล่าวตักเตือนหรือทำโทษ แสดงให้เห็นว่าไม่ค่อยใส่ใจ สนใจที่จะปลุกฝังความเป็นคนดีให้แก่เด็ก เพราะโดยมากคำว่าคนดีที่ให้ไว้คือ คนที่เชื่อฟังพ่อแม่ วานอนสอนง่าย ทำงานเลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่ไปติดยาเสพติด ติดเพื่อนเกเร (ยังขาดคำว่าประพฤติตัวตามหลักศีลธรรม)

เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็ก 0-5 ปี ใน 3 ชุมชน

ประเด็น	ชุมชนเมืองรายได้น้อย (ชุมชนห้วยรถไฟ)	ชุมชนเมือง (ชุมชนคนเมือง 4)	ชุมชนชนบท (ชุมชนบ้านน้ำว่า)
สภาพชุมชน	ชุมชนแออัด รายได้น้อย คนในชุมชนส่วนใหญ่มี อาชีพกรรมกรรับจ้างแบก หามทั่วไป ฐานะความเป็น อยู่ไม่ดี ระบบสาธารณสุข- บัณฑิตต่าง ๆ ในชุมชนไม่ดี ไม่ทั่วถึง การคมนาคมจาก ภายนอกสะดวก แต่ในชุมชน ไม่ดีเท่าที่ควร	เป็นชุมชนชานเมืองที่คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับ ราชการ ค้าขาย มีฐานะ ความเป็นอยู่ที่ดี ระบบ สาธารณูปโภคต่าง ๆ ใน ชุมชนมีครบครัน การ คมนาคมสะดวก	ชุมชนชนบท คนส่วนใหญ่มี อาชีพทำนา รับจ้างในโรง งาน ฐานะความเป็นอยู่ปาน กลาง ระบบสาธารณสุขโปด ต่าง ๆ ในชุมชนมีครบ แต่ ขาดการดูแลเอาใจใส่ ทำให้ บางอย่างใช้งานไม่ได้ดี เช่น ถนน รางระบายน้ำ การ คมนาคมสะดวก
ประปา ไฟฟ้า	ใช้มิเตอร์ลอย ราคาแพง กว่ามาตรฐาน 2-3 เท่า	ราคามาตรฐาน	ราคามาตรฐาน ยังคงใช้ แหล่งน้ำธรรมชาติ ประปา หมู่บ้าน
ความสัมพันธ์ในชุมชน	ต่างคนต่างอยู่ด้วยลักษณะ บ้านเรือนแออัด มีการจับ กลุ่มคุยเป็นกลุ่ม ๆ การ รวมกลุ่มมุ่งเน้นรวมเมื่อมี ผลประโยชน์ทางรายได้	ต่างคนต่างอยู่	ใกล้ชิด มีการจับกลุ่มพูดคุย
ลักษณะครอบครัว	ครอบครัวเดี่ยว แยกจาก ครอบครัวเดิม	ครอบครัวเดี่ยว แยกจาก ครอบครัวเดิม	ครอบครัวขยาย ครอบครัว เดี่ยว ยังอยู่ใกล้กับครอบครัวเดิม
ความสัมพันธ์ในครอบครัว	บางครอบครัวผู้สูงอายุดูแล เด็กเพราะพ่อแม่หาร้าง ไปทำงานต่างถิ่น มุ่งหาราย ได้ให้มีชีวิตรอด	มีรายได้สม่ำเสมอ ยุ่งอยู่กับ งานอาชีพ สัมพันธ์เฉพาะ เครือญาติตนเอง	บางครอบครัวผู้สูงอายุ ดูแล เด็กเพราะพ่อแม่ไปทำงาน ต่างถิ่น ทำงานโรงงาน สัมพันธ์ใกล้ชิดในหมู่เพื่อน บ้าน ไม่ดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ มากนัก
การสอน อบรม	ใช้คำสั่งห้ามทำ หากทำใช้ วิธีการตีและชู้ ใช้การอธิบาย น้อย มีอารมณ์ในการ สั่งสอน แสดงอาการซ้ำเมื่อ เด็กพูดหยาบ	ใช้คำสั่งห้ามทำ อธิบายหาก ทำโทษ มีการเบี่ยงเบน ความสนใจในสิ่งห้าม ห้าม เมื่อเด็กพูดหยาบ สอนให้ พูดเพราะ สวัสดิ์ ชอบคุณ	ใช้คำสั่งห้ามทำ หลอกให้ กลัวบางอย่าง ใช้วิธีการตี และชู้ พร้อมอธิบายเหตุผล ห้ามเมื่อเด็กพูดหยาบ ยัง เด็กไม่ต้องสอนโตขึ้นค่อย สอน

ประเด็น	ชุมชนเมืองรายได้น้อย (ชุมชนทิวรถไฟ)	ชุมชนเมือง (ชุมชนคนเมือง 4)	ชุมชนชนบท (ชุมชนบ้านน้ำว้า)
ภาษาที่สอน	ใช้ภาษาท้องถิ่นของครอบครัว เช่น ภาษาโคราช ขอนแก่น ใช้สรรพนามดั้งเดิม เช่น กู มึง	พ่อแม่ใช้ภาษาถิ่น แต่เมื่อพูดกับเด็กใช้ภาษาไทยกลาง อยากให้ลูกมีลิ้นที่พูดภาษากลางไม่เพี้ยน กลัวเป็นปมด้อย เน้นการพูดไพเราะ มีหางเสียง	ภาษาถิ่นชุมชน
การปลูกฝังจิตใจสาธารณะ	ไม่มี	ไม่ชัดเจน ปลูกฝังให้มีน้ำใจต่อผู้อื่น	ไม่พบ
การทำกิจทางศาสนา	ร่วมงานบุญในชุมชน	ไปวัดในเทศกาลสำคัญ	ร่วมงานบุญในชุมชน ผู้สูงอายุไปวัดทำวัน, ทุกวันพระ และเทศกาลสำคัญ ไหว้พระก่อนนอน
การอบรมเลี้ยงดูด้านร่างกาย	การกิน : เด็กบางส่วนยังได้นมชั้นหวาน และลักษณะอาหารที่ให้เด็กกิน ไม่มีประโยชน์	การกิน : เด็กจะได้กินนมแม่และกินอาหารเสริมเมื่อโตถึงวัย ได้กินนมผงสำหรับเด็กเมื่อโตก็ได้กินนมกล่องและอาหารที่มีประโยชน์	การกิน : เด็กจะได้กินนมแม่และอาหารที่มีประโยชน์ ส่วนเด็กที่แม่ไม่ได้เลี้ยงก็จะได้กินนมผงสำหรับเด็ก อาหารที่รสชาติจัดสำหรับเด็ก ส่วนมากจะซื้อตามร้านค้า
การให้อาหาร	ให้อาหารเหมือนผู้ใหญ่เน้นบะหมี่สำเร็จรูปแห้งชอบขนมกรอบแกร็บ	เตรียมอาหารสำหรับเด็กโดยเฉพาะผู้ใหญ่ค่อนข้างเลือกขนมที่มีประโยชน์ต่อเด็ก อาหารมักเป็นพวกมีไขมันมาก อาหารจานด่วนตามกระแสนิยมของคนเมือง	เตรียมอาหารสำหรับเด็กโดยเฉพาะชอบบะหมี่สำเร็จรูปแห้ง ชอบขนมกรอบ-แกร็บ เด็ก ๆ เริ่มรับประทานอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ ตั้งแต่อายุยังน้อย
การนอน	การนอน : คล้ายกับชุมชนชานเมือง - การแหกส้อม - นอนกลางวัน มีน้อยนอน	การนอน : ตอนเล็ก ๆ จะนอนเป็นเวลา โตได้ระยะหนึ่งจะกำหนดเวลาไม่ได้ มีน้อยนอน	การนอน : คล้ายกับชุมชนชานเมือง มีน้อยนอน
การรักษาความสะอาด	น้อย มักไม่ค่อยสวมรองเท้า	มาก สวมรองเท้าตลอดเวลา	ระดับปานกลาง ไม่ค่อยสวมรองเท้า
การขับถ่าย	ไม่เป็นเวลา ไม่มีการฝึกการขับถ่าย ถ่ายลงบนลานบ้าน	ฝึกให้เด็กขับถ่ายในส้วมและสวมผ้าอ้อมสำเร็จรูป	ไม่เป็นเวลา ไม่มีการฝึกการขับถ่าย ถ่ายลงบนลานบ้านและพงหญ้าข้างบ้าน
การป้องกันโรคและพฤติกรรมเมื่อเจ็บป่วย	ฉีดวัคซีนตามนัดเมื่อเจ็บป่วยซื้อยากินเองและไปเทศบาล	ฉีดวัคซีนตามนัด เมื่อเจ็บป่วยซื้อยากินเองและไปคลินิก	ฉีดวัคซีนตามนัด เมื่อเจ็บป่วยซื้อยากินเอง และไปสถานอนามัย

ประเด็น	ชุมชนเมืองรายได้น้อย (ชุมชนหัวรถไฟ)	ชุมชนเมือง (ชุมชนคนเมือง 4)	ชุมชนชนบท (ชุมชนบ้านน้ำว่า)
การจัดการสิ่งแวดล้อมที่บ้าน	ไม่สนใจรักษาความสะอาด ทั้งขยะเคลื่อนกลาด ไม่มีร่องระบายน้ำ เมื่อฝนตก น้ำท่วมขัง	รักษาความสะอาด มีภาชนะรองรับขยะ มีท่อระบายน้ำ	ไม่สม่ำเสมอในการเก็บขยะ และการรักษาความสะอาด เผาขยะเป็นระยะ ทั้งนำลงบนพื้นดิน น้ำไม่ท่วมขัง
การอบรมเลี้ยงดูด้านอารมณ์ สังคม	ขาดการเอาใจใส่ควบคุมความประพฤติเด็ก การทำโทษบางครั้งไม่มีเหตุผล ใช้อารมณ์กับเด็ก	เอาใจใส่ดูแลเด็กมาก แต่การลงโทษจะไม่ค่อยใช้การ ตีจะว่ากล่าวตักเตือน	เอาใจใส่ดูแล ควบคุมความประพฤติเด็กมาก มีการทำโทษโดยการตีเมื่อทำผิด
การส่งเสริมทางด้านสติปัญญา	ให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ ไม่เน้นการจัดหาของเล่น มักมีการแย่งของเล่นกันในกลุ่มเพื่อนบ้านใกล้ชิด ให้เด็กไปศูนย์เลี้ยงเด็กในชุมชน เมื่อเด็กตนเองไปขโมยของเล่นผู้อื่นมาไม่ห้ามปราม	สอนการบ้าน ให้เรียนแต่เด็ก เรียนพิเศษ จัดหาของเล่นที่ส่งเสริมสติปัญญา และตามกระแสนิยม ให้เข้าโรงเรียนเตรียมอนุบาล	ให้เรียนรู้ตามสถานการณ์ ไม่เน้นการจัดหาของเล่น การเล่นของพื้นบ้านและแบบโบราณยังมีให้เห็น ไม่เน้นการเข้าเรียนใด ๆ
การเล่น	เด็ก ๆ เล่นกันเองตามถนนในชุมชน มีพี่อายุ 5-6 ขวบดูแลน้อง	เด็กต่างเล่นในบ้านอยู่ในสายตาผู้ดูแลตลอดเวลา	เด็ก ๆ เล่นกันที่ลานบ้านผู้ใหญ่จับกลุ่มคุย จับตามองดูเด็กเป็นระยะ
ทัศนคติการมองเด็กตนเอง	ชื่นชมว่าเด็กเก่ง ฉลาด รู้จักเอาตัวรอด ต่อสู้เพื่อนได้ ใช้วาจาว่าผู้อื่นได้เร็วกว่าวัย การทอ้งหรือแสดงตามโฆษณา	ชื่นชมว่าเด็กเก่ง ฉลาด รู้จักการเข้าสังคม และการทอ้งจำต่าง ๆ การจำและแสดงตามโฆษณา เด็กผู้หญิงเลี้ยงง่าย เรียบร้อย ไม่ดื้อเหมือนเด็กผู้ชาย	ชื่นชมว่าเด็กเก่ง ฉลาด ในการเข้าสังคม ตอบคำถาม การทอ้งหรือแสดงตามโฆษณา
ความคาดหวังต่อเด็ก	เด็กผู้หญิงทำงานบ้านหารายได้เลี้ยงดูพ่อแม่ เด็กผู้ชายช่วยงานบ้านเท่าที่จำเป็น ลูกสามารถหาเงินจุนเจือครอบครัว ผันให้ลูกได้เรียนแต่คิดว่าเป็นไปไม่ได้ ผู้ชายหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงทำงานบ้าน เลี้ยงลูก	สอนให้เด็กหญิงทำงานบ้าน สอนให้เด็กชายรับผิดชอบครอบครัว สอนให้ขยันเรียน เพื่อจะได้เข้ามหาวิทยาลัย มีงานทำพึ่งตนเองได้ เป็นคนดี	สอนให้เด็กหญิงทำงานบ้าน เรียบร้อย ผู้ชายช่วยงานการเกษตรได้ อยากรู้เรียนสูงตามกำลังสมองของเด็ก เชื่อว่าการที่เด็กจะได้ดีอยู่ที่บุญกรรมแต่ละคน
อาชีพที่คาดหวัง	เด็กหญิงควรเรียนพยาบาล ครู เด็กผู้ชายควรเรียนทหาร ตำรวจ หมอ	เด็กหญิงควรเรียนพยาบาล ครู เด็กผู้ชายควรเรียนทหาร ตำรวจ หมอ รับราชการ	เด็กหญิงควรเรียนพยาบาล ครู เด็กผู้ชายควรเรียนทหาร ตำรวจ หมอ

ประเด็น	ชุมชนเมืองรายได้น้อย (ชุมชนทวารวดี)	ชุมชนเมือง (ชุมชนคนเมือง 4)	ชุมชนชนบท (ชุมชนบ้านน้ำว้า)
ความห่วงใยในอนาคตเด็ก	เด็กผู้ชายเกร่ คบเพื่อนไม่ดี ดิตยาเสพติด เด็กผู้หญิงท้องก่อนเวลา แต่ไม่กลัวการใช้ร่างกายแลกเงิน	ทั้งเด็กผู้ชายและหญิงเกร่ คบเพื่อนไม่ดี ดิตยาเสพติด เที่ยวสถานบันเทิง	ทั้งเด็กผู้ชายและหญิงเกร่ คบเพื่อนไม่ดี ดิตยาเสพติด เที่ยวสถานบันเทิง
นันทนาการ	วิทยุ โทรทัศน์ งานรื่นเริงในชุมชน การพนันทุกรูปแบบที่ไม่แยกเด็ก ผู้ใหญ่ เช่น การจับสลาก ไพ่ หวย ไฮโล ชนไก่ มวยตู้	วิทยุ โทรทัศน์ โรงภาพยนตร์ ห้างสรรพสินค้า ห้ามเด็กเล่นการพนัน แต่ผู้ใหญ่เล่นหวย	วิทยุ โทรทัศน์ งานรื่นเริงในหมู่บ้าน ห้ามเด็กเล่นการพนัน แต่ผู้ใหญ่เล่นหวย มวยตู้ ชนไก่

บรรณานุกรม

- กุศล สุนทรธาดา และคณะ .(2541) . สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
ในประเทศไทย . นครปฐม ; สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล .
- งานวิเคราะห์นโยบายและแผน. 2545. แผนพัฒนาเทศบาลนครขอนแก่น ประจำปี พ.ศ. 2545.
ขอนแก่น : กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.
- ดารุณี จงอุดมการณ์. 2544. การประยุกต์ทฤษฎีองค์รวมในการปฏิบัติการพยาบาลเด็ก. วารสาร
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 24 (2) : 1-16.
- ปีทมาภรณ์ แซ่ฮ่วน ดารุณี จงอุดมการณ์ กฤตยา แสงเจริญ เสาวคนธ์ วีระศิริ. 2543.
พฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูเด็ก 0-5 ปี ที่มีภาวะขาดโปรตีนและพลังงานของครอบครัวในเขต
เทศบาลเมืองศรีสะเกษ. วารสารสมาคมพยาบาลฯ สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 18
(2) : 23-34.
- พิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ และคณะ. 2542. รายงานการวิจัย การศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและ
สภาพของครัวเรือนที่จมน้ำตกตมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น.
- รุจา ภูไพบูลย์ ดารุณี จงอุดมการณ์ สุทธิลักษณ์ ตั้งกุลบริบูรณ์ อุษณีย์ จินตะเวช วรณีย์ บัวบูชา.
2531. รูปแบบการให้อาหารเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ของมารดาจาก 5 หมู่บ้านในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาเชิงคุณภาพ. ขอนแก่น : คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมคิด อิศระวัฒน์ . (2541) . ลักษณะการอบรมและเลี้ยงดูของคนไทยในชนบท ซึ่งมีผลต่อ
การเรียนรู้ด้วยตัวเอง. ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล .
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ปรีชา ชัยปัญหา . (2538) . รายงานการวิจัยเรื่อง วิถีครอบครัวและ
ชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครพนม.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ .
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ . (2540) . รายงานการวิจัยเรื่อง วิถีครอบครัวและชุมชนชาติ
พันธุ์ไทยโย้ย บ้านโพนแพง ตำบลหนองสนม อำเภอมารวิวาส จังหวัดสกลนคร.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมศรี กิจชนะพานิชย์ และคณะ . (2540) . รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทสถาบันครอบครัวใน
การอบรมเลี้ยงดูเด็ก (แรกเกิดถึง 6 ปี) บนเส้นทางแรงงานอพยพจากอีสานสู่
กทม. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี .
- สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ .(2534) . การอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีไทย . กรุงเทพฯ ; โครงการ
เผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .

- สุวิทย์ อธิศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา . (2538) .รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : กรณี ผู้ไทย . ภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น .
- สุวิทย์ อธิศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา . (2538) .รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : กรณีกะเลิง จังหวัดมุกดาหาร . ภาควิชาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น .
- สุรัชย์ แสงทักษิณ และสุรินทร์ วิวัจนสิรินทร์. 2540. การติดตามและประเมินผลโครงการ. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี . (2536) . รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน . กรุงเทพฯ : ที พี พีร์ จำกัด .
- อินเดย์ สว่างศรี . (2527) . วิธีการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดถึง 3 ขวบ : กรณีศึกษาบ้านก่าน ตำบลหนองสังข์ อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ . สารนิพนธ์ หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสา) สำนักบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อุดม บัวศรี. 2540. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Archavanitkul, K. 1988. *Migration and Urbanization in Thailand, 1980 : The Urban-Rural Continuum Analysis*. Paper presented in the International Conference on Thai Studies at Australian National University, Canberra, 3-6 July, 1987.
- Guba, E. & Lincoln, Y.S. (1988). *Effective Evaluation*. Sanfrancisco : Jossey-Bass P.
- Duangpaktra, J. 1992. *Analysis On Esarn Women's Pole, From Kampon Boontawee's Short Stories*. Khon Kaen: Faculty Of Humanities And Social Science.
- Frankenburg, WK. 1992. *Denver II Training Manual*. Denver Developmental Materials. Incorporated Denver.
- Hamner, T.J. & Turner, P.H. 1990. *Parenting in Contemporary Society*. 2nd ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Halloway, I. & Wheeler, S. (1996). *Qualitative Research for Nurse*. Victoria : Blackwell Sciences.
- Jongudomkam, D. 2001. *Nursing Perspectives on Women, Health and Work in the Socio-Cultural Context of Poor Communities in Northeast Thailand*. Unpublished Doctor of Philosophy Dissertation of the Robert Gordon University, Scotland, UK.
- Kabinlsingh, C. 1984. Buddhism And The Status Of Women. In Terwiel (ed.) *Buddhism And Society In Thailand*. Ranchai (India): South East Asian Review Office.
- Kacwthep, K. et al. 1995. *Idealism, Belief, Values, Society, And Culture*. Bangkok: Mimeo.

- Kosa, J. 1976. The Nature Of Poverty. In Kosa & Zoba (eds.) **Poverty And Health: A Sociological Analysis**. Cambridge: Harvard University Press.
- Mills, M.E. 1990. **Mobile Women in a Changing Society : Female Labour Migration and Household in Northeast Thailand**. Khon Kaen : RDI.
- Morse, J.M. & Field, P.A. (1996). **Nursing Research : The Application of Qualitative Approaches**. London : Chapman & Hall.
- National Commission On Women's Affairs (NCWA) 1985. **Women's Development in Thailand**. Bangkok: Office Of The Prime Minister.
- National Commission On Women's Affairs (NCWA). 1994. **Family Matters: Forms And Function**. Bangkok: Office Of The Prime Minister, Thailand.
- Richer , K .et al .(1992) . **Chid Care in Urban Thailand : Choice and Constraint in Changing Society** . IPSR Publication No. 163 . Institute for Population and Social Research .